

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ

Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**ΘΕΜΑ: «Η ΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ:
ΣΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ ,ΣΤΗΝ
ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΕΝΗ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ».**

ΜΕΤΕΧΟΥΣΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:

ΚΟΡΑΚΑ ΜΑΡΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ:

Κ. ΔΡΙΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ)

ΠΑΤΡΑ 12 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2008

Στα παιδιά μου
Αιμιλία ~ Αλεξάνδρα ~ Βασίλη
που βίωσαν τον χωρισμό των γονιών τους.

Αναγνώριση.

Έχοντας ολοκληρώσει την πτυχιακή μου εργασία θέλω να ευχαριστήσω όλους εκείνους που συμμετείχαν ηθικά και υλικά και συνεργάστηκαν μαζί μου για την ολοκλήρωση του έργου μου.

Συγκεκριμένα , ήθελα να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή μου, κ. Δρίτσα Ιωάννη, για την πολύτιμη συμβολή του στην πραγματοποίηση της πτυχιακής μου εργασίας, οι υποδείξεις και καθοδήγηση του οποίου, υπήρξαν καθοριστικές για την ολοκλήρωση και την επιστημονική αρτιότητα της μελέτης. Επίσης να τον ευχαριστήσω ιδιαίτερα, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, ως προς την ελευθερία των θεμάτων που ήθελα να μελετήσω.

Τέλος , τον σύντροφο μου και την αδερφή μου που μου συμπαραστάθηκαν σε όλη την διάρκεια της προσπάθειας μου για την περάτωση της πτυχιακής μου εργασίας.

Περίληψη Μελέτης.

Η εργασία αυτή είναι μια βιβλιογραφική μελέτη που έχει σαν σκοπό να εξετάσει το θέμα της συμβολής της συστημικής συμβουλευτικής στο διαζύγιο με παιδιά στην εφηβεία , στην μονογονεϊκή, αλλά και στην αναδημιουργημένη οικογένεια.

Η ολοκλήρωση του θέματος ήταν αποτέλεσμα μελέτης συγγραμμάτων Ελλήνων και ξένων μελετητών που ασχοληθήκαν με το θέμα αυτό.

Στην προσπάθεια επίτευξης του σκοπού αυτού η μελέτη περιλαμβάνει:

- Σε σχέση με το θεσμό του γάμου: τα είδη /τύποι του γάμου, τις βασικές προϋποθέσεις ,την επιλογή του συντρόφου και τα αίτια/στάδια της κρίσης του.
- Σε σχέση με το θεσμό της οικογένειας: τα κύρια χαρακτηριστικά και τις βασικές λειτουργίες της, την δομή της σύγχρονης οικογένειας και την δυναμική της, τον ρόλο του πατέρα/μητέρας ,την κρίση της και τις συνέπειες της.
- Σε σχέση με τον έφηβο: περιγράφονται οι διάφορες χρονολογικές φάσεις από τις οποίες διέρχεται η εφηβική ηλικία καθώς και τα ιδιαίτερα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της. Παράλληλα γίνεται αναφορά στο σπουδαιότερο έργο που κατορθώνεται στην εφηβεία, στην απάντηση του αναπτυσσόμενου ανθρώπου στο ερώτημα «ποιος είμαι», δηλαδή η δημιουργία και το αίσθημα ταυτότητας του «Εγώ».
- Σε σχέση με το Διαζύγιο: τα αίτια και τις αντιλήψεις των συζύγων για αυτά , τις χρονικές φάσεις και στάδια του διαζυγίου, και τις επιπτώσεις του στους συζύγους και στα παιδιά, όπως και τα στατιστικά δημογραφικά δεδομένα των διαζυγίων στην Ελλάδα.
- Σε σχέση με τις μονογονεϊκές οικογένειες: τα χαρακτηριστικά, τη λειτουργία τους και τις σχέσεις των μελών μετά το διαζύγιο, τις οικονομικές παραμέτρους, την εργασία, τις πρακτικές αλλαγές και την

κοινωνική πολιτική για αυτές. Τις κοινωνικές στάσεις, τις κοινωνικές σχέσεις και τα δίκτυα υποστήριξης της, καθώς και τα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα.

- Σε σχέση με την αναδημιουργημένη οικογένεια: τα χαρακτηριστικά των αναδημιουργημένων οικογενειών, την ένταξη του νέου συντρόφου και τις σχέσεις μεταξύ των μελών, τις δυσκολίες που παρουσιάζονται και την ψυχολογική ωριμότητα των νέων συζύγων.
- Την συμβολή της Συστημικής Συμβουλευτικής στο Διαζύγιο με Παιδιά στην Εφηβεία, στην Μονογονεϊκή αλλά και στην Αναδημιουργημένη Οικογένεια.
- Τα συμπεράσματα και τις εισηγήσεις.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

Αναγνώριση.....	3
Περίληψη Μελέτης.....	4

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εισαγωγή.....	11
1.1 Το πρόβλημα.....	13
1.2 Σκοπός Μελέτης.....	14
1.3 Ορισμοί Όρων.....	15

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Γάμος, Οικογένεια και Εφηβεία

Α΄ Μέρος

Εισαγωγή.....	19
2.1 Ο Θεσμός του Γάμου.....	22
2.2 Σκοπός του Γάμου σύμφωνα με την Εκκλησία.	23
2.3 Είδη και Τύποι Γάμου.....	24
2.4 Βασικές Προϋποθέσεις του Γάμου.....	27
2.6 Επιλογή Συντρόφου.....	31
2.7 Η Κρίση του Γάμου.....	34
2.8 Στάδια Κρίσης του Γάμου.....	36
Ανακεφαλαίωση.....	40

Β΄ Μέρος

Εισαγωγή.....	42
2.1 Ορισμοί Οικογένειας.....	44

2.2 Χαρακτηριστικά Οικογένειας.....	45
2.3 Η Οικογένεια ως Κοινωνικός Θεσμός.....	46
2.4 Δομή της Σύγχρονης Ελληνικής Οικογένειας.....	47
2.5 Ο Ρόλος της Οικογένειας.....	50
2.6 Ο Ρόλος του Πατέρα στην Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια.....	53
2.7 Ο Ρόλος της Μητέρας στην Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια.....	54
2.8 Η Σύγχρονη Οικογένεια και η Δυναμική της.....	55
2.9 Η Κρίση στην Οικογένεια.....	57
Ανακεφαλαίωση.....	59

Γ' Μέρος

Εισαγωγή.....	60
2.1 Χρονολογική Οριοθέτηση της Εφηβείας.....	61
2.2 Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά της Εφηβείας.....	63
2.3 Η Ανάπτυξη της Ταυτότητας του Εγώ.....	67
2.4 Η Κρίση της ταυτότητας.....	69
2.5 Η Ψυχολογική Στάση του Ενήλικου προς τον Έφηβο.....	71
(Οικογένεια-Περιβάλλον)	
Ανακεφαλαίωση.....	74

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το Διαζύγιο και οι συνέπειές του

Εισαγωγή.....	76
Α' Μέρος	
3.1 Διαζύγιο.....	84
3.2 Αίτια διαζυγίου κ' δημογραφικά δεδομένα του διαζυγίου, στην Ελλάδα...86	
3.3 Αντιλήψεις των Συζύγων για τις Αιτίες του Χωρισμού.....	94
3.4 Χρονικές Φάσεις και Στάδια του Διαζυγίου.....	96

Β' Μέρος

3.1 Διαζύγιο και Παιδί.....	105
3.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις για την Επίδραση και την Προσαρμογή του Παιδιού στο Διαζύγιο.....	106
3.3 Παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιδράσεις των παιδιών.....	108
3.4 Παράγοντες που ευνοούν την αποφυγή του ψυχολογικού τραυματισμού του παιδιού, από το διαζύγιο.	111
3.5 Άμεσες αντιδράσεις των εφήβων. (11-20).....	112
3.6 Γιατί και με ποιον τρόπο πρέπει κανείς να μιλήσει στα παιδιά του για τον χωρισμό;.....	115
3.7 Η εμπειρία του διαζυγίου στα παιδιά εφηβικής ηλικίας. (11-20).....	117

Γ' Μέρος

3.1 Μονογονεϊκές οικογένειες κ' ποσοστά μονογονεϊακών στην Ελλάδα...121	
3.2 Τα χαρακτηριστικά της μονογονεϊκής οικογένειας.....127	
3.3 Σχέσεις των μελών της οικογένειας μετά το διαζύγιο.....129	
3.4 Ο φόβος της ζωής μετά τον χωρισμό.....131	
3.5 Οι επιπτώσεις /συνέπειες του διαζυγίου στους συζύγους.....132	
3.6 Μονογονεϊκές οικογένειες: οικονομικοί παράμετροι, εργασία, πρακτικές και κοινωνική πολιτική.....135	
3.7 Μονογονεϊκές οικογένειες: κοινωνικές στάσεις, κοινωνικές σχέσεις και δίκτυα υποστήριξης.....141	
3.8 Άλλη γυναίκα-Άλλος άνδρας.....144	
Ανακεφαλαίωση.....	145

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Αναδημιουργημένη Οικογένεια

Εισαγωγή	151
Α΄ Μέρος.	
4.1 Νέα οικογένεια-«Μωσαϊκό».....	155
4.2 Χαρακτηριστικά Αναδημιουργημένων Οικογενειών.....	156
4.3 Νέος γάμος και για τους δυο συζύγους.....	157
4.4 Θετή γονεϊκότητα: νέοι ρόλοι για τον άνδρα και την γυναίκα στην οικογένεια.....	159
4.5 Η ένταξη του «νέου γονέα» στην οικογένεια.....	160
4.6 Η δυσφορία του νέου συζύγου.....	162
4.7 Μια νέα οικογένεια για το παιδί.....	163
4.8 Η σχέση με τους καινούριους συντρόφους του γονέα.....	165
4.9 Τα αδέρφια στην νέα οικογένεια.....	168
4.10 Οερχομός ενός νέου μωρού.....	169
4.11 Ορισμένες δύσκολες καταστάσεις στις αναδημιουργημένες οικογένειες...	171
Ανακεφαλαίωση	173

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Συστημική Οικογενειακή Συμβουλευτική

Εισαγωγή	177
Α΄ Μέρος.	
5.1 Θεωρία.....	183
5.2 Συστημική Συμβουλευτική και Τεχνικές.....	186
5.3 Ο Ρόλος του Συστημικού Συμβούλου.....	193
5.4 Τα χαρακτηριστικά του Συμβούλου.....	194
5.5 Συμβουλευτική Παρέμβαση.....	198
5.6 Βασικές Δεξιότητες του Συμβούλου.....	199

5.7 Λειτουργίες της Συμβουλευτικής Σχέσης.....	202
5.8 Προβλήματα στην Συμβουλευτική Σχέση.....	203

Β΄ Μέρος

5.1 Συμβουλευτική Διαζυγίου.....	206
5.2 Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	209
5.3 Ο Ρόλος του Συμβούλου στον Χωρισμό.....	212
5.4 Η Συμβουλευτική Διεργασία μετά τον Χωρισμό.....	213

Γ΄ Μέρος

5.10 Ρόλος του Συμβούλου και τα θέματα που προκύπτουν στην Αναδημιουργημένη Οικογένεια.....	216
Ανακεφαλαίωση.....	222

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Συμπεράσματα-Εισηγήσεις-Βιβλιογραφία

6.1 Συμπεράσματα.....	227
6.2 Εισηγήσεις	233
6.3 Βιβλιογραφία.....	237

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εισαγωγή.

«Το διαζύγιο δεν είναι μία λύση για τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει ένας γάμος. Δεν είναι μια ελεύθερη επιλογή για την βελτίωση της προσωπικής μας ζωής αλλά μία έξοδος. Φυγή από μια αδιέξοδη εμπειρία που μας εξουθενώνει. Χωρίζουμε όχι επειδή αντιμετωπίζουμε δυσκολίες ή επειδή δεν τα βρίσκουμε με τον σύντροφό μας αλλά επειδή δεν αντέχουμε άλλο. Τις περισσότερες φορές δεν φεύγει κανείς ήρεμα από την κύρια είσοδο του σπιτιού του αλλά δραπετεύει αναγκαστικά από την έξοδο κινδύνου ή πηδάει απ' το παράθυρο για να σωθεί».

*Σημειώσεις σεμιναρίου στο
Κέντρο Προσωπικής Ανάπτυξης
στα Χανιά τον Ιούνιο του 2004*

Σήμερα, το διαζύγιο θεωρείται ως η λιγότερο κακή λύση στην μακρόχρονη κρίση που πλήττει ένα γάμο. Έτσι, ολοένα & περισσότερα ζευγάρια καταφεύγουν στο διαζύγιο για να δώσουν τέλος σε μια ψυχικά τραυματική εμπειρία τόσο για τους ίδιους όσο και για τα παιδιά τους.

Η άποψη που επικρατούσε ότι τα δυστυχημένα ζευγάρια πρέπει να μην χωρίζουν για το καλό των παιδιών τους, στις μέρες μας δεν ισχύει. Η σημερινή άποψη είναι ότι τα ζευγάρια που ζουν χωρίς ευτυχία και ελπίδα συμβιβασμού, οφείλουν να χωρίζουν ακριβώς, για να μπορέσουν να διασώσουν, μεταξύ άλλων, και την ευτυχία των παιδιών τους. Τις περισσότερες φορές, τα παιδιά δεν αντιλαμβάνονται τον χωρισμό των γονέων τους σαν μια ευκαιρία για την βελτίωση της ζωής τους, αισθάνονται ότι η παιδική τους ηλικία χάθηκε για πάντα, κι αυτό το γεγονός είναι δυσβάσταχτο.

Η σταθερή αύξηση της συχνότητας των διαζυγίων στην Ελλάδα, ο αριθμός των οποίων τριπλασιάστηκε κατά την διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, αποτελεί πλέον γεγονός. Πολλοί γονείς βιώνουν αρκετές αλλαγές στην συζυγική τους κατάσταση κατά την διάρκεια της κοινής τους ζωής και τα παιδιά βιώνουν τον χωρισμό των γονέων τους και τις επακόλουθες αλλαγές σε πολλούς τομείς και της δικής τους ζωής.

Με την εργασία αυτή, γίνεται μια προσπάθεια εντοπισμού και μελέτης των αιτιολογικών παραγόντων που οδηγούν στην διάλυση μιας οικογένειας και στην συνέχεια τις επιπτώσεις αυτού, στα μέλη της.

Επίσης γίνεται αναφορά στη συμβολή της συστημικής συμβουλευτικής κατά την διάρκεια του διαζυγίου, αλλά και μετά το διαζύγιο. Στόχος της, είναι να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το έγγαμο βίο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους συντρόφους όσο και για τα παιδιά τους και να δημιουργήσει νέες σχέσεις. Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις – σε ατομική ή ομαδική βάση – μπορούν να βοηθήσουν το πρόσωπο στα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας του χωρισμού. Επίσης αποτελεσματική, είναι η βοήθεια στο πρόσωπο προκειμένου να μπορέσει να ξεπεράσει τον θρήνο του, να ανακτήσει την αυτοπεποίθηση του και να λειτουργήσει ικανοποιητικά σε όλους τους τομείς της ζωής του.

Τέλος, ένα δεύτερο σημαντικό ζήτημα είναι η σχέση του κάθε γονέα με τα παιδιά του, καθώς και τη σχέση των γονέων σχετικά με θέματα που αφορούν τα παιδιά.

1.1 Το πρόβλημα.

Το διαζύγιο είναι ένα φαινόμενο που έχει τις ρίζες του σε κάθε μορφή της κοινωνίας από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα. Το φαινόμενο αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις παλαιότερες παραδοσιακές κοινωνίες, όπου η λύση του γάμου οφειλόταν κυρίως στο θάνατο του συζύγου. Στις σύγχρονες κοινωνίες αντίθετα, η λύση του γάμου οφείλεται με αυξανόμενη ταχύτητα, σε διαζύγιο. Τα τελευταία δέκα χρόνια διαμορφώθηκε έτσι μια κατάσταση κατά την οποία οι γάμοι που διαλύονται λόγω διαζυγίου τείνουν να είναι περισσότεροι εκείνων που διαλύονται λόγω του θανάτου του ενός συζύγου.

Ο χωρισμός των γονέων και το διαζύγιο αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία με ποικίλες αλλαγές σε πολλούς τομείς της ζωής όλων των μελών της οικογένειας και με διαφορετικά στάδια προσαρμογής. Η διαδικασία του διαζυγίου αποτελεί μια μεταβατική φάση ατομικής και οικογενειακής εξέλιξης. Οι αντιδράσεις και η προσαρμογή των γονέων και των παιδιών συσχετίζονται με ποικίλες κοινωνικές, οικογενειακές και ατομικές παραμέτρους.

Αρκετοί, διαζευγμένοι, φαίνεται να ρισκάρουν, δοκιμάζοντας ξανά σε μια καινούρια σχέση. Το αίσθημα της μοναξιάς, είναι το κύριο χαρακτηριστικό τους. Μέσω της σχέσης λοιπόν επιθυμούν, να βρουν αγάπη, τρυφερότητα, ζεστασιά, εμπιστοσύνη, συναισθήματα που έλειπαν για καιρό από την ζωή τους. Έτσι, επιλέγουν ένα νέο σύντροφο, τον οποίο και παντρεύονται. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μια γυναίκα με παιδιά παντρεύεται έναν άντρα χωρίς παιδιά ή ένας άντρας με παιδιά παντρεύεται μια γυναίκα χωρίς παιδιά ή τέλος και οι δύο έχουν παιδιά από προηγούμενους γάμους.

Τότε δημιουργείται μια νέα οικογένεια, η «οικογένεια μωσαϊκό», ή «μεικτή οικογένεια» ή «αναδημιουργημένη οικογένεια», ή αναφέρουν είναι «ένα σύνολο στοιχείων τοποθετημένων το ένα δίπλα στο άλλο». Σε μια τέτοια οικογένεια υπάρχουν τα "παιδιά μου", "τα παιδιά σου", "ο πατριός", "η μητριά", και τα γνήσια ή ετεροθαλή αδέρφια.

Στο πλαίσιο της οικογενειακής αυτής συνεύρεσης, το παιδί δεν έχει μόνο δυο σπίτια, αλλά και δυο οικογένειες. Για ορισμένα παιδιά αυτό είναι ευχάριστο για άλλα η κατάσταση είναι πιο περίπλοκη. Στην δεύτερη περίπτωση παρουσιάζονται αρκετές δυσκολίες, ειδικά για τα παιδιά τα οποία είναι ευάλωτα συναισθηματικά, από το διαζύγιο των γονέων τους, «καθώς έχουν χάσει τα σημεία αναφοράς και δεν είναι πλέον σίγουρα αν τα αγαπούν ή ποιος τα αγαπά».

1.2 Σκοπός της μελέτης.

Η μελέτη αυτή έχει σαν σκοπό να διερευνήσει βιβλιογραφικά την συμβολή της Συστημικής Συμβουλευτικής και το ρόλο του Συστημικού Συμβούλου στο Διαζύγιο με παιδιά στην Εφηβεία, στην μονογονεϊκή αλλά στην Αναδημιουργημένη Οικογένεια.

Ειδικότερα επιδιώκεται να μελετηθούν οι παρακάτω στόχοι:

- Η σημαντικότητα του θεσμού του γάμου και τα αίτια της κρίσης του γάμου στην Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία.
- Ο Ρόλος και οι βασικές λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια καθώς και οι παράγοντες που οδηγούν στην κρίση της.
- Να παρουσιαστούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εφηβικής ηλικίας και οι συναισθηματικές αλλαγές που φυσιολογικά παρουσιάζονται στους εφήβους.
- Να μελετηθεί ο θεσμός των μονογονεϊκών οικογενειών και η λειτουργία τους. Η στάση της πολιτείας και της κοινωνίας, και τα δίκτυα υποστήριξης της.
- Τα χαρακτηριστικά των αναδημιουργημένων οικογενειών.
- Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της σύνθετης οικογένειας.

- Η συμπεριφορά των εφήβων(12-17ετών), στο διαζύγιο, στην μονογονεϊκή οικογένεια και στην αναδημιουργημένη οικογένεια, με βάση τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ηλικίας.
- Η συμβολή της Συστημικής Συμβουλευτικής στο Διαζύγιο με παιδιά στην εφηβεία, στην Μονογονεϊκή αλλά και στην Αναδημιουργημένη Οικογένεια.

1.3 Ορισμοί όρων.

Πριν την ανάλυση του θέματος, θεωρείται σκόπιμο να διευκρινιστούν ορισμένοι όροι.

Ø **Εφηβεία:** «Το τελευταίο στάδιο στην πορεία του προσώπου προς την ωριμότητα καλύπτει την χρονική περίοδο του ανθρώπου από τα 11 έως τα 20 έτη περίπου. Στο διάστημα αυτό ο έφηβος παρουσιάζει χαρακτηριστικά που ορισμένα θυμίζουν παιδική ηλικία και άλλα ώριμη ηλικία. Γι' αυτό η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται ως περίοδος μεταβατική. Στην διάρκεια της εφηβείας παρατηρούνται αλλαγές και στους τέσσερις βασικούς τομείς της ανάπτυξης βιοσωματικό, γνωστικό, συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό Ελληνικά Γράμματα, 2000)

ο « Η εφηβεία αναφέρεται σε όλες τις αλλαγές τόσο τις βιοσωματικές, τις ψυχολογικές και τις ψυχοκοινωνικές που συμβαίνουν το χρονικό διάστημα ανάμεσα στην παιδικά και στην ώριμη ηλικία». (Παρασκευόπουλος)

Ø **Γάμος:** Είναι η μορφή σύζευξης (θρησκευτική ή κοινωνική τελετή) άντρα και γυναίκας που θεσμοποιεί-νομιμοποιεί τις σχέσεις τους. Ο

γάμος είναι ο ηθικός και νομικός θεσμός, στον οποίο θεμελιώνεται η κοινωνική συμβίωση. (Παϊπάης, 1996)

- ο «Η νόμιμη ένωση και συμβίωση δυο ετερόφυλων προσώπων». (Μπαμπινιώτης,2006)

Ø Οικογένεια: «Η οικογένεια είναι ένας θεσμός με τη δική του κουλτούρα και τους δικούς του ειδικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ζωής. Αποτελείται από πρόσωπα των οποίων η συμπεριφορά και η εμπειρία επηρεάζεται από ένα σύστημα αλληλοδιαπλεκόμενων σχέσεων, στις οποίες συμμετέχουν και των οποίων αποτελούν μέρος. Παράλληλα τα πρόσωπα –μέλη της οικογένειας έχουν συγκεκριμένα και βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά ή εσωτερικές σχέσεις». (Τσιάντης,1993)

- ο Σύμφωνα με τον κρατούντα στον ελληνικό χώρο και πολιτισμό, «οικογένεια είναι μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος, και αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά ή και τα εγγόνια τους, ζει στην ίδια στέγη και έχει κοινά συμφέροντα». (Κυριακίδης ,2000)

Ø Διαζύγιο: είναι η λύση του γάμου με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, εφόσον ζουν οι δυο σύζυγοι και συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπονται από το νόμο. (Παϊπάης, 1996)

- ο «Το αποτέλεσμα μιας πολύχρονης ψυχοκοινωνικής διαδικασίας, αφετηρία της οποίας θεωρείται η κλιμάκωση των συγκρούσεων μεταξύ των συζύγων». (Κορώσης, 1997)

Ø Μονογονεϊκή οικογένεια: «Ένας γονέας –χωρίς σύζυγο ή σύντροφο, αλλά, ίσως, μαζί με άλλα πρόσωπα (π.χ. τους γονείς του/της) – ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτόν». (Κογκίδου,1995)

- ο Αποτελείται από έναν γονέα και από ένα ή περισσότερα παιδιά.(Μπαμπινιώτης,2006)

- Ø **Αναδημιουργημένη οικογένεια:** «είναι η οικογένεια που σχηματίζεται μετά από ένα δεύτερο γάμο και στην οποία εντάσσονται παιδιά από δεύτερο γάμο». (Γκαρμπάρ & Τεοντόρ ,1996)
- ο «Είναι μια οικογένεια όπου ο ένας ή και οι δυο γονείς ξαναπαντρεύονται, μετά από ένα διαζύγιο ή θάνατο, φέρνοντας μέσα στο νοικοκυριό ένα νέο γονέα. Τα παιδιά από τους προηγούμενους γάμους μπορούν να ζήσουν και αυτά μαζί στο ίδιο νοικοκυριό ή να χωριστούν ανάμεσα σε διαφορετικά σπιτικά». (Gerson-Mc Goldrick,1985)
- Ø **Η έννοια του «συστήματος»:** Είναι κατασκεύασμα από μέρη που έχουν συνδυαστεί. Τα συστήματα είναι οργανωμένα σύνολα, δηλαδή αποτελούνται από αλληλένδετα μέρη έτσι ώστε οτιδήποτε συμβαίνει σε ένα από αυτά να επηρεάζει τα υπόλοιπα και ολόκληρο το σύνολο. (Elkaim, 1991)
- ο Σύστημα, είναι το ενιαίο σύνολο που αποτελείται από αλληλένδετα μέρη, δηλαδή που έχουν διασυνδέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης. (Δέκλερης, 1996)
- Ø **Συμβουλευτική Διαδικασία:** «Κύριος σκοπός της συμβουλευτικής παρέμβασης είναι η βελτίωση της αυτεπάρκειας, δηλαδή σε ποιο βαθμό το άτομο θα φέρει σε πέρας με επιτυχία κάποια δραστηριότητα». (Μαλικιώση-Λοΐζου, 1993)
- Ø **Συστημική Συμβουλευτική:** Μια αξιολόγηση των συστημικών θεωριών είναι πολύτιμη για τους συμβούλους. Οι συστημικές ιδέες εισάγουν έναν ριζικά διαφορετικό τρόπο αντίληψης των στόχων και των διαδικασιών της συμβουλευτικής. Κάθε πελάτης αναπόφευκτα ανήκει σε ένα κοινωνικό σύστημα. Η συστημική συμβουλευτική βλέπει το πρόσωπο μόνο ως μέρος μιας οικογένειας, μιας ομάδας, μιας κοινότητας. Στην

αντιμετώπιση της οικογένειας με τη συστημική, το όλο δεν περιλαμβάνει μόνο τα μέλη, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες ξεπερνούν τη δραστηριότητα του κάθε μέλους χωριστά. (John McLeod,2005)

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Α: ΓΑΜΟΣ

Εισαγωγή.

Σχεδόν κάθε άντρας και κάθε γυναίκα στη Δυτική κοινωνία έχει ζήσει την εμπειρία του έρωτα. Μια ματιά, ένα χαμόγελο, ένα άγγιγμα, ένα φιλί, ένα αγκάλιασμα όλα δείχνουν ότι ο ένας καταλαβαίνει βαθιά τον άλλον, γεγονός που τους δένει μαζί.

Η προσπάθεια να οδηγήσεις κάποιον στο βωμό της εκκλησίας ή στο δημαρχείο και να του περάσεις στο δάκτυλο τη βέρα, μας έχει σαγηνεύσει όλους. Στις μέρες μας, πολύ πριν φθάσουν στο στάδιο του γάμου, πολλά ζευγάρια συζούν και έχουν σεξουαλική ζωή. Το ταξίδι για τη συμβίωση είναι τόσο γοητευτικό και ενδιαφέρον όσο και αυτό για το γάμο, όμως ένα πενήντα τοις εκατό από αυτούς που συμβιώνουν προχωρούν στο γάμο.

Μετά την τελετή του γάμου, τα ίχνη χάνονται. Τα ζευγάρια μπαίνουν σε ένα κόσμο για αρκετές δεκαετίες όπου σχεδόν απαιτείται να παραμείνουν παντρεμένοι. Θεωρητικά, υποθέτουν ότι το ρομαντικό ξεκίνημα θα συνεχίσει και ότι θα τους συνοδεύσει μέχρι τα βαθιά τους γεράματα.

Στην ελληνική κοινωνία, όπως και σε κάθε άλλη κοινωνία του δυτικού ευρωπαϊκού πολιτισμού, κανείς συναντά δυο είδη γάμου. Τον θρησκευτικό γάμο-είναι μια συμφωνία στην οποία το στοιχείο της ηθικής κυριαρχεί- και τον πολιτικό-η σύναψη και η λύση του είναι μια σύντομη διαδικασία με ελάχιστα

κωλύματα, ηθικά και νομικά-τα οποία έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και αντιπροσωπεύουν άλλα πράγματα μεταξύ τους.

Ο γάμος είναι ένα σοβαρό θέμα που απασχολεί τόσο τα ενήλικα πρόσωπα, αλλά κυρίως τα πρόσωπα νεαρής ηλικίας. Οι βασικές προϋποθέσεις του γάμου είναι: η βιολογική, η πνευματική και η ψυχολογική ωριμότητα του προσώπου και οι δευτερεύουσες προϋποθέσεις είναι: οι οικονομικές προϋποθέσεις, η κοινωνική-μορφωτική κατάσταση των προσώπων, η σεξουαλική έλξη, η ηλικία και ο χαρακτήρας.

Από ψυχοκοινωνική διάσταση ο γάμος διακρίνεται σε δυο τύπους, τον ανοιχτό και τον κλειστό τύπο. Ο ανοιχτός γάμος φέρνει την άνθηση στη συζυγική συμβίωση. Ενθαρρύνει την προσωπική ανάπτυξη και η αμοιβαία αγάπη ενεργοποιεί και αυξάνει τη δύναμη των προσώπων ως ζευγάρι.

Ο κλειστός γάμος είναι η παραδοσιακή, θεσμοθετημένη, κοινωνικά αποδεκτή και νομικά κατοχυρωμένη συμβίωση ενός ζεύγους.

Ο κλειστός γάμος, έχει σπέρματα αυτοκαταστροφικότητας. Κλειστός γάμος, σημαίνει ιδιοκτησία πάνω στο σύντροφο, απάρνηση του εαυτού, απόλυτη αφοσίωση και πίστη, απόλυτη αποκλειστικότητα.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουν τα νέα ζευγάρια τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συνυπάρξει η ελευθερία με τη συντροφικότητα που δημιουργεί ο θεσμός του γάμου, και βασική προϋπόθεση γι' αυτό είναι η σωστή επιλογή συντρόφου.

Η επιλογή του συντρόφου, είναι μια διαδικασία τόσο σύνθετη που μας σαστίζει και κανείς δεν την καταλαβαίνει εντελώς. Οι επιλογές που ο καθένας κάνει διαχωρίζονται σε υποκαθορισμένες επιλογές, οι οποίες γίνονται από επιφυλακτικούς και συγκρατημένους ανθρώπους που δεν εμπιστεύονται το συναίσθημα. Θέλουν να ζήσουν και να συνεχίσουν την σχέση τους σκεπτόμενη λογικά. Οι υπερκαθορισμένες επιλογές, οι οποίες εμπεριέχουν πολύ συναίσθημα. Συνήθως τέτοιες επιλογές γίνονται κάτω από πίεση, άγχος και ίσως κάποια οικογενειακή κρίση, που τελικά διαστρεβλώνουν τη διαδικασία επιλογής

του συζύγου. Μερικές συναισθηματικές πιέσεις είναι: Η ψυχολογική απουσία ή ανικανότητα ενός γονέα. Η ξαφνική απώλεια ενός γονιού ή μιας της σημαντικής Μια εγκυμοσύνη. Η ολοκληρωμένη επιλογή, όπου αυτή η επιλογή γίνεται με πολύ συναίσθημα, αγάπη και δεν προϋποθέτει ούτε καθοδηγείται από κάποια κριτήρια. Σε αυτήν την περίπτωση οι άνθρωποι ερωτεύονται και το μόνο κοινό χαρακτηριστικό τους, είναι η σύγχυση (Napier, 1995).

Τέλος, αν διερευνήσουμε την εξέλιξη του γάμου μέσα στο χρόνο, θα συναντήσουμε ορισμένες προβλέψιμες κρίσεις: Η πρώτη κρίση συμβαίνει πριν το γάμο: προκαλείται καθώς πλησιάζει η ώρα της τελετής. Η δεύτερη κρίση συμβαίνει στα πρώτα χρόνια του γάμου: Τα πρώτα χρόνια του γάμου , όπως και τα πρώτα χρόνια της ζωής, είναι γεμάτα από τεράστιες προκλήσεις και απαιτούν τεράστια ψυχολογική ανάπτυξη. Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι να μάθει κανείς να ζει κοντά, και σε πολύ στενή σχέση με ένα άλλο πρόσωπο. Η τρίτη κρίση συμβαίνει με την γέννηση του πρώτου παιδιού: Πριν κάνουμε αυτό το τεράστιο βήμα, θα πρέπει να έχουμε επεξεργαστεί τις αρχές της συμβίωσής μας. Η τέταρτη κρίση συμβαίνει όταν τα παιδιά βρίσκονται στην ηλικία ανάμεσα στα τέσσερα και έξι χρόνια: Αυτό το οιδιπόδειο στάδιο, το οποίο βιώνουν και τα αγόρια και τα κορίτσια σηματοδοτεί την τέταρτη κρίση στην εξελισσόμενη οικογένεια. Όχι μόνο γίνονται μετατοπίσεις στις συμμαχίες της οικογένειας που είναι σημαντικές και γεμάτες στρες, αλλά και η οικογένεια αντιμετωπίζει την είσοδο του πρώτου τους παιδιού στο σχολείο. Η πέμπτη κρίση συμβαίνει κατά την περίοδο της εφηβείας: Η κρυφή ανάπτυξη του παιδιού μας, που ενισχύεται από μια πρόσφατη ενστάλαξη ορμονικής ενέργειας , εκδηλώνεται και συντρίβει τα βολικά μας όνειρα , σε αντιδιαστολή με την μη «γερή» σχέση μας. Η έκτη κρίση που είναι και η τελευταία, συμβαίνει όταν και το τελευταίο παιδί φύγει από το σπίτι. Σε αυτήν την περίοδο, ανακλύπουν και άλλες εισβολές και ταλαιπωρίες που κλονίζουν την σχέση του ζευγαριού, όπως π.χ. η φθορά των γονιών μας που γερνούν.

2.1 Θεσμός Γάμου:

Ο όρος γάμος, σημαίνει τη ρύθμιση μιας ένωσης την οποία επιδοκιμάζει η κοινωνία με βάση τις θεσμοποιημένες σχέσεις . Σημαίνει ακόμα, τις τελετές με τις οποίες επισημοποιούνται οι σχέσεις αυτές.

Στην κοινή χρήση ο γάμος, περιέχει δυο ξεχωριστές απόψεις:

- «Ένας άντρας και μια γυναίκα συγκατοικούν με σκοπό να δημιουργήσουν οικογένεια».
- «Αποτελεί νόμιμη συμβίωση και πρέπει να γίνεται κάποιος διαχωρισμός, μεταξύ του γάμου και των άλλων μορφών γεννητήσεων σχέσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται πρόγαμες, εξώγαμες, παράνομες κ.λ.π.(Γεωργόπουλος , 1993).

«Ο γάμος ως θεσμός χαρακτηρίζεται από»:

- την αμοιβαία προϋπόθεση διατήρησης της ένωσης δύο ετερόφυλων προσώπων ,
- την κατά κανόνα συνοίκησή της,
- τη ρύθμιση των γεννητήσεων σχέσεων μεταξύ των συζύγων και των υπόλοιπων προσώπων εντός και εκτός οικογένειας,
- την αμοιβαία πρόθεση αναπαραγωγής, και
- την οικονομική συνεργασία των συζύγων.

Η οικονομική συνεργασία των συζύγων αποτελεί βασικό στοιχείο της έννοιας του γάμου, δεδομένου ότι η οικογένεια αποτελεί σε όλες τις βιομηχανικές , αλλά και σε σημαντικό βαθμό στον αγροτικό πληθυσμό των βιομηχανικών κοινωνιών, βασική μονάδα παραγωγής των μέσων συντήρησης ή και του οικογενειακού εισοδήματος (Τσαούση, 1998).

Όσον αφορά την αντίληψη ότι ο γάμος προηγείται της απόκτησης παιδιών δεν είναι πάντα σύμφωνη με την πραγματικότητα κι αυτό γιατί στις σύγχρονες αστικάς – βιομηχανικές κοινωνίες αφενός ένα μεγάλο και αυξανόμενο ποσοστό γεννήσεων είναι γεννήσεις εξώγαμων και αφετέρου ένα μεγάλο

ποσοστό ήταν και είναι γεννήσεις μετά τον γάμο παιδιών που είχαν συλληφθεί πριν από αυτόν (Μουσούρου, 1998).

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η κοινωνία επιμένει και θέλει τον γάμο να είναι νόμιμος είναι γιατί θέλει να εξασφαλίσει τους απόγονους της και θέλει να διαμορφώσει την οικογένεια, γιατί η οικογένεια παίζει ρόλο στη σωστή ανάπτυξη της προσωπικότητας του προσώπου, του πολίτη.(Χουρδάκη , 1982)

Τέλος , η (Κατάκη,1994) στη συνέντευξη με θέμα «Γάμος Διαζύγιο και Επιπτώσεις στο Ζευγάρι»,αναφέρει ότι ο σκοπός του γάμου σήμερα έχει σχέση με καθαρά ψυχοκοινωνικές ανάγκες των ανθρώπων, που δεν είναι καθορισμένες, δεν είναι οι ίδιες για κάθε ζευγάρι. Να λειτουργούν καλύτερα σαν πρόσωπα και να γίνονται ολοένα και πιο δημιουργικά. Ο σκοπός του γάμου, αποσυνδεδεμένος από την οικονομική και βιολογική επιβίωση του κάθε μέλους του ζευγαριού, αρχίζει να συνδέεται όλο και περισσότερο με την ψυχοκοινωνική του επιβίωση. Η επικοινωνία του ζευγαριού γίνεται πλέον πιο σημαντική από την ανταλλαγή των υλικών αγαθών.

2.2 Σκοπός του γάμου σύμφωνα με την Εκκλησία:

Σύμφωνα με τον (Μαυρομάτη,1998), οι σκοποί του γάμου για την Εκκλησία είναι:

- Η βοήθεια του ενός τον άλλον σύζυγο. Ο γάμος αναπτύσσει στους συζύγους την ανοχή, κυρίως στην εναρμόνιση των ξεχωριστών χαρακτήρων. Την αγάπη στην προσφορά υπηρεσίας, τη βοήθεια στις αδυναμίες, στο φόρτο ζωής, στις διάφορες ανάγκες και στις ευθύνες της οικογενειακής ζωής.
- Η σωφροσύνη και η εγκράτεια , που αποτελούν πλευρές της ηθικής προκοπής των συζύγων. Όταν οι σύζυγοι είναι ακόμα σε νεαρή ηλικία πρέπει να προσπαθούν να αποφεύγουν τις απρεπείς επιθυμίες, τις παράνομες συζεύξεις και την αδυναμία της ανθρώπινης φύσης.

- Στον ορθόδοξο γάμο έχει γίνει πια συνείδηση ότι ο κύριος σκοπός του γάμου είναι η πνευματική και ηθική τελείωση των συζύγων και ότι όλοι οι άλλοι σκοποί, όπως η τεκνογονία, η ανατροφή των παιδιών, η διαίωνιση του ανθρώπινου γένους και η αύξηση των μελών της εκκλησίας είναι δευτερεύοντες σκοποί και ενδιάμεσοι που κι αυτοί οδηγούν τελικά τον άνθρωπο στον αρχικό και τελικό του σκοπό (Μαυρομμάτης, 1998).

2.3 Είδη και τύποι γάμου:

Στην ελληνική κοινωνία, όπως και σε κάθε άλλη κοινωνία του δυτικού ευρωπαϊκού πολιτισμού, κανείς συναντά δύο είδη γάμου:

- Τον θρησκευτικό γάμο και
- Τον πολιτικό.

Τα είδη του γάμου έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και αντιπροσωπεύουν άλλα πράγματα μεταξύ τους, γι' αυτό και η γνώμη των υποστηρικτών τους, για το ποιος θα πρέπει να προτιμάται, δίστανται. Οι υποστηρικτές του πολιτικού γάμου προτείνουν την «απομυθοποίηση» του σημερινού χριστιανικού γάμου, δηλαδή την απαλλαγή του από κάθε θρησκευτικό στοιχείο. Υποστηρίζεται πως ο γάμος είναι καθαρά μια σύμβαση του αστικού δικαίου και κάθε ιερότητα που τυχόν τον χαρακτηρίζει στις μέρες μας είναι μια αντίληψη ιδεολογικά ξεπερασμένη. Λόγοι κοινωνικοί και πολιτικοί – σε καμιά όμως περίπτωση θρησκευτικοί – επιβάλλουν την κατοχύρωση του γάμου νομικά και συνταγματικά. Ο γάμος ως μια κοινή δικαιοπραξία προστατεύεται από το Σύνταγμα και ρυθμίζεται από το νόμο σύμφωνα με τις ισχύουσες κάθε φορά διατάξεις και κρατούσες αντιλήψεις.

Σε κάθε περίπτωση ο πολιτικός γάμος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί περισσότερο φιλελεύθερος από τον θρησκευτικό. Η σύναψη και η λύση του είναι μια σύντομη διαδικασία με ελάχιστα κωλύματα, ηθικά και νομικά. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι ο πολιτικός γάμος λόγω της μεγαλύτερης απλότητας

που τον χαρακτηρίζει ενισχύει τον ίδιο το θεσμό του γάμου, προτρέποντας τα πρόσωπα να παντρευτούν και όχι να αρκεστούν και να περιοριστούν στην εξώγαμη συμβίωση.

Στον αντίποδα των απόψεων αυτών βρίσκονται οι υποστηρικτές του θρησκευτικού γάμου. Σύμφωνα με τα όσα διατείνονται, ο γάμος δεν είναι μια σύμβαση, μια δικαιοπραξία του αστικού δικαίου. Είναι μια σύμβαση, μια συμφωνία στην οποία το στοιχείο της ηθικής κυριαρχεί. Αυτή μάλιστα η ηθική σχέση, το ιδεολογικό και πνευματικό υπόβαθρο του γάμου, του δίνει μια υπερβατική διάσταση, τον κάνει μοναδικό και αποτελεί στοιχείο διατήρησης της συζυγικής ενότητας. Ο θρησκευτικός γάμος είναι «μυστήριο» που ενσαρκώνει μέσα του την έννοια της ηθικής και έτσι ενισχύει ακόμα περισσότερο το θεσμό του γάμου. Άλλωστε και η μονογαμία στην οποία παραπέμπει ο θρησκευτικός γάμος σε αντίθεση με τον πολιτικό, που επιτρέπει τη λεγόμενη «διαδοχική πολυγαμία», είναι στοιχείο που συμβάλλει στην υποστήριξη και ποιοτική αναβάθμιση του θεσμού του γάμου (Λιαρομμάτης, 1991).

Από ψυχοκοινωνική διάσταση ο γάμος διακρίνεται σε δυο τύπους, τον ανοιχτό και τον κλειστό τύπο.

Όπως, εκφράζεται από τον (Δέγλερη, 1991), ο ανοιχτός γάμος φέρνει την άνθηση στη συζυγική συμβίωση. Ενθαρρύνει την προσωπική ανάπτυξη και η αμοιβαία αγάπη ενεργοποιεί και αυξάνει τη δύναμη των προσώπων ως ζευγάρι. Ο καθένας οδηγείται μέσα από την ελευθερία προς την ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Ανταλλάσσοντας τις νέες εμπειρίες τους από τον εξωτερικό κόσμο, η ένωση αποκτά μια σταθερά ανοδική πορεία. Αποκτούν και οι δύο τη δυνατότητα για νέους τρόπους συσχέτισης των πραγμάτων και νέα γνώση της εσωτερικής δομής του εαυτού της. Τη ίδια στιγμή αυξάνεται και ο δυναμισμός αλληλεπίδρασης ανάμεσά τους.

Τα μέλη του ζευγαριού έχουν απόλυτη ελευθερία να αποφασίσουν το πώς θα αντιμετωπίσουν τις νομικές και κοινωνικές τους υποχρεώσεις.

Επίσης, ο ανοιχτός γάμος είναι η απελευθέρωση από της άκαμπτους και συμβατικούς κανόνες του γάμου, καθώς σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχουν γενικά αποδεχθεί θεσμικοί κανόνες και ιδανικά για την περίπτωση του ανοιχτού γάμου.

Ο ανοιχτός γάμος, σύμφωνα με την (Μισέλ,1987) , είναι μια ειλικρινής και ανοιχτή σχέση βασισμένη στην ισότητα της ελευθερίας και της προσωπικότητας των δυο συντρόφων. Ο ανοιχτός γάμος προϋποθέτει μια προφορική, διανοητική και συναισθηματική δέσμευση απέναντι στο δικαίωμα που έχει το κάθε μέλος του ζευγαριού να αναπτύσσεται σαν πρόσωπο μέσα στο πλαίσιο του γάμου. Αυτή η σχέση βασίζεται στην αμοιβαία συμπάθεια και εμπιστοσύνη , όπου ο καθένας διαθέτει το δικό του ψυχικό χώρο, ώστε να νιώθει συναισθηματικά ελεύθερος.

Ο ανοιχτός γάμος « ενθαρρύνει την προσωπική ανάπτυξη , τη διαβίωση χωρίς εξάρτηση, την ατομική ελευθερία. Σημαίνει ευλυγισία στο ρόλο, αμοιβαία εμπιστοσύνη».

Η σχέση βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη και ανάπτυξη. Μέσα από την ανάπτυξη σαν χωριστά πρόσωπα και την αμοιβαία αγάπη τους, ενεργοποιούν και αυξάνουν τη δύναμή τους ως ζευγάρι. Ο καθένας αναπτύσσεται μέσα από την ελευθερία προς την ολοκληρωμένη προσωπικότητα και «απαλλάσσοντας τις νέες εμπειρίες του από τον εξωτερικό κόσμο, η ένωση αποκτά μια σταθερή ανοδική πορεία. Αποκτούν και οι δυο τη δυνατότητα για νέους τρόπους συσχέτισης των πραγμάτων και για νέα γνώση της εσωτερικής δομής του εαυτού τους. Ταυτόχρονα αυξάνεται και ο δυναμισμός αλληλεπίδρασης ανάμεσά τους».

Ο κλειστός γάμος είναι η παραδοσιακή, θεσμοθετημένη, κοινωνικά αποδεκτή και νομικά κατοχυρωμένη συμβίωση ενός ζεύγους.

Ο κλειστός γάμος, σύμφωνα με την (Μισέλ,1987), έχει σπέρματα αυτοκαταστροφικότητας. Κλειστός γάμος, σημαίνει ιδιοκτησία πάνω στο

σύντροφο, απάρνηση του εαυτού , απόλυτη αφοσίωση και πίστη, απόλυτη αποκλειστικότητα.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουν τα νέα ζευγάρια τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συνυπάρξει η ελευθερία με τη συντροφικότητα που δημιουργεί ο θεσμός του γάμου, και βασική προϋπόθεση γι'αυτό είναι η σωστή επιλογή συντρόφου.

Γράφοντας το συμβόλαιο του ανοιχτού και του κλειστού γάμου:

Το παλιό συμβόλαιο, απαιτεί:

- ~Ιδιοκτησία πάνω στο σύντροφο.
- ~Απάρνηση του εαυτού σου.
- ~Άκαμπτη συμπεριφορά στο ρόλο.
- ~Απόλυτη αφοσίωση και πίστη.
- ~ Απόλυτη αποκλειστικότητα.

Το ανοιχτό συμβόλαιο, απαιτεί:

- ~ Διαβίωση χωρίς εξάρτηση.
- ~Προσωπική ανάπτυξη.
- ~Ατομική ελευθερία.
- ~Ευλυγισία στο ρόλο.
- ~Επέκταση μέσα από το άνοιγμα.

(Nena&GeorgeNeill,1997).

2.4 Βασικές προϋποθέσεις του γάμου:

Ο γάμος είναι ένα σοβαρό θέμα που απασχολεί τόσο τα ενήλικα πρόσωπα , αλλά κυρίως τα πρόσωπα νεαρής ηλικίας. Όπως αναφέρει, η (Χουρδάκη,1982) οι βασικές προϋποθέσεις είναι:

- **Η Βιολογική Ωριμότητα:** Με τον όρο βιολογική ωριμότητα νοείται η κατάλληλη σωματική διάπλαση, ικανότητα για ορισμένες ικανοποιήσεις σεξουαλικές, ικανότητα για εκπλήρωση των αναγκών του προσώπου

κ.λ.π. . Η βιολογική ωρίμανση πραγματοποιείται ακούσια ,χωρίς δηλαδή την συνειδητή συμμετοχή του προσώπου.

- **Η Πνευματική Ωριμότητα:** Η πνευματική ωριμότητα αφορά την εξέλιξη και την ολοκλήρωση της νοημοσύνης του προσώπου, η οποία όπως και η βιολογική ωριμότητα, πραγματοποιείται χωρίς την συνειδητή θέληση και συμμετοχή.
- **Η Ψυχολογική Ωριμότητα :**Ψυχολογικά ώριμος είναι το πρόσωπο που έχει «ολοκληρωμένη προσωπικότητα».Η ψυχολογική ωριμότητα είναι το κύριο στοιχείο της άρτιας προσωπικότητας και αναφέρεται στη δυνατότητα του προσώπου να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, σε κάθε ρόλο της ζωής του.

Σύμφωνα με την (Χουρδάκη,2000) οι ψυχολογικές ιδιότητες του ώριμου προσώπου είναι:

- § Η Αυτογνωσία.
- § Η Αυτοκριτική.
- § Το ενδιαφέρον για γενικά προβλήματα της ζωής.
- § Η αδιαφορία για τους μικροερεθισμούς που συμβαίνουν γύρω του, καθημερινά.
- § Η αποφυγή συνεχούς αναζήτησης των δικών του προβλημάτων .
- § Η έλλειψη εγωκεντρισμού.
- § Η μεταφορά στη θέση του άλλου.
- § Η παραδοχή του συνανθρώπου του.
- § Η συνειδητοποίηση των θετικών σημείων της ζωής του.
- § Η «αποκόλληση» από τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι αυτά που μπορούν να συνθέσουν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα και να χαρακτηρίσουν έναν άνθρωπο **ψυχολογικά ώριμο**. Οφείλει λοιπόν ο άνθρωπος να προσπαθήσει να τα αποκτήσει, μιας και η ψυχολογική ωριμότητα δεν πραγματοποιείται ακούσια,

όπως η βιολογική και η πνευματική, αλλά είναι προσωπική κατάκτηση του καθενός.

2.5 Δευτερεύουσες προϋποθέσεις του γάμου:

- **Οικονομικές Προϋποθέσεις:** Είναι αυτονόητο πως ένα ζευγάρι όταν ξεκινά να φτιάξει την ζωή του , θα πρέπει να έχει εξασφαλίσει έστω και λίγες μα βασικές οικονομικές προϋποθέσεις . Αυτό είναι σημαντικό από πλευράς ψυχολογίας να αισθάνεται το ζευγάρι κάπως ανεξάρτητα απέναντι στον πεθερό , στην πεθερά, στον πατέρα, τη μητέρα, γιατί αν δεν έχει την οικονομική βάση- εργασία δεν μπορεί να χτίσει την ψυχολογική του ανεξαρτησία, πάνω σε άλλο τεκμήριο. Ο κόσμος συχνά λέει : «έκανε καλό γάμο» και αμέσως έρχεται στο νου πως καλός γάμος , θα πει πλούσιος σύζυγος. Στην ψυχολογία δεν το δεχόμαστε αυτό το «καλός γάμος». Καλός γάμος είναι για μας αυτός που στηρίζεται στην ωριμότητα , την ευθύνη και την ανεξαρτησία των συζύγων.
- **Κοινωνική – Μορφωτική Κατάσταση** των προσώπων: Είναι δεύτερη προϋπόθεση συζυγικής συμβίωσης. Η κοινωνική κατάσταση ή η πνευματική διαφορά μπορεί να δημιουργήσουν ορισμένες συνθήκες που δεν είναι ευχάριστες στο ζευγάρι. Όταν δυο άνθρωποι , που ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικά – μορφωτικά περιβάλλοντα , θελήσουν να ζήσουν μαζί, δυσκολεύονται γιατί ο σύζυγος π.χ. που προέρχεται από καλύτερο κοινωνικό περιβάλλον θα έχει έναν τρόπο συζήτησης, ψυχαγωγίας, κουλτούρας , ενδιαφερόντων κ.άλ. και η σύζυγος που δεν προέρχεται από το ίδιο κοινωνικό περιβάλλον θα έχει άλλο. Είναι λοιπόν ένα θέμα που ίσως δεν το προσέχουν οι άνθρωποι στο γάμο , μα που θα ήταν σωστό να το υπολογίζουν.
- **Σεξουαλική έλξη:** Τη λέω δευτερεύοντα μόνο γιατί θεωρώ πως είναι θέμα περισσότερο ενστίκτου. Μας ενδιαφέρει από την πλευρά της

ψυχολογίας, γιατί είναι σοβαρή προϋπόθεση για να μπορέσει ένα ζευγάρι να στηρίξει το ψυχολογικό του οικοδόμημα. Η σεξουαλική έλξη είναι περισσότερο σημαντική για την γυναίκα, γιατί ο άντρας δε χρειάζεται απαραίτητα την συναισθηματική έλξη, δεμένη με την σεξουαλική, ενώ η γυναίκα θέλει να αισθάνεται και συναίσθημα όταν πρόκειται να πραγματοποιήσει μια ικανοποιητική σεξουαλική επαφή. Έτσι για τον άντρα μπορεί να είναι ευκολότερη υπόθεση ,για τη γυναίκα πιο πολύπλοκη, ανάλογα με τον τύπο της, γιατί μια γυναίκα που δεν αισθάνεται τον άντρα κοντά της από σεξουαλική πλευρά, απομακρύνεται νομίζω κι από πολλά άλλα.

- **Ηλικία:** Σήμερα το θέμα δεν απασχολεί πολύ γιατί οι άνθρωποι κάνουν συντροφιάς κατά ηλικίες , κατά γενιές κι έτσι δεν έχουν διαφορές ηλικίας, όπως είχαν παλαιότερα. Στις περιπτώσεις της διαφοράς ηλικίας , καλό θα ήταν να προσέξουμε αν ο άνθρωπος είναι ώριμος ή ανώριμος ψυχολογικά, οπότε το θέμα της ηλικίας μειώνεται. Μπορεί ένας άνθρωπος μεγάλος να είναι ψυχολογικά ανώριμος, μια νέα κοπέλα να είναι ψυχολογικά ώριμη κι αυτοί οι άνθρωποι να καταφέρνουν να ταιριάξουν με έναν καλό τρόπο. Έτσι το θέμα «ηλικία» είναι να το δούμε στις δοσμένες περιπτώσεις, καταστάσεις και πρόσωπα.
- **Χαρακτήρας:** Από τα πρώτα μελήματα των ανθρώπων θα ήταν να γνωρίζουν τον διπλανό τους και να δουν αν είναι δίκαιος, αν είναι άδικος, αν είναι κακός, αν είναι καλός, ηθικός ή μη ηθικός κ.λ.π. Ο γάλλος χαρακτηρολόγος Le Senne και η γαλλική σχολή πήραν τρεις χαρακτηρολογικές ιδιότητες και πάνω σε αυτές ξεχώρισαν έξι τύπους ανθρώπων, οι ιδιότητες αυτές είναι:

§ Η Δραστηριότητα.

§ Η Ευσυγκινησία.

§ Η Συναισθηματική Απήχηση.

Πάνω στην δραστηριότητα χώρισε τους ανθρώπους σε:

§ Δραστήριους και

§ Όχι Δραστήριους.

Η ευσυγκινησία είναι μια γνωστή ιδιότητα. Είναι ο άνθρωπος που συγκινείται εύκολα ή συγκινείται λιγότερο και χώρισε τους ανθρώπους σε ευσυγκίνητους και υποσυγκίνητους.

Η συναισθηματική απήχηση δείχνει την απήχηση που έχει ένα συναίσθημα στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου. Διαίρεσε αυτούς τους ανθρώπους σε δυο κατηγορίες:

§ Τους Πρωτογενείς, σ' αυτούς δηλαδή, που όπως το παιδί δεν αισθάνονται βαθιά ένα συναίσθημα, το ξεπερνάνε εύκολα και το ξεχνάνε και

§ Τους Δευτερογενείς, που συγκρατούν ένα συναίσθημα για πολύ χρονικό διάστημα.

Τέλος ,ο Andre Isambert, που είναι ιδρυτής και πρόεδρος της «Διεθνούς Ένωσης Σχολών Γονέων» στο Παρίσι υποστηρίζει πως δίπλα στον χαρακτήρα , παρουσιάζεται η προσωπικότητα. Για να μπορούν να προσαρμοστούν δυο σύζυγοι στο γάμο, πρέπει να προσέξουν τον χαρακτήρα (Χουρδάκη , 1982).

2.6 Επιλογή Συντρόφου:

Η επιλογή συντρόφου, Napier(1995), είναι μια διαδικασία τόσο σύνθετη που μας σαστίζει και κανείς δεν την καταλαβαίνει εντελώς, Κανείς. Οι περισσότεροι αρχίζουν να επιλέγουν ένα σύζυγο όταν είναι γύρω στα 20. «Είναι η εποχή που διασχίζουν εκείνο το ύπουλο και αγωνιώδες πέρασμα ανάμεσα στο λιμάνι, που είναι το σπίτι και την ανοιχτή θάλασσα».

Ο Napier, αναφέρει ότι υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να γνωριστούν δύο πρόσωπα – σχολείο, δουλειά, μπαρ, αγγελία στις εφημερίδες, ραντεβού μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, στα ψώνια, βόλτες κ.α., οι επιλογές όμως που κάνει ο καθένας διαχωρίζονται ως εξής:

- **Υποκαθορισμένες Επιλογές:** οι οποίες γίνονται από επιφυλακτικούς και συγκρατημένους ανθρώπους, οι οποίοι δεν εμπιστεύονται το συναίσθημα και θέλουν να ζήσουν και να συνεχίσουν τη σχέση τους – η οποία ίσως οδηγηθεί και σε γάμο- σκεπτόμενοι λογικά. Τα πρόσωπα αυτά προέρχονται κυρίως από ψυχρές, συντηρητικές οικογένειες ή από οικογένειες που δεν είχαν στενές συναισθηματικές σχέσεις μεταξύ των μελών.
- **Υπερκαθορισμένες Επιλογές:** οι οποίες εμπεριέχουν πολύ συναίσθημα. Συνήθως τέτοιες επιλογές γίνονται κάτω από πίεση, άγχος και ίσως κάποια οικογενειακή κρίση, που τελικά διαστρεβλώνουν τη διαδικασία επιλογής του συζύγου.

Μερικές συναισθηματικές πιέσεις είναι:

- **Η ψυχολογική απουσία ή ανικανότητα ενός γονέα:** Αυτή η κρίση είναι «αθόρυβη», αλλά όταν κάποιος μεγαλώσει με έναν ψυχολογικά απόντα ή ανίκανο γονιό, τότε δημιουργείται ένα έντονο συναίσθημα ανάγκης και η επιθυμία να ικανοποιηθεί αυτή η ανάγκη μπορεί να διαστρεβλώσει τη διαδικασία επιλογής συζύγου.
- **Η ξαφνική απώλεια ενός γονιού ή μιας της σημαντικής:** Στην περίπτωση αυτή ο «νέος σύντροφος» παίρνει το ρόλο του «θεραπευτή», αλλά όταν ο «ασθενής» αρχίσει να νιώθει καλύτερα τότε η εγκυρότητα της επιλογής θα αμφισβητηθεί και από τους δυο συντρόφους.
- **Μια εγκυμοσύνη:** Ύστερα από μελέτη που έγινε για το γάμο φάνηκε πως το ¼ από τις νύφες ήταν έγκυες όταν παντρεύτηκαν. Τα ζευγάρια που παντρεύονται κάτω από την πίεση της εγκυμοσύνης, έχουν περισσότερες πιθανότητες να χωρίσουν, σε σχέση με τα ζευγάρια που παντρεύτηκαν χωρίς αυτή τη συναισθηματική πίεση.

Αρκετά νεαρά πρόσωπα επιδιώκουν να βρουν ασφάλεια και σιγουριά μακριά από την αστάθεια του σπιτιού τους και καταλήγουν σε γάμους

«σωσίβια» , που τελικά αποδεικνύονται ακατάλληλοι για το «δύσκολο ταξίδι που βρίσκεται μπροστά τους».

- **Ολοκληρωμένη Επιλογή:** Αυτή η επιλογή γίνεται με πολύ συναίσθημα, αγάπη και δεν προϋποθέτει ούτε καθοδηγείται από κάποια κριτήρια. Σε αυτήν την περίπτωση οι άνθρωποι ερωτεύονται και το μόνο κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η σύγχυση (Napier, 1995).

Σε αυτό το σημείο είναι να τονίσουμε ότι καμία από τις τρεις επιλογές δεν εγγυάται έναν ευτυχισμένο γάμο με διάρκεια ,αλλά ανάλογα με τον τρόπο που γίνεται η επιλογή της συντρόφου υπάρχουν και οι ανάλογες πιθανότητες για να διαρκέσει.

Ο Πιντέρης (1980), αναφέρει ότι υπάρχουν κάποια σημαντικά υποκειμενικά κριτήρια για την επιλογή συντρόφου, τα οποία χωρίζονται σε:

- **Εξωτερικά Κριτήρια:**
 1. Εμφάνιση.
 2. Οικονομική Θέση.
 3. Μορφωτικό Επίπεδο.
 4. Κοινωνική Θέση.
 5. Ηλικία.
 6. Υγεία.
- **Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας:**
 1. Βαθμός Αυτονομίας – Εξάρτησης.
 2. Ενεργητικότητα – Παθητικότητα.
 3. Εσωστρέφεια - Εξωστρέφεια.
 4. Επίπεδο Ηρεμίας - Άγχους.
 5. Βαθμός κοινωνικότητας – μοναχικότητας.
 6. Βαθμός Σεξουαλικότητας .
 7. Νοημοσύνη.

8. Ικανότητα Προσαρμογής.

- **Απόψεις.**

1. Πολιτική Τοποθέτηση.
2. Θρησκευτική Τοποθέτηση.
3. Ενδιαφέροντα και Χόμπι.
4. Απόψεις για της Ρόλους Άντρα – Γυναίκας.
5. Μονογαμικότητα.
6. Απόψεις για Παιδιά.

Όπως αναφέρει ο Πιντέρης (1980), κάθε άνθρωπος μπορεί να ξεχωρίσει τα προτερήματα και τα ελαττώματα του άλλου, ώστε τελικά να αποφασίσει εάν επιθυμεί να είναι μαζί του.

2.7 Η Κρίση του Γάμου:

Η Κατάκη (1998), αναφέρει ότι η κρίση που περνάει ο γάμος είναι μια πραγματικότητα στις μέρες μας. Ο γάμος, όμως παρόλο αυτά, παραμένει ένας βασικός, και αναντικατάστατος κοινωνικός θεσμός. Οι σύζυγοι και όλα τα μέλη της οικογένειας, έχουν την αίσθηση ότι αναλαμβάνουν υποχρεώσεις και ευθύνες, καταπιέζονται και αισθάνονται ότι θυσιάζονται. Γυναίκες, άντρες, γονείς, παιδιά, αισθάνονται προδομένοι, από πρόσωπα κοντινά που θα περίμεναν να τους καταλάβουν και να τους συμπαρασταθούν. Όλοι αισθάνονται καταπιεσμένοι και θύματα. Και τα ερωτήματα που γέννιούνται, είναι: άραγε, ποιος είναι ο καταπιεστής ; ποιος είναι το θύτης ;

Αποτέλεσμα; Η εμπόλεμη κατάσταση μέσα στην οικογένεια να είναι αναμενόμενη. Στον παραδοσιακό χώρο δεν υπήρχε ριζικός διαχωρισμός συμφερόντων. Οι συμβουλές, η καθοδήγηση , οι προτροπές γινόταν αποδεκτές από όλους , δεν προκαλούσαν αρνητικά συναισθήματα , αφού το «καλό του»

ήταν καλό για όλους. Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει αισθητά και οι συμβουλές, οι προτροπές, οι παρατηρήσεις, η καθοδήγηση ερμηνεύονται σαν έλεγχος, επέμβαση στην ζωή του άλλου, κάτι που οδηγεί σε καταπίεση και κρίση.

Η Χουρδάκη (1982), αναφέρεται στις κρίσεις που περνούν τα ζευγάρια κατά την διάρκεια του γάμου τους. Υποστηρίζει ότι υπάρχουν ορισμένες ομαλές περίοδοι, που έπειτα από αυτές μπορεί να ακολουθούν περίοδοι κρίσεων, οι οποίες δημιουργούν διάφορα προβλήματα, αντιμετωπίζονται, ακολουθούν ομαλές περίοδοι και έπειτα πάλι κρίσεις. Δηλαδή ένας συνεχής φαύλος κύκλος. Αυτό κατά την άποψή της συμβαίνει, γιατί αυτή είναι η εξέλιξη της ψυχολογίας του ζευγαριού και δεν μπορεί να υπάρξει ζευγάρι, που να μην περνάει κρίσεις.

Κάτω από τις σημερινές συνθήκες, στα πλαίσια της «καταναλωτικής» οικογένειας, η έλλειψη ή η αμφισβήτηση του κοινού τελικού στόχου δημιουργεί δικαιολογημένα την αίσθηση της καταπίεσης. Όταν αναλαμβάνουμε υποχρεώσεις και ευθύνες «για χάρη τους», αισθανόμαστε ότι «θυσιάζουμε» της προσωπικές μας επιθυμίες. Άρα «συμβιβάζομαστε». Ο συμβιβασμός δεν μπορεί παρά να δημιουργεί την αίσθηση της αδικίας. Οι σχέσεις φαίνεται να οδηγούνται σε αδιέξοδο, γιατί αισθανόμαστε ότι «ή θα κάνω αυτό που θες εσύ, οπότε δε θα κάνω αυτό που θέλω εγώ και επομένως θα καταπιεστώ, ή θα κάνω αυτό που θέλω εγώ, άρα δε θα κάνω αυτό που θέλεις εσύ και θα καταπιεστείς εσύ. Μετά από όλα αυτά καταλήγουμε να αισθανόμαστε ότι οι οικογενειακοί δεσμοί γίνονται «δεσμά», από τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να γλιτώσουμε (Κατάκη, 1998).

2.8 Στάδια Κρίσης του Γάμου:

Σύμφωνα με τον Napier (1997) , αν διερευνήσουμε την εξέλιξη του γάμου μέσα στο χρόνο , θα συναντήσουμε ορισμένες προβλέψιμες κρίσεις:

§ Η πρώτη κρίση συμβαίνει πριν το γάμο: προκαλείται καθώς πλησιάζει η ώρα της τελετής. Μολονότι οι περισσότεροι γάμοι αναπτύσσουν μια «κρίση πανικού» πριν το γάμο, η κατάσταση μπορεί να γίνει πολύ χειρότερη. Καθώς πλησιάζει η ώρα του γάμου μας, μπορεί να ξυπνήσουμε ένα πρωί γεμάτοι πανικό εξαιτίας αόριστων ψιθύρων που ακούσαμε την νύχτα – π.χ. «αν δεν διαρκέσει;», ρωτάει η φωνή. Έχουμε φίλους που χώρισαν ή γονείς που χώρισαν . Κι αν αυτός με καταπιέζει ; κι αν αυτός με δυναστεύει;

Μερικά ερωτήματα δεν εκφράζονται με λόγια. Εμφανίζονται μόνο σαν αόριστα κύματα αμφιβολίας.

§ Η δεύτερη κρίση συμβαίνει στα πρώτα χρόνια του γάμου: Τα πρώτα χρόνια του γάμου , όπως και τα πρώτα χρόνια της ζωής, είναι γεμάτα από τεράστιες προκλήσεις και απαιτούν τεράστια ψυχολογική ανάπτυξη. Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι να μάθει κανείς να ζει κοντά, και σε πολύ στενή σχέση με ένα άλλο πρόσωπο. Αφού έχουμε πια περάσει τα χρόνια της εφηβείας και τα πρώτα χρόνια της ενηλικίωσης προσπαθώντας θαρραλέα να καταστούμε ανεξάρτητοι, πρέπει ξαφνικά να καταφέρουμε να συντονίζουμε και να μοιραζόμαστε κάθε πλευρά της ζωής μας με αυτόν τον απανταχού παρόντα, Άλλο. Μέτρο της δυσκολίας του έργου αυτού αποτελεί το γεγονός ότι το ένα τέταρτο όλων των διαζυγίων συμβαίνουν στη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων του γάμου. Αυτά τα χρόνια είναι χρόνια σκληρής και κάποτε επικίνδυνης δουλειάς.

§ Η Τρίτη κρίση συμβαίνει με την γέννηση του πρώτου παιδιού: Πριν κάνουμε αυτό το τεράστιο βήμα, θα πρέπει να έχουμε επεξεργαστεί τις αρχές της συμβίωσής μας. Αφού έχουμε μάθει να εξισορροπούμε τις

ατομικές ανάγκες αμφοτέρων, πρέπει να έχουμε διαπραγματευτεί κάποιες διαισθητικές «συμφωνίες» που μας επιτρέπουν να λειτουργούμε σαν μονάδα. Πρέπει να επικοινωνούμε εύκολα, να λαμβάνουμε αποφάσεις από κοινού και να προσφέρουμε υποστήριξη κι ενθάρρυνση ο ένας στον άλλον. Πρέπει, επίσης, να μπορούμε να αντιμετωπίζουμε μια σύγκρουση φανερά και άμεσα, να στηριζόμαστε ο ένας στον άλλον. Για χρόνια ολόκληρα θα πρέπει να ξοδεύουμε συναισθηματική ενέργεια με έντονο τρόπο και να στρεφόμαστε ο ένας στον άλλο για παρηγοριά, ανακούφιση και αμοιβαία απόλαυση που μας επιτρέπει να αισθανόμαστε ότι ξαναγιανώνουμε. Αν δεν είναι διαθέσιμο αυτό το «εμείς» που μας γεμίζει απόλαυση και μας στηρίζει, καθετί που ακολουθεί γίνεται πολύ πιο δύσκολο. Έτσι τα «προϊόντα» των προσπαθειών μας - το νοικοκυριό μας, τα παιδιά μας, οι σταδιοδρομίες μας – ίσως υποκαθιστούν εκείνο που λείπει ανάμεσα μας, και στο τέλος αντί να μας ενώνουν, μας διασπούν.

§ Η τέταρτη κρίση συμβαίνει όταν τα παιδιά βρίσκονται στην ηλικία ανάμεσα στα τέσσερα και έξι χρόνια: Αυτό το οιδιπόδειο στάδιο, το οποίο βιώνουν και τα αγόρια και τα κορίτσια σηματοδοτεί την τέταρτη κρίση στην εξελισσόμενη οικογένεια. Όχι μόνο γίνονται μετατοπίσεις στις συμμαχίες της οικογένειας που είναι σημαντικές και γεμάτες στρες, αλλά και η οικογένεια αντιμετωπίζει την είσοδο του πρώτου του παιδιού στο σχολείο. Από αυτό το σημείο το παιδί μας θα το βλέπουν, θα το μετρούν και θα το αξιολογούν. Κι εμείς οι γονείς είμαστε γεμάτη άγχος για τις πληροφορίες που θα λαμβάνουμε. Πως θα κρίνουν οι άλλοι το παιδί και κατ' επέκταση κι εμάς ως γονείς του; Οι μητέρες, που έχουν εμπλακεί βαθιά στη ζωή του παιδιού, θ' αντιμετωπίσουν συν όλων των άλλων και τον πόνο του χωρισμού, αφού είναι η πρώτη από τις πολλές δοκιμές για την τελική «αποφοίτηση» του παιδιού από την οικογένεια. Αυτή η περίοδος με το πρώτο παιδί είναι η περίοδος με το μεγαλύτερο

στρες, αλλά οι ίδιες οι εντάσεις επαναλαμβάνονται καθώς το παιδί μας πλησιάζει στην ηλικία του σχολείου.

§ Η Πέμπτη κρίση συμβαίνει κατά την περίοδο της εφηβείας: Η περίοδος αυτή αρχίζει με έναν κεραυνό, που ίσως είναι το βρόντημα μιας πόρτας. Η κρυφή ανάπτυξη του παιδιού μας, που ενισχύεται από μια πρόσφατη ενστάλαξη ορμονικής ενέργειας, εκδηλώνεται και συντρίβει τα βολικά μας όνειρα. Εμείς ξέρουμε ότι άρχισε η εφηβεία και όπως πάντα δεν είμαστε έτοιμοι. Οι δυσκολίες από το γεγονός ότι εμείς έχουμε παιδιά εφήβους και η πίεση από το ότι εκείνα έχουν μεσήλικες γονείς προξενούν την Πέμπτη κρίση. Το γεγονός ότι πολλοί γάμοι καταρρέουν καθώς οι έφηβοι προσπαθούν να αποχωριστούν το σπίτι τους δεν μας εκπλήσσει καθόλου. Οι πατέρες, που είχαν στραφεί στην κόρη τους για να βρουν την τρυφερότητα που δεν έβρισκαν στο γάμο τους, νιώθουν πως τους πρόδωσε για κάποιο αγόρι. Οι μητέρες που είχαν την συντροφιά της κόρης τους και τον θαυμασμό του γιου τους, κατά τον ίδιο τρόπο αισθάνονται εγκαταλελειμμένες. Στο τέλος, αυτά τα ζευγάρια πρέπει να αντιμετωπίσουν το τι υφίσταται και το τι δεν υφίσταται στην σχέση τους. Όταν φθάσει σε αυτό το στάδιο κάθε γάμος, είναι επιβαρυσμένος από το δικό του ιστορικό κόστος. Είτε γιατί η γυναίκα θυσιάσε τα δικά της όνειρα, ενδιαφέροντα, καριέρα και φρόντιζε την οικογένεια της είναι έξαλλη για το πόσο της κόστισε η αυταπάρνηση της. Ένας άντρας την ίδια περίοδο, σήκωνε στους ώμους τα οικονομικά βάρη της οικογένειας και του οποίου η μόνη συναισθηματική υποστήριξη προερχόταν από την όλο και πιο ευερέθιστη σύζυγο του, και είναι εξαιρετικά κουρασμένος από το άγχος και την μοναξιά της ζωής του. Και οι δύο αισθάνονται μόνοι και φορτισμένοι καθένας με το δικό του φορτίο και οι δύο νιώθουν οργή για τις χιλιάδες αποτυχημένες προσπάθειες ν' αλλάξουν ο ένας τον άλλον. Ιδιαίτερα, έχουν κουραστεί από την πολύ σκληρή προσπάθεια να τους ευχαριστούν όλους. Στην

εφηβεία το ζευγάρι βλέπει να απειλείται όλο και περισσότερο η σεξουαλική τους σχέση. Η απανταχού παρούσα και εμφανώς συνειδητή παρουσία των εφήβων είναι ένα σοβαρό θέμα, καθώς ένα μεγάλο μέρος της προσοχής τους είναι επικεντρωμένο στην σεξουαλικότητα των γονιών και την δική τους. Έχουν την απαίτηση να μην δίνουμε σημασία όταν φιλούν το κορίτσι του στο σαλόνι, όμως όταν εμείς τολμήσουμε να κλείσουμε το μάτι έστω το μάτι ο ένας στον άλλο αρχίζουν να σφυρίζουν δυνατά. Στην πραγματικότητα, τα παιδιά αναστέλλουν τη σεξουαλική δραστηριότητα για πάρα πολλά χρόνια . Από την εποχή που βάζαμε τα παιδιά μας στο κρεβάτι στις οκτώμισι και περιμέναμε πως θα μείνουν εκεί όλη τη νύχτα ως την εφηβεία , το πρόβλημα απλώς χειροτέρευε.

§ Η έκτη κρίση που είναι και η τελευταία, συμβαίνει όταν και το τελευταίο παιδί φύγει από το σπίτι.:

Σε αυτήν την περίοδο, ανακύπτουν και άλλες εισβολές και ταλαιπωρίες που κλονίζουν την σχέση του ζευγαριού όπως η φθορά των γονιών μας που γερνούν. Σε μια περίοδο που οι απαιτητικοί και ναρκισσευόμενοι έφηβοι μας , μας εγκαταλείπουν καθίστανται κι οι γονείς μας φορτικοί και γεμάτοι ανάγκες(έχουν προβλήματα υγείας, αντιμετώπιση ότι βγαίνουν στην σύνταξη δε τα πάνε καλά μεταξύ τους κ.α.).

Ο θάνατος ενός γονιού σε αυτήν την θυελλώδη φάση δημιουργεί έντονη κρίση στην ζωή μας, που είναι άλλωστε ζωή κουρασμένων μεσήλικων. Συχνά οι ηλικιωμένοι γονείς ζητούν από τα παιδιά μας τέτοια υποστήριξη που οι ίδιοι δεν είχαν δώσει ποτέ σ' αυτά.

Χωρίς να το έχουμε καταλάβει, έχουμε γίνει η γενιά από την οποία εξαρτάται όλος ο κόσμος. Αν δημιουργείται κάποια εκκλησιαστική επιτροπή για να συγκεντρώσει χρήματα, μας καλούν να βοηθήσουμε. Αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα στο γραφείο εργασίας μας, μας καλούν να βοηθήσουμε. Θα πρέπει να καταβάλουμε το τίμημα για αυτήν την ανυπολόγιστη δαπανηρή υποχρέωση για την κατασκήνωση, για τα μαθήματα μουσικής, για τις διακοπές, για τα

«πλούσια» ρούχα που θέλουν να φορούν τα παιδιά μας, για τα δίδακτρα του κολεγίου, στεναχωριόμαστε για την ώρα που θα «βγούμε στη σύνταξη» και που είμαστε σίγουρη ότι δεν θα ζήσουμε για να την απολαύσουμε. Επειδή είμαστε κατάκοποι, διαρκώς παραπονιόμαστε ο ένας στον άλλον.

Η εποχή αυτή μπορεί να είναι ιδιαίτερα αποθαρρυντική για τους άντρες. Ενώ οι γυναίκες, που τα παιδιά τους έφυγαν από το σπίτι, συχνά προσμένουν πως θα βρουν μεγαλύτερη ενέργεια, ώστε να πραγματοποιήσουν και να αφιερωθούν στα δικά τους ενδιαφέροντα ή στην καριέρα τους, πολλοί άντρες αντιμετωπίζουν ένα αόριστο μέλλον, στο οποίο θα δουλεύουν σε δουλειές που τους έχουν κουράσει από καιρό, αλλά που δεν μπορούν να τις εγκαταλείψουν. Οι άντρες, επίσης, πέφτουν σε έντονη κατάθλιψη, επειδή νιώθουν ότι έχουν παγιδευτεί στις υποχρεώσεις τους κι επειδή αισθάνονται όλο και περισσότερο ότι η οικογένεια τους δεν τους εκτιμά και ακόμα γιατί οι προσπάθειες που κάνουν για την ζωή, δεν τους δίνει καμία χαρά.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, αρκετοί άντρες παθαίνουν τέτοια κατάθλιψη που παραιτούνται συναισθηματικά και πεθαίνουν. Μερικοί «πέφτουν» με τα μούτρα στη δουλειά και περιμένουν να βγουν στην σύνταξη. Τέλος, οι πιο θαρραλέοι, αρχίζουν να αντιμετωπίζουν εκ νέου την συναισθηματική τους ζωή και παίρνουν την απόφαση να ζήσουν μια πιο ολοκληρωμένη ζωή.

Ανακεφαλαίωση.

Στην ελληνική κοινωνία, όπως και σε κάθε άλλη κοινωνία του δυτικού ευρωπαϊκού πολιτισμού, κανείς συναντά δυο είδη γάμου. Τον θρησκευτικό γάμο και τον πολιτικό, τα οποία έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και αντιπροσωπεύουν άλλα πράγματα μεταξύ τους.

Οι βασικές προϋποθέσεις του γάμου είναι: η βιολογική, η πνευματική και η ψυχολογική ωριμότητα του προσώπου και οι δευτερεύουσες προϋποθέσεις

είναι: οι οικονομικές προϋποθέσεις, η κοινωνική-μορφωτική κατάσταση των προσώπων, η σεξουαλική έλξη, η ηλικία και ο χαρακτήρας.

Από ψυχοκοινωνική διάσταση ο γάμος διακρίνεται σε δυο τύπους, τον ανοιχτό και τον κλειστό τύπο. Ο ανοιχτός γάμος φέρνει την άνθηση στη συζυγική συμβίωση. Ενθαρρύνει την προσωπική ανάπτυξη και η αμοιβαία αγάπη ενεργοποιεί και αυξάνει τη δύναμη των προσώπων ως ζευγάρι.

Ο κλειστός γάμος είναι η παραδοσιακή, θεσμοθετημένη, κοινωνικά αποδεκτή και νομικά κατοχυρωμένη συμβίωση ενός ζεύγους.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουν τα νέα ζευγάρια τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να συνυπάρξει η ελευθερία με τη συντροφικότητα που δημιουργεί ο θεσμός του γάμου, και βασική προϋπόθεση γι' αυτό είναι η σωστή επιλογή συντρόφου.

Οι επιλογές που ο καθένας κάνει διαχωρίζονται σε υποκαθορισμένες επιλογές, σε υπερκαθορισμένες επιλογές, οι οποίες εμπεριέχουν πολύ συναίσθημα. Μερικές συναισθηματικές πιέσεις είναι: Η ψυχολογική απουσία ή ανικανότητα ενός γονέα. Η ξαφνική απώλεια ενός γονιού ή μιας της σημαντικής Μια εγκυμοσύνη. Η ολοκληρωμένη επιλογή, όπου αυτή η επιλογή γίνεται με πολύ συναίσθημα, αγάπη και δεν προϋποθέτει ούτε καθοδηγείται από κάποια κριτήρια. Σε αυτήν την περίπτωση οι άνθρωποι ερωτεύονται και το μόνο κοινό χαρακτηριστικό της είναι η σύγχυση (Napier, 1995).

Τέλος, αν διερευνήσουμε την εξέλιξη του γάμου μέσα στο χρόνο, θα συναντήσουμε ορισμένες προβλέψιμες κρίσεις: Η πρώτη κρίση συμβαίνει πριν το γάμο. Η δεύτερη κρίση συμβαίνει στα πρώτα χρόνια του γάμου. Η τρίτη κρίση συμβαίνει με την γέννηση του πρώτου παιδιού. Η τέταρτη κρίση συμβαίνει όταν τα παιδιά βρίσκονται στην ηλικία ανάμεσα στα τέσσερα και έξι χρόνια. Η πέμπτη κρίση συμβαίνει κατά την περίοδο της εφηβείας και η έκτη κρίση που είναι και η τελευταία, συμβαίνει όταν και το τελευταίο παιδί φύγει από το σπίτι. Σε αυτήν την περίοδο, ανακύπτουν και άλλες εισβολές και

ταλαιπωρίες που κλονίζουν την σχέση του ζευγαριού, όπως π.χ. η φθορά των γονιών μας που γερνούν.

B :Η Οικογένεια

Εισαγωγή.

Οι κοσμογονικές αλλαγές του αιώνα μας είχαν αναπόφευκτες επιπτώσεις στο βασικό κύτταρο κάθε κοινωνίας: την οικογένεια. Οι επιπτώσεις αυτές ήταν ιδιαίτερα έκδηλες στις δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες και στις Η.Π.Α.

Οι λόγοι είναι πολλοί, περίπλοκοι και αλληλένδετοι και έχουν δημιουργήσει κύματα σαρωτικών αλλαγών. Η τεχνολογία στις διάφορες μορφές της, η γενικότερη ανάπτυξη της γνώσης, οι ανθρωπιστικές αντιλήψεις για τη ζωή των ατόμων, οι κοινωνικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις και ανακατατάξεις, οι καταστρεπτικές παγκόσμιες συρράξεις μεταξύ των λαών οι οποίες γέννησαν δυστυχία και πόνο, η οικονομική εξαθλίωση προσώπων και οικογενειών, η φτώχεια, η διάσπαση των οικογενειών, η αναγκαστική μετακίνησή τους από αγροτικές και αστικές περιοχές για αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης, όλοι αυτοί οι λόγοι επηρέασαν άμεσα και έμμεσα τη «νοοτροπία» αλλά και τη δομή της οικογένειας. Η πυρηνική οικογένεια, σήμερα, έχει πλέον επικρατήσει τουλάχιστον στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, αντικαθιστώντας την παραδοσιακή-εκτεταμένη οικογένεια.

Οι βασικοί σκοποί και οι λειτουργίες που επιδιώκονται με τον θεσμό της οικογένειας, ανεξάρτητα με την μορφή με την οποία εμφανίζεται κάθε φορά, είναι η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, η ανατροφή των απογόνων,

εκπαίδευση και η αγωγή τους και τέλος η αμοιβαία προστασία των προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους με συγγενικούς δεσμούς.

Οι νέες εξελίξεις και οι αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο επέφεραν ανακατατάξεις στην δομή της οικογένειας, στους ρόλους που επιτελεί και στις αξίες πάνω στις οποίες στηρίζεται.

Οι ρόλοι ,στην Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια, του άνδρα, της γυναίκας και των παιδιών αλλάζουν. Η γυναίκα-σύζυγος μετέχει πλέον ισότιμα στο εργατικό δυναμικό, ενώ η συμμετοχή του άνδρα στις υποχρεώσεις του νοικοκυριού και στην φροντίδα του παιδιού, θεωρείται πια δεδομένη.

Η ενεργός παρουσία του πατέρα στην ζωή της οικογένειας και του παιδιού ενισχύει την ταύτιση του παιδιού μαζί του και επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του.

Ο ρόλος της μητέρας έχει υποστεί τις περισσότερες αλλαγές στην ελληνική οικογένεια. Ο ρόλος της ως συζύγου, μητέρας, εργαζόμενης και νοικοκυράς την έχει καταστήσει το βασικότερο κύτταρο για τη λειτουργία και την ανάπτυξη της οικογενειακής μονάδας. Ο παιδαγωγικός ρόλος της γυναίκας-μητέρας είναι πολύ σημαντικός. Έχει αφοσιωθεί στο παιδί ίσως γιατί γίνονται πολύ λίγα παιδιά σήμερα και είναι πιο στενή η σχέση της μητέρας με το παιδί. Ως εργαζόμενη γυναίκα, η μητέρα πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο στις ανάγκες και στη φροντίδα των παιδιών όσο και στις απαιτήσεις της εργασίας της, γεγονός που απαιτεί την υποστηρικτική συμμετοχή του συζύγου, τη βοήθεια οργανωμένων υπηρεσιών ή τη βοήθεια άλλων μελών της εκτεταμένης οικογένειας (παππούδες-γιαγιάδες).

Η ενότητα όμως των μελών μιας οικογένειας ούτε είναι κάτι εύκολο, αλλά ούτε είναι κάτι το δεδομένο. Οι διαφορές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στο ζευγάρι είναι συχνές και δύσκολα μπορούν να γεφυρωθούν. Τις περισσότερες φορές οι λόγοι συγκρούσεων έχουν σχέση με την εκπλήρωση των προσωπικών επιθυμιών, στόχων και επιδιώξεων και τη διατήρηση της ενότητας.

Οι νέοι στις μέρες μας, θεωρούν την σχέση ως αυτοσκοπό και πιστεύουν πως η απαραίτητη προϋπόθεση για την συμβίωση τους είναι κατά κύριο λόγο η λειτουργική σχέση μεταξύ τους, απορρίπτοντας έτσι τη σημασία του θεσμού του γάμου, αλλά και στο να δίνουν δευτερεύουσα σημασία στην απόκτηση παιδιών. Αποτέλεσμα αυτού, είναι να παρατηρείται μια τάση για περαιτέρω συρρίκνωση της οικογενειακής μονάδας. Καταλύτης, για τις διαστάσεις αυτού του φαινομένου είναι η αυτονομία των γυναικών, οι οποίες μπορούν πια να αποφασίζουν αν και πότε θα κάνουν παιδιά-τις περισσότερες φορές αποφασίζουν για το διαζύγιο και έχουν την επιμέλεια των παιδιών.

Πρέπει να τονιστεί ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις, ιδιαίτερα στην πυρηνική οικογένεια, είναι πιο άμεσες και έντονες, αν και ακριβώς εξαιτίας της μορφής της οικογένειας έχουν γίνει πιο εύθραυστες. Αυτή η κατάσταση εξηγεί ως ένα βαθμό το φαινόμενο της αύξησης των διαζυγίων και των προβλημάτων διαπροσωπικής φύσης στην σύγχρονη ελληνική οικογένεια.

2. 1 Ορισμοί Οικογένειας :

Κατά καιρούς και στο πέρασμα της ανθρώπινης ιστορίας, έχουν δοθεί από πολλούς ειδικούς και επιστήμονες, κοινωνιολόγους και ψυχολόγους , ορισμοί σχετικά με τον όρο οικογένεια. Οι αλλαγές ωστόσο που λαμβάνουν χώρα κατά διαστήματα , κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες, και οι οποίες σχετίζονται με τις διάφορες μορφές συμβίωσης, κάθε φορά αλλάζουν τα δεδομένα σχετικά με το τι είναι οικογένεια. Πολλές λοιπόν μορφές συμβίωσης – κατά κύριο λόγο άγνωστες και απρόσιτες στο ευρύτερο σύνολο – εμφανίστηκαν, διεκδικώντας τον τίτλο και, φυσικά, τη νομική κατοχύρωση της μέχρι τώρα γνωστής οικογένειας (Κυριακίδης, 2000).

Σύμφωνα με την Δημητράκου, όπως αναφέρει ο Κυριακίδης (2000), στον ελληνικό χώρο και σύμφωνα με την δική μας κουλτούρα και πολιτισμό, «οικογένεια είναι μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος ,

και αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά ή και τα εγγόνια τους , ζουν στην ίδια στέγη και έχουν κοινά συμφέροντα».

Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι που αποτελεί τη διαρκεί και νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς (Τσαούση, 1998).

Όπως, αναφέρει ο Κυριακίδης (2000,σελ.35), σύμφωνα με τον Τσιάντη (1991) η οικογένεια είναι «ένας θεσμός με την δική του κουλτούρα και τους δικούς του ειδικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ζωής. Αποτελείται από πρόσωπα των οποίων η συμπεριφορά και η εμπειρία επηρεάζεται από ένα σύστημα αλληλοδιαπλεκόμενων σχέσεων, στις οποίες συμμετέχουν και των οποίων αποτελούν μέρος . Παράλληλα, τα πρόσωπα της οικογένειας έχουν συγκεκριμένα και βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά ή εσωτερικές σχέσεις».

2. 2 Χαρακτηριστικά Οικογένειας:

Τα κύρια χαρακτηριστικά της οικογένειας, σύμφωνα με την Μαντζιάφου – Κανελλοπούλου (1986) είναι:

§ Η Καθολικότητα: Ο θεσμός της οικογένειας, ανεξάρτητα από τις διάφορες μορφές που έχει πάρει μέσα στον χρόνο, παρατηρείται από πολύ νωρίς σε όλες τις κοινωνίες.

§ Η Λειτουργική Ενότητα: Όλα τα μέλη της οικογένειας ,ανάλογα με τον ρόλο τους μέσα σε αυτήν, έχουν μια ξεχωριστή σχέση μεταξύ τους αλλά και επιδιώκουν έναν σκοπό. Όταν αυτός ο σκοπός , έχει σαν στόχο την προαγωγή του πολιτισμού και της κοινωνίας , τότε αυτή η οικογένεια είναι η «ιδεώδης».

§ Η Οικογένεια είναι Σύστημα Εσωτερικευμένο: Τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται περισσότερο «μέσα» σε αυτήν ή λιγότερο, ανάλογα με το πόσο βρίσκονται στο επίκεντρο των σχέσεων που υπάρχουν μέσα στην οικογένεια.

§ Η Οικογένεια είναι Σύστημα Χωροχρονικό: Τα μέλη της οικογένειας έχουν τον ίδιο χώρο και χρόνο, στον οποίο περιλαμβάνονται μόνο οι ίδιοι , σε σύγκριση με κάθε άλλο πρόσωπο που βρίσκεται έξω από αυτήν .(Μαντζιάφου –Κανελλοπούλου ,1986)

2.3 Η Οικογένεια ως Κοινωνικός Θεσμός :

Η οικογένεια ως κοινωνικός θεσμός έχει σημαντικούς σκοπούς. Δηλαδή την εξασφάλιση συνέχειας της κοινωνίας, την μεταβίβαση του πολιτισμού από την μια γενιά στην άλλη. Ως τρόπο ζωής και ως τρόπο ύπαρξης των υλικών πραγμάτων και των κοινωνικών θέσεων(Μουσουρού, 1998).

Η οικογένεια αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς θεσμούς. Ανεξάρτητα από τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται κάθε φορά, τη συναντάμε σε όλες ανεξάρτητα τις κοινωνίες πράγμα που δείχνει πέρα από κάθε αμφιβολία ότι αποτελεί μια από τις κύριες μορφές οργάνωσης συλλογικής ζωής του ανθρώπου (Τσαούση, 1998).

Η κοινωνία εξελίσσεται από παραδοσιακή , γεωργική, αγροτική σε σύγχρονη βιομηχανική, αστειακή. Οι κοινωνικοί θεσμοί χάνουν τις λειτουργίες τους και τις αναλαμβάνουν καινούριοι θεσμοί. Η οικογένεια δεν αποτελεί εξαίρεση (Μουσουρού, 1984).

Ως κοινωνικός θεσμός έχει σημαντικούς σκοπούς που συνοψίζονται στην εξασφάλιση της συνέχειας της κοινωνίας και που αναλύονται στη μεταβίβαση από τη μια γενιά στην άλλη του πολιτισμού ως τρόπου ζωής και τρόπου ύπαρξης, των (υλικών) πραγμάτων και των κοινωνικών θέσεων. Η σημασία της συνέχειας και της εξασφάλισής της αποτελεί την προϋπόθεση κοινωνικής συνοχής σε επίπεδο κοινωνίας και κοινωνικής ταυτότητας σε επίπεδο προσώπου.

Έχει αφενός ένα χαρακτήρα δημόσιο, καθώς αφορά την οργάνωση του συλλογικού βίου, αφετέρου ένα χαρακτήρα ιδιωτικό με την οργάνωση του ιδιωτικού βίου(Μουσουρού, 1998).

Όπως βλέπουμε η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός που εξελίσσεται μέσα στο χρόνο αργά αλλά σταθερά. Η εξέλιξη της οικογένειας συμβαδίζει με την εξέλιξη της κοινωνίας που την περιβάλλει.

2.4 Δομή της Σύγχρονης Ελληνικής Οικογένειας

Με την παραπάνω ιστορική αναδρομή για την εξέλιξη της οικογένειας ,οι νέες εξελίξεις και οι αλλαγές στην κοινωνία επέφεραν ανακατατάξεις στη δομή της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας, στους ρόλους που επιτελεί και στις αξίες πάνω στις οποίες στηρίζεται.

A. Παραδοσιακή Οικογένεια:

Ο κεντρικός ρόλος της γυναίκας στον παραδοσιακό χώρο την ωθούσε να αναπτύξει πρωτοβουλία, προσαρμοστικότητα και εφευρετικότητα. Τα πρώτα χρόνια της ζωής του το νέο ζευγάρι συγκατοικούσε με τους γονείς του γαμπρού. Μόνο αν εκείνοι έκριναν ότι το ζευγάρι μπορεί να τα βγάλει πέρα μόνο του επέτρεπαν να ζήσει μόνο του αλλά από την σκέπη των γονιών. Ο πρωτότοκος γιος ήταν υποχρεωμένος να ζήσει με της γονείς του και η οικογένεια του ήταν υποχρεωμένοι να τους γηροκομήσει (Κατάκη, 1984).

Η άποψη της Δουμάνη(1989), για το ίδιο θέμα αναφέρει ότι τα 5-8 χρόνια του γάμου το νεαρό ζευγάρι δεν έστηνε το δικό του σπιτικό αλλά ζούσε με τους γονείς του γαμπρού, τα ανύπαντρα αδέρφια, της παντρεμένους αδερφούς και τα παιδιά του. Σε αυτήν τη φάση η εργασία που προσέφερε ο άντρας και η γυναίκα ανήκε σε όλη την οικογένεια. Ο άντρας είχε όλες τις οικογενειακές υποχρεώσεις που επωμιζόταν πριν το γάμο του.

Ο βαθμός διαφοροποίησης, των μελών της οικογένειας, ήταν ανύπαρκτος. Τα μέλη της οικογένειας ταυτιζότανε το ένα με το άλλο. Η «παράβαση» των κοινωνικά αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς κηλίδωνε την «καλή φήμη» του προσώπου και το κύρος της οικογένειάς του.

Στον παραδοσιακό χώρο, το πρόσωπο στην καθημερινή ζωή εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του προς την κοινωνική ομάδα στην οποία και ανήκε . Με αυτόν τον τρόπο δικαιωνόταν από τους και με αυτόν τον τρόπο έτρεφε την αυτοεκτίμησή του. Με βάση τις ίδιες ενέργειες δηλαδή ικανοποιούσε και τις δικές του ανάγκες και τις ανάγκες των άλλων. Τότε, στο παραδοσιακό εκείνο πλαίσιο, οι υποχρεώσεις στους άλλους ήταν συνυφασμένες με την ικανοποίηση και προσωπικών αναγκών. Η αλληλεξάρτηση, η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων και ο κοινός σκοπός, που χαρακτήριζε την παραδοσιακή οικογένεια, έδιναν διαφορετική χροιά στην έννοια των υποχρεώσεων. Επίσης, η θυσία των προσωπικών επιθυμιών απέβλεπε στην ικανοποίηση των αναγκών της ομάδας , άρα και του ίδιου του προσώπου. Ενώ δηλαδή βραχυπρόθεσμα το πρόσωπο πολλές φορές αναγκαζόταν να θυσιάσει τις δικές του επιθυμίες, μακροπρόθεσμα η πράξη του αυτή ήταν για το συμφέρον του. (Χ.Κατάκη, 1998)

Τέλος, με βάση τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι για να θεωρηθεί μια οικογένεια παραδοσιακή πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά :

Χαρακτηριστικά παραδοσιακής οικογένειας:

- § Ο προσδιορισμός των ρόλων μέσα στην οικογένεια, γίνεται με βάση το φύλο και την ηλικία.
- § Η απομόνωση των γυναικών και των (παιδιών) στον ιδιωτικό χώρο, «πρέπει» να υφίσταται .
- § Η απουσία των εννοιών ισότητας και ισότιμων ρόλων.
- § Ο κοινός σκοπός στην ευρύτερη οικογένεια.
- § Η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων.
- § Η έλλειψη ικανοποίησης προσωπικών αναγκών κάθε μέλους ξεχωριστά.

- § Όπως και η θυσία ατομικών επιθυμιών και ,
- § το αδιαφοροποίητο των μελών της οικογένειας.

B. Πυρηνική Οικογένεια.

Στην αστική οικογένεια το παιδί έχει ρόλο πρωταρχικό. Γιατί σε αυτό βασίζεται ο γάμος και δημιουργία της οικογένειας. Ίσως χωρίς την ύπαρξη των παιδιών δεν θα υπήρχε λόγος για την συμβίωση των γονιών. Ίσως η παιδοκεντρική αντίληψη του γάμου και της οικογένειας εξυπηρέτησε την βασική ανάγκη σταθεροποίησης της οικογενειακής ενότητας σε μια εποχή που οι συνθήκες ζωής της φορές απειλούν την οικογένεια σε διάλυση (Κατάκη, 1984).

Η σύγχρονη γυναίκα έχει τις διαφορές από την παραδοσιακή. Η παραδοσιακή γυναίκα δεν είχε αξιώσεις μέσα στον γάμο της, είχε «αποδεχθεί» την «μοίρα» της, γι' αυτήν ήταν μορφή εγκαρτέρησης και υπομονής. Σήμερα όμως τα πράγματα έχουν αλλάξει, η εξέλιξη υποχρεώνει την γυναίκα να εργαστεί έξω από το σπίτι, γιατί πρέπει να συνεισφέρει και η ίδια οικονομικά στο μέγαλωμα των παιδιών και να αξιοποιήσει την προσωπικότητα της (Χουρδάκη,1995).

Η θέση του άντρα μέσα στην οικογένεια δεν είναι σαφής. Ο άντρας έχασε αρκετά από τα προνόμια που είχε. Δεν είναι πια ο μόνος οικονομικός φορέας μέσα στο σπίτι, φέρνει και η γυναίκα χρήματα στο σπίτι. Έτσι ο άντρας χάνοντας τα προνόμια που είχε, έχει χάσει την σταθερότητα και την ισορροπία του. Έτσι ο ρόλος του έχει χάσει την ισχύ που είχε παλαιότερα (Χουρδάκη,1995).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η εξέλιξη στην σύγχρονη ελληνική οικογένεια έγινε ομαλά και σιγά σιγά. Αν και διακρίνεται μια αλλαγή στους τρόπους επικοινωνίας στάσεων και σχέσεων, η αλλαγή γίνεται με αργούς ρυθμούς, δεν έχει απομακρύνει εντελώς ακόμη τα μέλη της από τα παραδοσιακά μοντέλα. Διατηρούνται ακόμη κάποια υγιή στοιχεία λειτουργικότητας από το

παρελθόν επιδιώκοντας να τα συνδυάσει με τα σημερινά δεδομένα για να «πετύχει» περισσότερη αυτοδικαίωση και ανεξαρτησία.

2.4 Ο Ρόλος της Οικογένειας:

Η οικογένεια αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς θεσμούς. Ανεξάρτητα από την μορφή με την οποία εμφανίζεται κάθε φορά, τη συναντάμε σε όλες ανεξάρτητα τις κοινωνίες, πράγμα που δείχνει, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι αποτελεί μια από τις κύριες μορφές οργάνωσης της συλλογικής ζωής του ανθρώπου. Οι βασικοί σκοποί και λειτουργίες, που επιδιώκονται με το θεσμό αυτό, είναι η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, η ανατροφή των απογόνων, η εκπαίδευση και η αγωγή τους και τέλος η αμοιβαία προστασία των προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους με συγγενικούς δεσμούς. (Τσαούσης, 1983)

Τα παιδιά χρειάζονται ένα περιβάλλον που να τα φροντίζει, να τα αγαπά και να προσφέρει σταθερές σχέσεις, έτσι ώστε να αναπτυχθούν σωστά και να αποκτήσουν μια υγιή αυτοεικόνα, η οποία, με τη σειρά της, θα επηρεάσει την ανάπτυξη θετικών σχέσεων ανάμεσα στο παιδί και τα ενήλικα πρόσωπα που κυριαρχούν στη ζωή του. Ο ρόλος της οικογένειας εδώ είναι ιδιαίτερα κρίσιμος. (Κογκίδου, 1995)

Ο Παρασκευόπουλος (1985) αναφέρει τις ακόλουθες λειτουργίες που έχει αναλάβει και επιτελεί η οικογένεια σε σχέση με το παιδί:

- § Τη φροντίδα για την ικανοποίηση των βασικών βιολογικών αναγκών και για τη σωματική ακεραιότητα και υγεία του παιδιού.
- § Τη φροντίδα για την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την εκμάθηση, δηλαδή από μέρους του παιδιού των μορφών συμπεριφοράς τις οποίες η

κοινωνική ομάδα απαιτεί από κάθε μέλος της να έχει αποκτήσει και να ενστερνιστεί.

§ Τη φροντίδα για την οικοδόμηση υγιούς προσωπικότητας, την ενίσχυση δηλαδή και τη διατήρηση της συναισθηματικής ισορροπίας, της κοινωνικής προσαρμογής και της εν γένει ψυχικής υγείας του παιδιού.

§ Τη φροντίδα για την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων, την εξασφάλιση δηλαδή περιβάλλοντος πλούσιου σε μορφωτικά ερεθίσματα για την πλήρη ενεργοποίηση και αξιοποίηση των νοητικών ικανοτήτων του παιδιού.

Η οικογένεια ως θεσμός ,επιτελεί ένα μεγάλο φάσμα βασικών βιοκοινωνικών λειτουργιών, όπως υποστηρίζει ο Γεωργόπουλος (1993), και αποβλέπει στη θεμελίωση και τη συντήρηση της. Οι πιο βασικές από αυτές τις λειτουργίες σύμφωνα με τον Κυριακίδη(2000), είναι:

§ **Η λειτουργία που ικανοποιεί τις βιολογικές και υλικές ανάγκες του ανθρώπου:** Οι βασικές βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου , όπως η στέγαση, η διατροφή, η ένδυση, η περίθαλψη του παιδιού – έως το ίδιο αυτονομηθεί και ικανοποιεί μόνο του κάποιες ανάγκες του – καλύπτονται μέσα στην οικογένεια.

§ **Η ψυχολογική λειτουργία της οικογένειας:** Για κάθε άνθρωπο είναι σημαντικό να γνωρίζει ότι ανήκει σε μια οικογένεια, στην οποία προσφέρει τις δυνάμεις και από την οποία μπορεί να περιμένει ανταπόκριση και συμπαράσταση όταν το έχει ανάγκη. Επίσης, η ανάγκη για κοινωνικότητα καλύπτεται σε ένα βαθμό μέσα στην οικογένεια και νιώθει ο άνθρωπος την ευεργετική αλληλεπίδραση με τα άλλα μέλη της οικογένειας.

§ **Η κοινωνική λειτουργία της οικογένειας :** Για όλες τις κοινωνίες η οικογένεια αποτελεί το ζωτικό τους κύτταρο. Μέσα σε αυτήν πραγματοποιείται η κοινωνικοποίηση των μελών και ειδικότερα των παιδιών, αφού τους μεταδίδονται οι αξίες, τα πρότυπα, οι ρόλοι και οι

αρχές που κυριαρχούν σε καθεμιά. Έτσι εξασφαλίζεται και η συνέχεια του πολιτισμού ,αλλά και η αντίληψη που διαμορφώνουν τα μέλη της οικογένειας για τις αξίες, για το τι είναι κοινωνικά αποδεκτό και τι όχι. Στην κοινωνική λειτουργία της οικογένειας περιλαμβάνεται και η οικονομική, καθώς υπάρχει οικονομική προσφορά στην οικογένεια από όλα τα μέλη της και η ίδια διαμορφώνεται σε μια μικρή οικονομική μονάδα.

§ Η Προνοιακή λειτουργία της οικογένειας: Κανένα ίδρυμα και κανένας άλλος χώρος δεν μπορεί να υποκαταστήσει τον προνοιακό χαρακτήρα και την οικογενειακή ζεστασιά που προσφέρει μια «υγιείς»οικογένεια. Παρόλα αυτά όμως πολλές φορές η οικογένεια αδυνατεί να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες ενός προσώπου που χρήζει ιδιαίτερης φροντίδας λόγω ειδικών αναγκών. Η οικογένεια όμως παραμένει ο κύριος χώρος που προσφέρει προστασία, φροντίδα και γαλήνη στα μέλη της, με τρόπο αναντικατάστατο.

Ορισμένες λειτουργίες της οικογένειας, όπως φαίνεται, έχουν αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου. Βασικό ρόλο στην αλλαγή αυτή συντέλεσε η μείωση του αριθμού των μελών της οικογένειας, δηλαδή η αλλαγή στην δομή της . Κατά συνέπεια ο διαφορετικός αριθμός προσώπων έχει και διαφορετικές απαιτήσεις από την οικογένεια. Όπως αναφέρει ο Κυριακίδης (2000), σύμφωνα με τον Konig, « η οικογένεια μπορεί να έχασε πολλές από τις λειτουργίες της ή μέρος των λειτουργιών και των ρόλων της αλλά τελικά βρήκε τον εαυτό της , πυρήνα του οποίου είναι το αντρόγυνο και τα παιδιά» (Κυριακίδης, 2000,σελ.42-45) .

2.5 Ο Ρόλος του Πατέρα στην Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια.

Σύμφωνα με την Μ. Χουρδάκη ,1995, στην ελληνική οικογένεια είχε αρχίσει να παρουσιάζεται η απουσία του πατέρα και αυτό έχει σαν συνέπεια το γεγονός ότι τα παιδιά δεν ζούσαν μέσα τους την παρουσία του πατέρα τους. Η ψυχολογία της μητέρας είναι αυτή που δεσπόζει. Ο σημερινός πατέρας έχει επωμιστεί όλα τα βάρη του σπιτιού, έχει την ευθύνη του οικονομικού προβλήματος. Η καταναλωτική κοινωνία είναι αυτή που έχει δεσμεύσει το δυναμισμό, τον χρόνο και την προσωπικότητα του σύγχρονου πατέρα.(Χουρδάκη,1995)

Όπως αναφέρουν οι Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης (1999), σύμφωνα με τους (Μυλίτοφ,1977'Μαράτου-Αλιπράντη,1995) εξετάζοντας το θέμα από ψυχοδυναμική σκοπιά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ενεργός παρουσία του πατέρα στη ζωή της οικογένειας και του παιδιού ενισχύει την ταύτιση του παιδιού μαζί του και επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Η απουσία του πατέρα για διάφορους λόγους, οι οποίοι γίνονται όλο και περισσότεροι και πιο σύνθετοι στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια, έχει ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις στην γενικότερη εξέλιξη του παιδιού.

Ο πατέρας είναι απαραίτητος για την σωστή ανάπτυξη και διαμόρφωση του παιδιού γιατί επιδρά σημαντικά στην σωματική και ιδιαίτερα στην πνευματική κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη.

Σύμφωνα με την άποψη του Αναστασιάδη, έχει υπερτονιστεί ο ρόλος της μητέρας στην αγωγή του παιδιού και υποτιμάται κάπως ο ρόλος του πατέρα. Δεν είναι αρκετός μόνο ο βιολογικός ρόλος αλλά πολύ περισσότερο ο κοινωνικός και ο πνευματικός ρόλος του πατέρα για την εκπλήρωση των πατρικών καθηκόντων.

Ο πατέρας πρέπει να ξέρει πως το κύρος του απέναντι στα παιδιά του θα απορρέει όχι από την ιδιότητα του πατέρα κουβαλητή μα από την προσωπικότητα του, τις γνώσεις του, την σοβαρότητα της σκέψης του και από τον διάλογό του(Χουρδάκη,1995)

2.7 Ο Ρόλος της Μητέρας στη Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια.

Ο ρόλος της μητέρας είναι αναμφίβολα αυτός που έχει υποστεί τις περισσότερες αλλαγές στην ελληνική οικογένεια. Ο ρόλος της ως συζύγου, μητέρας, εργαζόμενης και νοικοκυράς την έχει καταστήσει το βασικότερο κύτταρο για την λειτουργία και την ανάπτυξη της οικογενειακής μονάδας.

Η μητέρα είναι το βασικό μέλος της οικογένειας γιατί δίνει ζωή στη ζωή. Σήμερα κανείς δεν ζητάει από την μητέρα να κάνει παιδιά εφ' όρου ζωής. Όμως είναι πολύ σημαντικός ο παιδαγωγικός ρόλος της γυναίκας – μητέρας. Έχει αφοσιωθεί στο παιδί ίσως γιατί γίνονται πολύ πιο λίγα παιδιά σήμερα και είναι πιο στενή η σχέση της μητέρας με το παιδί (Χουρδάκη,1995).

Σε σύγκριση με τις παραδοσιακές μητέρες, οι μητέρες της πόλης έχουν μικρότερο κοινωνικό κύρος , λιγότερο αυτοπεποίθηση και παίρνουν και λιγότερη ικανοποίηση από τον μητρικό ρόλο. Για τις μητέρες της πόλης το σπίτι δεν είναι παρά ένας σταθμός ανάπαυλας και προετοιμασίας, η πραγματικότητα βιώνεται έξω. (Δουμάνη, 1989)

Ως εργαζόμενη γυναίκα, η μητέρα πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο στις ανάγκες και στη φροντίδα των παιδιών όσο και στις απαιτήσεις της εργασίας της , γεγονός που απαιτεί είτε την υποστηρικτική συμμετοχή του συζύγου είτε τη βοήθεια οργανωμένων υπηρεσιών είτε τη βοήθεια άλλων μελών της εκτεταμένης οικογένειας(παππούδες ή γιαγιάδες, εάν βέβαια υπάρχουν και είναι διαθέσιμοι). (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999)

Σύμφωνα με την Χουρδάκη (1995) υπάρχει διαχωρισμός που αφορά τις μητέρες. Είναι η μη εργαζόμενη και η εργαζόμενη μητέρα. Είναι πολύ μικρό το ποσοστό των μη εργαζομένων μητέρων που είναι ευχαριστημένες από τον ρόλο της , που το περιεχόμενο είναι η οικογένεια της, ο άντρας της, τα παιδιά της που της προσφέρουν ζεστασιά, στοργή και δεν ζητούν τίποτε άλλο. Το 80% περίπου δεν είναι ευχαριστημένες και ικανοποιημένες από την θέση που της έχει η κοινωνία. Από μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά των μη εργαζομένων μητέρων έχουν περισσότερα ψυχολογικά προβλήματα από των εργαζομένων.

Γιατί η νεύρωση της νοικοκυράς υπάρχει στην μη εργαζόμενη μητέρα. Πρέπει να βασανίζονται και να αυτοβασανίζουν για να έχουν το δικαίωμα να βασανίζουν τους άλλους.

Ακόμη δείχνουν υπερπροστασία προς το παιδί. Ο υπερπροστατευτικός γονέας είναι αυτός που έχει περάσει διαψεύσεις ο ίδιος στη πορεία της ζωής του και προσπαθεί να γίνουν τα παιδιά του τέλεια.

Η γυναίκα μέσα από την εργασία της καλύπτει τις προσωπικές της ανάγκες για κοινωνικές επαφές και αυτονομία που δεν μπορούν να καλυφθούν μέσα στην μόνωση του αστικού διαμερίσματος. (Δουμάνη, 1989)

Προς τον άντρα τους δεν παίρνουν πλέον υποτακτική στάση τόσο δημόσια όσο και στο σπίτι. Όμως αναλαμβάνουν τις παραδοσιακές ευθύνες του νοικοκυριού.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι η προσφορά της μητέρας που στην παραδοσιακή οικογένεια ήταν αναντικατάστατη και ανεξάντλητη, στην σύγχρονη οικογένεια είναι ακόμα πιο πολύπλευρη και σύνθετη.

2.8 Η Σύγχρονη Οικογένεια και η Δυναμική της.

Η οικογένεια αποτελεί «πρωταρχικό κύτταρο» της κοινωνίας. Όταν μεταβάλλεται ,επηρεάζεται η οικογενειακή δομή και η λειτουργία της, με αποτέλεσμα η οικογένεια να έχει μετασχηματιστεί πολλές φορές στη μακρόχρονη εξελικτική της πορεία (Γεωργόπουλος, 1993).

Η οικογένεια σύμφωνα με τον Γεωργόπουλο (1993), αποτελείται από τους συζύγους , τα παιδιά και τους συγγενείς. Τα είδη της οικογένειας χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

A) Τις μονογαμικές οικογένειες, που είναι οι πιο συνηθισμένες και οι οποίες περιλαμβάνουν τους συζύγους με τα παιδιά τους , τους επιζώντες γονείς των συζύγων καθώς και τις συζυγικές οικογένειες των παιδιών.

B) Τις πολυγαμικές, οι οποίες αποτελούνται από δυο ή και περισσότερες παράλληλες οικογένειες, που συνδέονται μεταξύ τους με πολλαπλούς γάμους.

Στον παραδοσιακό χώρο, ο άνθρωπος προσπαθούσε στην καθημερινότητα του να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και να δημιουργήσει ένα στέρεο υπόβαθρο, ώστε να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν οι αρμονικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας. Έκρινε απαραίτητη την αρμονία και την ηρεμία στις διαπροσωπικές σχέσεις και εκτός από τις δικές του ανάγκες προσπαθούσε παράλληλα να ικανοποιήσει και τις ανάγκες των άλλων. Ο κοινός σκοπός, η αλληλεξάρτηση, έδιναν στην έννοια των υποχρεώσεων μια διαφορετική χροιά. Πολλές φορές ο άνθρωπος θυσιάζε τις δικές του επιθυμίες, για το καλό της οικογένειας του.

Αν συγκρίνουμε τον παραδοσιακό τρόπο ζωής με τον σημερινό τρόπο που ζούμε μπορούμε να καταλάβουμε το πώς εμείς σήμερα αισθανόμαστε ως μέλη της οικογένειας όταν αναλαμβάνουμε υποχρεώσεις και ευθύνες, όταν «θυσιαζόμαστε». Σήμερα αγανακτούμε, αισθανόμαστε καταπιεσμένοι, προδομένοι και αδικημένοι, όποιο ρόλο και αν έχουμε μέσα στην οικογένεια, και κυρίως από πρόσωπα που αισθάνονται πιο κοντινά ή που θα περίμεναν να τους υποστηρίξουν και να τους συμπαρασταθούν περισσότερο.

Η ενότητα των μελών μιας οικογένειας δεν είναι κάτι που είναι δεδομένο. Οι διαφορές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στο ζευγάρι είναι συχνές και δεν είναι πάντα εύκολο να γεφυρωθούν. Τις πιο πολλές φορές οι λόγοι συγκρούσεων έχουν σχέση με την εκπλήρωση των προσωπικών επιθυμιών, στόχων και επιδιώξεων και τη διατήρηση της ενότητας.

Σήμερα, σύμφωνα με τον Γεωργόπουλο (1993), τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται αδικημένα και προδομένα και ότι δεν τους δίνεται η ανάλογη προσοχή από τα πρόσωπα που θα ήθελαν να τους στηρίζουν και νιώθουν καταπίεση.

Μετά από όλα αυτά καταλήγουμε να αισθανόμαστε ότι οι οικογενειακοί δεσμοί γίνονται «δεσμά», από τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να γλιτώσουμε.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι σχέσεις να οδηγούνται σε αδιέξοδο και να αναπτύσσεται μια δύσκολη κατάσταση γεμάτη συγκρούσεις και βίαιες συμπεριφορές.

2.9 Η Κρίση στην Οικογένεια.

Είναι γνωστό πια ότι στις μέρες μας πολλές αξίες αναθεωρούνται, ενώ άλλες αμφισβητούνται. Ανάμεσά τους είναι και η οικογένεια.

Σήμερα, η δημιουργία οικογένειας έπαψε να θεωρείται ο προορισμός του ανθρώπου. Η βασική επιδίωξη των γονιών, να βγάλουν χρήσιμους ανθρώπους στην κοινωνία, απορρίπτεται από τους νέους.

Οι νέοι σήμερα θεωρούν την σχέση ως αυτοσκοπό και πιστεύουν πως η απαραίτητη προϋπόθεση για την συμβίωση τους είναι κατά κύριο λόγο η λειτουργική σχέση μεταξύ τους, απορρίπτοντας έτσι τη σημασία του θεσμού του γάμου. Τον θεωρούν επισημοποίηση που λύνει απλώς πρακτικά θέματα σχετικά με το Δημόσιο, τις συντάξεις, κοινωνική κατάσταση των παιδιών κ. αλ.). Επίσης τα νέα ζευγάρια τονίζουν πως η συμβίωση δεν πρέπει σε κοινωνικές συμβάσεις και υποχρεώσεις.

Αλλά πέρα από την έμφαση που δίνουν τα νεαρά ζευγάρια στη σχέση, οι σημερινοί νέοι ενδιαφέρονται αποκλειστικά για τη μικρότερη μονάδα, ένα μικρότερο κύτταρο: το ζευγάρι. Τους ενδιαφέρει τόσο πολύ η δημιουργία μιας λειτουργικής σχέσης μεταξύ τους, ώστε να δίνουν στην απόκτηση παιδιών δευτερεύουσα σημασία. Παρατηρείται δηλαδή μια τάση για περαιτέρω συρρίκνωση της οικογενειακής μονάδας (Κατάκη, 1999).

Η οικογένεια, το «κύτταρο» της πατριαρχικής κοινωνίας, η «Αγία Οικογένεια» συρρικνώθηκε, αυξήθηκαν οι μονογονεϊκές οικογένειες, ο δείκτης της γεννητικότητας έπεσε, στον αριθμό των γάμων που συμπεριλαμβάνονται

νέοι γάμοι, ο αριθμός των ανθρώπων που συμβιώνουν αυξήθηκε, όπως και τα διαζύγια. (Κογκίδου,1995)

Ο γάμος στις μέρες μας έγινε ιδιαίτερα εύθραυστος, δεν κρατά πολλά χρόνια, καθώς η ύπαρξη ενός ζευγαριού εξαρτάται από το αν και οι δύο σύντροφοι είναι ικανοποιημένοι από την συναισθηματική, σεξουαλική, κοινωνική τους ζωή, διατηρώντας ο καθένας, όσο περισσότερο μπορεί την αυτονομία του.

Καταλύτης, για τις διαστάσεις του φαινομένου είναι η αυτονομία των γυναικών. Οι γυναίκες μπορούν να αποφασίζουν αν και πότε θα κάνουν παιδιά – τις περισσότερες φορές αποφασίζουν για το διαζύγιο και έχουν την επιμέλεια των παιδιών. (Κογκίδου,1995)

Πέρα όμως από τη θέση της γυναίκας στις μέρες μας και τις εξελίξεις που αυτή επιφέρει, καθοριστική εξέλιξη στον θεσμό της οικογένειας είναι ο περιορισμός των λειτουργιών της οικογένειας.

Λειτουργίες που παλαιότερα επιτελούνταν αποκλειστικά από την οικογένεια έχουν μεταφερθεί πλέον σε φορείς έξω από το σπίτι. Η κοινωνικοποίηση των μελών της, η εκπαίδευση της και η αμοιβαία προστασία της αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μέλημα του σχολείου και των διάφορων πολιτικών και κοινωνικών φορέων του σύγχρονου κράτους. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999)

Όμως, όσο και να είναι δυνατή η μετάθεση ορισμένων από τις λειτουργίες της οικογένειας σε άλλους φορείς, αυτό που είναι δύσκολο να αντικατασταθεί είναι οι ψυχολογικές ανάγκες του προσώπου που καλύπτονται από το θεσμό της οικογένειας. Τις ανάγκες αυτές (αγάπη, αίσθημα του «ανήκειν»)η οικογένεια δεν έχει πάψει να την καλύπτει και δεν θα μπορούσε κανείς να δει εύκολη την ανάληψή της από άλλους φορείς. (Μουστάκη, 1984)

Πρέπει να επισημανθεί ότι η ελληνική οικογένεια στην σύγχρονη μορφή της εξακολουθεί να μεριμνά για την κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών των μελών της. Οι διαπροσωπικές σχέσεις, ιδιαίτερα στην πυρηνική οικογένεια, είναι πιο άμεσες και έντονες, αν και ακριβώς εξαιτίας της μορφής της

οικογένειας έχουν γίνει πιο εύθραυστες. Αυτή η κατάσταση εξηγεί ως ένα βαθμό το φαινόμενο της αύξησης των διαζυγίων και των προβλημάτων διαπροσωπικής φύσης στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999)

Ανακεφαλαίωση.

Η ελληνική σύγχρονη οικογένεια, διανύει ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής το οποίο επιβάλλουν οι νέοι ρόλοι και λειτουργίες που η οικογένεια καλείται να εκπληρώσει με την νέα πυρηνική της μορφή, σε αντιδιαστολή με τις λειτουργίες που επιτελούσε στην καθαρά παραδοσιακή της μορφή.

Η προσαρμογή της βεβαίως δεν μπορεί να επιτευχθεί «εν μία νυκτί». Είναι εύλογο επομένως να υπάρχουν αμφισβητήσεις, συγκρούσεις αξιών και ρόλων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ελληνική οικογένεια διαλύεται. Σημαίνει μάλλον ότι η οικογένεια βρίσκεται σε κρίση και αυτό ακριβώς δείχνει την δυσλειτουργία της.

Παρά ταύτα, η κρίση δεν είναι πρωτογενής. Είναι έκφραση της κρίσης των θεσμών, των αλλαγών και των προβλημάτων της κοινωνία γενικότερα. Αυτό που απαιτείται είναι βοήθεια και συμπαράσταση ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει στα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

Γ: ΕΦΗΒΕΙΑ

(Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά)

«Η εφηβεία μπορεί να είναι τόσο δύσκολη! Συνεχώς αναρωτιέμαι αν υπάρχει κάποιος τρόπος να σε βοηθήσω να αντιμετωπίσεις στεναχώριες και ανησυχίες. Κι όμως ξέρω ότι αν, με κάποιον τρόπο μπορούσα να σε προστατεύσω από την εμπειρία του πόνου που υπάρχει στο “μεγάλωμα”, δε θα ήσουν σε θέση να βιώσεις απόλυτα τη χαρά ,θα είχες τις δυσκολίες ώσπου να ωριμάσεις. Φοβάμαι για σένα, γιατί θυμάμαι η ίδια την εποχή αυτή τόσο καλά...»

Polly Devlin,

γράφοντας στην κόρη της.

Εισαγωγή.

Η εφηβική ηλικία είναι η τελευταία φάση της ανάπτυξης , στην πορεία του προσώπου πριν την ωριμότητα. Καλύπτει την χρονική περίοδο ανάμεσα στην παιδική και στην ώριμη ηλικία. Το πέρασμα αυτό ασφαλώς δεν γίνεται «εν μια νυκτί», αλλά βαθμιαία σε ένα διάστημα 7-8 ετών. Στο διάστημα αυτό, το αναπτυσσόμενο πρόσωπο, ο έφηβος, δεν είναι πια παιδί ούτε όμως ακόμη ενήλικος. Παρουσιάζει χαρακτηριστικά που ορισμένα θυμίζουν την παιδική ηλικία και άλλα που θυμίζουν την ώριμη ηλικία. Γι’ αυτό, η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται ως περίοδος μεταβατική.

Η εφηβική ηλικία, παρά το μεταβατικό της χαρακτήρα, αποτελεί μια ξεχωριστή αναπτυξιακή περίοδο, με ειδικά αναπτυξιακά γνωρίσματα και

ειδικούς αναπτυξιακούς στόχους που την διαφοροποιούν από τις εξελικτικές περιόδους.

Ο ακριβής καθορισμός των χρονικών ορίων -έναρξη και λήξη- της εφηβικής ηλικίας παρουσιάζει σημαντικές δυσχέρειες. Ως αφετηρία της περιόδου λαμβάνεται το χρονικό σημείο στο οποίο το πρόσωπο γίνεται ικανό για αναπαραγωγή και ως πέρας το χρονικό σημείο στο οποίο το πρόσωπο θεωρείται έτοιμο να αναλάβει το ρόλο του ενήλικου. Και τα δυο αυτά σημεία, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν επακριβώς.

Ως προς τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της εφηβείας, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται ως η περίοδος της ταχύτητας σωματικής αύξησης και της βαθιάς βιοσωματικής μεταλλαγής, της έντονης συναισθηματικότητας και των ετερόφυλων ενδιαφερόντων, της αφηρημένης σκέψης και του ιδεαλισμού, των προσωπικών αξιών και της κρίσης ταυτότητας.

Η σημασία του περιβάλλοντος - και του οικογενειακού και του κοινωνικού και του ανθρώπινου – για την ομαλή ανάπτυξη του εφήβου, είναι μεγάλη. Ευνοϊκό κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον σημαίνει ευνοϊκή, πιθανότητα, εξέλιξης εφήβου. Χωρίς αμφιβολία, υπάρχουν και οι εξαιρέσεις, αλλά μόνο για να τονίσουν τη δύναμη του κανόνα.

2.1 Χρονολογική Οριοθέτηση της Εφηβείας .

Ο ακριβής καθορισμός των χρονικών ορίων « έναρξη- λήξη » της εφηβικής ηλικίας παρουσιάζει σημαντικές δυσχέρειες. Ως αφετηρία της περιόδου λαμβάνεται το χρονικό σημείο στο οποίο το πρόσωπο γίνεται ικανό για αναπαραγωγή και ως πέρας το χρονικό σημείο στο οποίο το πρόσωπο θεωρείται έτοιμο να αναλάβει το ρόλο του ενήλικου. Και τα δυο αυτά σημεία είναι δύσκολο να προσδιοριστούν επακριβώς. Είναι δύσκολο π.χ. να καθορίσουμε πότε ακριβώς το πρόσωπο γίνεται ικανό για αναπαραγωγή, γιατί η ικανότητα αυτή σχετίζεται με την ωρίμανση εσωτερικών οργάνων και λειτουργιών.

Τα εξωτερικά γεγονότα που χρησιμοποιούνται ως κριτήριο σεξουαλικής ωριμότητας – όπως είναι η πρώτη έμμηνου ρύση στα κορίτσια, η πρώτη εκσπερμάτωση στα αγόρια, η εμφάνιση της ηβικής κόμης - δεν βρίσκονται σε απόλυτη συνάφεια με τις εσωτερικές βιολογικές μεταβολές .(Παρασκευόπουλος ,1981).

Ακόμη μεγαλύτερες δυσχέρειες παρουσιάζει ο χρονικός προσδιορισμός του τέλους της εφηβικής ηλικίας, γιατί το περιεχόμενο της έννοιας ωριμότητας καθορίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό από το είδος της κοινωνίας στην οποία ζει το πρόσωπο και είναι επομένως θέμα περισσότερο τόπου και χρόνου.

Όσο πιο πολύπλοκη είναι μια κοινωνία (αστική-βιομηχανική), τόσο πιο ποικίλοι, απαιτητικοί και ασαφείς είναι οι ρόλοι των ενηλίκων. Στις κοινωνίες η διάρκεια της μεταβατικής περιόδου είναι μακρύτερη από ότι είναι σε απλούστερες κοινωνίες (γεωργικές), όπου οι ρόλοι των ενηλίκων είναι λιγότερο απαιτητικοί και σαφέστατα καθορισμένοι. Ασφαλώς τόσο η βιολογική ωρίμανση όσο και η νοητική ανάπτυξη έχουν, στις βασικές τους δομές , ολοκληρωθεί ήδη από το 18^ο έτος της ηλικίας του. Η απόκτηση, όμως , της ψυχοκοινωνικής ωριμότητας δημιουργεί την ασάφεια και τη σύγχυση, γιατί συνάπτεται άμεσα προς τα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα. (Παρασκευόπουλος ,1981).

Παρά τις διακυμάνσεις μπορούμε να πούμε ότι η εφηβεία αρχίζει σύμφωνα με τα ελληνικά δεδομένα στην ηλικία 12 με 13 ετών για τα κορίτσια και 13 με 14 ετών για τα αγόρια. Οι περιπτώσεις έναρξης της εφηβείας σε μικρότερη ηλικία, τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια, γίνονται όλο και πιο συχνές τα τελευταία χρόνια. Το τέλος της εφηβείας, όπως και η έναρξή της , δεν επέρχεται σ' όλα τα πρόσωπα στην ίδια ηλικία. Τοποθετείται συνήθως μεταξύ 19^{ου} και 21^{ου} έτος της ζωής, οπότε έχει ολοκληρωθεί η γενετήσια ικανότητα του προσώπου, έχει σταματήσει η σωματική ανάπτυξη και έχει επέλθει η αναγκαία συναισθηματική και πνευματική ωριμότητα. (Κασσωτάκη, 1979).

Οι ειδικοί που έχουν ασχοληθεί με την ψυχολογία και την αγωγή της εφηβικής ηλικίας και με τα στάδια εξελίξεώς της, την υποδιαιρούν σε διάφορες υποπεριόδους. Οι περισσότερες από τις υποδιαιρέσεις της εφηβείας που προτείνονται από διάφορες πλευρές μπορούν να συνοψισθούν της εξής:

α) Προεφηβικοί ηλικία, η οποία λέγεται και προχωρημένη ή όψιμη ή ύστερη παιδική ηλικία. Διάρκεια μεταξύ 10-12 ετών για τα κορίτσια και 11-13 ετών για τα αγόρια. Ορισμένοι συγγραφείς εντάσσουν την περίοδο αυτή στην παιδική και όχι στην εφηβική.

Β) Μέση εφηβική ηλικία: Περιλαμβάνεται μεταξύ του 15^{ου} και του 17^{ου} έτους για κορίτσια και μεταξύ του 17^{ου} και 18^{ου} έτους για τα αγόρια. Η κρίση αναπροσαρμογής της προσωπικότητας συνεχίζεται και κατά την περίοδο αυτή.

Γ) Υστερη ή προχωρημένη εφηβική ηλικία: Τίθεται μεταξύ του 18^{ου} και 20^{ου} έτους για τα κορίτσια και μεταξύ του 19^{ου} και 21^{ου} έτους για τα αγόρια. Η κρίση της εφηβείας παρουσιάζει κάμψη κατά την περίοδο αυτή στα περισσότερα τουλάχιστον πρόσωπα, η αναδόμηση της προσωπικότητας έχει επιτελεστεί και το πρόσωπο πλησιάζει πια στην περίοδο της ωριμότητας. (Κασσωτάκη, 1979).

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι μια ακριβής χρονική οριοθέτηση της εφηβικής ηλικίας είναι συνάρτηση όχι μόνο βιολογικών, αλλά και τοποχρονικά καθορισμένων κοινωνικών δεδομένων. (Παρασκευόπουλος, 1981).

2.2 Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά της Εφηβείας.

Η εφηβεία, γράφουν οι Cole & Hall, είναι πρώτα από όλα μια περίοδος φυσικών και ψυχολογικών μεταβολών. Αυτή η ανάπτυξη δίνει τη βάση για τη συναισθηματική, πνευματική και κοινωνική ωριμότητα.

Αν το παιδί δεν αναπτυχθεί σωματικά, αν το μυϊκό του σύστημα δεν τονωθεί, αν τα γεννητικά του όργανα δεν αναπτυχθούν, αν το μυαλό του δεν ωριμάσει, αν τα εσωτερικά του όργανα δεν αναπτυχθούν και ισχυροποιηθούν για να

ανταποκριθούν στις ανάγκες του αναπτυγμένου σώματος, το παιδί δε θα μπορέσει ποτέ να βοηθήσει τον εαυτό του και δεν θα μπορέσει να πάρει ποτέ τη θέση του στην κοινωνία.

Έτσι οι γονείς αλλά και όσοι ασχολούνται με τους εφήβους θα πρέπει να γνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης , ώστε να μην κάνουν το σφάλμα να θεωρούν ένα αγόρι που αναπτύσσεται γρήγορα σαν τεμπέλη, επειδή είναι συνέχεια κουρασμένο. Θα πρέπει να θυμούνται πως τα παιδιά ζωντανοί οργανισμοί που μεγαλώνουν και αλλάζουν και ότι έχουν εκτός από το πνεύμα τους, σώμα, συναισθήματα και φιλοδοξίες. (Μάνος 1990).

- **Βιοσωματικός τομέας.**

Στον τομέα αυτό, οι μεταλλαγές της ήβης είναι τόσο απότομες και καθολικές, που δίνουν την εντύπωση ότι η εφηβεία είναι, όπως την αποκαλεί ο JJ. Rousseau «δεύτερη γέννηση». Αν και ο χαρακτηρισμός αυτός θεωρείται σήμερα υπερβολικός , εντούτοις είναι αναμφισβήτητο ότι η εφηβεία είναι το μεγαλύτερο γεγονός μετά την γέννηση. Στη φάση αυτή επισυμβαίνουν ραγδαίες αλλαγές σε όλες τις παραμέτρους του σώματος: ύψος, βάρος, αναλογίες, περίγραμμα, θέση και λειτουργία οργάνων και οργανικών συστημάτων, με κορυφαία βιοσωματική μεταβολή την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας . (Παρασκευόπουλος,1981).

- **Νοητικός Τομέας.**

Στον τομέα αυτό , η εμφάνιση των αφαιρετικών (ή τυπικών) νοητικών πράξεων δίνει μια άλλη προοπτική στην αντίληψη και κατανόηση του κόσμου. Η σκέψη μπορεί να κινείται στο χώρο όχι μόνο του συγκεκριμένου και του

υπαρκτού, όπως συμβαίνει κατά την παιδική ηλικία, αλλά και στο χώρο του πιθανού, των υποθέσεων και των θεωριών. Μπορεί να συλλαμβάνει και να επεξεργάζεται όχι μόνο ότι υπάρχει ή ότι έχει υπάρξει στην πραγματικότητα, αλλά και ότι θα μπορούσε να υπάρξει στο μέλλον ή που είναι ακόμη και αντίθετο στην πραγματικότητα. Εξοπλισμένος λοιπόν ο έφηβος με την αφαιρετική σκέψη, μπορεί να συλλαμβάνει για κάθε θέμα εναλλακτικές λύσεις, πέρα από αυτές που εφαρμόζονται στη πραγματικότητα, να εκπονεί και να προτείνει θεωρητικά πρότυπα για την επίλυση των κοινωνικών και ατομικών της προβλημάτων, να διαμορφώνει ένα προσωπικό σύστημα αξιολόγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς κ.τ.ό. Με την ανακάλυψη των πολλαπλών εναλλακτικών λύσεων και των θεωρητικών προτύπων, η πραγματικότητα στη σκέψη του εφήβου αποτελεί μια επιμέρους περίπτωση σε μια ολόκληρη δέσμη ποικίλων εναλλακτικών λύσεων. Οι νέες αυτές γνωστικές ικανότητες του εφήβου τροφοδοτούν την ανακαινιστική διάθεση και οδηγούν στην αμφισβήτηση και στην κρίση της εφηβικής πρωτοτυπίας, όπως την αποκαλεί ο Debesse. (Παρασκευόπουλος,1981)

- **Συναισθηματικός τομέας.**

Στον τομέα αυτό, κύριο αναπτυξιακό χαρακτηριστικό είναι η μεγάλη ένταση και αστάθεια της ψυχικής διάθεσης. Ο διάσημος Αμερικανός ψυχολόγος G.Stanley Hall, ο ιδρυτής της ψυχολογίας του εφήβου, περιγράφει την εφηβεία ως περίοδο εσωτερικού αναβρασμού και θυμικής αναστάτωσης, ως την περίοδο «των καταιγίδων και των έντονων εσωτερικών συγκρούσεων» (storm and stress). Η συναισθηματική ζωή του εφήβου περιγράφεται γεμάτη μεταπτώσεις και ταλαντεύσεις ανάμεσα σε αντιφατικές και συγκρουόμενες διαθέσεις, της υπερδιέγερσης και λήθαργου, πάθους και αδιαφορίας, χαράς και κατήφειας, φιλίας και εχθρότητας, ευφορίας και μελαγχολίας κ.τ.ό. Μάλιστα, ο έντονος

αυτός ψυχικός αναβρασμός της ηλικίας θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα των βιολογικών αλλαγών της ήβης και κυρίως του ορμονικού συστήματος του εφήβου.

Φαίνεται, ότι το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζει ο έφηβος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη μορφή και στην έκταση που παίρνει η θυμική αναστάτωση της εφηβικής ηλικίας. Ο έφηβος βιώνει ποικίλες ψυχικές εντάσεις και παρουσιάζει σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά του , οι οποίες είναι εμφανείς ακόμη και στον απλό παρατηρητή. Οι εκδηλώσεις αυτές εμφανίζονται κυρίως στα πρώτα χρόνια της εφηβικής ηλικίας και συμπίπτουν χρονικά με τις μεγάλες βιοσωματικές αλλαγές της ήβης. Η ένσταση αυτών των αντιδράσεων, καθώς και η διάρκεια της, δεν είναι μόνο θέμα ιδιοσυγκρασίας του κάθε εφήβου ,αλλά και της γενικής στάσης των ενηλίκων έναντι των νέων.

(Παρασκευόπουλος,1981)

- **Κοινωνικός τομέας.**

Στον τομέα αυτόν, η τάση για ανεξαρτητοποίηση από της ενηλίκους και για τη συμμόρφωση προς την ομάδα των συνομηλίκων φθάνει στο αποκορύφωμα της. Ο έφηβος νιώθει έντονη την επιθυμία να κόψει τον ψυχολογικό «ομφάλιο λώρο» και να ανεξαρτοποιηθεί από την οικογένεια του. Η έντονη αυτή τάση για αυτονομία και αυτοδιαχείριση συχνά γίνεται η αιτία προστριβών και διακοπής της επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιού, ιδίως στις αυταρχικές οικογένειες . Παράλληλα η επιθυμία του εφήβου για κοινωνική αποδοχή οδηγεί στη δουλική συμμόρφωση και υποταγή του στην ομάδα των συνομηλίκων. Οι εφηβικές ομάδες αποτελούν είδος «κλειστής ομάδας», με δικό τους κώδικα επικοινωνίας και με εξειδικευμένες μορφές συμπεριφοράς για τα μέλη της (εφηβική

κουλτούρα). Ο έφηβος υιοθετεί τα πρότυπα αυτά συμπεριφοράς , ακόμη και τις ιδιορρυθμίες και τις συμβατικότητες της ομάδας (ενδυμασία , argot γλώσσα). Σημαντική διαφοροποίηση υφίστανται οι διαπροσωπικές σχέσεις του έφηβου όχι μόνο προς τους ενήλικους, αλλά και προς τους συνομηλίκους, με κορυφαία εκδήλωση την ετερόφυλη σεξουαλική συμπεριφορά.(Παρασκευόπουλος ,1981).

2.3 Η απόκτηση της ταυτότητας του εγώ.

Μια κεντρική απασχόληση του εφήβου (John Corger) είναι να βρει κάποια λειτουργική απάντηση στο ερώτημα : «εγώ που βρίσκομαι σε σχέση με τον κόσμο» ή πιο απλά : «Ποιος είμαι». Αυτή είναι μια ερώτηση κλειδί που απασχόλησε πολύ τη δυτική φιλοσοφία, τουλάχιστον από την εποχή του Διαφωτισμού και μερικά από τα μεγαλύτερα έργα της λογοτεχνίας περιστρέφονται γύρω από το γρίφο της προσωπικής ταυτότητας. Ο Erickson ,στο σύγγραμμά του «Παιδική ηλικία και κοινωνία » υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη προσωπικότητα διαμορφώνεται και εξελίσσεται καθ' όλη την διάρκεια της ζωής, από τη γέννηση ως τη γεροντική ηλικία , και ότι σε κάθε φάση της ζωής του το πρόσωπο αντιμετωπίζει διαφορετικούς στόχους και ανάγκες , που πρέπει να ικανοποιηθούν. (Παρασκευόπουλος ,1985)

Σύμφωνα με τον Erickson η ανάπτυξη της αίσθησης της προσωπικής ταυτότητας είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της εφηβείας. «Πριν μπορέσει ο έφηβος να εγκαταλείψει με επιτυχία την ασφάλεια της παιδικής εξάρτησης με τους άλλους , πρέπει να έχει κάποια ιδέα για το ποιος είναι, που πάει και ποιες είναι οι δυνατότητες του να φθάσει».

Η έννοια της ταυτότητας είναι βασική στην κατανόηση της ανάπτυξης των εφήβων και είναι σημαντικό να ξέρουμε τι εννοούμε μ' αυτή. Είναι ακόμα ζωτικό να διορθώσουμε μια σειρά από παρανοήσεις, όπως την ιδέα ότι το

πρόβλημα της ανάπτυξης της ταυτότητας είτε αρχίζει είτε τελειώνει με την εφηβεία.

Ο έφηβος με μια δυνατή αίσθηση ταυτότητας βλέπει τον εαυτό του σαν ένα ξεχωριστό άτομο. Ακόμα και ο ίδιος ο όρος, «άτομο» σαν συνώνυμο του «προσώπου» υπογραμμίζει μια πανανθρώπινη ανάγκη να βλέπει κανείς τον εαυτό του σαν ξεχωριστό από τους άλλους, όσο και αν μοιράζεται μαζί τους κίνητρα, αξίες και ενδιαφέροντα. Στενά συνδεδεμένη είναι η ανάγκη για συνέπεια, για το συναίσθημα της ολοκλήρωσης. Όταν μιλάμε για «ακεραιότητα» του εαυτού, εννοούμε ταυτόχρονα και τη διαφοροποίηση από τους και την ενότητα του εαυτού: μία λειτουργική συγκρότηση αναγκών κινήτρων και τρόπων συμπεριφοράς. Τέλος, μια ξεκάθαρη αίσθηση ταυτότητας προϋποθέτει την υποκειμενική σταθερότητα του εαυτού μέσα στο χρόνο, δηλαδή την ανάγκη να βλέπουμε ότι ο άνθρωπος που είμαστε σήμερα είναι ο ίδιος – και έχει συνεπείς δεσμούς – με τον άνθρωπο που ήμασταν χτες και που θα είμαστε αύριο.

Οι έφηβοι χρειάζονται χρόνο για να ενσωματώσουν τις γρήγορες αλλαγές του σώματος και της νόησης στην αργά εξελισσόμενη αίσθηση της ενοποιημένης ταυτότητας. Πολλοί έφηβοι, όχι μόνο συλλαμβάνουν τον εαυτό τους να υποδύεται ρόλους που αλλάζουν από στιγμή σε στιγμή και ανάλογα με την περίπτωση – απορώνοντας αν κάποιος είναι ο πραγματικός εαυτός – αλλά δοκιμάζουν και συνειδητά διάφορους ρόλους ελπίζοντας να βρουν αυτόν που τους ταιριάζει.

Κεντρικός πυρήνας λοιπόν, στη προσπάθεια του προσώπου να αποσαφηνίσει τον κοινωνικό του ρόλο είναι η ιεράρχηση σκοπών και αξιών της ζωής. Το πρόσωπο θα πρέπει, από όλες τις πιθανές λύσεις που υπάρχουν μπροστά στο μέλλον, να κάνει την επιλογή του για το καθένα από τα σημαντικά θέματα της ζωής: σπουδές, εργασία, διαπροσωπικές σχέσεις, ερωτική συμπεριφορά, οικογένεια, ηθική τάξη και να δεσμευτεί ότι θα τις επιδιώξει και θα προσπαθήσει να τις πραγματώσει. (Παρασκευόπουλος, 1981).

Η έλλειψη σαφούς και ολοκληρωμένης ταυτότητας οδηγεί σε σύγχυση ρόλων, σύμφωνα με τον Erikson. Το πρόσωπο χωρίς μια σαφή ενιαία εσωτερική εικόνα για τον εαυτό του, γίνεται έρμαιο των παλαιών του συνηθειών, των στιγμιαίων παρορμήσεων και των αλλότριων κελευσμάτων. Επίσης, χωρίς την εσωτερική βεβαιότητα για το ποιος είναι τι θέλει στη ζωή, χωρίς ένα αξιολογικό σύστημα και ένα αποσαφηνισμένο σχέδιο δράσης, το πρόσωπο δεν μπορεί να κάνει τις επιλογές του για τα σημαντικά θέματα της ζωής, ανάμεσα στις εναλλακτικές λύσεις που του παρουσιάζονται και που συχνά είναι αντιφατικές και αλληλοσυγκρουόμενες. Επίσης, δε μπορεί να βάλει κάποια τάξη στα πράγματα και μάλιστα όταν ζει σ' ένα κόσμο, όπως το σημερινό, που τόσο ραγδαία μεταβάλλεται και που συχνά παρουσιάζεται πολύπλοκος ακόμα και χαώδης.

2.4 Η κρίση της ταυτότητας .

Η αποτυχία πραγμάτωσης της προσωπικής ταυτότητας προκαλεί στον έφηβο την κρίση «κρίση ταυτότητας» σύμφωνα με τον Erikson . Πράγματι η αποτυχία είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της κρίσης. Όμως δεν είναι ο μοναδικός και είναι περιοριστικό να συναρτήσουμε την κρίση με την αποτυχία αποκλειστικά. Μόνο που εδώ, η ειδοποιός διαφορά από κάθε άλλη κρίση, είναι το περιεχόμενο της: κρίση που συνδέεται με τη «θετική» ή «αρνητική» αναστάτωση του εφήβου σε συνάρτηση με το αγωνιώδες ερώτημα: «ποιος- ποια είμαι:». (Κοσμόπουλος , 1994).

Δεν παρουσιάζει, συχνότητα, ψυχολογία κρίσης ο έφηβος όταν άγχεται π.χ. για τις επιλογές που οφείλει να κάνει, πριν καν πετύχει ή αποτύχει; Δε βρίσκεται σε κρίση όταν εκστασιάζεται από την ανακάλυψη του προσώπου του, όταν ενθουσιάζεται γι' αυτό που «συνάντησε» (με αφορμή τον έρωτα του σε κάποια

ιδέα ή πρόσωπο, ερωτικό ή πρόσωπο δασκάλου, που τον συντάραξαν και τον «αφύπνισαν») ,Ο σοφός Spranger γράφει: «Η επί των μοιχείων του προσώπου επενέργεια φέρει έκδηλων χαρακτήρα αναγεννήσεως και ο σκοπός της εμφανίζεται υπό νέον φως. Αλλά προπάντων ανασκαλίζονται τα βάθη του Εγώ.

Η «κρίση ταυτότητας» αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της γενικότερης και γνωστής κρίσης της εφηβικής ηλικίας». Όμως ως ψυχολογικές έννοιες δε συμπίπτουν πάντοτε. Η τελευταία, χρονικά καλύπτει , συνήθως, την περίοδο της πρώτης εφηβικής ηλικίας (14-16 χρόνια). (Κοσμόπουλος,1994)

Όμως η «κρίση ταυτότητας» , δεν είναι πάντοτε και εξωτερικά θορυβώδης ή έντονη στις εκδηλώσεις της και συνεχίζεται με διάφορες «μορφές» μέχρι το τέλος της Β΄ εφηβικής ηλικίας, χωρίς πάλι να τελειώνει εκεί. Σύμφωνα με τον Erikson η ταυτότητα του Εγώ είναι μια διαδικασία εφ΄ όρου ζωής.

Ο έφηβος από όλη αυτή την διαδικασία της ολοκλήρωσης του ως πρόσωπο, προχωρεί χωρίς να έχει πλήρη συνείδηση των αιτίων και στόχων της συμπεριφοράς του.

Όπως είναι φυσικό, τις συνέπειες αυτής της κρίσης δεν της υφίστανται μόνο οι ίδιοι , αλλά και οι οικογένεια, το σχολείο και η κοινωνία. Σε μερικές οικογένειες η κρίση ταυτότητας του εφήβου γίνεται στη κυριολεξία χιονοστιβάδα που παρασύρει τα πάντα στον όλεθρο. Πολλοί λίγοι είναι οι έφηβοι που περνούν την κρίση ταυτότητας χωρίς μεγάλες αναστατώσεις.

Η κρίση δείχνει την ψυχική διαστολή του εφήβου και έχει περιεχόμενο θετικό και αρνητικό. Ο έφηβος «φεύγει» από τη οικεία συμπεριφορά σε αυτόν μέχρι χθες, ζει μια πρωτοφανή βιολογική επανάσταση και επόμενο είναι να νιώθει άγχος , ταραχή και σύγχυση μέσα σε όλη αυτή την διαδικασία. Τα προβλήματα που πηγάζουν από τις σωματικές μεταβολές προκαλούν συχνά κρίση ταυτότητας στους εφήβους.

Πολλοί έφηβοι σε κρίση ταυτότητας διακατέχονται από βαθιά αίσθηση ματαιότητας, προσωπική σύγχυση και ανοργανωσιάς, έλλειψη στόχων, αίσθημα εγκατάλειψης. Αντί να επιδιώξει κατά προτεραιότητα έναν – έναν στόχο, η

παρορμητικότητα της νιότης τον κάνει να ρέπει προς όλα, να θέλει να αισθανθεί το κάθε τι, την ίδια χρονική περίοδο, με πιθανότερο τίμημα την αποτυχία.

Μια από τις συνθετότερες απολήξεις της κρίσης ταυτότητας είναι το χτίσιμο, για κάμποσο καιρό, από τον έφηβο «αρνητικής ταυτότητας». Όπως σημειώνει ο Erikson πρόκειται για μια «ταυτότητα που είναι στον αντίποδα εκείνη που προδιαγράφηκε γι' αυτούς, από τους γονείς και τους συνομήλικους» και αναπτύσσεται αντιδραστικά. (Κοσμόπουλος, 1994)

Ο έφηβος που δυσκολεύεται υπερβολικά να σχηματίσει ταυτότητα νιώθει χαμένος, χωρίς νόημα και σκοπό. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο έφηβος να απορρίπτει κάθε ρόλο που τους προτείνει η κοινότητα.

Όλα αυτά που συμβαίνουν στους νέους στέλνουν στους παιδαγωγούς και ιδιαίτερα στους γονείς των εφήβων το μήνυμα ότι σε αυτές τις δύσκολες ώρες για τα παιδιά να μην διακόψουν τη συναισθηματική σχέση μαζί τους, να σταθούν δίπλα τους με ψυχραιμία, αγάπη και κατανόηση, όσο τα ίδια και οι συνθήκες το επιτρέπουν και το χρειάζονται.

2.5 Η ψυχολογική στάση του ενήλικου της τον έφηβο:

(Οικογένεια – Περιβάλλον)

Ποια πρέπει να είναι τώρα η ψυχολογική στάση του ενήλικου προς τον έφηβο που υποφέρει και δοκιμάζεται από διάφορα δεινά;

Σύμφωνα με τον Ανδρέα Μιχαηλίδη-Νουάρου, χρειάζεται να δείχνουμε όση μεγαλύτερη μπορούμε κατανόηση στα αισθήματα απελπισίας και στα προβλήματα που δημιουργούνται από τις εσωτερικές αναστατώσεις ή της εξωτερικές συγκρούσεις των εφήβων με το περιβάλλον τους. Οι καταπιεστικές εμπειρίες, οι εφήμερες ή οδυνηρές αποτυχίες, η έλλειψη προσαρμογής στη ζωή

και άλλες νοσηρές ή δυσάρεστες καταστάσεις που ζουν έντονα οι έφηβοι, είναι απαραίτητο να κατανοούνται από της ενήλικους και ιδιαίτερα από τους γονείς τους, ώστε οι έφηβοι να βρίσκουν την απόλυτη συμπαράσταση τους.

Πολλές φορές έχει αναφερθεί η μεγάλη σημασία του περιβάλλοντος –και του οικογενειακού και του κοινωνικού και του ανθρώπινου –για την ομαλή ανάπτυξη του εφήβου. Ευνοϊκό κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον σημαίνει ευνοϊκή, πιθανότατα, εξέλιξη εφήβου. Χωρίς αμφιβολία, υπάρχουν και οι εξαιρέσεις, αλλά μόνο για να τονίσουν τη δύναμη του κανόνα.

Η «καλή» εξέλιξη ή ο κακός δρόμος που θα ακολουθήσει ή όχι ο έφηβος εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τους γονείς του, τα αδέρφια του, τους συγγενείς του, τους καθηγητές του ή και από οποιονδήποτε άλλον ενήλικο που ασκεί πάνω του κάποια επιρροή. Η μετάβαση ,επίσης , από την παιδική στην εφηβική ηλικία, καλό είναι να γίνεται σιγά – σιγά και να ακολουθεί τον προσωπικό ρυθμό του κάθε εφήβου.

Είναι πολύ σημαντικό οι γονείς να είναι οροθετημένοι απέναντι στον έφηβο. Η υπερβολική ελευθερία, οδηγεί σε μεγάλη σύγχυση τον έφηβο, όταν δίδεται ξαφνικά και σε «μεγάλες ποσότητες». Το αγόρι ή το κορίτσι που περνά αυτή την ηλικία, είναι πολύ πιθανό, να υποστεί διάφορες καταστροφικές επιρροές. Η δύναμη αντίστασης που διαθέτει σε αυτήν την ηλικία , είναι συνήθως πάρα πολύ μικρή, ο χαρακτήρας του δεν έχει ακόμα διαμορφωθεί και είναι ασταθής. Από την άλλη, η υπερβολική προστασία ή χειρότερα η απόλυτη κυριαρχία του ενήλικου πάνω στον έφηβο, εμποδίζει συχνά την προσωπική και την κοινωνική του εξέλιξη. Τον αφήνει επίσης υποανάπτυκτο και ιδιαίτερα φοβισμένο για τη ζωή. Τα ίδια αποτελέσματα έχει, συνήθως, και ο χωρίς έλεγχο ελευθερίας. Η υπερβολική κυριαρχία στον έφηβο δημιουργεί, επίσης , μέσα του αισθήματα οργής, μνησικακίας και εκδίκησης. Έτσι ο έφηβος αποφασίζει σιωπηλά πως όσα ο ίδιος έχει υποστεί , θα τα κάνει όταν έλθει η ώρα του και θα αποκτήσει ο ίδιος εξουσία, πάνω στους μικρότερους του. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται μια δυσάρεστη κατάσταση που δεν τελειώνει ποτέ.

Για να εξελιχθούν ομαλά οι έφηβοι και για να αποκτήσουν αίσθημα ισορροπημένης ελευθερίας και το αντίστοιχο αίσθημα αυτοπεποίθησης και αισιοδοξίας, χρειάζεται οι γονείς, καθηγητές, γενικά ενήλικοι που να ενδιαφέρονται και να γνωρίζουν άριστα και να εφαρμόζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ορθή αγωγή του εφήβου και βέβαια την ψυχική υγιεινή αυτής της ηλικίας .

Η γνώση της εφηβικής ηλικίας είναι απαραίτητη ,όχι για να επιβληθούμε στα παιδιά, αλλά για να τα βοηθήσουμε να εξελιχθούν ομαλά. Έτσι θα μπορέσουν να περάσουν το επικίνδυνο στάδιο της εφηβικής ηλικίας και να γίνουν ενήλικοι, χωρίς να αποκτήσουν διάφορα ψυχικά τραύματα. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, οι γονείς και οι καθηγητές να αναπτύξουν στους εφήβους τόσο την αυτοπεποίθηση όσο και ένα αίσθημα ελευθερίας και αισιοδοξίας , που θα τους κάνει να αξιοποιούν με θετικό τρόπο τις ικανότητες που έχουν.

Καλό και χρήσιμο είναι να αποφεύγεται η αρνητική στάση ,όπως και η επίδειξη υπερβολικού ενδιαφέροντος και ανησυχίας τόσο από της γονείς όσο και από τους εκπαιδευτικούς. Είναι απαραίτητο να καλλιεργεί σταδιακά και συστηματικά το πνεύμα της επιτυχίας και της προσαρμογής στην αληθινή ζωή και στο σχολείο.

Η αγωγή που δίδεται είναι ανάγκη επίσης να είναι θετική. Ο έφηβος είναι καλό να γνωρίζει τι επιτρέπεται- γιατί οι πολλές απαγορεύσεις φέρνουν αντίθετα αποτελέσματα. (Π.χ αν καλλιεργηθεί από πολύ νωρίς η αγάπη του στο ύπαιθρο με συχνές εκδρομές, δε θα χρειαστεί να του απαγορεύουμε να συχνάζει σε κλειστούς και ανθυγιεινούς χώρου). Ένας άλλος στόχος είναι να πετύχει ο έφηβος και στη ζωή όσο και στα μαθήματα του. Κατά συνέπεια πρέπει να τονίζονται τα προτερήματα του και όχι τα ελαττώματα του. Με αυτόν τον τρόπο δυναμώνετε η αισιοδοξία του και η πεποίθηση στον εαυτό του και στις δικές του δυνάμεις, όταν τις αξιοποιεί με την εργατικότητα – μέσα σε λογικά πλαίσια.

Η υπερκριτική διάθεση προς τον έφηβο είναι ασφαλώς αρνητικός παράγοντας στην προσπάθεια της αγωγής του. Στην χώρας μας, όπως άλλωστε και σε πολλές χώρες του κόσμου, έχει καλλιεργηθεί- είτε δίκαια είτε άδικα – μια υπερβολική δυσμενής στάση απέναντι στη νέα γενιά, που πολλά ώριμα μέλη της κοινωνίας τη βρίσκει συνήθως «αγράμματη, ανάγωγη, ανάξια κάθε εμπιστοσύνης», κ.τ.λ. Και αν όμως παραδεχθούμε σαν αληθινές αυτές της κατηγορίες (και μερικές από αυτές είναι ίσως αληθινές) μέρος της ευθύνης για την ύπαρξη αυτών των ελαττωμάτων δεν οφείλεται άραγε της ώριμους; Ο ενήλικος αποτελεί σημαντικό - θετικό ή αρνητικό – παράγοντα του περιβάλλοντος και πολύ συχνά αυτός έχει δημιουργήσει τις συνθήκες μέσα στις οποίες μεγαλώνει ο έφηβος. Γι' αυτό, μέρος της ευθύνης για την κατάσταση της γενιάς - αν είναι απογοητευτική- είναι ,ίσως ,και δική του – τουλάχιστον ως ένα σημείο.

Ανακεφαλαίωση.

Από όσα προαναφέρθηκαν, γίνεται φανερό ότι η εφηβική ηλικία αποτελεί ένα είδος «ανακεφαλαίωσης» όλων των αναπτυξιακών ορόσημων των προηγούμενων ηλικιών. Τα πρώτα εφηβικά (11^ο ως 14^ο έτος περίπου) είναι, όπως και η βρεφική ηλικία. Περίοδος ταχύτητας σωματικής ανάπτυξης και βασικών αλλαγών στην σωματική εμφάνιση. Τα επόμενα 2-3 χρόνια (14^ο ως 16^ο έτος περίπου) είναι, όπως και η προσχολική ηλικία, περίοδος διεύρυνσης των κοινωνικών σχέσεων και της τάσης για αυτονομία, περίοδος αυξανόμενης απελευθέρωσης από την οικογένεια και συμμόρφωσης προς τους κανόνες της ομάδας των συνομηλίκων. Τα τελευταία εφηβικά χρόνια (17^ο ως 20^ο έτος περίπου) είναι, όπως και η σχολική ηλικία, περίοδος παραγωγικότητας και

εκμάθησης κοινωνικών και επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, περίοδος άμεσης προετοιμασίας για το ρόλο του ενηλίκου.

Η «καλή» εξέλιξη ή ο «κακός» δρόμος που θα ακολουθήσει ή όχι ο έφηβος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, από το οικογενειακό-κοινωνικό-ανθρώπινο περιβάλλον. Η μετάβαση, επίσης, από την παιδική στην εφηβική ηλικία, καλό είναι να γίνεται σιγά-σιγά και να ακολουθεί τον προσωπικό ρυθμό του κάθε εφήβου.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το Διαζύγιο.

Δύο άνθρωποι , με τα σακίδια στους ώμους τους γεμάτα, ξεκινούν μαζί. Το μονοπάτι που παίρνουν τους οδηγεί μέσα από ανθισμένους κήπους και λιβάδια, και είναι πολύ χαρούμενοι. Πιο κάτω, το μονοπάτι γίνεται απόκρημνο. Τελικά, ο ένας από τους δυο ξεμένει από προμήθειες και κάθεται κάτω. Ο άλλος συνεχίζει λίγο πιο πέρα και λίγο πιο ψηλά. Το μονοπάτι γίνεται βραχώδες και όλο και πιο δύσκολο και ,τελικά , τρώει και ο δεύτερος την τελευταία μπουκιά από το φαγητό του και κάθεται κάτω. Κοιτάζοντας πίσω τα υπέροχα χρώματα των λιβαδιών, αρχίζει να κλαίει.

«Bert Hellinger»

Εισαγωγή.

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα ασχοληθούμε με τη διάλυση του γάμου και το διαζύγιο, τις συνέπειές τους και τις πιθανές μελλοντικές στρατηγικές.

Οι κενοί περιεχομένου γάμοι όλο και περισσότερο καταλήγουν στο διαζύγιο. Οι περισσότεροι σχολιαστές πιστεύουν ότι υπάρχει αύξηση στη διάλυση των γάμων και επίσης μια αυξημένη ετοιμότητα διεξόδου στο διαζύγιο.

Θεωρητικά υπάρχει το έδαφος για να πιστέψουμε ότι, καθώς ο γάμος αλλάζει και τείνει στην συντροφική του παραλλαγή, με υψηλότερες προσδοκίες στοργής και σεξουαλικής εκπλήρωσης, και τα δυο φύλα, αλλά ιδιαίτερα οι γυναίκες,

έχουν την τάση να τον εγκαταλείπουν εάν δεν καλύπτονται στις ελάχιστες ανάγκες που θεωρούν ότι έχουν.

Οι αιτίες διαζυγίου διαφέρουν από εποχή σε εποχή, αλλά και ανάλογα με τον πολιτιστικό υπόβαθρο της κοινωνίας. Ο γάμος και το διαζύγιο δεν παύουν να αποτελούν προσωπική υπόθεση του ζευγαριού, μπορούν όμως να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τις πιο βασικές αιτίες που παρουσιάζονται: Μια από τις βασικές αιτίες του διαζυγίου, είναι η μη σωστή προετοιμασία των μελών του ζευγαριού για τη συμμετοχή τους στο γάμο, για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στο ρόλο που πρέπει να παίξουν για την αγαστή συμβίωση τους μέσα από το θεσμό του γάμου. Άλλες αιτίες διαζυγίου είναι η συμμετοχή της γυναίκας στον εργασιακό χώρο η οικονομική της ανεξαρτησία, η άνοδος εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου της γυναίκας, η αλλαγή της νομοθεσίας στο διαζύγιο, χωρίς υπαιτιότητα, οι αλλαγές στη ζωή και των δύο φύλων και στο ζευγάρι, οι αλλαγές στην αντίληψη για συζυγική και συντροφική ζωή, η μεταβολή στις αξίες και πρότυπα στις νέες γενιές, για τον θεσμό της οικογένειας, οι υψηλές οικονομικές απαιτήσεις του τρόπου ζωής της, η μη ανοχή του ενός προς τον άλλο, οι οικονομικές δυσκολίες που φέρνουν το ζευγάρι σε συγκρούσεις.

Μια από τις πιο επικίνδυνες και όμως παγκόσμια απειλή της συζυγικής αρμονίας είναι τα «πεθερικά». Τα παιδιά είναι πολλές φορές αιτία για την δημιουργία συζυγικών καυγάδων και για το διαζύγιο των γονιών τους. Πολύ πριν από την γέννηση τους μπορούν να επηρεάσουν την αρμονία του ζευγαριού. Ένας βασικός λόγος είναι η τυχόν ασυμφωνία των γονέων αν επιθυμούν πραγματικά να έχουν ή όχι παιδιά. Έτσι η ασυμφωνία αυτή μπορεί να φανεί πριν ακόμη γίνει η σύλληψη του παιδιού.

Τέλος, μια άλλη κύρια αιτία διαζυγίου σύμφωνα με έρευνες, είναι η μοιχεία. Όταν ένας από τους δυο συζύγους δεν ικανοποιείται μέσα στο γάμο, στρέφεται

προς τις εξωσυζυγικές σχέσεις, αναζητώντας να βρει τα στοιχεία που έλειπαν μέσα από το γάμο.

Όπως, αναφέρει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, η συχνότητα των διαζυγίων τα τελευταία χρόνια έχει δείξει θεαματική αύξηση. Ο συχνότερος λόγος σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, τα τελευταία τρία χρόνια παρουσιάζεται το συναινετικό διαζύγιο και ακολουθούν οι άλλοι «νόμιμοι λόγοι» της ισχύουσας νομοθεσίας και η «υπερτετραετής διάσταση». Τα δεδομένα αυτά είναι ιδιαίτερα σημαντικά, γιατί δείχνουν καθαρά την διαφοροποίηση των κοινωνικών στερεοτύπων των κοινωνικών στερεοτύπων γύρω από το διαζύγιο, αφού ουσιαστικά το συναινετικό διαζύγιο «ισοδυναμεί με αναγνώριση συνυπαιτιότητας.

Έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει συνήθως διαφορετική οπτική από τους συζύγους, για τους «λόγους» του διαζυγίου. Τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών οδηγούν στη διαπίστωση ότι σπάνια η απόφαση για το χωρισμό και το διαζύγιο είναι κοινή μεταξύ των συζύγων. Τα παράπονα των γυναικών αναφέρονται πιο συχνά στην: στην έλλειψη εμπιστοσύνης, σε ανωριμότητα, αλκοολισμό, οικονομικά και εργασιακά προβλήματα, στην ύπαρξη άλλων σεξουαλικών σχέσεων εκτός γάμου και η εσωτερική σύγκρουση των ρόλων που συνδεόταν με τους αγώνες για ανεξαρτησία και αυτονομία. Τα παράπονα των αντρών αφορούν: υπερβολική προσήλωση στην εργασία, προβλήματα με συγγενείς και, άλλα εξωτερικά γεγονότα (ένας θάνατος στη οικογένεια, αλλαγή εργασίας, ένα τρίτο πρόσωπο) και οι διαφωνίες για το ρόλο των γυναικών και των αντρών. Ενδεικτικό επίσης της διαχρονικής αλλαγής των αντιλήψεων για τις αιτίες χωρισμού ήταν η έλλειψη επικοινωνίας και κατανόησης, γεγονός που αποτελεί παράπονο τόσο των αντρών όσο και των γυναικών.

Η διαδικασία του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα σύνθετη και πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το διαζύγιο αποτελεί εν μέρει μια διαδικασία ρήξης των δεσμών μεταξύ των συζύγων. Μπορούμε, χωρίς ιδιαίτερες αποδείξεις, να

συνειδητοποιήσουμε το πόσο δύσκολο είναι να σταδιοποιηθούν οι εξελικτικές φάσεις του διαζυγίου και μόνο αν σκεφθούμε ότι οι σύζυγοι συνδέονται μεταξύ τους με μια ποικιλία δεσμών, όπως συναισθηματικοί, σεξουαλικοί, κοινωνικοί, οικογενειακοί, οικονομικοί και νομικοί, η ρήξη των οποίων προκαλεί διαφορετικές αντιδράσεις και μεταβολές στο πρόσωπο και ο δεσμός μπορεί να μεταβληθεί σε διαφορετικό χρονικό σημείο. Έτσι τις πιο πολλές φορές συναισθηματική ρήξη προηγείται από τον φυσικό χωρισμό.

Η απόφαση για το διαζύγιο καθώς και ο φυσικός χωρισμός και η νομική επιβεβαίωση αυτού, διακινούν ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις. Οι κυριότερες ψυχολογικές αντιδράσεις είναι συνήθως λύπη, θυμός, κατάθλιψη, αλλαγές στην αυτοεκτίμηση, παλινδρόμηση, στρες, άγχος, συναισθηματική προσκόλληση του/της συζύγου στον άλλο, αισθήματα ανακούφισης και δημιουργίας προοδευτικά μιας κατάστασης που θα οδηγήσει σε νέες ευκαιρίες στη ζωή.

Το διαζύγιο είναι μια διαδικασία που αποτελείται από έξι στάδια σε διαφορετικούς τομείς, η σειρά δεν είναι ίδια για όλα τα πρόσωπα, όπως ίδια δεν είναι και η ένταση. Τα στάδια αυτά είναι το συναισθηματικό διαζύγιο, το νομικό διαζύγιο, το οικονομικό διαζύγιο, το διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο, το διαζύγιο από την κοινότητα και το ψυχικό διαζύγιο.

Με βάση την ψυχοθεραπευτική της εμπειρία η Kessler (1975), αναφέρει επτά στάδια, στα οποία αναλύει την ψυχολογική διαδικασία του διαζυγίου αυτά είναι: η απομυθοποίηση: έχοντας περάσει το αρχικό στάδιο του ρομαντισμού και της ιδεαλιστικής αντίληψης του/της συζύγου/συντρόφου ,εμφανίζονται σταδιακά οι πρώτες δυσκολίες και διαφορές, αρχίζει η απομυθοποίηση της σχέσης από τον έναν ή και από τους δύο συζύγους. Η διάβρωση, αν μετά την απομυθοποίηση η σχέση δεν οδηγηθεί σε μια πιο ώριμη φάση, αρχίζει η ανοιχτή έκφραση της απογοήτευσης, της έντασης, του θυμού και του ψυχικού πόνου. Η αποσύνδεση/αδιαφορία: εδώ συνήθως αρχίζει σταδιακά η ψυχικά αποσύνδεση του ενός από τους συζύγους και την αδιαφορία του για τον άλλον και τη

συνέχιση των συγκρούσεων αντίστοιχα. Ο φυσικός χωρισμός: είναι η πιο τραυματική εμπειρία όλης της ψυχολογικής διαδικασίας του διαζυγίου, με αισθήματα μοναξιάς, άγχους και σύγχυσης και την ανάγκη για νέα ταυτότητα. Ο θρήνος: η διαδικασία του θρήνου αποτελεί την ψυχολογική διεργασία της απώλειας ενός προσώπου και της ψυχολογικής απομάκρυνσης του ενός από τον άλλο με αισθήματα θυμού, ψυχικής οδύνης, μοναξιάς, θλίψης, αδυναμίας και κατάθλιψης. Η δεύτερη εφηβεία: αποτελεί μια διαδικασία κατά την οποία ο άνθρωπος μπαίνει σε μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης πολλών τομέων της ζωής τους. Η διερεύνηση και η σκληρή προσπάθεια: Κατά τη φάση αυτή συνεχίζεται η διερεύνηση του εαυτού και των διαπροσωπικών σχέσεων, το πρόσωπο αναλαμβάνει πλέον την απόλυτη ευθύνη για την πορεία της ζωής του και συνεχίζει την έντονη προσπάθεια για εξισορρόπηση της νέας του ταυτότητας στους διαφορετικούς τομείς, για τη δημιουργία συντροφικής σχέσης και για την ολοκλήρωση της ατομικής του εξέλιξης.

Το διαζύγιο είναι μία από τις χειρότερες εμπειρίες στη ζωή ενός παιδιού. Το αν θα τους προκαλέσει ψυχολογικά προβλήματα ή όχι εξαρτάται αφενός από την προσωπικότητα του παιδιού και αφετέρου από το χειρισμό των γονιών. Αυτοί έχουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί και να το απομακρύνουν από τις συγκρούσεις και τις βίαιες καταστάσεις που πιθανόν εξελίσσονται στην οικογένεια. Το πιο σοβαρό λάθος είναι η εκμετάλλευση του παιδιού, η τοποθέτησή του στο μέσο της δίνης που παρασύρει τους ίδιους τους γονείς και η προσπάθεια του καθενός να το χρησιμοποιήσει για δικό του συμφέρον.

Τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι το διαζύγιο για τους εφήβους είναι ένα γεγονός οδυνηρό και δύσκολο, παρόλο που έχουν τη γνωστική ικανότητα για πληρέστερη κατανόηση των λόγων του χωρισμού των γονιών τους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι έφηβοι χρειάζεται να αντιμετωπίσουν, συγχρόνως με τις προσωπικές τους έντονες αλλαγές και τις αλλαγές που είναι αποτέλεσμα του χωρισμού των γονιών τους.

Όσο δύσκολο κι αν είναι το θέμα του διαζυγίου, το καλύτερο είναι να μιλήσουν και οι δυο γονείς στο παιδί έτσι, ώστε να αντιληφθεί με σαφήνεια ότι ο καθένας αναλαμβάνει τις ευθύνες του, χωρίς να εκφράζει αρνητικές κρίσεις για τον άλλο γονέα, έστω κι αν η συμπεριφορά του ήταν πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν.

Η οικογένεια με ένα γονέα αποτελεί μια πραγματικότητα σε όλες τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες και κατά συνέπεια και στην Ελλάδα.

Πρόκειται για τη μορφή της οικογένειας που απειλείται περισσότερο με κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ τον καμβά των αιτιών που οδηγούν στη δημιουργία τέτοιου τύπου οικογένειας αποτελούν τα διαζύγια, ο θάνατος του ενός γονέα, αλλά και η στάση ζωής, όπως στις περιπτώσεις των παιδιών εκτός γάμου. Τις μεγαλύτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι ανύπαντρες μητέρες που δεν υποστηρίζονται από την οικογένεια τους. Αντίθετα, σε περιπτώσεις διαζυγίων οι γυναίκες, ως λύση οικονομικής αλλά και ηθικής ανάγκης, εγκαθίστανται στο σπίτι των γονιών τους.

Μπορούν να διαπιστωθούν πολλοί τύποι σχέσεων μεταξύ των γονέων και των παιδιών τους: Οι διαζευγμένοι ή χωρισμένοι γονείς: Και οι δυο γονείς είναι εν ζωή. Η μητέρα που ζει μόνη με ένα παιδί αγνώστου πατρός: Το παιδί σε αυτή την περίπτωση σπανίως θα γνωρίσει τον πατέρα του. Η μητέρα γνωρίζει τον πατέρα, αλλά ο τελευταίος αρνείται να αναγνωρίσει το παιδί και στο παρελθόν είχε προτείνει την άμβλωση: Η «εκούσια μονογονεϊκή οικογένεια»: ο γονέας επέλεξε έναν σύντροφο απλώς για να «κάνει ένα παιδί», αλλά δε θέλει να ζήσει μαζί του. Οι χήρες και οι χήροι. Η ελεύθερη σχέση μεταξύ δυο γονέων που δεν συγκατοικούν. Η υιοθεσία: ορισμένα μοναχικά πρόσωπα αποφασίζουν να υιοθετήσουν ένα ή περισσότερα παιδιά.

Το διαζύγιο αποτελεί την διάλυση του γάμου, αλλά δεν αποτελεί την διάλυση της οικογένειας. Το πώς θα διαμορφωθεί το υπόλοιπο της ζωής τους εξαρτάται και από τις σχέσεις που θα έχουν ανάμεσα τους και με τα παιδιά τους,

ανεξάρτητα από το γεγονός ότι για διάφορους λόγους δεν κατάφεραν να υπάρξουν για πάντα ζευγάρι. (Mairu Kirk, 2002)

Τα παιδιά έχουν την ανάγκη οι γονείς τους να κρατούν αποστάσεις από την πιθανή εχθρότητα, προκειμένου να τα βοηθήσουν να προσαρμοστούν σε όλες αυτές τις οικογενειακές αλλαγές που έχουν επέλθει από τον χωρισμό τους. Όταν οι γονείς προσπαθήσουν, για χάρη τους, να διατηρήσουν ή ακόμα και να ξαναφτιάξουν τις σχέσεις τους, τότε θα μπορούν να συνεννοούνται μεταξύ τους προκειμένου να πάρουν κάποιες αποφάσεις σχετικά με την ευημερία και την ανατροφή του παιδιού.

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς για την θετική προσαρμογή των παιδιών στο χωρισμό των γονιών τους αποτελούν οι καλές σχέσεις μεταξύ των δυο γονέων, η καλή στάση, η συνεργατικότητα και η αλληλοϋποστήριξη για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Οι αλλαγές που επιφέρει ένα διαζύγιο είναι πολύ σημαντικές σε όλους τους τομείς, τον συναισθηματικό, τον οικονομικό, τον κοινωνικό, κ.α. Ένας χωρισμός εμπεριέχει την έννοια της απώλειας. Κάθε απώλεια μιας σχέσης, είτε πρόκειται για συζύγους, είτε για ερωτικούς συντρόφους, είναι εξίσου σημαντική και ιδιαίτερα επώδυνη. Προκαλεί πόνο, σύγχυση, συναισθηματική παράλυση, ενοχές, φόβους και ανασφάλεια για το μέλλον, την ίδια στιγμή που όλοι προλαβαίνουν να σε συμβουλέψουν ότι .. «η ζωή συνεχίζεται».

Ωστόσο, η μοναχικότητα είναι απαραίτητη για ένα χρονικό διάστημα. Είναι σημαντικό το πρόσωπο να έρθει σε επαφή με τα συναισθήματά του ακόμη κι αν αυτά είναι αρνητικά. Είναι απαραίτητο να συλλογιστεί τις δικές του ευθύνες, τα λάθη του, να επεξεργαστεί το θυμό του, την πικρία του και στο τέλος να συγχωρήσει τον εαυτό του αλλά και τον πρώην σύντροφό του. Με αυτό τον τρόπο το πρόσωπο θα μπορέσει να προχωρήσει και θα κατακτήσει την ψυχική ηρεμία.

Οι σύζυγοι μετά το διαζύγιο πρέπει να περάσουν μέσα από ορισμένες φάσεις με στόχο να μπορέσουν να επανασταθεροποιηθούν και να χαράξουν νέα πορεία ζωής. Οι γονείς αντιμετωπίζουν μια σειρά από θέματα. Ο γονιός που έχει την κηδεμονία των παιδιών θα πρέπει να αντιμετωπίσει την μοναξιά, την έλλειψη του κατάλληλου συστήματος υποστήριξης, τις διευθετήσεις για την φροντίδα των παιδιών, τα προβλήματα επιμέλειας. Αλλά και ο γονέας που δεν έχει την επιμέλεια θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει ορισμένες καταστάσεις, όπως τις ελάχιστες σχέσεις με τα παιδιά του, την αποδιοργάνωση των καθημερινών ρυθμών της ζωής του, τη μοναξιά, την αυτοκατηγορία για τον αποτυχημένο γάμο, τις συγκρούσεις για την επιμέλεια και τις επισκέψεις στα παιδιά. Προβλήματα που μπορούν να παρουσιαστούν μετά το διαζύγιο και στους δυο συζύγους είναι: προβλήματα σχέσεων και επικοινωνίας με τους συγγενείς, τα παιδιά, τους συνεργάτες, τους φίλους και οικονομικά προβλήματα.

Η πλειοψηφία των παιδιών μετά τον χωρισμό και οι περισσότερες από τις οικογένειες αυτές με μόνη-μητέρα είναι από τις φτωχότερες και μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Ιδιαίτερα έχει εκφραστεί ανησυχία ότι εφόσον το 87%-90% των γονέων στις μονογονεϊκές οικογένειες είναι γυναίκες, η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών έχει σε μεγάλο βαθμό οδηγήσει στο να είναι οι γυναίκες κυρίως φτωχές ή στο ότι «η φτώχεια» είναι γένος θηλυκού. Οι οικονομικές συνέπειες του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν συνήθως χαμηλότερα εισοδήματα από ότι ο πρώην σύζυγος και επωμίζονται το κόστος για τα παιδιά που συνήθως μένουν μαζί τους και την ευθύνη για την φροντίδα τους, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες και τις ώρες εργασίας τους.

Στη Ελλάδα, όπως αναφέρει η Κογκίδου,1995 λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 1991, το «Κέντρο Μονογονεϊκής Οικογένειας» ως μια δράση του προγράμματος ΦΤΩΧΕΙΑ ^{3 AM 08} στη Δυτική Θεσσαλονίκη. Μετά την πρώτη

καταγραφή 290 οικογενειών στην περιοχή η δράση του έχει επικεντρωθεί σε 96 οικογένειες που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, ως προς τη φτώχεια και των κοινωνικό αποκλεισμό.

Το διαζύγιο επιφέρει αλλαγές, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στις κοινωνικές σχέσεις των πρώην συζύγων με τους συγγενείς, τους φίλους, τους γνωστούς και τον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο τους. Ως δίκτυο υποστήριξης έχει οριστεί ένα σύνολο προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το πρόσωπο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα και γίνεται δέκτης συναισθηματικής υποστήριξης, υλικής βοήθειας και υπηρεσιών, και πληροφοριών και νέων κοινωνικών επαφών.

Όταν ο χωρισμένος πατέρας ζει με άλλη γυναίκα, πολλές μητέρες δε θέλουν να τη δουν τα παιδιά τους και επιπλέον ακόμη περισσότερο, αν αυτή η γυναίκα έπαιξε σημαντικό ρόλο στο χωρισμό του ζευγαριού. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει όταν η μητέρα ζει με άλλον άνδρα ή κάνει ένα δεύτερο γάμο. Πολλοί πατέρες νιώθουν ανασφαλείς κι απειλούμενοι.

A' Μέρος.

3.1 Το Διαζύγιο:

Νομικά, ο όρος διαζύγιο σημαίνει τη λύση της έγγαμης σχέσης με δικαστική απόφαση.

Σήμερα, το διαζύγιο θεωρείται ως η λιγότερο κακή λύση στην μακρόχρονη κρίση που πλήττει ένα γάμο. Έτσι, ολοένα & περισσότερα ζευγάρια καταφεύγουν στο διαζύγιο για να δώσουν τέλος σε μια ψυχικά τραυματική εμπειρία τόσο για τους όσο και για τα παιδιά τους.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η λύση του γάμου οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στο θάνατο του ενός από τους δυο συζύγους. Στις σύγχρονες κοινωνίες αντίθετα, η λύση του γάμου οφείλεται με αυξανόμενη συχνότητα, σε διαζύγιο. Τα τελευταία δέκα χρόνια διαμορφώθηκε έτσι μια κατάσταση κατά την οποία οι γάμοι που διαλύονται λόγω διαζυγίου τείνουν να είναι περισσότεροι εκείνων που διαλύονται λόγω του θανάτου του ενός συζύγου. (Μουσούρου,1998)

Είναι διαπιστωμένο από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, πως ένας γάμος ανά κάποια χρονικά διαστήματα περνά μια κρίση και απειλείται με διαζύγιο. Η πρώτη κρίση παρουσιάζεται στα τρία πρώτα χρόνια γάμου με ποσοστό 35%, από το οποίο το 69% οδηγείται στο διαζύγιο. Η δεύτερη κρίση με ποσοστό 50% , περίπου από το οποίο, στο τελικό χωρισμό οδηγείται το 74%. Παρατηρείται στα επτά χρόνια. Στα δεκαπέντε χρόνια έρχεται η τρίτη κρίση με ποσοστό 43% εκ του οποίου το 64% οδηγείται στο διαζύγιο. Τέλος, μετά από 20-25 χρόνια γάμου η τέταρτη κρίση παρουσιάζεται με ποσοστό 59% και το 80% αυτού οδηγείται σε τελική ρήξη. (Ασκητής , 1997)

Το διαζύγιο λοιπόν ,πέρα από την νομική του υπόσταση βιώνεται από τους συζύγους και γονείς, σαν μια εξελικτική διαδικασία διάρκειας ετών, που ξεκινάει σταδιακά από της ταραγμένες ενδοοικογενειακές σχέσεις που προϋπάρχουν του διαζυγίου εντείνεται από ορισμένους παράγοντες που δημιουργούν την κρίση κι οδηγούν στην απόφαση για διαζύγιο και συνεχίζεται στις νομικές διαδικασίες επιφέροντας όμως αρνητικές επιδράσεις σε γονείς και παιδιά. (Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη,1998)

Όταν λοιπόν δυο άνθρωποι αποφασίζουν να χωρίσουν, οι δυσκολίες που πιθανόν δημιουργούν μ' αυτήν τους την απόφαση είναι σαφώς μικρότερες από το αν ήθελαν να ζουν μαζί. Αυτό υποστηρίζεται περισσότερο και στην περίπτωση που υπάρχουν παιδιά. Δυστυχώς, όμως πολλές φορές οι γονείς αφήνουν η παρουσία των παιδιών να γίνει τροχοπέδη, με αποτέλεσμα οι ίδιοι να

καθυστερούν ένα διαζύγιο και να διαιωνίζουν μια κατάσταση έντασης που προηγείται ενός διαζυγίου. Και είναι φυσικό πως μια μη ισορροπημένη κατάσταση σε μια οικογένεια μπορεί να βλάψει περισσότερο από ότι μπορεί να βλάψει ένα διαζύγιο. Σε τέτοιες περιπτώσεις το διαζύγιο έρχεται σαν μια σανίδα σωτηρίας που απαλλάσσει παιδιά και γονείς από δυσκολίες και στην ουσία τους γλιτώνει από την κρίση. (Ασκητής , 1997)

Το διαζύγιο από μια άποψη είναι μια ευκαιρία για προσωπική ανάπτυξη και ωρίμανση, καθώς επανεξετάζονται πολλά θέματα όπως η σεξουαλική ταυτότητα και οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι αξίες, ο τρόπος ζωής και οι επαγγελματικές επιλογές.

Ταυτόχρονα, σύμφωνα με την (Κογκίδου, 1995), είναι μια διαδικασία πένθους με μια σειρά αλληλεπικαλυπτόμενων σταδίων, άρνησης, απώλειας, κατάθλιψης, θυμού, αμφιθυμίας, επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας και του τρόπου ζωής και τελικά αποδοχής και υιοθέτησης των σχεδίων για την ζωή.

3.2 Αίτια Διαζυγίου και Δημογραφικά Δεδομένα του Διαζυγίου, στην Ελλάδα.

Οι αιτίες διαζυγίου διαφέρουν από εποχή σε εποχή, αλλά και ανάλογα με τον πολιτιστικό υπόβαθρο της κοινωνίας. Ο γάμος και το διαζύγιο δεν παύουν να αποτελούν προσωπική υπόθεση του ζευγαριού, μπορούν όμως να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τις πιο βασικές αιτίες που παρουσιάζονται:

Μια από τις βασικές αιτίες του διαζυγίου, όπως αναφέρει ο (Δέγλερης 1991), είναι η μη σωστή προετοιμασία των μελών του ζευγαριού για τη συμμετοχή τους στο γάμο, για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στο ρόλο που πρέπει να παίξουν για την αγαστή συμβίωση τους μέσα από το θεσμό του γάμου. Οι άνθρωποι τις περισσότερες φορές οδηγούνται στο γάμο χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα συστατικά. Παντρεύονται χωρίς να γνωρίζουν τον

εαυτό τους, το σύντροφο τους, δεν είναι έτοιμοι να κάνουν υποχωρήσεις και συμβιβασμούς. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι βιαστικές επιλογές γάμου, που κάνουν κυρίως οι γυναίκες, για να αποφύγουν το καταπιεστικό οικογενειακό περιβάλλον.

Σύμφωνα με τον Ασκητή (2003) οι αιτίες που οδηγούν ένα ζευγάρι σε χωρισμό είναι:

- § Συμμετοχή της γυναίκας στον εργασιακό χώρο.
- § Οικονομική της ανεξαρτησία .
- § Άνοδος εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου της γυναίκας .
- § Η αλλαγή της νομοθεσίας στο διαζύγιο, χωρίς υπαιτιότητα .
- § Οι αλλαγές στη ζωή και των δύο φύλων και στο ζευγάρι .
- § Οι αλλαγές στην αντίληψη για συζυγική και συντροφική ζωή .
- § Η μεταβολή στις αξίες και πρότυπα στις νέες γενιές, για τον θεσμό της οικογένειας .
- § Υψηλές οικονομικές απαιτήσεις του τρόπου ζωής της .
- § Η μη ανοχή του ενός προς τον άλλο .
- § Οικονομικές δυσκολίες που φέρνουν το ζευγάρι σε συγκρούσεις.

Παλαιότερα η έμφαση ήταν στην οικογένεια. Κυριαρχούσε το φαινόμενο του «φαμιλισμού». Τα συμφέροντα και οι ατομικές επιθυμίες των μελών της οικογένειας έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Το ενδιαφέρον των συζύγων ήταν για την ανατροφή, την εκπαίδευση των μελών καθώς, και την συντήρηση των αρρώστων και των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας. Σήμερα οι αποτρεπτικές αυτές δυνάμεις του διαζυγίου έχουν υποχωρήσει. Τα παιδιά έχουν λιγοστέψει, ο «φαμιλισμός» παραχώρησε την θέση του στον ατομικισμό και τα νεαρά ζευγάρια εναποθέτουν την πραγμάτωση όλων των επιδιώξεων της στο γάμο. Από τις δικαιολογημένες ανάγκες για αναγνώριση, σιγουριά και αγάπη ως παράλογες απαιτήσεις για την απόκτηση αναρίθμητων υλικών αγαθών. Έτσι το άγχος που συνοδεύει το κυνηγητό αυτών των αναγκών και μοιραία η μη

εκπλήρωση αυτών οδηγεί στην κρίση που είναι δυσλειτουργία τόσο για τους γονείς όσο και τα παιδιά. (Σπινέλη, 1980)

Όπως αναφέρει η Χουρδάκη (2000), οι λόγοι που κάνουν ένα διαζύγιο να είναι επιθυμητό σε έναν γάμο , είναι δυο ειδών. Πρώτον, υπάρχουν οι λόγοι που οφείλονται στον έναν σύζυγο όπως – ψυχοπάθεια, αλκοολισμός ή εγκληματικές τάσεις. Δεύτερον, υπάρχουν οι λόγοι που αναφέρονται στις σχέσεις ανάμεσα στους συζύγους. Σύμφωνα με τον Γεωργόπουλο (1993), η καθημερινή ρουτίνα των συζύγων που συμβιώνουν επί σειρά ετών, οδηγεί στην άμβλυνση, της αρχικής έλξης αυτών. Η έλλειψη επικοινωνίας, διαλόγου, κοινών ιδανικών και αξιών, η αίσθηση της μοναξιάς, η παθητικότητα, ο υπέρμετρος εγωισμός που εκδηλώνεται με πεισματική και άκαμπτη στάση και τάσεις επιβολής, βρίσκουν συχνά διέξοδο με το διαζύγιο.«Στις σχέσεις συγκαταλέγονται και τα αρνητικά συναισθήματα που δημιουργούνται ανάμεσα στο ζεύγος της η ζήλια, οι φόβοι απόρριψης, η ανασφάλεια, η έλλειψη αγάπης, τα οποία επιβαρύνουν την συμβίωση και κάνουν δυσαρμονική την λειτουργία του γάμου».

Μια από τις πιο επικίνδυνες και όμως παγκόσμια απειλή της συζυγικής αρμονίας είναι τα «πεθερικά». Όχι πως το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει περισσότερη δυσκολία στον χειρισμό του από κάθε άλλο, αλλά στην περίπτωση αυτή ο πειρασμός είναι μεγάλος να κατηγορηθεί ο σύντροφος και το σόι του για τις προστριβές, όταν μπαίνουν οι γονείς του άλλου στο γάμο. Άσχετα από πού προέρχεται ο κίνδυνος θα οδηγήσει σε προστριβή και απογοήτευση εκτός αν και τα δύο μέρη με ωριμότητα αποφασίσουν πως το πρόβλημα είναι μόνο κοινό τους ζήτημα. Οι μεγάλες διαφορές ενδιαφερόντων μεταξύ των μελών της οικογένειας μπορεί να είναι αδιόρθωτες. Αλλά δεν είναι και απαραίτητο να υποφέρει και η αρμονία του γάμου.

Τα παιδιά είναι πολλές φορές αιτία για την δημιουργία συζυγικών καυγάδων και για το διαζύγιο των γονιών τους. Η Μανζιάρου-Κανελλοπούλου (1981, σελ.173), αναφέρει πως «πολύ πριν από την γέννηση τους μπορούν να

επηρεάσουν την αρμονία του ζευγαριού. Ένας βασικός λόγος είναι η τυχόν ασυμφωνία των γονέων αν επιθυμούν πραγματικά να έχουν ή όχι παιδιά. Έτσι η ασυμφωνία αυτή μπορεί να φανεί πριν ακόμη γίνει η σύλληψη του παιδιού».

Τέλος, μια από τις κυριότερες αιτίες διαζυγίου σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, όπως αναφέρει η Χουρδάκη(2000), είναι η μοιχεία. Όταν ένας από τους δυο συζύγους δεν ικανοποιείται μέσα στο γάμο, στρέφεται προς τις εξωσυζυγικές σχέσεις, αναζητώντας να βρει τα στοιχεία που έλειπαν μέσα από το γάμο. Την στενότερη επικοινωνία και επιβεβαίωση, την κατανόηση , την παραδοχή, τον σεβασμό και την πληρέστερη σεξουαλική σχέση. Όταν ο ένας σύντροφος αισθανθεί αντιπάθεια για τον άλλο και νιώσει έλξη για ένα τρίτο πρόσωπο, ο γάμος του θα του φανεί ανυπόφορη σκλαβιά. Αν δεν υπάρξει νομική κατανόηση θα γεννηθούν μίσση. Όταν διαλύεται ένας γάμος από ασυμφωνία χαρακτήρων ή μοιχεία ο καλύτερος τρόπος διαζυγίου είναι η αμοιβαία συγκατάθεση καθώς κανείς από τους δυο συζύγους δεν μπορεί να κατακριθεί.

Όπως αναφέρει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας , το σύνολο των Διαζυγίων και τα Συναινετικά διαζύγια από το 2004 μέχρι και το 2006 αναγράφονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1^{ος}

ΕΛΛΑΔΑ

ΕΤΟΣ	Σύνολο Διαζυγίων	Συναινετικά Διαζύγια
2006	13218	9436
2007	13494	9575
2008	12307	8276

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Στατιστική της Δικαιοσύνης»

Ο συχνότερος λόγος σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, τα τελευταία τρία χρόνια παρουσιάζεται το συναινετικό διαζύγιο και ακολουθούν οι άλλοι «νόμιμοι λόγοι» της ισχύουσας νομοθεσίας και η «υπερτετραετής διάσταση». Τα δεδομένα αυτά είναι ιδιαίτερα σημαντικά, γιατί δείχνουν καθαρά την διαφοροποίηση των κοινωνικών στερεοτύπων των κοινωνικών στερεοτύπων γύρω από το διαζύγιο, αφού ουσιαστικά το συναινετικό διαζύγιο «ισοδυναμεί με αναγνώριση συνυπαιτιότητας» (Πίνακας 2^{ος})

Πίνακας 2^{ος}

Οριστικές αποφάσεις διαζυγίων σύμφωνα με το νόμο 1329/83					
Κατά λόγο διαζυγίου, 2004-2006					
Λόγοι Διαζυγίου					
Ισχυρός κλονισμός					
Έτος	Μοιχεία	Κακόβουλη Εγκατάλειψη	Υπερτετραετής Διάσταση	Άλλοι νόμιμοι λόγοι	Συναινετικό Διαζύγιο
2006	0	94	2410	1254	8276
2005	0	23	2407	1449	9575
2004	0	61	2437	1490	9436

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Στατιστική της Δικαιοσύνης»

Σε ότι αφορά τη διάρκεια του λυθέντος γάμου (2004-2006) (Πίνακας 3), το μεγαλύτερο ποσοστό των γάμων διήρκησε περισσότερο από 10 έτη και ακολουθούν οι γάμοι διάρκειας 5-10 ετών, 2-5 ετών και 1-2 ετών αντίστοιχα. Η συχνότερη λύση του γάμου μετά από πολλά χρόνια έχει συνδεθεί με τα παιδιά που βρίσκονται πλέον στην εφηβική και νεανική ηλικία.

Πίνακας 3^{0ς}

«Διαζύγια κατά διάρκεια γάμου»	
Έτους 2006	
Διάρκεια γάμου	Διαζύγια
Κάτω του έτους	1
1 έτος	68
Μέχρι 2 έτη	69
2 – 5 Ετών	1979
2 έτη	593
3 έτη	745
4 έτη	641
5 – 10 Ετών	3260
5 έτη	630
6 έτη	673
7 έτη	741
8 έτη	579
9 έτη	637
10 Ετών κ' άνω	7576
10 – 14 έτη	2421
15 – 19 έτη	2034
20 – 24 έτη	1364
25 + έτη	1757
Άγνωστη	334

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Στατιστική της Δικαιοσύνης»

Όσον αφορά την υπαιτιότητα των συζύγων, παρουσιάζεται μια παρόμοια τάση. Η συνυπαιτιότητα είναι η συχνότερη και παρατηρείται μια τάση αύξησης του αριθμού των δικαστικών αποφάσεων διαζυγίων με βάση την «κοινή υπαιτιότητα».

Πίνακας 4^{ος}

Υπαιτιότητα συζύγων για τους διαλυμένους γάμους, σύμφωνα με τις δικαστικές αποφάσεις, 2004-2006			
	Υπαιτιότητα		
ΕΤΟΣ	Του άνδρα	Της γυναίκας	Και των δύο
2006	552	467	12199
2005	607	497	12390
2004	644	509	11154

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Στατιστική της Δικαιοσύνης»

3. 3 Αντιλήψεις των συζύγων για τις αιτίες του χωρισμού .

Σε μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει συνήθως διαφορετική οπτική για τους «λόγους» του διαζυγίου σύμφωνα με τους οποίους γίνεται η αίτηση του διαζυγίου με βάση τη σχετική νομοθεσία, καθώς και με τις κοινωνικοψυχολογικές παραμέτρους που σχετίζονται με το χωρισμό, σε σχέση με τις αντιλήψεις των ίδιων των συζύγων για τους λόγους που τους οδήγησαν στο διαζύγιο και το ποιος σύζυγος ουσιαστικά υποκίνησε τη νομική διαδικασία. (Χατζηαχρήστου, 1999)

Τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών οδηγούν στη διαπίστωση ότι σπάνια η απόφαση για το χωρισμό και το διαζύγιο είναι κοινή μεταξύ των συζύγων. Οι σύζυγοι σπάνια συμφωνούν μεταξύ της στην απόφαση για διαζύγιο, ανεξάρτητα από τις αντιλήψεις που έχουν για την αποτυχία της σχέσης και τα αντίστοιχα συναισθήματά τους. Η διαφορετικότητα των «προσωπικών αναφορών» έγκειται στο γεγονός ότι τα γεγονότα που θεωρεί κρίσιμα ο κάθε σύζυγος, στην εξιστόρηση της πορείας προς τον χωρισμό , είναι διαφορετικά. Μεγάλη δυσκολία υπάρχει επίσης στον προσδιορισμό του ποιος από τους συζύγους ήθελε κυρίως να χωρίσει και κίνησε τη διαδικασία του διαζυγίου. Υπάρχει μια «αυτοπροκατάληψη» σ' αυτό το θέμα, με την έννοια ότι ο κάθε σύζυγος δηλώνει ότι εκείνος /η ήθελε να χωρίσει σε μια προσπάθεια να μη νιώσει την απόρριψη και να αντισταθμίσει το πλήγμα στην αυτοεκτίμησή του.

Έχει διαπιστωθεί ότι τα παράπονα και τα αισθήματα μη ικανοποίησης στο γάμο, καθώς και το είδος των δυσκολιών στους αποτυχημένους γάμους διαφέρουν. Σημαντικοί παράγοντες της διαφοροποίησης αυτής είναι το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνική τάξη, η χρονική διάρκεια του γάμου, και το εισόδημα(Kitson & Sussman, 1982,Levinger & Moles, 1979). Σύμφωνα με μελέτες οι κύριοι παράγοντες που αναφέρονται από τους συζύγους ότι συντέλεσαν στον κλονισμό του γάμου είναι οι ακόλουθοι:

- § Συγκρούσεις.
- § Έλλειψη συμφωνίας για κοινά ενδιαφέροντα.
- § Αμφισβήτηση των παραδοσιακών ρόλων του κάθε φύλου.
- § Ανεκπλήρωτες συναισθηματικές ανάγκες.
- § Έλλειψη σεβασμού και τρυφερότητας.
- § Απουσία ουσιαστικής επικοινωνίας.
- § Ύπαρξη άλλης σχέσης.
- § Εχθρότητα.
- § Κακοποίηση.
- § Αλκοολισμός.

(Χατζηχρήστου, 1999)

Όσον αφορά τις παραπάνω αντιλήψεις των συζύγων για τους λόγους που μπαίνουν στη διαδικασία του διαζυγίου, υπάρχει διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών.

Τα παράπονα των γυναικών αναφέρονται πιο συχνά στην:

- § στην έλλειψη εμπιστοσύνης,
- § σε ανωριμότητα, αλκοολισμό,
- § οικονομικά και εργασιακά προβλήματα,
- § στην ύπαρξη άλλων σεξουαλικών σχέσεων εκτός γάμου.

Τα παράπονα των αντρών αφορούν:

- § υπερβολική προσήλωση στην εργασία,
- § προβλήματα με συγγενείς και,
- § άλλα εξωτερικά γεγονότα (ένας θάνατος στη οικογένεια, αλλαγή εργασίας , ένα τρίτο πρόσωπο).

Η δεύτερη σημαντική αιτία για την διάλυση του γάμου από την πλευρά των αντρών ήταν οι διαφωνίες για το ρόλο των γυναικών και των αντρών ενώ για τις γυναίκες αντίστοιχα, ήταν η εσωτερική σύγκρουση των ρόλων που συνδεόταν με τους αγώνες για ανεξαρτησία και αυτονομία.

Ενδεικτικό επίσης της διαχρονικής αλλαγής των αντιλήψεων για τις αιτίες χωρισμού ήταν η έλλειψη επικοινωνίας και κατανόησης, γεγονός που αποτελεί παράπονο τόσο των αντρών όσο και των γυναικών.

Έχει επισημανθεί επίσης ότι, παρόλο που τα παράπονα για έλλειψη συναισθηματικής ανταπόκρισης αναφέρονται τον τελευταίο καιρό πιο συχνά ως αιτίες διαζυγίου, υπάρχουν πολλοί γάμοι σε όλα τα κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα που δοκιμάζονται από ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα, σωματική και /ή λεκτική κακοποίηση, κατάχρηση ουσιών, απιστία και χαρτοπαιξία. Πρέπει να τονιστεί ότι η ύπαρξη του φεμινιστικού κινήματος βοήθησε τις γυναίκες να συνειδητοποιήσουν τις μορφές συμπεριφοράς που αποτελούν «κακοποίηση».

Η αιτιώδης σχέση ανάμεσα στο γεγονός του διαζυγίου και τις αντιλήψεις για το διαζύγιο είναι αμφίδρομη. Ενώ οι αντιλήψεις για το χωρισμό δεν μπορούν να τον προβλέψουν και επηρεάζουν πολύ λίγο τα μετέπειτα γεγονότα, η διάλυση του γάμου συντελεί στη μεταβολή των αντιλήψεων με αποτέλεσμα όλοι οι άνθρωποι που έχουν χωρίσει και κυρίως οι γυναίκες, να επιδοκιμάζουν τον χωρισμό. (Χατζηχρήστου, 1999)

3.4 Χρονικές Φάσεις και Στάδια του Διαζυγίου.

Είναι φανερό ότι ο χωρισμός και το διαζύγιο δεν αποτελούν ένα απλό και μεμονωμένο γεγονός, αλλά μια πολυσύνθετη διαδικασία η οποία, περνώντας από διάφορα στάδια, επηρεάζει και αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τα μέρη που συμμετέχουν σε αυτή την διαδικασία.

Η διαδικασία αυτή προκαλεί μια σειρά αντιδράσεων, στην προσπάθεια των συζύγων αλλά και των παιδιών, σε μία νέα, ευμετάβλητη κατάσταση. Οι αντιδράσεις αυτές εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η αλληλεπίδραση αυτή διαφέρει σε σχέση με τις διαφορετικές χρονικές και εξελικτικές φάσεις της διαδικασίας του διαζυγίου.

Έχουν πραγματοποιηθεί διάφορες προσπάθειες ώστε να μελετηθούν οι διάφορες εξελικτικές φάσεις του διαζυγίου και πως αυτές επηρεάζουν τους

παράγοντες που μεταβάλλουν την ψυχολογική κατάσταση και την συμπεριφορά των συζύγων και των παιδιών της.

Μελετώντας το διαζύγιο, ήταν απαραίτητη η δημιουργία ενός πλαισίου, το οποίο θα περιλάμβανε και θα κατηγοριοποιούσε τους παράγοντες που επηρεάζουν την συμπεριφορά του ανθρώπου μέσα στην διαδικασία του διαζυγίου. Έτσι ο Kurdek δημιούργησε ένα θεωρητικό μοντέλο συστημάτων μέσα στο οποία περικλείονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν τον άνθρωπο και κατ' επέκταση αυτοί που διαμορφώνουν τις συνθήκες που αλληλεπιδρούν και καθορίζουν την συμπεριφορά των ανθρώπων και τις εξελικτικές φάσεις του διαζυγίου. Το Θεωρητικό πλαίσιο του Kurdek (1981) περιλαμβάνει τα εξής συστήματα:

- § Το **Μακροσύστημα**, δηλαδή όλες οι πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη συμπεριφορά του προσώπου στο περιβάλλον στο οποίο ζει και κατ' επέκταση θα επηρεάζει και τις αντιδράσεις του για το διαζύγιο.
- § Το **Εξωσύστημα**, περιλαμβάνει τις κοινωνικές παραμέτρους του περιβάλλοντος στο οποίο ζει το πρόσωπο. Στην περίπτωση του διαζυγίου, αυτό μεταφράζεται στην έκταση και στο βαθμό που προκαλούνται αλλαγές στο περιβάλλοντα χώρο του προσώπου, όπως είναι η ανάγκη αλλαγή κατοικίας, η υποχρέωση αλλαγή εργασιακού αντικειμένου ή χώρου, η ύπαρξη δικτύου υποστήριξης (φίλοι, κοινωνικές ομάδες, θεσμοί) και γενικά οι παράγοντες που σχετίζονται με τη λειτουργία της οικογένειας μετά το διαζύγιο.
- § Το **Μικροσύστημα**, είναι το σύνολο των παραγόντων, που σχετίζονται με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας. Μεταφέροντας το συγκεκριμένο θεωρητικό μοντέλο στις αρχές της εξέλιξης των φάσεων του διαζυγίου θα πρέπει να ελέγξουμε τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της

οικογένειας και πως αυτές μεταβάλλονται πριν και μετά το διαζύγιο.

§ Το **Οντογενετικό Σύστημα**, αναφέρεται στην ψυχολογική επάρκεια του ανθρώπου για να αντιμετωπίσει τις ψυχολογικές μεταβολές που δημιουργούνται κατά την διάρκεια του διαζυγίου, αλλά και μετά την ολοκλήρωση αυτού.

Η διαδικασία του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα σύνθετη και πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το διαζύγιο αποτελεί εν μέρει μια διαδικασία ρήξης των δεσμών μεταξύ των συζύγων. Μπορούμε, χωρίς ιδιαίτερες αποδείξεις, να συνειδητοποιήσουμε το πόσο δύσκολο είναι να σταδιοποιηθούν οι εξελικτικές φάσεις του διαζυγίου και μόνο αν σκεφθούμε ότι οι σύζυγοι συνδέονται μεταξύ τους με μια ποικιλία δεσμών, όπως συναισθηματικοί, σεξουαλικοί, κοινωνικοί, οικογενειακοί, οικονομικοί και νομικοί, η ρήξη των οποίων προκαλεί διαφορετικές αντιδράσεις και μεταβολές στο πρόσωπο και ο δεσμός μπορεί να μεταβληθεί σε διαφορετικό χρονικό σημείο. Έτσι τις πιο πολλές φορές συναισθηματική ρήξη προηγείται από τον φυσικό χωρισμό.

Η απόφαση για το διαζύγιο καθώς και ο φυσικός χωρισμός και η νομική επιβεβαίωση αυτού, διακινούν ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις. Οι κυριότερες ψυχολογικές αντιδράσεις είναι συνήθως λύπη, θυμός, κατάθλιψη, αλλαγές στην αυτοεκτίμηση, παλινδρόμηση, στρες, άγχος, συναισθηματική προσκόλληση του ενός συζύγου στον άλλο, αισθήματα ανακούφισης και δημιουργίας προοδευτικά μιας κατάστασης που θα οδηγήσει σε νέες ευκαιρίες στη ζωή. (Chiriboga, Roberts & Stein)

Ο Bohanon θεωρεί ότι το διαζύγιο είναι μια διαδικασία που αποτελείται από έξι στάδια σε διαφορετικούς τομείς, η σειρά δεν είναι ίδια για όλα τα πρόσωπα, όπως ίδια δεν είναι και η ένταση.

Τα στάδια αυτά είναι τα ακόλουθα:

§ **Συναισθηματικό Διαζύγιο:** είναι κατά την οποία γίνεται συνειδητή η συναισθηματική απομάκρυνση μεταξύ των συζύγων. Εδώ εμφανίζεται η

απογοήτευση, η δυσαρέσκεια και η έλλειψη εμπιστοσύνης. Σε αυτήν την περίοδο εμφανίζονται αρνητικοί χαρακτηρισμοί των συζύγων. Αν και σε αυτή την περίπτωση δεν εμφανίζονται αλλαγές στη δομή και στη λειτουργία της οικογένειας καθώς οι διακριτοί ρόλοι που προϋπήρχαν δεν αλλάζουν, αλλά ουσιαστικά παραβλέπονται και αγνοούνται τα προβλήματα, τα οποία συσσωρεύονται λόγω του ότι δεν γίνεται καμία προσπάθεια ώστε να επιλυθούν. Η συσσώρευση των προβλημάτων καθώς και οι ήδη διαταραγμένες σχέσεις μεταξύ των συζύγων επιδεινώνουν την λειτουργία του ζευγαριού και τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια.

§ **Νομικό Διαζύγιο:** Είναι η χρονική φάση κατά την οποία ο ένας από τους δύο συζύγους αποφασίζει να απευθυνθεί σε δικηγόρο, και να ξεκινήσει τη διαδικασία του διαζυγίου.

§ **Οικονομικό Διαζύγιο:** Στα πλαίσια της νομικής διαδικασίας του διαζυγίου, στη φάση αυτή που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προηγούμενη, γίνεται διευθέτηση της κοινής περιουσίας των οικονομικών υποχρεώσεων του ζευγαριού καθώς και οι ρυθμίσεις σχετικές με την διατροφή της συζύγου και των ανήλικων παιδιών.

§ **Διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο:** Αναφέρεται στο γεγονός ότι ενώ οι γονείς χωρίζουν, σε ότι αφορά το συζυγικό ρόλο ο κάθε γονέας διατηρεί τον ρόλο του γονέα, ξεχωριστά, απέναντι στα παιδιά. Είναι η φάση στην οποία τίθενται τα προβλήματα σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, την επιμέλεια αυτών, καθώς και τα δικαιώματα επικοινωνίας. Η κατανομή αυτή δημιουργεί εξ ορισμού μια ανισότητα, με αποτέλεσμα την ανισότητα μεταξύ των δυνατοτήτων των γονέων να επηρεάσουν ισότιμα την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Bohannon, τονίζει ότι ο πιο μεγάλος, ο πιο έντονος πόνος κατά την διάρκεια του διαζυγίου προέρχεται από αυτή τη φάση του διαζυγίου.

§ **Διαζύγιο από την κοινότητα:** Είναι η φάση κατά την οποία, σαν συνέπεια του διαζυγίου, αλλάζει ο κοινωνικός ρόλος των συζύγων.

Αναπόφευκτα αλλάζει ο κοινωνικός περίγυρος, ενώ και αν ακόμα δεν εγκαταλείψουν την γειτονιά, παραμένουν κοινά τα προβλήματα της μοναξιάς και της κοινωνικής απομόνωσης και στην αναζήτηση υποστήριξης από άλλους ανθρώπους ή φορείς.

§ **Ψυχικό Διαζύγιο:** Είναι η φάση κατά την οποία , αφού μέσα από συγκρούσεις και συνεχή προσπάθεια για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων, συναισθηματικών και κοινωνικών του διαζυγίου, σταδιακά επέρχεται η απεξάρτηση του ενός συζύγου από τον άλλο, παύει να επηρεάζεται η προσωπικότητα και οι επιλογές του συζύγου από τις αλληλεπιδράσεις του άλλου. Αν και το στάδιο του ψυχικού διαζυγίου είναι το πιο δύσκολο στάδιο της διαδικασίας, ο Bohannon θεωρεί ότι προσφέρει τη μεγαλύτερη ευκαιρία για ατομική ανάπτυξη και εξέλιξη, ίσως το μόνο εν δυνάμει θετικό στοιχείο της διαδικασίας του διαζυγίου.

Όσον αφορά τις ψυχολογικές – συναισθηματικές διαστάσεις της προσαρμογής του ανθρώπου στη διαδικασία του διαζυγίου , ο Wiseman (1975) , αναφέρει στάδια αντίστοιχα της διαδικασίας του θρήνου . Τα πέντε στάδια που αναφέρει ο Wiseman είναι τα εξής στάδια:

1. **Άρνηση:** Πρόκειται για έναν μηχανισμό που συχνά χρησιμοποιείται και από τους δυο συζύγους προκειμένου να σώσουν το γάμο τους. Εκφράζεται με δυο δυνατές μορφές: 1) είτε δηλώνοντας ότι είναι ευχαριστημένοι από την ζωή τους και από την σχέση τους και 2) είτε αποδίδοντας όλα τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε εξωτερικούς παράγοντες και συνθήκες, τις οικονομικές δυσκολίες, προβλήματα παιδιών, για να αποφύγουν με αυτό τον τρόπο την κατά μέτωπο αντιμετώπιση των προβλημάτων.
2. **Απώλεια και Κατάθλιψη:** Με την σταδιακή συνειδητοποίηση της σοβαρότητας των προβλημάτων και την κρίση της σχέσης, ο άνθρωπος νιώθει την ανάγκη να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, να αποδεχθεί ότι πλησιάζει η στιγμή της απώλειας μιας σχέσης, ενός κοινωνικού

ρόλου, μια απώλεια που μοιάζει με την απώλεια ενός σημαντικού προσώπου, οπότε και οι αντιδράσεις είναι παρόμοιες , λύπη, κατάθλιψη, μοναξιά, έλλειψη επικοινωνίας με τους άλλους , απελπισία.

3. Θυμός και Αμφιθυμία: Η όλη διαδικασία του διαζυγίου προκαλεί εκρήξεις θυμού, απογοήτευσης και αμφισβήτησης, τα οποία και αποτελούν και την αιτία της κατάθλιψης. Η ρύθμιση των διαδικαστικών θεμάτων σχετικών με την επιμέλεια των παιδιών και η ρύθμιση των οικονομικών, προξενούν εκρήξεις θυμού που τις περισσότερες φορές λειτουργούν ως διέξοδος των αρνητικών συναισθημάτων. Πρόκειται για το στάδιο, από την έκβαση του οποίου εξαρτάται η τελική αποδοχή του διαζυγίου και για την μετάβαση στο επόμενο στάδιο. Κατά την διάρκεια αυτής του σταδίου εμφανίζονται και αισθήματα αμφιθυμίας, οπότε πολλές φορές γίνονται προσπάθειες συμφιλίωσης και επανασύνδεσης.

4. Επαναπροσδιορισμός του τρόπου ζωής και της ταυτότητας: Πρόκειται για μια προσπάθεια να αποδεχθεί ο άνθρωπος ένα νέο κοινωνικό ρόλο, επαναπροσδιορίζοντας την νέα του ταυτότητα όπως αυτή καθορίζεται μέσα από τις νέες συνθήκες και όπως επιβάλλουν οι νέες υποχρεώσεις: προσωπικό, επαγγελματικό, σεξουαλικό και τέλος κοινωνικό. Η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα δύσκολη για τις γυναίκες που παντρεύτηκαν σε μικρή ηλικία , επειδή ο γάμος αποτελούσε βασικό στοιχείο της αυτοαντίληψης τους και δεν είχαν την ευκαιρία να αναπτύξουν της ταυτότητά τους στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα ξεχωριστά από τον σύζυγό και από τον γάμο της.

5. Αποδοχή και νέο Επίπεδο Λειτουργίας: Η αποδοχή έρχεται σταδιακά καθώς ο άνθρωπος που έχει χωρίσει αρχίζει προοδευτικά να δημιουργεί και να σταθεροποιεί μια νέα ταυτότητα στον κοινωνικό, σεξουαλικό και επαγγελματικό τομέα, έχοντας αφήσει πίσω του σε μεγάλο βαθμό τα

αισθήματα θυμού της τον άλλον σύζυγο και έχοντας αποκτήσει μεγαλύτερη ικανότητα κατανόησης και συνεργασίας.

Με βάση την ψυχοθεραπευτική της εμπειρία η Kessler (1975), αναφέρει επτά στάδια , στα οποία αναλύει την ψυχολογική διαδικασία του διαζυγίου:

- 1) **Απομυθοποίηση:** Έχοντας περάσει το αρχικό στάδιο του ρομαντισμού και της ιδεαλιστικής αντίληψης του/της συζύγου/συντρόφου ,εμφανίζονται σταδιακά οι πρώτες δυσκολίες και διαφορές , αρχίζει η απομυθοποίηση της σχέσης από τον έναν ή και από τους δύο συζύγους. Η απομυθοποίηση αυτή μπορεί να οδηγήσει στην ενδυνάμωση της σχέσης, μέσα από την ανοιχτή έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων, την ειλικρινή επικοινωνία, τη συζήτηση των απόψεων και τη διαπραγμάτευση των διαφορών, είτε να αρχίσει προοδευτικά η φάση του συναισθηματικού διαζυγίου, εφόσον επικεντρώνεται στις αρνητικές και δύσκολες πλευρές της σχέσης. Σε αυτό το στάδιο η οικογένεια διατηρεί τη φαινομενική της ισορροπία.
- 2) **Λιάβρωση:** Αν μετά την απομυθοποίηση η σχέση δεν οδηγηθεί σε μια πιο ώριμη φάση, αρχίζει η ανοιχτή έκφραση της απογοήτευσης, της έντασης , του θυμού και του ψυχικού πόνου. Η Kessler υποστηρίζει ότι ο ψυχικός πόνος είναι πολύ βαθύς γιατί οι δυο σύζυγοι ενδιαφέρονται ο ένας για τον άλλο. Υπάρχει όμως σαν βασικό εμπόδιο η έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα τους, το οποίο στηρίζεται σε λεκτικές ή μη λεκτικές μορφές που αποφεύγουν , αγνοούν ή πληγώνουν τον άλλο. Η ανάγκη για συναισθηματική κάλυψη οδηγεί μερικές φορές στην δημιουργία εξωσυζυγικών σχέσεων.
- 3) **Αποσύνδεση/Αδιαφορία:** Εδώ συνήθως αρχίζει σταδιακά η ψυχικά αποσύνδεση του ενός από τους συζύγους και την αδιαφορία του για τον άλλον και τη συνέχιση των συγκρούσεων αντίστοιχα. Οι πιο συχνές μορφές επικοινωνίας είναι η φαινομενική «ησυχία» με υποβόσκουσα ένταση με υποβόσκουσα ένταση, η περιορισμένη λεκτική επικοινωνία,

και η αποφυγή τρυφερών στιγμών. Η εσωτερική αγωνία , η πάλη , η σύγχυση για τις θετικές και αρνητικές στιγμές του γάμου είναι ιδιαίτερα έντονες και ο/η σύζυγος με τη μεγαλύτερη ψυχική αποσύνδεση αρχίζει να κάνει σκέψεις για τη ζωή του/της μετά τη λήξη του έγγαμου βίου.

- 4) **Φυσικός Χωρισμός:** Είναι η πιο τραυματική εμπειρία όλης της ψυχολογικής διαδικασίας του διαζυγίου, με αισθήματα μοναξιάς, άγχους και σύγχυσης και την ανάγκη για νέα ταυτότητα. Διαφοροποιώντας τους δυο συζύγους ανάλογα με το ρόλο του στη λήψη της απόφασης για το χωρισμό , η Kessler υποστηρίζει ότι της/η που άρχισε την διαδικασία του χωρισμού, είναι καλύτερα προετοιμασμένος/η για να ζήσει μόνος και καλύτερα προετοιμασμένος/η μετά το διαζύγιο και να αντιμετωπίσει το άγχος που προκαλείται από το φόβο του αγνώστου. Επίσης, η Kessler επισημαίνει ότι η βίωση και η αντιμετώπιση όλων των αισθημάτων άγχους και μοναξιάς οδηγούν σε αλλαγές στην ατομική εξέλιξη που χαρακτηρίζεται από δημιουργικότητα, θάρρος, αποφασιστικότητα και βαθιά ψυχική σύνδεση.
- 5) **Θρήνος:** Η διαδικασία του θρήνου αποτελεί την ψυχολογική διεργασία της απώλειας ενός προσώπου και της ψυχολογικής απομάκρυνσης του ενός από τον άλλο με αισθήματα θυμού, ψυχικής οδύνης, μοναξιάς, θλίψης, αδυναμίας και κατάθλιψης.
- 6) **Δεύτερη Εφηβεία:** Αποτελεί μια διαδικασία κατά την οποία ο άνθρωπος μπαίνει σε μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης πολλών τομέων της ζωής τους. Παράλληλα αρχίζει να νιώθει αισθήματα ανακούφισης , εσωτερικής χαράς και απελευθέρωσης από τις δυσκολίες του διαζυγίου. «Σιγά-σιγά, τα αισθήματα αισιοδοξίας, η διερεύνηση για κάλυψη επιθυμιών που είχαν απωθηθεί στο παρελθόν και η πρόσκληση για διαφορετικές ευκαιρίες στο μέλλον αρχίζουν να γίνονται παρόμοια με τα αντίστοιχα βιώματα της εφηβικής ηλικίας. Η πιθανότητα για υπερβολικές αντιδράσεις στην αρχή

στα πλαίσια της πρόσφατης αποκτημένης ελευθερίας είναι αρκετά μεγάλη, το ίδιο και η πιθανότητα δημιουργίας περιστασιακών σχέσεων, και αποτελεί ένα φυσιολογικό στάδιο της διαδικασίας προς τη νέα φάση της ζωής». (Kessler,1975,σελ.103)

- 7) **Διερεύνηση και Σκληρή προσπάθεια:** « Κατά τη φάση αυτή συνεχίζεται η διερεύνηση του εαυτού και των διαπροσωπικών σχέσεων, το πρόσωπο αναλαμβάνει πλέον την απόλυτη ευθύνη για την πορεία της ζωής του και συνεχίζει την έντονη προσπάθεια για εξισορρόπηση της νέας του ταυτότητας στους διαφορετικούς τομείς, για τη δημιουργία συντροφικής σχέσης και για την ολοκλήρωση της ατομικής του εξέλιξης». (Kessler,1975,σελ.103)

Σε όλες τις μελέτες και στις προσπάθειες αναλύσεων, τονίζεται ιδιαίτερα ότι η προσαρμογή του κάθε ανθρώπου είναι διαφορετική, ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του και τις οικογενειακές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου περιβάλλοντος όπου ζει, αλλά και τους παράγοντες που επηρεάζουν το πρόσωπο και τα διάφορα στάδια του διαζυγίου, με αποτέλεσμα η αλληλουχία των διαφόρων σταδίων να μην είναι απόλυτη τόσο από πλευράς έντασης όσο και όσον αφορά την σειρά που παρουσιάζονται. Πολύ συχνά φαίνεται τα διάφορα στάδια να αλληλοκαλύπτονται, να μην είναι πάντα ευδιάκριτα και αντίστοιχα η ένταση των συναισθημάτων και οι δυσκολίες των ανθρώπων σε κάθε χρονική φάση να διαφέρουν.

Β' Μέρος

3. 1 Διαζύγιο και παιδί.

Ορισμένες φορές οι γονείς έπειτα από μια επώδυνη πορεία καταλήγουν στο διαζύγιο. Οι συνθήκες δεν είναι εύκολες για τους διαζευγμένους και κανένας δεν μένει ικανοποιημένος από μία τέτοια λύση. Εάν οι γονείς φτάσουν τελικά σε αυτή την απόφαση, πρέπει να σκεφτούν το αντίκτυπο που θα έχει στα παιδιά τους και πώς πρέπει να χειριστούν την κατάσταση. Το διαζύγιο είναι μία από τις χειρότερες εμπειρίες στη ζωή ενός παιδιού. Το αν θα τους προκαλέσει ψυχολογικά προβλήματα ή όχι εξαρτάται αφενός από την προσωπικότητα του παιδιού και αφετέρου από το χειρισμό των γονιών. Αυτοί έχουν την υποχρέωση να προστατεύσουν το παιδί και να το απομακρύνουν από τις συγκρούσεις και τις βίαιες καταστάσεις που πιθανόν εξελίσσονται στην οικογένεια. Το πιο σοβαρό λάθος είναι η εκμετάλλευση του παιδιού, η τοποθέτησή του στο μέσο της δίνης που παρασύρει τους ίδιους τους γονείς και η προσπάθεια του καθενός να το χρησιμοποιήσει για δικό του συμφέρον.

Η τραυματική εμπειρία του διαζυγίου έχει άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα. Μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά ελπίζουν στην επανασύνδεση της οικογένειας ακόμη και έπειτα από δέκα με δεκαπέντε χρόνια. Στη ζωή τους ως ενήλικοι έχουν μειωμένη ικανότητα να διαμορφώσουν σταθερές σχέσεις με πρόσωπα του άλλου φύλου. Το παιδί των διαζευγμένων γονιών έχει τις πιθανότητες να γίνει ένας οξύθυμος, ανασφαλής και επιθετικός ενήλικος. Υπάρχουν όμως και μελέτες σύμφωνα με τις οποίες τα παιδιά αυτά

τα καταφέρνουν καλύτερα από εκείνα που ζουν σε δυστυχημένες οικογένειες με διαρκείς εντάσεις και καυγάδες, αλλά οι γονείς τους δεν είναι χωρισμένοι. Μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους που καθορίζει τις επιπτώσεις της διάλυσης της οικογένειας στα παιδιά είναι η στάση των γονιών πριν από και μετά το διαζύγιο.

Ένας καθόλου ευτυχημένος γάμος κάνει δυστυχημένους και τους γονείς και τα παιδιά. Αντίθετα, ένα διαζύγιο κάνει πιο ευτυχημένους τους γονείς και ωφελεί ταυτόχρονα και τα παιδιά. (Μάρκος, 1998)

Σύμφωνα με τον Τσιάντη (1991), τα παιδιά έχουν ανάγκη και τους δυο γονείς για την ομαλή ψυχοσεξουαλική τους ανάπτυξη. Είναι ωφέλιμο να ζουν τα παιδιά σε μια οικογενειακή ατμόσφαιρα με τον πατέρα και την μητέρα του να του παρέχουν ασφάλεια, προστασία, αγάπη και φροντίδα που είναι απαραίτητα για την ομαλή του εξέλιξη.

Όταν οι βιολογικοί γονείς του παιδιού φθάσουν στο διαζύγιο «η συγκαλυμμένη αποστέρηση, που δεν οφείλεται σε φυσική απουσία του ενός ή και των δυο γονέων αλλά είναι αποτέλεσμα διαταραγμένων ενδοοικογενειακών σχέσεων, μπορεί να προκαλέσει βλάβη στην ψυχική υγεία του παιδιού» (Κούρος, 1993)

3. 2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις για την επίδραση και την προσαρμογή του παιδιού στο διαζύγιο.

Όπως αναφέρει, η Χατζηχρήστου,(1999), οι Hetherington, Bridges & Iusabella προτείνουν και περιγράφουν θεωρητικά πέντε προσεγγίσεις για την ερμηνεία της σχέσης του διαζυγίου και του δεύτερου γάμου των γονέων και την προσαρμογή των παιδιών:

- 1) Τα ατομικά χαρακτηριστικά που σχετίζεται με αυξημένο κίνδυνο και ευπάθεια.
- 2) Την σύνδεση της οικογένειας και απουσία του ενός γονέα.

- 3) Το σκάφος και η δυσμενής κοινωνικό-οικονομική κατάσταση των γονέων.
- 4) Την επιβαρυσμένη ψυχολογική κατάσταση των γονέων.
- 5) Την λειτουργία της οικογένειας .

(Χατζηχρήστου ,1999)

§ Η πρώτη προσέγγιση αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των ενηλίκων και των παιδιών που επηρεάζουν την προσαρμοστικότητα τους, αντίξοες συνθήκες και σε τραυματικές εμπειρίες. Για τους ενηλίκους οι αντικοινωνικές συμπεριφορές , η κατάθλιψη, οι νευρωτικές διαταραχές αυξάνουν την πιθανότητα διάλυσης του γάμου και των συγκρούσεων. Τα χαρακτηριστικά των παιδιών σχετίζονται με την προσωπικότητα , την ιδιοσυγκρασία, το στάδιο ανάπτυξης και το φύλο των παιδιών. Τα παιδιά με ιδιοσυγκρασία, κοινωνική ωριμότητα, επάρκεια και υπευθυνότητα μπορούν να αντιμετωπίσουν τον χωρισμό και έχουν μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα.

§ Η προσέγγιση με βάση τη σύνθεση της οικογένεια-απουσία του ενός γονέα, αναφέρεται στην σημασία παρουσίας και των δυο γονέων (βιολογικών) στην οικογένεια για την καλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Οποιαδήποτε απόκλιση από την παραδοσιακή μορφή πυρηνικής οικογένειας με τους δυο βιολογικούς γονείς στο σπίτι επιφέρει και αυξάνει τα προβλήματα στα παιδιά. Δυο γονείς παρέχουν πολλαπλά πρότυπα αλλά και αλληλοϋποστήριξη στην επίβλεψη, διαπαιδαγώγηση, φροντίδα και πειθαρχία των παιδιών. (Χατζηχρήστου ,1999)

§ Η προσέγγιση που αναφέρεται στην δυσμενή μεταβολή οικονομικής κατάστασης μετά το διαζύγιο ερμηνεύει τις επιπτώσεις του στα παιδιά, με βάση την σημαντική μείωση του οικονομικού εισοδήματος στις μονογονεϊκές οικογένειες και τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες από αυτές αμέσως μετά το διαζύγιο.

Πολλές μόνες μητέρες αναγκάζονται να δουλέψουν για πρώτη φορά ή να αυξήσουν τις ώρες εργασίας, με συνέπεια να μην διαθέτουν αρκετό χρόνο στα παιδιά τους. Η μεταβολή της οικονομικής κατάστασης της μονογονεϊκής οικογένειας έχει πολλές φορές ως αποτέλεσμα την αλλαγή κατοικίας και την μετακόμιση σε περιοχές υποβαθμισμένες καθώς και την αλλαγή του σχολείου για τα παιδιά. Έρευνες δείχνουν ότι αυτές οι οικογένειες διατρέχουν τον κίνδυνο να ζήσουν κάτω από το όριο της φτώχειας και ότι τα παιδιά στην εφηβική ηλικία σταματούν το σχολείο για συνεισφέρουν οικονομικά. (Χατζηχρήστου ,1999)

§ Η προσέγγιση που αναφέρεται στην επιβαρυνόμενη ψυχολογική κατάσταση των γονέων, ερμηνεύει την επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά με βάση την ψυχολογική κατάσταση των γονέων και την ικανότητα τους στο γονεϊκό ρόλο.(ό.π.)

§ Η προσέγγιση με βάση την λειτουργία της οικογένειας, αναφέρεται στις μεταβολές και στις διαταραχές των σχέσεων των γονέων με τα παιδιά. Έρευνες έχουν δείξει ότι η συνεχής εχθρότητα , μεταξύ των γονέων και το αντίστοιχο συναισθηματικό κλίμα στο σπίτι προκαλεί άγχος, στρες, ανασφάλεια, κατάθλιψη καθώς και ποικίλα προβλήματα συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης στα παιδιά.
(Χατζηχρήστου ,1999)

3.3 Παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιδράσεις των παιδιών.

Οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν το παιδί σύμφωνα με τον Κούρο (1993) είναι δύο ειδών: γενικοί και ειδικοί.

A) Γενικοί Παράγοντες:

§ Το άγχος: δημιουργείται από την διακοπή του συνηθισμένου τρόπου ζωής της οικογένειας (αλλαγή κατοικίας, φίλων, σχολείων)

- § Η εξελικτική διαδικασία προς το διαζύγιο: Τις πιο πολλές φορές πριν από αυτό επικρατεί ένταση στις σχέσεις των γονέων που μπορεί να σημαίνει καθόλου επικοινωνία μεταξύ των συζύγων ακόμη και βία στις σχέσεις, αποτελεί μια διαταραχή της ισορροπίας όλης της οικογένειας με κατάληξη την αποδιοργάνωση της. Τα παιδιά νιώθουν αυτήν την αναστάτωση, πολλές φορές φοβούνται τον χωρισμό τους πολύ καιρό πριν συμβεί και συχνά καταβάλλουν φιλότιμες προσπάθειες να τον αποτρέψουν, ενώ αποστερούνται της ανταπόκρισης στις δικές τους ανάγκες. Έτσι είναι ήδη ψυχολογικά επηρεασμένα όταν γίνεται ο χωρισμός των γονιών τους .
- § Οι κοινωνικές επιπτώσεις του διαζυγίου, είτε με την έννοια του κοινωνικού στίγματος, είτε με την μορφή της έλλειψης ή όχι υποστηρικτών συστημάτων από κοινωνικό περιβάλλον του ανθρώπου που πήρε διαζύγιο.
- § Η μεταβολή της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας , και τα προβλήματα προκύπτουν από αυτή, π.χ. η αναγκαστική έναρξη εργασίας μιας μάνας μετά το διαζύγιο.

B) Ειδικοί Παράγοντες:

- § Η ηλικία του παιδιού και ο χρόνος κατά τον οποίο γίνεται η εκτίμηση των επιπτώσεων του διαζυγίου. Οι ψυχικές διαταραχές των παιδιών ποικίλουν και μπορεί να πάρουν το χαρακτήρα της νευρωτικής διαταραχής, τις διαταραχές της συμπεριφοράς και πιο σπάνια της ψύχωσης (έως σχιζοφρένεια).

Παρατηρείται πολύ συχνά, πτώση της σχολικής επίδοσης του παιδιού και συμπτώματα ψυχολογικής παλινδρόμησης σε συμπεριφορές μικρότερης ηλικίας (άρνηση σχολείου, ξαναβρέχεται το παιδί που ήδη είχε έλεγχο των σφικτήρων κ.αλ.) .

- § Το φύλο του παιδιού και το φύλο του γονέα που βρίσκεται μακριά.
Παίζουν ρόλο με την έννοια της συναισθηματικής αποστέρησης και

της δυσκολίας στους μηχανισμούς ταύτισης με το φύλο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα αργότερα να υπάρχουν διαταραχές στις διαπροσωπικές σχέσεις στη ζωή ποικίλλουσας βαρύτητας ανάλογα με την ηλικία που έγινε ο χωρισμός. « Ενδεικτικά: η απουσία της μητέρας προκαλεί συναισθηματική –ρηχότητα- για τα παιδιά και των δυο φύλων και επίσης, συχνά προκαλεί νεύρωση στις γυναίκες, ενώ η απουσία του πατέρα προκαλεί (σεξουαλική) παραπρωματικότητα στις γυναίκες και τάσεις για διαταραχές στην ταύτιση με το φύλο στα αγόρια (έως ομοφυλοφιλίας) και προβλήματα πειθαρχίας και αντίδρασης σε κάθε εξουσία». (Κούρος I.,1993,σελ.27)

§ Η ποιότητα των σχέσεων του παιδιού με τους γονείς του πριν και μετά το διαζύγιο. «Το παιδί πρέπει να διατηρεί ικανοποιητικές σχέσεις με τους γονείς και να μην γίνεται «μπαλάκι» στο πεδίο της μάχης των διαφορών των γονιών του». (Κούρος,1993,σελ.27)

Σύμφωνα με τους Kelly, Wallerstein, 1974,1976,1980 έχουν εντοπιστεί διάφοροι ειδικοί παράγοντες που καθιστούν πολύ πιθανό έναν ψυχολογικό τραυματισμό του παιδιού- εφήβου. Τέτοιοι είναι για παράδειγμα:

1. Η ποιότητα των σχέσεων του παιδιού με καθένα γονιό χωριστά πριν και μετά το διαζύγιο.
2. Η παραμέληση του παιδιού κατά τη διάρκεια του διαζυγίου, ή και μετά, από τους ενήλικες γύρω του.
3. Η εκ μέρους του κηδεμόνα γονιού ταύτιση του παιδιού με τον άλλο γονέα, οπότε η επιθετικότητα του πρώτου προς τον δεύτερο ξεσπάει πάνω στο παιδί, και ακόμα η χρησιμοποίηση του παιδιού ως μέσου διαμάχης μεταξύ των γονιών του.
4. Η συνεχής υποτίμηση του απομακρυσμένου γονιού από το γονιό που έχει την επιμέλεια. Σε αυτή τη διαδικασία εμπλέκεται συνήθως και το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον. (Kelly, J.B & Wallerstein, J. S. (1976). “The Effects of

Parental Divorce, Experiences of the Child in Early Latency” American Journal of Orthopsychiatry).

5. Οι «εφηβικές» μορφές συμπεριφοράς των γονέων μετά το διαζύγιο, αποστερούσαν τους εφήβους από ένα γονέα με σταθερή και συνεπή συμπεριφορά, τον οποίο είχαν ανάγκη σ’ αυτό το στάδιο της ανάπτυξης τους.

6. Οι σεξουαλικές δραστηριότητες των γονέων ήταν αρκετά απειλητικές για τους εφήβους.

7. Οι οικονομικές δυσκολίες μετά τον χωρισμό, συσχετιζόταν με τις εσωτερικές συγκρούσεις και το στρες των εφήβων.

3.4 Παράγοντες που ευνοούν την αποφυγή του ψυχολογικού τραυματισμού του παιδιού, από το διαζύγιο.

Από την άλλη, σύμφωνα με τους Kelly, J.B & Wallerstein, J.S ,1976, αναφέρονται κάποιοι παράγοντες που φαίνεται να ευνοούν την αποφυγή του ψυχολογικού τραυματισμού. Έτσι λέγεται ότι έχουμε ομαλότερη εξέλιξη του παιδιού:

1.Όταν το παιδί βοηθηθεί να «θρηνήσει» το γονιό που απουσιάζει.

2. Όταν το παιδί έχει τη δυνατότητα για συνεχή, απρόσκοπτη επαφή με τον απόντα γονιό και να την πραγματοποιεί όποτε εκείνο επιθυμεί. Είναι πολύ σημαντικό, η επικοινωνία να καθορίζεται και να διατηρείται σύμφωνα με τις επιθυμίες και τις ανάγκες του παιδιού και να μην του επιβάλλεται .

Ο Τσιάντης (1991), αναφέρει ακόμα έναν από τους παράγοντες που θα βοηθήσουν την ομαλότερη εξέλιξη του παιδιού.

3.Η νομική ρύθμιση κυρίως για παιδιά κάτω από 10 ετών.

Όπως αναφέρει ο Τσιάντης (1991,σελ.157), οι Goldstein, A. Freud & Salmit, τονίζουν «τη μεγάλη βλάβη που μπορεί να υποστεί όταν η επιμέλεια δοθεί σ' ένα πρόσωπο με το οποίο το παιδί δεν έχει συναισθηματικούς δεσμούς».

Τέλος, μεγάλη είναι η σημασία της έγκυρης προσφυγής σε ειδικούς για την πρόληψη των επιπλοκών. Η ψυχοθεραπεία ψυχαναλυτικής έμπνευσης θεραπεύει τέτοιες καταστάσεις , αρκεί να γίνει έγκαιρα και το πιο σημαντικό να μην διακόπτεται από τις αντιδικίες των γονιών. Το πιο σημαντικό για το παιδί μετά τον χωρισμό είναι να υπάρχει ένα πρόσωπο(γονιός) που επί της ουσίας να μπορεί να προσφέρει ασφάλεια, αγάπη και στοργή, ήρεμο περιβάλλον και να το βοηθήσει να αποδεχθεί την αλλαγή και τις επιπτώσεις στη ζωή του και να προχωρήσει όσο είναι δυνατόν πιο φυσιολογικά στην περαιτέρω εξέλιξη του.

3. 5 Άμεσες αντιδράσεις των εφήβων (12-17ετών) τα πρώτα χρόνια μετά τον χωρισμό των γονέων.

Η ηλικία και το αντίστοιχο στάδιο ανάπτυξης των παιδιών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στις άμεσες και βραχυχρόνιες αντιδράσεις και την προσαρμογή τους στο χωρισμό των γονέων, τις οποίες θα δούμε παρακάτω:

Ο Kurdek , 1981, αναφέρει ότι ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι το διαζύγιο των γονέων στην ανάπτυξη των εφήβων έχει μικρές επιπτώσεις , λόγω του ότι έχουν τη γνωστική ικανότητα για πληρέστερη κατανόηση των λόγων του διαζυγίου και των αντιδράσεων των γονέων, και αφετέρου τη δυνατότητα για αναζήτηση παρηγοριάς, συμβουλών και συναισθηματικής υποστήριξης σε άλλα πρόσωπα από το σπίτι και την οικογένεια. Σύμφωνα με την γνώμη άλλων ερευνητών η επίδραση του διαζυγίου είναι μεγάλη στην εφηβική ηλικία, γιατί είναι πιθανόν οι έφηβοι να έχουν ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα τις συγκρούσεις των γονιών τους.

Αποτελέσματα ερευνών έδειξαν δυο διαφορετικές μορφές αντιδράσεων των εφήβων στον χωρισμό των γονιών τους, (Schwartzberg, 1980, Kelly,& Wallerstein,1980). Στην πρώτη ομάδα παρουσίασαν παλινδρόμηση και έκαναν

παρέα περισσότερο με μικρότερα παιδιά. Οι δυσκολίες που είχαν στο σχολείο συνδεόταν στην επίμονη ενασχόληση τους με θέματα του διαζυγίου και στην ανάγκη τους για στήριξη, αγάπη και φροντίδα από τους γονείς τους. Οι έφηβοι στην δεύτερη ομάδα μετέθεσαν τις ανάγκες εξάρτησης από τους γονείς σε ομάδες συνομηλίκων, προσπάθησαν να αυτονομηθούν και να ανεξαρτητοποιηθούν σύντομα από την οικογένεια τους, παρόλο που δεν είχαν την ωριμότητα. Για τα αγόρια η μεγαλύτερη εξάρτηση από τους συνομηλίκους συσχετιζόταν με μορφές αντικοινωνικής – παραβατικής συμπεριφοράς και για τα κορίτσια με πρόωρες σεξουαλικές σχέσεις.

Άλλοι ερευνητές αναφέρουν πρόωρες σεξουαλικές σχέσεις και στα δυο φύλα που δεν ζουν και με τους δυο βιολογικούς γονείς, συγκριτικά με τους εφήβους που ζουν και με τους δυο γονείς. Θεωρούν ότι συσχετίζονται με τις μορφές παραπτωματικής συμπεριφοράς, που πιθανόν να οφείλονται κυρίως σε έλλειψη ελέγχου εκ μέρους των γονέων.

Έρευνες στις οποίες λαμβάνεται το κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο έχουν δείξει ότι οι έφηβοι μονογονεϊκών οικογενειών, παρουσιάζουν πιο συχνά παραβατική συμπεριφορά (χρήση, αλκοόλ, απουσίες/διακοπή από το σχολείο, φυγή από το σπίτι) σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους από δυο γονείς, εν μέρει εξαιτίας της τάσης τους να παίρνουν αποφάσεις ανεξάρτητα από την γνώμη του πατέρα. Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ιδιαίτερα βοηθητική η παρουσία ενός άλλου ενήλικου (παππού, θείου, συντρόφου, φίλου) σε οικογένειες στις οποίες οι μητέρες είχαν την επιμέλεια συντελούσε στην άσκηση μεγαλύτερου ελέγχου της συμπεριφοράς των εφήβων και στη μείωση της παραβατικότητας.

Τα κορίτσια εκφράζουν μεγαλύτερη έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης από τους συνομηλίκους, με αποτέλεσμα να τα κάνει πιο ευάλωτα να προσαρμοστούν. Τα αγόρια έχουν περισσότερες επαφές με φίλους.

Αύξηση εκδήλωσης αντικοινωνικών μορφών συμπεριφοράς μπορεί να εκδηλωθεί κατά την περίοδο της κρίσης και των αλλαγών στην οικογένεια, καθώς τα παιδιά προσπαθούν να προσαρμοστούν στη νέα δομή της οικογένειας.

Η απόδοση των εφήβων μέσα από έρευνες δείχνουν ότι η σχολική επίδοση των εφήβων είναι χαμηλή, ενώ άλλες δείχνουν ότι η οικογενειακή δομή μακροπρόθεσμα έχει μικρή συσχέτιση με την σχολική επίδοση. Η χαμηλότερη σχολική επίδοση των εφήβων πιθανών συσχετίζεται με τις συχνές απουσίες και /ή διακοπή από το σχολείο, ή μικρότερη άσκηση ελέγχου και φροντίδας για το σχολείο από τους γονείς.

Οι έφηβοι λόγω των οικογενειακών αλλαγών, συχνά αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες σε μικρότερη ηλικία σε σχέση με τους συνομηλίκους της και ένα ρόλο «φίλου» και «έμπιστου» για τους γονείς που έχουν την επιμέλεια. Ο Weiss(1979b) θεωρεί ότι αυτές οι απαιτήσεις για «ωριμότητα» αναγκάζουν τους εφήβους «να μεγαλώσουν γρηγορότερα», γεγονός που είναι θετικό για την ανάπτυξη της αυτονομίας τους.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι το διαζύγιο για τους εφήβους είναι ένα γεγονός οδυνηρό και δύσκολο, παρόλο που έχουν τη γνωστική ικανότητα για πληρέστερη κατανόηση των λόγων του χωρισμού των γονιών τους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι έφηβοι χρειάζεται να αντιμετωπίσουν, συγχρόνως με τις προσωπικές τους έντονες αλλαγές και τις αλλαγές που είναι αποτέλεσμα του χωρισμού των γονιών τους.

«Η διάλυση της οικογένειας προκαλεί έντονη θλίψη, ψυχικό πόνο, θυμό, προβλήματα διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς στο σπίτι και στο σχολείο, μείωση της σχολικής επίδοσης, δυσκολίες στην επίτευξη της αυτονομίας. Έρευνες έδειξαν ότι η προσαρμογή των εφήβων στο διαζύγιο των γονέων τους και όχι την ομαλή συνέχιση της ανάπτυξης τους σε όλους τους τομείς, καθοριστικοί παράγοντες γι' αυτό, είναι η μείωση των συγκρούσεων των γονιών τους και η ικανότητα κυρίως του γονέα που έχει την επιμέλεια – πριν και μετά τον χωρισμό – για ενημέρωση, συζήτηση και ειλικρινή επικοινωνία με

τους εφήβους, καθώς και για συναισθηματική στήριξη των εφήβων, καθοδήγηση και κατάλληλο έλεγχο και επίβλεψη». (Χ.Χατζηχρήστου ,1999, σελ.144)

3. 6 Γιατί και με ποιο τρόπο πρέπει κανείς να μιλήσει στα παιδιά για τον χωρισμό ;

Ο G. Caplan, διευθυντής του Family Center of the Jerusalem Institute for the study of Psychological Stress, σε άρθρο του στο Arch.Dis.Childhood 62 (1987), που τα κύρια σημεία του δημοσιεύτηκαν στην Ενημερωτική έκδοση «Παιδί» του Ιδρύματος Ερευνών για το Παιδί (τεύχος 19, Σεπτ. 1987) ως επιφυλλίδα από τον Σπύρο Δοξιάδη, συμβουλεύει ότι οι γονείς θα πρέπει να συζητήσουν με τα παιδιά τους τα ακόλουθα σημεία και η συζήτηση να γίνει μόνον μία ως δύο εβδομάδες πριν από το χωρισμό για παιδιά προσχολικής ηλικίας, ένα με δύο μήνες για παιδιά 5-8 ετών, ενώ μεγαλύτερα παιδιά πρέπει να προετοιμασθούν ακόμα πιο πριν.

«Είναι επιθυμητό, αν είναι δυνατόν, η συζήτηση με τα παιδιά να γίνει συγχρόνως και με τους δύο γονείς παρόντες, γιατί έτσι αυτά θα πεισθούν ότι οι γονείς συμφωνούν στα παρακάτω σημεία. Ανάλογα με τις αντιδράσεις των παιδιών σε αυτές τις πρώτες συζητήσεις, θα κριθεί αν τέτοιου τύπου επαφές θα συνεχισθούν, και πόσο συχνά, με τον έναν ή και τους δύο γονείς».

Πρέπει, λοιπόν, οι γονείς να φροντίσουν ώστε να γίνει με τα παιδιά τους ανοικτή συζήτηση στα εξής:

- Οι γονείς σκοπεύουν να διαλύσουν το γάμο τους, να ζουν σε ξεχωριστά σπίτια γιατί δεν αγαπούν πια ο ένας τον άλλον και δεν μπορούν να ζήσουν μαζί χωρίς να τσακώνονται. Το διαζύγιο δεν οφείλεται σε οτιδήποτε που μπορεί να έχουν κάνει τα παιδιά.

- Η πρόθεσή τους είναι να εξακολουθήσουν να υπάρχουν ως γονείς για τα παιδιά τους, να τα αγαπούν και να τα φροντίζουν ώσπου να μεγαλώσουν, Υπόσχονται ότι αυτό θα γίνει έστω κι αν ξαναπαντρευτούν και έχουν άλλα παιδιά.
- Τα παιδιά θα ζουν στο σπίτι του ενός από τους δύο γονείς και θα επισκέπτονται τον άλλον τακτικά. Θέλουν και οι δύο να διατηρηθεί ο δεσμός των παιδιών με τον άλλο γονέα.
- Ο χωρισμός είναι οριστικός έστω κι αν διατηρηθούν φιλικές σχέσεις μεταξύ των γονέων. Αυτό δε σημαίνει ότι θα ξαναζήσουν μαζί.
- Οι γονείς ξέρουν ότι τα παιδιά θα αντιδράσουν στο χωρισμό, αλλά αυτά δεν πρέπει να προσπαθήσουν να κάνουν τους γονείς να αλλάξουν την απόφασή τους.
- Οι γονείς γνωρίζουν ότι τα παιδιά θα θυμώσουν, θα ανησυχήσουν, θα νιώσουν ανασφάλεια. Λυπούνται γι' αυτό και θα βοηθήσουν τα παιδιά τους να ελέγξουν αυτά τα συναισθήματα.
- Το διαζύγιο δεν είναι σήμερα δυστυχώς σπάνιο. Γι' αυτό και τα παιδιά δεν πρέπει να αισθάνονται διαφορετικά από τα άλλα ή να ντρέπονται γιατί οι γονείς τους έχουν χωρίσει.
- Τα παιδιά πρέπει να μην αναμιχθούν στις αντιδικίες των γονέων. Οι γονείς θα προσπαθήσουν να μην κατηγορούν στα παιδιά ο ένας τον άλλο.
- Δε θέλουν οι γονείς τα παιδιά να μεταφέρουν μηνύματα από τον έναν στον άλλον, ούτε επιθυμούν να λένε στον ένα τι κάνει ο άλλος.
- Οι γονείς, μαζί ή ξεχωριστά, θα συζητούν με τα παιδιά όλα τα παραπάνω και πριν και μετά το διαζύγιο. Είναι δύσκολο γι' αυτά να προσαρμοσθούν στη νέα κατάσταση και πρέπει να εκδηλώνουν τα συναισθήματά τους με όποιο τρόπο θέλουν και να είναι ελεύθερα να βάζουν ερωτήματα που οι γονείς θα προσπαθήσουν να απαντήσουν.

Όσο δύσκολο κι αν είναι το θέμα του διαζυγίου, το καλύτερο είναι να μιλήσουν και οι δυο γονείς στο παιδί έτσι, ώστε να αντιληφθεί με σαφήνεια ότι ο καθένας αναλαμβάνει τις ευθύνες του, χωρίς να εκφράζει αρνητικές κρίσεις για τον άλλο γονέα, έστω κι αν η συμπεριφορά του ήταν πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν.

Οι γονείς καλό είναι να μιλήσουν αρχικά στα παιδιά τους για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη σχέση τους, πως δεν τα πηγαίνουν αρκετά καλά και πως η μεγαλύτερη τους επιθυμία είναι να είναι καλά μεταξύ τους αφενός και αφετέρου να είναι καλά όλη η οικογένεια. Επίσης, να τονιστεί το γεγονός ότι «κατέληξαν» σε αυτήν τους την απόφαση, γιατί αγαπούν ο ένας τον άλλον πραγματικά.

Το παιδί κάνει αρκετές φορές την εξής σύγχυση: νιώθει ότι οι γονείς του δεν το αγαπούν, γιατί δεν αγαπούν πια ο ένας τον άλλον. Έχει λοιπόν ιδιαίτερη ανάγκη να αισθανθεί ότι οι γονείς του είναι δεμένοι με αυτό και δεν έχουν μετανιώσει για την γέννηση του. Όταν το παιδί σιγουρευτεί ότι γεννήθηκε με αγάπη, νιώθει πιο δυνατό. Αισθάνεται πιο δυνατό, νιώθει πως εξακολουθεί να είναι εγγεγραμμένο στην ιστορία της οικογένειάς του και πως δεν αποκόπτεται ξαφνικά από τις ρίζες του.

3. 7 Η Εμπειρία του διαζυγίου στα παιδιά εφηβικής ηλικίας (11-20 ετών).

Η εφηβική ηλικία όπως προανέφερα αποτελεί ένα στάδιο εξελικτικό στο οποίο χαρακτηρίζεται, βλ. κεφ. 3^ο, από μεγάλες και έντονες αλλαγές σε όλους τους τομείς ανάπτυξης των παιδιών: Στον βιοσωματικό, γνωστικό, συναισθηματικό και στον κοινωνικό τομέα. Στο στάδιο αυτό, σύμφωνα με τον Erickson, η ανάπτυξη της αίσθησης της προσωπικής ταυτότητας είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της εφηβείας. «Πριν μπορέσει ο έφηβος να εγκαταλείψει με επιτυχία την ασφάλεια της παιδικής εξάρτησης με τους άλλους, πρέπει να

έχει κάποια ιδέα για το ποιος είναι, που πάει και ποιες είναι οι δυνατότητες του να φθάσει», είναι η διαδικασία, που έχει σχέση με την σταδιακή αποσύνδεσή τους από την οικογένεια και την προσπάθειά τους για προοδευτική κατάκτηση της αυτονομίας τους στον συναισθηματικό τομέα, στον τομέα της συμπεριφοράς και στον τομέα διαμόρφωσης ηθικών αξιών. Κατά την αναζήτηση της ανεξαρτησίας τους και της αυτονομίας τους για την διαμόρφωση της νέας εικόνας του εαυτού τους, οι έφηβοι χρειάζονται την σταθερότητα της συναισθηματικής υποστήριξης, της φροντίδας, της αγάπης, της κατανόησης και της καθοδήγησης των γονέων τους, αυτά ακριβώς που αισθάνονται ότι χάνουν όταν έρθουν αντιμέτωποι με τον χωρισμό. Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι τα παιδιά της ηλικίας αυτής παρουσιάζουν τις περισσότερες φορές έντονες αντιδράσεις μπροστά στο χωρισμό των γονιών τους παρόλο που οι περισσότεροι περιμένουν πως τα μεγαλύτερα παιδιά θα είναι σε θέση να τους καταλάβουν.

Το διαζύγιο των γονέων, ως κατάληξη μιας, συνήθως, μακρόχρονης κρίσης του γάμου προκαλεί επιπρόσθετες μεγάλες αλλαγές σε όλους τους τομείς των παιδιών και των μελών της οικογένειας και συγχρόνως την απουσία του ενός γονέα και τις συγκρούσεις μεταξύ των γονέων. Έτσι, το διαζύγιο μπορεί να θεωρηθεί, όχι ως η λύση του προβλήματος, αλλά ως η λιγότερο κακή λύση στην προϋπάρχουσα, βασανιστική και τραυματική οικογενειακή κρίση.

Οι έφηβοι ερχόμενοι αντιμέτωποι με το διαζύγιο των γονιών αντιδρούν είτε άμεσα με επιθετικότητα προς τους γονείς, προς τους οποίους υιοθετούν συχνά μια έντονη κριτική στάση γιατί δεν κατάφεραν να μην χωρίσουν, είτε έμμεσα με επιθετικότητα προς τα αδέρφια, τους συνομηλίκους και τους καθηγητές.(Τσίτουρα ,1990)

Στους εφήβους, η συχνότερη, συνειδητή αντίδραση είναι να αποστασιοποιηθούν. Αποσύρονται και από τους γονείς και από την όλη

διαδικασία. Ασχολούνται με τα δικά τους ενδιαφέροντα και δραστηριότητες εκτός σπιτιού. Η τακτική αυτή μαζί με τις ικανότητες του εφήβου να συζητήσει, να εξωτερικεύσει και να κατανοήσει αποδεικνύονται συχνά πολύ βοηθητικές στο δύσκολο έργο αντιμετώπισης του χωρισμού των γονιών του. Το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα ποικίλλει από πλήρη αποκατάσταση μέχρι σοβαρά προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής. Καλύτερη πρόγνωση έχουν οι έφηβοι που έγκαιρα ψυχολογικά από τη διάσπαση ότι δεν ευθύνονται για τον χωρισμό των γονιών τους .

Για τον έφηβο είναι πολύ δύσκολο να πάρει θέση και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της αναθεώρησης των δεσμών του με τους γονείς του. Για τους εφήβους, αλλά και νεαρούς ενήλικες, το διαζύγιο μπορεί να σημαίνει ότι πρέπει πλέον να ανασκευάσουν τις μνήμες που έχουν από την περασμένη οικογενειακή τους ζωή και, για μερικά χρόνια αργότερα, αντιμετωπίζουν δυσκολίες με το δικό τους γάμο.

Καταφεύγουν σε πρόσωπα εκτός οικογένειας και, στην προσπάθειά τους να καθιερωθούν, επιλέγουν, συνήθως, λανθασμένα πρότυπα.

Οργίζονται συχνότερα και η παραβατική συμπεριφορά είναι φαινόμενο σύνηθες.

Περνούν από την απομόνωση στην εξωστρέφεια συχνά, γεγονός που προβληματίζει τους καθηγητές και τους άλλους ενήλικες με τους οποίους έχουν συχνή επικοινωνία.

Η αίσθηση που σταδιακά παγιώνεται είναι ότι δεν θα υπόκεινται πλέον, εκ των πραγμάτων, σε έλεγχο στις εξόδους και τις συναναστροφές τους. Αυτή η αίσθηση ελευθερίας, που για τον έφηβο είναι το ζητούμενο, οδηγεί πολλές φορές τους εφήβους σε συμπεριφορές επικίνδυνες.

Ο σημαντικότερος ίσως κίνδυνος εδώ, είναι η απουσία ενός σταθερού αρσενικού και θηλυκού προτύπου, σε μία περίοδο που το παιδί αρχίζει να

δημιουργεί τις πρώτες του συναισθηματικές σχέσεις. Ο πατέρας και η μητέρα μας αποτελούν τα αρχέτυπα αυτού του προτύπου, επιτρέποντας μας να ταυτιστούμε με το πρότυπο του ίδιου φύλου και να μάθουμε να αλληλεπιδρούμε με το πρότυπο του αντιθέτου φύλου. Οι διαδικασίες αυτές ξεκινούν από την πρώτη παιδική ηλικία, όμως αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα στην εφηβεία, όταν η σεξουαλική μας ταυτότητα έρχεται στον ορίζοντα. Και στην ηλικία αυτή υπάρχει ο κίνδυνος τα παιδιά να περνούν τον περισσότερο χρόνο με τη μητέρα τους, από την άλλη υπάρχει ο κίνδυνος μια μητέρα που εργάζεται σε δύο δουλειές για να τα φέρει πέρα οικονομικά να μην είναι επαρκές θηλυκό πρότυπο για τα παιδιά της. Και το αντίστοιχο βέβαια ισχύει και για τον πατέρα σε σχέση με το ανδρικό πρότυπο.

Στην εφηβεία, όπου τα παιδιά μεταβαίνουν σε ένα άλλο αναπτυξιακό στάδιο και κάνουν την επανάστασή τους, το διαζύγιο μπορεί να τα αποδιοργανώσει. Πολλές φορές αντιδρούν με κατάθλιψη, απόσυρση και με κλείσιμο στον εαυτό τους. Αυτό δεν είναι πάντα φανερό: μπορεί δηλαδή να συγκαλύπτουν τον πόνο τους μέσα από διάφορες δραστηριότητες ώστε να μη σκέφτονται, ή ακόμη να παρουσιάζουν φαινομενική αδιαφορία (ενώ υποβόσκει θυμός) για τα πράγματα γύρω τους. Το καλό είναι ότι σε αυτό το στάδιο η επένδυση σε φίλους είναι σύνηθες φαινόμενο, οπότε βοηθάει τους εφήβους να εξωτερικεύσουν την εσωτερική τους αναταραχή σε αυτούς εφόσον το επιθυμούν. Από την άλλη, ένα διαζύγιο κατά τη διάρκεια της εφηβείας μπορεί να δυσκολέψει τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Μια διαφορετική αντίδραση αφορά σε υπερωριμότητα που δείχνουν οι έφηβοι με το να αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες από όσες πρέπει και αντέχουν. Είναι καλό οι γονείς να τους ενθαρρύνουν να περάσουν περισσότερο χρόνο με κάποιο αγαπημένο συγγενή, μέντορα ή φίλο, για να μπορούν να εκφράσουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους. Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να εξακολουθούν οι γονείς να βάζουν στους εφήβους τα ίδια όρια και να επιμένουν στην εφαρμογή

κανόνων γιατί οι έφηβοι σε περιόδους κρίσεως έχουν ανάγκη από περισσότερη συγκρότηση και όχι από ελαστικά όρια.(Herbert, Χατζηχρήστου, 1999)

Γ' Μέρος

Η οικογένεια μετά το διαζύγιο~ Επιπτώσεις/Συνέπειες του Διαζυγίου.

3. 1 Μονογονεϊκές Οικογένειες και ποσοστά Μονογονεϊκών Οικογενειών στην Ελλάδα.

Με αρχηγό γυναίκα, συχνά κάτω από το όριο της φτώχειας, και χωρίς ουσιαστική υποστήριξη από την Πολιτεία οι μονογονεϊκές οικογένειες αυξάνονται στην Ελλάδα, όπως ακριβώς συμβαίνει και στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο. Το ποσοστό τους σήμερα αγγίζει το 4% σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Ωστόσο στα δεδομένα δεν καταγράφονται οι μονογονεϊκές οικογένειες που φιλοξενούνται σε σπίτια γονιών και συγγενών – πρακτική που ακολουθείται γενικά στις μεσογειακές χώρες και δη στην Ελλάδα- γεγονός που ανεβάζει το ποσοστό τουλάχιστον κατά 2 με 3 μονάδες.

Πρόκειται για τη μορφή της οικογένειας που απειλείται περισσότερο με κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ τον καμβά των αιτιών που οδηγούν στη δημιουργία τέτοιου τύπου οικογένειας αποτελούν τα διαζύγια, ο θάνατος του ενός γονέα, αλλά και η στάση ζωής, όπως στις περιπτώσεις των παιδιών εκτός γάμου. Τις μεγαλύτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι ανύπαντρες μητέρες που δεν υποστηρίζονται από τον πατέρα ή άλλο συγγενή.

Αντίθετα, σε περιπτώσεις διαζυγίων οι γυναίκες, ως λύση οικονομικής αλλά και ηθικής ανάγκης, εγκαθίστανται στο σπίτι των γονιών τους.

«Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι παρόλο που η συζυγική ομάδα γίνεται πιο αβέβαιη, εξαιτίας της αύξησης των διαζυγίων αλλά και της εξατομίκευσης των διαπροσωπικών σχέσεων, η γονεϊκότητα ενισχύεται λόγω της ισότιμης θέσης που έχουν σήμερα τα παιδιά εκτός γάμου».(Μαράτου –Αλιμπράντη,2008)

Η μονογονεϊκή οικογένεια , συνήθως δεν είναι μια μορφή οικογένειας που διατηρείται για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η διαβίωση σε μια γονεϊκή οικογένεια μπορεί να αφορά μόνο μια μεταβατική περίοδο στην ζωή ενός προσώπου. Έτσι οι καταγραφές μικρού μέρους από το συνολικό αριθμό ατόμων που ζουν σε κάποια περίοδο της ζωής τους σε μονογονεϊκή οικογένεια, είναι στιγμιαίες καταγραφές και δεν είναι αντιπροσωπευτικές.

Από στοιχεία της ΕΣΥΕ και της EUROSTAR τα ποσοστά των μονογονεϊκών νοικοκυριών στη χώρας μας αντιστοιχούν στο 10% (το 3% αντιστοιχεί σε οικογένειες των οποίων τα παιδιά γεννήθηκαν εκτός γάμου) του συνόλου των οικογενειών, ενώ στις ευρωπαϊκές χώρες είναι πολύ πιο υψηλά (πίνακας 1^{ος}).

Πίνακας 1^{ος}

Στις Σκανδιναβικές Χώρες φτάνουν το 45-55%.
Στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία, το 30%.
Στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, Ολλανδία, Ιρλανδία και Λουξεμβούργο, κυμαίνονται γύρω στο 10-15%.

Πηγή: ΕΣΥΕ- EUROSTAR 2001

Η συνεχιζόμενη αύξηση του ποσοστού των μόνων-μητέρων, ενώ καταδεικνύει τις σημαντικές αλλαγές που έχουν συντελεστή στη θέση της γυναίκας, ταυτόχρονα, αποκαλύπτει έμμεσα τα όρια αυτών των κοινωνικών αλλαγών, κυρίως σε ότι αφορά στην ανάθεση και στην αποδοχή ρόλων. Φαίνεται ότι η ανατροφή των παιδιών είναι ακόμα κύρια ευθύνη της γυναίκας, εάν κρίνουμε από την ελάχιστη αύξηση του αριθμού των μόνων-πατέρων, παρά την μείωση του στιγματισμού που συνεπάγεται η μονογονεϊκότητα (πίνακας 2^{ος}), όσο αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης (πίνακας 3^{ος}), την οικονομική δραστηριότητα των μόνων γονέων και τέλος τα οικονομικά ενεργά μέλη της μονογονεϊκής οικογένειας άνω των 18 ετών (πίνακας 5^{ος}). (Κογκίδου, 1995)

Πίνακας 2^{ος}

Μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα, κατά τύπο και μέγεθος του νοικοκυριού.	Σύνολο των:		
	Μονογονεϊκών οικογενειών	Μελών των μονογονεϊκών οικογενειών	Μελών των νοικοκυριών
Σύνολο Χώρας			
Πατέρας:	50947	122456	134627
Με ένα παιδί	34041	68082	76345
Με δύο παιδιά	13983	41949	45049
Με τρία παιδιά	2365	9460	10097
Με τέσσερα παιδιά	440	2200	2346
Με πέντε παιδιά και άνω	118	765	790
Μητέρα:	267716	647129	689635
Με ένα παιδί	176615	353230	381049
Με δύο παιδιά	74904	224712	236408
Με τρία παιδιά	13004	52016	54292
Με τέσσερα παιδιά	2415	12075	12614
Με πέντε παιδιά και άνω	778	5096	5272

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Απογραφή Πληθυσμού» 2001

Πίνακας 3^{ος}

Τύπος μονογονεϊκής οικογένειας και επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο των:	
	Μονογονεϊκών οικογενειών	Παιδιών των μονογονεϊκών Οικογενειών
Σύνολο Χώρας		
Πατέρας με παιδί(α):	58692	81843
Πατέρας αγράμματος	2020	2750
Πατέρας να γνωρίζει γραφή-ανάγνωση	4983	6378
Πατέρας απόφοιτος Δημοτικού	23262	32863
Πατέρας απόφοιτος 3ταξίου Γυμνασίου	5060	7171
Πατέρας με απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	15062	21174
Πατέρας με πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	8305	11507
Μητέρα με παιδί(α):	292485	412465
Μητέρα αγράμματη	22966	30129
Μητέρα να γνωρίζει γραφή-ανάγνωση	32961	41165
Μητέρα απόφοιτη Δημοτικού	107567	153881
Μητέρα απόφοιτη 3ταξίου Γυμνασίου	21994	33083
Μητέρα με απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	76849	111331
Μητέρα με πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	30148	42879

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Απογραφή Πληθυσμού»2001

Πίνακας 4^{ος}

Οικονομική Δραστηριότητα των μόνων γονέων	Σύνολο των	Σύνολο των
	Μονογονεϊκών οικογενειών	Παιδιών των μονογονεϊκών Οικογενειών
Σύνολο Χώρας		
Πατέρας με παιδιά (ια)	58692	81843
Πατέρας οικονομικώς ενεργός	33716	49910
Πατέρας οικονομικώς μη ενεργός	24976	31933
Μητέρα με παιδιά(ια):	292485	221071
Μητέρα οικονομικώς ενεργή	107710	59159
Μητέρα οικονομικώς μη ενεργή	184775	161912

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Απογραφή Πληθυσμού»2001

Πίνακας 5^{ος}

Οικονομικά ενεργά μέλη της μονογονεϊκής οικογένειας άνω των 18 ετών	Σύνολο των	Σύνολο των
	Μονογονεϊκών οικογενειών	Παιδιών των μονογονεϊκών Οικογενειών
Σύνολο Χώρας		
Πατέρας με παιδί (ια):	58692	140535
Χωρίς οικονομικώς ενεργό μέλος	7517	16501
Με ένα οικονομικώς ενεργό μέλος	35514	81847
Με δύο οικονομικώς ενεργά μέλη	12209	30371
Με τρία οικονομικώς ενεργά μέλη	3043	9953
Με τέσσερα και άνω	409	1863
Μητέρα με παιδί (ια) :	292485	704950
Χωρίς οικονομικώς ενεργό μέλος	60987	141818
Με ένα οικονομικώς ενεργό μέλος	165803	375329
Με δύο οικονομικώς ενεργά μέλη	51381	137354
Με τρία οικονομικώς ενεργά μέλη	12620	42605
Με τέσσερα και άνω	1694	7844

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, «Απογραφή Πληθυσμού»2001

3.2 Τα Χαρακτηριστικά της Μονογονεϊκής Οικογένειας.

Μια μονογονεϊκή οικογένεια, της υποδηλώνει και το όνομά της, είναι η οικογένεια η οποία αποτελείται από ένα ή περισσότερα παιδιά που ζουν με ένα μόνο γονέα. Ο όρος αυτός εμφανίστηκε το 1975 για να αντικαταστήσει τις εκφράσεις «μοναχικός γονέας», «άγαμος πατέρας», ή «άγαμη μητέρα», «ανύπαντρη μητέρα», οι οποίες είχαν σε ηθικό επίπεδο αρνητική σημασία.

Μπορούν να διαπιστωθούν πολλοί τύποι σχέσεων μεταξύ των γονέων και των παιδιών τους:

- § Οι διαζευγμένοι ή χωρισμένοι γονείς: Και οι δυο γονείς είναι εν ζωή. Τα παιδιά ζουν καθημερινά με τον έναν και βλέπουν τον άλλο περισσότερο ή λιγότερο τακτικά. Παρά τη μεγάλη αναλογία «απόντων» πατεράδων, τα παιδιά των διαζευγμένων έχουν τις περισσότερες φορές δυο σπίτια. Ορισμένα έχουν το προνόμιο να διευρύνουν το οικογενειακό τους δίκτυο με παππούδες, γιαγιάδες και ενδεχομένως με νέα αδέρφια, όταν ο ένας από τους γονείς τους ξαναπαντρεύεται.
- § Η μητέρα που ζει μόνη με ένα παιδί αγνώστου πατρός: Το παιδί σε αυτή την περίπτωση σπανίως θα γνωρίσει τον πατέρα του.
- § Η μητέρα γνωρίζει τον πατέρα, αλλά ο τελευταίος αρνείται να αναγνωρίσει το παιδί και στο παρελθόν είχε προτείνει την άμβλωση: Η νέα γυναίκα αποφασίζει να κρατήσει το παιδί της και να το μεγαλώσει μόνη της. Το παιδί θα μάθει ποιος είναι ο αληθινός του πατέρας αν εκείνος ανακαλέσει τη στάση του, αν η μητέρα του μιλήσει γι' αυτόν ή αν το ίδιο το παιδί τον αναζητήσει.
- § Η «εκούσια μονογονεϊκή οικογένεια»: ο γονέας επέλεξε έναν σύντροφο απλώς για να «κάνει ένα παιδί», αλλά δε θέλει να ζήσει μαζί του.
- § Οι χήρες και οι χήροι: το παιδί γνωρίζει σ' αυτή την περίπτωση περισσότερο ή λιγότερο τον άλλο γονέα ανάλογα με την ηλικία του και

την εποχή που εκείνος πέθανε. Του μιλούν όμως γι' αυτόν, υπάρχουν στο σπίτι φωτογραφίες του, και συχνά τον εξιδανικεύει.

§ Η ελεύθερη σχέση μεταξύ δυο γονέων που δεν συγκατοικούν : ορισμένοι γονείς έχουν ελεύθερη σχέση, έχουν αναγνωρίσει και οι δυο το παιδί, αλλά δε θέλουν να ζουν κάτω από την ίδια στέγη. Η διαφορά με το παιδί διαζευγμένων γονέων έγκειται στο γεγονός ότι το παιδί από τέτοιου τύπου οικογένεια έχει ζήσει ανέκαθεν κατ' αυτό τον τρόπο.

§ Η υιοθεσία: ορισμένα μοναχικά πρόσωπα αποφασίζουν να υιοθετήσουν ένα ή περισσότερα παιδιά. Σ' αυτή την περίπτωση, ο τρόπος αντιμετώπισης των βιολογικών γονέων είναι κοινός για την πλειοψηφία των υιοθετημένων παιδιών.

3.3 Σχέσεις των μελών της οικογένειας μετά το διαζύγιο.

Οι περισσότερες έρευνες των τελευταίων χρόνων αποσκοπούν στην διερεύνηση της λειτουργίας της οικογένειας και των σχέσεων των μελών της μετά το διαζύγιο, αφού έχει αποδειχθεί αρκετές φορές πλέον η καθοριστική σημασία της στην προσαρμογή όλων των μελών της οικογένειας. Το διαζύγιο αποτελεί την διάλυση του γάμου, αλλά δεν αποτελεί την διάλυση της οικογένειας.

Το πώς θα διαμορφωθεί το υπόλοιπο της ζωής τους εξαρτάται και από τις σχέσεις που θα έχουν ανάμεσα τους και με τα παιδιά τους, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι για διάφορους λόγους δεν κατάφεραν να υπάρξουν για πάντα ζευγάρι. (Mairu Kirk, 2002)

Σύμφωνα με την Χατζηχρήστου (1999), μετά τον χωρισμό των γονέων, επέρχονται αλλαγές, που αφορούν τη δομή και την οργάνωση της οικογένειας, καθώς και τους ρόλους και τις σχέσεις των μελών. Ο γονιός που μένει μαζί με το παιδί αναλαμβάνει την καθημερινή φροντίδα του νοικοκυριού, τη διαχείριση του σπιτιού, την ανατροφή, όπως και την επίβλεψη του παιδιού. Μαζί με την

επαγγελματική δραστηριότητα ο γονέας αναλαμβάνει εξ' ολοκλήρου δυο εργασίες πλήρους απασχόλησης. Ο αγώνας αυτός να ανταπεξέλθει στο καθημερινό βαρύ πρόγραμμα, του προκαλεί συναισθηματική επιβάρυνση, ένταση, άγχος, κούραση και εξάντληση. Η έλλειψη, χρόνου και ενέργειας έχει επιπτώσεις στην προσωπική ζωή του γονέα.

Τόσο στην περίοδο που προηγείται, όσο και στην περίοδο που ακολουθεί το διαζύγιο, παράγοντες, όπως η συγκρότηση της προσωπικότητας του παιδιού όσο και τα ψυχικά αποθέματα του γονέα με τον οποίο μένει το παιδί, επηρεάζουν την έκβαση του δράματος του παιδιού. Τα αρνητικά αποτελέσματα, που έχει για το παιδί ένας αποτυχημένος γάμος, περιορίζονται δραστικά αν οι γονείς έχουν ικανοποιητικές σχέσεις μεταξύ τους, καθώς και καλές σχέσεις με το παιδί. (Herbert, 1995)

Σύμφωνα με την Χατζηχρήστου (1999), η απουσία των παιδιών, για τον γονέα που δεν μένει μαζί τους, αποτελεί οδυνηρή εμπειρία.

Η συχνότητα της επικοινωνίας ύστερα από έρευνες δείχνουν ότι είναι μικρή και μειώνεται σημαντικά με το πέρασμα του χρόνου. Ωστόσο, η επικοινωνία των παιδιών με τον γονέα που δεν μένει μαζί του είναι περισσότερο κοινωνική και ψυχαγωγική. Χαρακτηρίζεται από «χαλαρούς» κανόνες και μικρότερες προσδοκίες για τη συμπεριφορά του παιδιού και για τα μαθήματα του σχολείου. Είναι περισσότερο μια φιλική στοργική και ισότιμη σχέση παρά μια παραδοσιακή γονεϊκή σχέση. (Χατζηχρήστου ,1999)

Τα παιδιά έχουν την ανάγκη οι γονείς τους να κρατούν αποστάσεις από την πιθανή εχθρότητα, προκειμένου να τα βοηθήσουν να προσαρμοστούν σε όλες αυτές τις οικογενειακές αλλαγές που έχουν επέλθει από τον χωρισμό τους. Όταν οι γονείς προσπαθήσουν, για χάρη τους, να διατηρήσουν ή ακόμα και να ξαναφτιάξουν της σχέσεις τους, τότε θα μπορούν να συνεννοούνται μεταξύ τους προκειμένου να πάρουν κάποιες αποφάσεις σχετικά με την ευημερία και την

ανατροφή του παιδιού. Βοηθητικό είναι λοιπόν οι γονείς να κρατούν τις ίδιες αρχές και την ίδια αυστηρότητα . Αντίθετα, είναι μεγάλος ο κίνδυνος να φανεί ο ένας «καλός» γονέας και ο άλλος «κακός». Και ο «κακός» είναι αυτός που είναι υπεύθυνος για την καθημερινή φροντίδα του παιδιού. Η συνεργασία των γονέων είναι ιδιαίτερα σημαντική όταν το ζευγάρι χωρίζεται. Ο διάλογος ανάμεσα τους επιτρέπει κυρίως την απαλλαγή του παιδιού από το ρόλο του αγγελιοφόρου ή πληροφοριοδότη και η ύπαρξη συνεργασίας και ο αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των γονέων θα βοηθήσουν το παιδί να επανασυνδέσει νοερά τον πατέρα και την μητέρα του και να διατηρήσει το οιδιπόδειο τρίγωνο, που του είναι απαραίτητο. (Γκαρμπάρ – Τεοντόρ, 1996)

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς για την θετική προσαρμογή των παιδιών στο χωρισμό των γονιών τους αποτελούν οι καλές σχέσεις μεταξύ των δυο γονέων, η καλή στάση, η συνεργατικότητα και η αλληλοϋποστήριξη για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

3.4 Ο φόβος της ζωής μετά τον χωρισμό.

Οι αλλαγές που επιφέρει ένα διαζύγιο είναι πολύ σημαντικές σε όλους τους τομείς, τον συναισθηματικό, τον οικονομικό, τον κοινωνικό, κ.α. Ένας χωρισμός εμπεριέχει την έννοια της απώλειας. Κάθε απώλεια μιας σχέσης, είτε πρόκειται για συζύγους, είτε για ερωτικούς συντρόφους, είναι εξίσου σημαντική και ιδιαίτερα επώδυνη. Προκαλεί πόνο, σύγχυση, συναισθηματική παράλυση, ενοχές, φόβους και ανασφάλεια για το μέλλον, την ίδια στιγμή που όλοι προλαβαίνουν να σε συμβουλέψουν ότι .. «η ζωή συνεχίζεται». Η θλίψη για αυτό που χάσαμε, που δεν μπορούμε να έχουμε πια, είναι κυρίαρχο συναίσθημα. Η ενοχή δεσπόζει, γεγονός που έγκειται στο ότι θα επιθυμούσαμε να είχαμε

κάνει περισσότερα ή να είχαμε πει κάτι διαφορετικό ή καλύτερο. Με άλλα λόγια πιστεύουμε πως δεν ανταποκριθήκαμε στις προσδοκίες που είχαμε για τον εαυτό μας. Έτσι ένα διαζύγιο μετά από αρκετά μεγάλο διάστημα δημιουργεί συναισθήματα όπως θυμό, ντροπή, απογοήτευση, ενοχή, απόρριψη, μοναξιά. Ωστόσο, η μοναχικότητα είναι απαραίτητη για ένα χρονικό διάστημα. Είναι σημαντικό το πρόσωπο να έρθει σε επαφή με τα συναισθήματά του ακόμη κι αν αυτά είναι αρνητικά. Είναι απαραίτητο να συλλογιστεί τις δικές του ευθύνες, τα λάθη του, να επεξεργαστεί το θυμό του, την πικρία του και στο τέλος να συγχωρήσει τον εαυτό του αλλά και τον πρώην σύντροφό του. Με αυτό τον τρόπο το πρόσωπο θα μπορέσει να προχωρήσει και θα κατακτήσει την ψυχική ηρεμία. Βοηθητικός μπορεί να είναι και ο ρόλος των ανθρώπων που είναι κοντά στο πρόσωπο, εφόσον τα πρόσωπα αυτά είναι σε θέση να ακούσουν και να κατανοήσουν. Καινούρια ενδιαφέροντα, καθώς και νέες γνωριμίες θα βοηθήσουν σε αυτή την αλλαγή της ζωής. Η κρίση σε μια σχέση είναι μια ευκαιρία για αναδιάταξη, γεγονός που θα επιτρέψει στο πρόσωπο να δει αυτό που είναι πιο σημαντικό για αυτό, αφήνοντας περιθώριο χρόνου στον εαυτό του, να επεξεργαστεί και να αποδεχτεί την καινούργια κατάσταση. (Ασκητής, 2003)

3.5 Οι Επιπτώσεις / Συνέπειες του Διαζυγίου στους Συζύγους.

Η κοινή απόφαση του χωρισμού είναι σπάνια. Συνήθως, ο ένας σύζυγος θέλει να τερματίσει την σχέση πολύ περισσότερο από ότι ο άλλος και αυτό δημιουργεί μια ψυχολογική ανισορροπία, αφού ο ένας σύζυγος κλείνει την πόρτα στο γάμο ενώ ο άλλος εξακολουθεί να είναι δεμένος ή να έχει εξάρτηση από αυτόν. Αν και υπάρχουν αυθόρμητες περιπτώσεις διαζυγίων, οι ενήλικες μελετούν την περίπτωση του διαζυγίου επί μήνες και μερικές φορές επί χρόνια, πριν πάρουν την οριστική απόφαση. (Kelly, 2000)

Η απόφαση οφείλεται συχνότητα σε συσσωρευμένα παράπονα, αστάθεια και δυστυχία, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το προσωπικό τίμημα που πληρώνει το πρόσωπο δεν εξισορροπείται πλέον από την ασφάλεια ή την ικανοποίηση που του προσφέρει ο γάμος.

Για τους περισσότερους αποτελεί εξαιρετικά επώδυνη εμπειρία να μάθουν από τον σύντροφο τους ότι δεν τους αγαπά ή δεν τους θέλει πλέον. (Kelly,2000)

Οι σύζυγοι που ξεκινούν το διαζύγιο συχνά το κάνουν με λύπη, ενοχή, φόβο για το μέλλον, θυμό. Άλλο στοιχείο είναι η ύπαρξη συναισθημάτων ταπείνωσης και απόρριψης. Συνήθως, έχουν εξοικειωθεί και έχουν προετοιμαστεί νοητικά για την κατάσταση μετά τον χωρισμό. Μερικές φορές, ενώ ο αυτοσεβασμός τους βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, κάτι που χαρακτηρίζει τους συντρόφους ενός αποτυχημένου γάμου, με τον χωρισμό ο αυτοσεβασμός τους τονώνεται, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με το αίσθημα της εγκατάλειψης. (Kelly,2000)

Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι ο φόβος και το άγχος για το άγνωστο. Το διαζύγιο είναι το τέλος μιας κατάστασης και η αρχή μιας αρχής. Όσο και να προσπαθούν να την σταθμίσουν εξαρχής ουσιαστικά δεν ξέρουν που θα τους οδηγήσει. Αυτή η αρχή είναι κάτι αβέβαιο. Φοβούνται το άγνωστο, φοβούνται το πώς θα κινηθούν. (Χουρδάκη, 1995)

Οι χωρισμένοι άνδρες και γυναίκες διαφέρουν ως προς την συχνότητα και των τρόπων των παραπόνων τους. Τα βασικά συναισθήματα που επικρατούν μετά το διαζύγιο είναι ο θυμός, η κατάθλιψη, ο κλονισμός του αυτοσεβασμού, η οπισθοδρόμηση, η ανησυχία, αλλά και η ανακούφιση, η αίσθηση της «δεύτερης ευκαιρίας». Οι αντιδράσεις αυτές είναι μια μορφή έκφρασης του συζυγικού ρόλου κατά τον τερματισμό του γάμου, αποτελούν γνωρίσματα της προσωπικότητας του ενήλικα και επηρεάζονται από εξωτερικούς παράγοντες. (Kelly,2000)

Ο θυμός, είναι μια αναμενόμενη αντίδραση στον χωρισμό. Είναι δύσκολο οι σύζυγοι να καταλήξουν σε ένα από κοινού πολιτισμένο διαζύγιο. Κατά το διαζύγιο, οι κανόνες που διέπουν την συμπεριφορά αλλάζουν απότομα και

έχουν ως κριτήριο το ατομικό συμφέρον. Στο διαζύγιο, ο θυμός και η δυσαρέσκεια του γάμου απελευθερώνονται και εκφράζονται σε όλη τους την έκταση.

Ο έντονος θυμός των χωρισμένων συζύγων εκφράζεται με πολλούς τρόπους γύρω από ένα απεριόριστο αριθμό θεμάτων. Ένα τέτοιο θέμα είναι και τα χρήματα. Για παράδειγμα ο εγκαταλελειμμένος δεν νιώθει μόνο συντριβή και θυμό γιατί τον έχουν εγκαταλείψει αλλά και ανησυχία ότι η σύζυγος μπορεί διεκδικήσει την μισή περιουσία. Ένα άλλο θέμα είναι τα παιδιά. Οι οργισμένοι γονείς κρατούν τα παιδιά τους για να τιμωρήσουν τον άλλο σύζυγο ή προσπαθούν να κάνουν συμμαχία με αυτά. (Kelly,2000)

Με αφορμή τις αντιπαραθέσεις που υπάρχουν μπορεί να παρουσιαστεί κατάθλιψη. Η συχνότητα και η σοβαρότητα της κατάθλιψης ποικίλει ανάλογα με την διάρκεια του γάμου καθώς και διάρκεια του χωρισμού. Η κατάθλιψη εμφανίζεται πιο συχνά στις χωρισμένες γυναίκες από ότι στους άνδρες.

Ο κλονισμός λόγω της απόρριψης, το αίσθημα αδυναμίας, η αίσθηση της εξάρτησης από κάποιον άλλον για την επιβίωση, προκαλούν σοβαρή έλλειψη ισορροπίας και αποδιοργάνωση με μεγάλες και ανησυχητικές διαστάσεις. Εκείνοι οι άνδρες και οι γυναίκες που συνήθως εκδηλώνουν θυμό και κατάθλιψη μπορεί να περάσουν από μια περίοδο χάους που έχει σαν αποτέλεσμα να έχουν βίαιη και ανεξέλεγκτη συμπεριφορά. (Kelly,2000)

Οι δικαστικοί αγώνες για το διαζύγιο δεν είναι μόνο ψυχολογικά δυσάρεστοι, αλλά και οικονομικά δαπανηροί και χρονοβόρα. Η διαδικασία του διαζυγίου και τα επακόλουθα της έχουν μια ισχυρή αποδιοργανωτική επίδραση στο βιολογικό και ψυχολογικό τομέα της ζωής κάθε μέλους της οικογένειας. (Κυριακίδης,1999)

Οι σύζυγοι μετά το διαζύγιο πρέπει να περάσουν μέσα από ορισμένες φάσεις με στόχο να μπορέσουν να επανασταθεροποιηθούν και να χαράξουν νέα πορεία ζωής. Οι γονείς αντιμετωπίζουν μια σειρά από θέματα. Ο γονιός που έχει την κηδεμονία των παιδιών θα πρέπει να αντιμετωπίσει την μοναξιά, την

έλλειψη της κατάλληλου συστήματος υποστήριξης, τις διευθετήσεις για την φροντίδα των παιδιών, τα προβλήματα επιμέλειας. Αλλά και ο γονέας που δεν έχει την επιμέλεια θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει ορισμένες καταστάσεις, όπως τις ελάχιστες σχέσεις με τα παιδιά του, την αποδιοργάνωση των καθημερινών ρυθμών της ζωής του, τη μοναξιά, την αυτοκατηγορία για τον αποτυχημένο γάμο, τις συγκρούσεις για την επιμέλεια και τις επισκέψεις στα παιδιά. Προβλήματα που μπορούν να παρουσιαστούν μετά το διαζύγιο και στους δυο συζύγους είναι: προβλήματα σχέσεων και επικοινωνίας με τους συγγενείς, τα παιδιά, τους συνεργάτες, τους φίλους και οικονομικά προβλήματα. (Κυριακίδης, 1999)

Κάποιες φορές οι άνθρωποι που χωρίζουν βιώνουν έντονες συναισθηματικές καταστάσεις και οδηγούνται σε ακρότητες. Υπάρχουν περιπτώσεις που εμφανίζουν εκδικητική στάση η οποία προέρχεται από το γεγονός ότι το διαζύγιο ανατρέπει τις σταθερές που είχαν τοποθετήσει. Οι πράξεις αυτές σε κανονικές συνθήκες δεν θα ήταν αποδεκτές, τα πρόσωπα όμως που χωρίζουν τώρα τις αναζητούν. Η εκδίκηση λοιπόν μπορεί να είναι γνώριμα των ανθρώπων αυτών. (Χουρδάκη, 1995)

3.6 Μονογονεϊκές Οικογένειες:οικονομικές παράμετροι, εργασία, πρακτικές αλλαγές και κοινωνική πολιτική.

Η πλειοψηφία των παιδιών μετά τον χωρισμό και οι περισσότερες από τις οικογένειες αυτές με μόνη-μητέρα είναι από τις φτωχότερες και μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Ιδιαίτερα έχει εκφραστεί ανησυχία ότι εφόσον το 87%-90% των γονέων στις μονογονεϊκές οικογένειες είναι γυναίκες, η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών έχει σε μεγάλο βαθμό οδηγήσει στο να είναι οι γυναίκες κυρίως φτωχές ή στο ότι «η φτώχεια» είναι γένος θηλυκού.«Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι μονογονεϊκές οικογένειες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να ζήσουν κάτω από το όριο της φτώχειας , ενώ

είναι επίσης περισσότερο πιθανό οι μόνες-μητέρες να είναι άνεργες, όχι μόνο σε σύγκριση με όλες τις μητέρες γενικά, αλλά σε σύγκριση και με τους άνδρες». (Roll, 1992, σελ.587)

Οι οικονομικές συνέπειες του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν συνήθως χαμηλότερα εισοδήματα από ότι ο πρώην σύζυγος και επωμίζονται το κόστος για τα παιδιά που συνήθως μένουν μαζί τους και την ευθύνη για την φροντίδα τους, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες και τις ώρες εργασίας τους. Πολύ πιο σημαντικό για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας από την αύξηση του εισοδήματος της χωρισμένης γυναίκας μέσω της εργασίας είναι το εισόδημα ενός νέου συζύγου. Αντίθετα, οι περισσότεροι άνδρες που χωρίζουν ή παίρνουν διαζύγιο διατηρούν το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων τους και διότι δεν πληρώνουν μεγάλο ποσό χρημάτων της πρώην συζύγου τους για διατροφή των παιδιών και διότι δεν χρειάζεται πλέον να καλύπτουν το σύνολο των αναγκών των οικογενειών τους.

Εκτός από τη μείωση του εισοδήματος, στην οικονομική δυσχέρεια των μονογονεϊκών οικογενειών συντελούν διάφοροι παράγοντες, όπως η αδυναμία ή η άρνηση των πατέρων να συνεισφέρουν επαρκώς στη διατροφή της οικογένειας, τα έξοδα για την φροντίδα και τη φύλαξη των παιδιών, οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών στο χώρο της εργασίας, η ανεργία και η δυσκολία εξεύρεσης εργασίας για τις γυναίκες μετά από χρόνια απασχόλησης στο σπίτι και/ή η έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης κάποιες φορές καθώς και τα περιορισμένα κρατικά επιδόματα.

Όταν οι γυναίκες έχουν μικρά παιδιά, αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στην πρόσληψη και την εξεύρεση εργασίας και αυτό γιατί επικρατεί γενικώς η άποψη ότι δεν αποδίδουν στη δουλειά τους. Έτσι οι εργοδότες προτιμούν τους

άνδρες γιατί οι γυναίκες παρουσιάζουν συχνά απουσίες, κυρίως όταν έχουν μικρά παιδιά και μάλιστα άρρωστα.

«Κατά τις ερευνήτριες Esteve & Verlhac οι κύριες πηγές εισοδήματος των μονογονεϊκών οικογενειών με γυναίκα αρχηγό είναι:

- § Οι κοινωνικές παροχές.
- § Η διατροφή.
- § Μισθός των εργαζόμενων παιδιών.
- § Υποτροφίες σχολικές.
- § Και, το προσωπικό εισόδημα της αρχηγού της οικογένειας».

(Μαντζιάρου-Κανελλοπούλου Μ.,1981)

Όπως αναφέρει ο Goode (1993), τα γενικά αποτελέσματα ερευνών σε μερικές χώρες σχετικά με την οικονομική κατάσταση των μονογονεϊκών οικογενειών επικεντρώνονται στη διατροφή των παιδιών και είναι τα παρακάτω:

- § Ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών που αντιμετωπίζουν έντονες οικονομικές δυσχέρειες συνεχίζει να αυξάνεται.
- § Στις περισσότερες οικογένειες οι μόνες μητέρες έχουν την επιμέλεια των παιδιών.
- § Τα ποσά που τα δικαστήρια εκδικάζουν και απαιτούν από τους πρώην συζύγους για τη διατροφή των παιδιών είναι λιγότερα από τα μισά έξοδα ανατροφής του παιδιού.
- § Τα ποσά που στην πραγματικότητα πληρώνουν είναι ακόμη μικρότερα.

Η πιο σημαντική διαπίστωση είναι ότι υπάρχει μικρή ή και καμία συσχέτιση μεταξύ του εισοδήματος του πατέρα και του ποσού διατροφής που πληρώνει , ενώ σε μερικές χώρες έχει βρεθεί ακόμη και αρνητική συσχέτιση.

Επομένως, παρότι οι πατέρες με πολύ μικρό χαμηλό εισόδημα μπορούν θεωρητικά να πληρώσουν αντίστοιχα μικρό ποσό διατροφής, στην παρούσα κατάσταση αυτοί που δεν πληρώνουν την διατροφή είναι κυρίως οι πατέρες που έχουν την οικονομική δυνατότητα.

Πολλά κράτη έχουν πάρει αυστηρά μέτρα και έχουν εφαρμόσει ειδικά προγράμματα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της μη καταβολής της διατροφής από τους γονείς (συνήθως από τους πατέρες) που δεν έχουν γονική μέριμνα των παιδιών. Τα προγράμματα αυτά συνήθως βασίζονται σε ορισμένα κύρια δεδομένα:

- § Τα ποσά τα οποία πρόκειται να καταβληθούν δεν καθορίζονται από δικαστές ύστερα από την εκδίκαση της υποθέσεως, αλλά από τα διοικητικά συμβούλια ή υπηρεσίες με βάση στοιχεία ερευνών για το πραγματικό κόστος ανατροφής ενός παιδιού.
- § Η διατροφή εισπράττεται απευθείας από το εισόδημα του πατέρα, συνήθως ύστερα από περικοπή του μισθού του.
- § Ο γονέας που έχει την επιμέλεια δεν χρειάζεται να προσπαθεί να εντοπίσει ή να αναζητήσει το γονέα που οφείλει να καταβάλει το ποσό της διατροφής.
- § Όταν ο γονέας που δεν έχει την επιμέλεια αμελεί να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του/της, το κράτος θα καλύψει το κενό που οφείλει να πρέπει να καταβάλει το ποσό στο κράτος.
- § Το κράτος επεξεργάζεται προγράμματα για την επιβολή της συμμόρφωσης.

Η αλλαγή κατοικίας του ενός ή και των δυο συζύγων, που πολλές φορές είναι επακόλουθο του χωρισμού, συνεπάγεται πολλές πρακτικές αλλαγές και την ανάγκη προσαρμογής όλων των μελών της οικογένειας σε διαφορετικές συνθήκες και τρόπο ζωής, σε διαφορετικές γειτονιές, σχολεία και κύκλους

φίλων και γνωστών. Τον πρώτο χρόνο μετά τον χωρισμό, πολλοί χωρισμένοι άνδρες ιδιαίτερα από παραδοσιακούς γάμους και γυναίκες αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες και στρες στη διαχείριση του σπιτιού και στις καθημερινές δραστηριότητες, και είναι περισσότερο αποδιοργανωμένοι σε σύγκριση με τους παντρεμένους γονείς σε θέματα ειδικά του νοικοκυριού, τις οικιακές εργασίες και των προγραμματισμό των δραστηριοτήτων.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η αντιμετώπιση των διαφόρων δυσκολιών των μονογονεϊκών οικογενειών αποτελεί διεθνώς έναν από τους πιο βασικούς στόχους των συστημάτων κοινωνικής πολιτικής των διαφόρων κρατών. Παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στη θέσπιση και την εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων καθώς και στις προτάσεις για την βελτίωση των μέτρων στήριξης.

Μελέτες σε διεθνή κλίμακα έχουν δείξει ότι τα οικονομικά μέτρα στήριξης και τα επιδόματα για την αντιμετώπιση των κοινωνικο-οικονομικών δεν επαρκούν και ότι είναι απαραίτητη και η λήψη μέτρων για την πλήρη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και για την παροχή ποικίλων υπηρεσιών προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.(Goode, 1993)

Η ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή καλύτερων υπηρεσιών φροντίδας για τα παιδιά, με ειδικά προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των γυναικών ώστε να αποκτήσουν τα εφόδια για καλύτερη εργασία και αντίστοιχα μεγαλύτερο μισθό, καθώς και με την κατάργηση των μέτρων για περιορισμό της βοήθειας όταν ο μισθός είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο. Η παροχή ποικίλων υπηρεσιών για τη στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών, σε αυτόν τον τομέα έχουν την πρωτιά οι σκανδιναβικές χώρες, είναι σημαντικό να περιλαμβάνει, ειδικά μέτρα και βοήθεια σε πολλούς τομείς, όπως είναι η κατοικία, η ιατρική περίθαλψη, η

άδεια εγκυμοσύνης και τα επιδόματα για διάφορες ανάγκες των παιδιών. (Χατζηχρήστου, 1999)

Στη Ελλάδα, όπως αναφέρει η Κογκίδου, 1995 λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 1991, το «Κέντρο Μονογονεϊκής Οικογένειας» ως μια δράση του προγράμματος ΦΤΩΧΕΙΑ^{3 AM 08} στη Δυτική Θεσσαλονίκη. Μετά την πρώτη καταγραφή 290 οικογενειών στην περιοχή η δράση του έχει επικεντρωθεί σε 96 οικογένειες που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, ως προς τη φτώχεια και των κοινωνικό αποκλεισμό. Η στρατηγική του για την αντιμετώπιση της φτώχειας συνίσταται σε:

- § **Βελτίωση των υλικών συνθηκών διαβίωσης** (οικονομική διάσταση της φτώχειας).
- § **Ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής** (κοινωνική και πολιτική διάσταση της φτώχειας)
- § **Πολιτιστικός εμπλουτισμός της ζωής τους** (πολιτιστική διάσταση της φτώχειας)
- § **Τέλος, Υπέρβαση των συμπεριφορών διακρίσεων που υπάρχουν στο κοινωνικό περιβάλλον.**

Παράλληλα, πραγματοποιούνται διάφορες δραστηριότητες για τα παιδιά και τους γονείς. Είναι το πρώτο κέντρο στην Ελλάδα, που αντιμετωπίζει συνολικά τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών και περιλαμβάνει εξειδικευμένες και διαφοροποιημένες παρεμβάσεις στα πλαίσια ενός πολυδιάστατου μοντέλου. Είναι αποτέλεσμα προσεκτικής και εμπειριστατωμένης μελέτης των αναγκών της περιοχής, δίνει ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση στη δημιουργία των χρηστριών στη διαμόρφωση των δράσεων του, στη δημιουργία δεσμών αλληλεγγύης των μελών των μονογονεϊκών οικογενειών, στην ορατότητα του στην κοινότητα και στην δικτύωση του. Τα αποτελέσματα της προσέγγισης τους για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών ήταν πολύ θετικά.

3.7 Μονογονεϊκές Οικογένειες: κοινωνικές στάσεις , κοινωνικές σχέσεις και δίκτυα υποστήριξης .

«Με τον σύζυγό μου, αποφασίσαμε να χωρίσουμε αλλά με απασχολεί η κοινωνική απομόνωση και η αντίδραση του οικείου περιβάλλοντός μου.

“Μια αληθινή μαρτυρία”

Όταν ένα ζευγάρι χωρίζει, είναι πιθανό να υπάρξει από το περιβάλλον κριτική, δημιουργώντας το συναίσθημα πως η κοινωνία μας χρεώνει με μια «αποτυχία» και πως εμείς φέρουμε ένα σημαντικό μέρος της ευθύνης. Συνήθως οι συγγενείς και οι φίλοι προσπαθούν να το μεταπείσουν, ιδιαίτερα αν δε γνωρίζουν τα προβλήματα του γάμου του. Η προσπάθεια αυτή μπορεί να είναι πολύ έντονη και πιεστική και να δυσχεραίνει την κατάσταση για το ζευγάρι. Η οριοθέτηση πως το διαζύγιο αποτελεί ένα προσωπικό θέμα του ζευγαριού και πως η απόφασή του πάρθηκε για να έχει μια καλύτερη ζωή, μπορεί να το απαλλάξει από επιπλέον συναισθηματική φόρτιση.

Τα τελευταία χρόνια, η αύξηση των διαζυγίων έχει συνδεθεί με την προοδευτική αλλαγή των στάσεων γύρω από το διαζύγιο και με μια αύξηση της αποδοχής της διάλυσης του γάμου. Παρόλο την αλλαγή των αρνητικών στάσεων για τα χωρισμένα πρόσωπα, διατηρείται ακόμα στις μέρες μας έντονο το κοινωνικό στίγμα για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Αυτό συμβαίνει γιατί θεωρείται απειλή για το θεσμό της παραδοσιακής οικογένειας με δυο γονείς και της σταθερότητας της κοινωνίας. Οι χαρακτηρισμοί «διαλυμένες οικογένειες» ή «ελλιπών οικογενειών» ή «αποδιοργανωμένων οικογενειών» αποτελούν τις αιτίες που συνδέονται για τις αντιλήψεις που επικρατούν στην εποχή μας σε σχέση με τις μονογονεϊκές οικογένειες και που υποστηρίζουν ότι έχουν αναπόφευκτα αρνητική επίδραση στα παιδιά.

Τα αρνητικά αυτά στερεότυπα και η κοινωνική προκατάληψη εναντίον των μονογονεϊκών οικογενειών, σαν μη φυσιολογική ως προς την δομή της, αντικατοπτρίζονται και στους τρόπους αντιμετώπισης των αναγκών και τις υπηρεσίες που προσφέρουν στα μέλη των μονογονεϊκών οικογενειών οι διάφοροι φορείς, κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγείας, που είναι παρόμοιες με τις υπηρεσίες που προσφέρονται στις πυρηνικές οικογένειες.(Hawkins, 1979 & Κογκίδου, 1995)

Το διαζύγιο επιφέρει αλλαγές, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στις κοινωνικές σχέσεις των πρώην συζύγων με τους συγγενείς, τους φίλους, τους γνωστούς και τον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο τους. Ως δίκτυο υποστήριξης έχει οριστεί «ένα σύνολο προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το πρόσωπο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα και γίνεται δέκτης συναισθηματικής υποστήριξης, υλικής βοήθειας και υπηρεσιών, και πληροφοριών και νέων κοινωνικών επαφών». (Walker , MacBride, & Vachon,1977)

Οι αλλαγές στις σχέσεις του ζευγαριού προκαλούν μεταβολές στις σχέσεις με τους ανθρώπους του κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου, με αποτέλεσμα πολλές φορές να εμπλέκονται στη διαδικασία του διαζυγίου υποστηρίζοντας ή παρεμποδίζοντας τις προσπάθειες για λήξη του γάμου. Οι σχέσεις με τους συγγενείς, φίλους, γνωστούς μπορούν με την σειρά τους να μετριάσουν ή να επιδεινώσουν την επίδραση του χωρισμού.

Μελέτες έδειξαν, πως οι γυναίκες μετά το διαζύγιο έχουν στενότερη επαφή και επικοινωνία με το συγγενικό περιβάλλον, συγκριτικά με τους άνδρες. Αυτό τους προσφέρει ασφάλεια, συναισθηματική στήριξη, υλική και πρακτική βοήθεια, όπως και βοήθεια στη φροντίδα για την φύλαξη των παιδιών, ιδιαίτερα κατά την διάρκεια του πρώτου έτους μετά το διαζύγιο. Πολλές φορές παρά την υποστήριξη τους, οι συγγενείς γίνονται κριτικοί και παρεμβαίνουν ιδιαίτερα στα θέματα ανατροφής των παιδιών. Έτσι δημιουργείται ένταση, παλινδρόμηση,

αισθήματα εξάρτησης από την πλευρά της μητέρας και αλλαγές στα όρια των ρόλων αλλά και των σχέσεων.

Οι κοινωνικές σχέσεις και η κοινωνική ζωή των προσώπων μετά τον χωρισμό τις περισσότερες φορές περιορίζονται σημαντικά. Το συναίσθημα στην αρχική φάση που επικρατεί είναι η μοναξιά, (ένα με δύο χρόνια) . Η κοινωνική ζωή και ρόλοι τείνουν να οργανώνονται με βάση τα ζευγάρια και τις πυρηνικές οικογένειες. Έτσι τα πρόσωπα που έχουν χωρίσει δεν θεωρούνται για κατάλληλα για την συμμετοχή τους σε κοινωνικές εκδηλώσεις. Πολλές φορές θεωρούνται «απειλή» για τα παντρεμένα ζευγάρια, ιδιαίτερα οι χωρισμένες γυναίκες.(Goetting, 1981)

Επιπλέον, είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο, να υπάρχει μια αποστασιοποίηση από τους κοινούς φίλους του ζευγαριού. Είναι πιθανό να αποφεύγουν έρχονται σε επαφή με τα χωρισμένα ζευγάρια για ένα διάστημα γιατί το διαζύγιο τους , ίσως αποτελεί μία δοκιμασία και για τη δική τους σχέση, προβληματίζοντας τους για την πορεία του δικού τους γάμου.

Οι πιο πολλές από τις μόνες μητέρες διατηρούν τις παλιές τους φιλίες , που τους δίδουν κατανόηση, συναισθηματική στήριξη, συμβουλές και βοήθεια, ενώ με το πέρασμα του χρόνου δημιουργούνται και νέες φιλίες. Από την άλλη , συχνά οι μόνες – μητέρες εξαιτίας του υπερβολικού φόρτου εργασίας και της φροντίδας της οικογένειας δεν διατηρούν με ευκολία τις κοινωνικές επαφές ή αλλά ούτε να δημιουργήσουν νέες σχέσεις. Έτσι, λόγω του περιορισμένου χρόνου και της ενέργειας που χρειάζεται για κάτι τέτοιο, έχουν λίγους φίλους και συμμετέχουν λιγότερο σε κοινωνικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις συγκριτικά με τις παντρεμένες γυναίκες και τους πρώην συζύγους τους.(Hetherington, Cox, & Cox, 1997)

«Όσον αφορά τις συντροφικές σχέσεις και ερωτικές σχέσεις των πρώην συζύγων, ανδρών και γυναικών, με το πέρασμα του χρόνου γίνεται συνήθως η

μετάβαση από σύντομες περιστασιακές σχέσεις σε στενές συντροφικές σχέσεις με συναισθηματική δέσμευση και βαθύτερη επικοινωνία». (Χατζηχρήστου, σελ.114, 1999)

Τέλος, σημαντικά δίκτυα αλληλοϋποστήριξης και βοήθειας αποτελούν και οι διάφοροι σύλλογοι όπως: σύλλογοι μόνων-γονέων, και σύλλογοι μονογονεϊκών οικογενειών που έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

3.8 Άλλη γυναίκα – Άλλος άνδρας.

Όταν ο χωρισμένος πατέρας ζει με άλλη γυναίκα, πολλές μητέρες δε θέλουν να τη δουν τα παιδιά τους και επιπλέον ακόμη περισσότερο, αν αυτή η γυναίκα έπαιξε σημαντικό ρόλο στο χωρισμό του ζευγαριού. Εάν συμβαίνει αυτό, τότε δεν μπορούν να πάνε να την βλέπουν «σαν κάτι μικρό που θα μπορούσε να μολύνει τα παιδιά». Κι αν ο πατέρας παντρευτεί μ' αυτή την γυναίκα, η μητέρα θα πρέπει να υποκύψει στην ιδέα ότι τα παιδιά θα την αποδεχθούν, όμως δεν θα πάψει να τη νιώθει σαν μια μικρή επιβολή.

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει όταν η μητέρα ζει με άλλον άνδρα ή κάνει ένα δεύτερο γάμο. Πολλοί πατέρες νιώθουν ανασφαλείς κι απειλούμενοι.

Φοβούνται ότι με την παρουσία ενός "δεύτερου άνδρα" ίσως χάσουν την επίδραση που ασκούν στα παιδιά τους ή ότι τα παιδιά τους θα απομακρυνθούν από αυτούς και θα πλησιάσουν το νέο άνδρα. Ωστόσο, με το χρόνο αποδεικνύεται ότι η επίδραση του πατέρα στα παιδιά του δεν αλλάζει καθόλου,

εκτός από εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες η σχέση μεταξύ των παιδιών και του άνδρα στο σπίτι γίνεται σταθερή και στενή. Τα παιδιά αν και μπορεί να αναπτύξουν μια καλή σχέση με τον καινούριο σύντροφο της μητέρας, ξεχωρίζουν πάντα τον πατέρα τους.

Ανακεφαλαίωση.

Οι αιτίες διαζυγίου διαφέρουν από εποχή σε εποχή, αλλά και ανάλογα με τον πολιτιστικό υπόβαθρο της κοινωνίας. Ο γάμος και το διαζύγιο δεν παύουν να αποτελούν προσωπική υπόθεση του ζευγαριού, μπορούν όμως να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τις πιο βασικές αιτίες που παρουσιάζονται: Μια από τις βασικές αιτίες του διαζυγίου, είναι η μη σωστή προετοιμασία του ζευγαριού για το γάμο. Άλλες αιτίες διαζυγίου είναι η συμμετοχή της γυναίκας στον εργασιακό χώρο η οικονομική της ανεξαρτησία, η άνοδος εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου της γυναίκας, η αλλαγή της νομοθεσίας στο διαζύγιο, χωρίς υπαιτιότητα, οι αλλαγές στη ζωή και των δύο φύλων και στο ζευγάρι, οι αλλαγές στην αντίληψη για συζυγική και συντροφική ζωή, η μεταβολή στις αξίες και πρότυπα στις νέες γενιές, για τον θεσμό της οικογένειας, οι υψηλές οικονομικές απαιτήσεις του τρόπου ζωής της, η μη ανοχή του ενός προς τον άλλο, οι οικονομικές δυσκολίες που φέρνουν το ζευγάρι σε συγκρούσεις. Μια από τις πιο επικίνδυνες και όμως παγκόσμια απειλή της συζυγικής αρμονίας είναι τα «πεθερικά».

Τα παιδιά είναι πολλές φορές αιτία για την δημιουργία συζυγικών καυγάδων και για το διαζύγιο των γονιών τους . Πολύ πριν από την γέννηση τους μπορούν να επηρεάσουν την αρμονία του ζευγαριού.

Τέλος, μια από τις πιο κύριες αιτίες διαζυγίου σύμφωνα με έρευνες, είναι η μοιχεία.

Όπως, αναφέρει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, η συχνότητα των διαζυγίων τα τελευταία χρόνια έχει δείξει θεαματική αύξηση. Ο συχνότερος λόγος σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, τα τελευταία τρία χρόνια παρουσιάζεται το συναινετικό διαζύγιο και ακολουθούν οι άλλοι «νόμιμοι λόγοι» της ισχύουσας νομοθεσίας και η «υπερτετραετής διάσταση». Τα δεδομένα αυτά είναι ιδιαίτερα σημαντικά, γιατί δείχνουν καθαρά την διαφοροποίηση των κοινωνικών στερεοτύπων των κοινωνικών στερεοτύπων γύρω από το διαζύγιο, αφού ουσιαστικά το συναινετικό διαζύγιο «ισοδυναμεί με αναγνώριση συνυπαιτιότητας.

Έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει συνήθως διαφορετική οπτική από τους συζύγους, για τους «λόγους» του διαζυγίου. Τα παράπονα των γυναικών αναφέρονται πιο συχνά στην: στην έλλειψη εμπιστοσύνης, σε ανωριμότητα, αλκοολισμό, οικονομικά και εργασιακά προβλήματα, στην ύπαρξη άλλων σεξουαλικών σχέσεων εκτός γάμου και η εσωτερική σύγκρουση των ρόλων που συνδεόταν με τους αγώνες για ανεξαρτησία και αυτονομία. Τα παράπονα των αντρών αφορούν: υπερβολική προσήλωση στην εργασία, προβλήματα με συγγενείς και, άλλα εξωτερικά γεγονότα (ένας θάνατος στη οικογένεια, αλλαγή εργασίας, ένα τρίτο πρόσωπο) και οι διαφωνίες για το ρόλο των γυναικών και των αντρών. Ενδεικτικό επίσης της διαχρονικής αλλαγής των αντιλήψεων για τις αιτίες χωρισμού ήταν η έλλειψη επικοινωνίας και κατανόησης, γεγονός που αποτελεί παράπονο τόσο των αντρών όσο και των γυναικών.

Οι εξελικτικές φάσεις του διαζυγίου του είναι μια ποικιλία δεσμών, όπως συναισθηματικοί, σεξουαλικοί, κοινωνικοί, οικογενειακοί, οικονομικοί και νομικοί, η ρήξη των οποίων προκαλεί διαφορετικές αντιδράσεις και μεταβολές στο πρόσωπο και ο δεσμός μπορεί να μεταβληθεί σε διαφορετικό χρονικό

σημείο. Έτσι τις πιο πολλές φορές η συναισθηματική ρήξη προηγείται από τον φυσικό χωρισμό.

Η απόφαση για το διαζύγιο καθώς και ο φυσικός χωρισμός και η νομική επιβεβαίωση αυτού, διακινούν ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις. Οι κυριότερες ψυχολογικές αντιδράσεις είναι συνήθως λύπη, θυμός, κατάθλιψη, αλλαγές στην αυτοεκτίμηση, παλινδρόμηση, στρες, άγχος, συναισθηματική προσκόλληση του/της συζύγου στον άλλο, αισθήματα ανακούφισης και δημιουργίας προοδευτικά μιας κατάστασης που θα οδηγήσει σε νέες ευκαιρίες στη ζωή.

Το διαζύγιο είναι μια διαδικασία που αποτελείται από έξι στάδια σε διαφορετικούς τομείς, η σειρά δεν είναι ίδια για όλα τα πρόσωπα, όπως ίδια δεν είναι και η ένταση. Τα στάδια αυτά είναι το συναισθηματικό διαζύγιο, το νομικό διαζύγιο, το οικονομικό διαζύγιο, το διαζύγιο από τον κοινό γονεϊκό ρόλο, το διαζύγιο από την κοινότητα και το ψυχικό διαζύγιο.

Με βάση την ψυχοθεραπευτική της εμπειρία η Kessler (1975), αναφέρει επτά στάδια, στα οποία αναλύει την ψυχολογική διαδικασία του διαζυγίου αυτά είναι: η απομυθοποίηση, η διάβρωση, η αποσύνδεση/αδιαφορία, ο φυσικός χωρισμός, ο θρήνος, η δεύτερη εφηβεία, η διερεύνηση και η σκληρή προσπάθεια.

Το διαζύγιο είναι μία από τις χειρότερες εμπειρίες στη ζωή ενός παιδιού. Το αν θα τους προκαλέσει ψυχολογικά προβλήματα ή όχι εξαρτάται αφενός από την προσωπικότητα του παιδιού και αφετέρου από το χειρισμό των γονιών.

Τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι το διαζύγιο για τους εφήβους είναι ένα γεγονός οδυνηρό και δύσκολο, παρόλο που έχουν τη γνωστική ικανότητα για πληρέστερη κατανόηση των λόγων του χωρισμού των γονιών τους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι έφηβοι χρειάζεται να αντιμετωπίσουν, συγχρόνως με τις προσωπικές τους έντονες αλλαγές και τις αλλαγές που είναι αποτέλεσμα του χωρισμού των γονιών τους.

Όσο δύσκολο κι αν είναι το θέμα του διαζυγίου, το καλύτερο είναι να μιλήσουν και οι δυο γονείς στο παιδί έτσι, ώστε να αντιληφθεί με σαφήνεια ότι

ο καθένας αναλαμβάνει τις ευθύνες του, χωρίς να εκφράζει αρνητικές κρίσεις για τον άλλο γονέα, έστω κι αν η συμπεριφορά του ήταν πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν.

Η οικογένεια με ένα γονέα αποτελεί μια πραγματικότητα σε όλες τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες και κατά συνέπεια και στην Ελλάδα.

Πρόκειται για τη μορφή της οικογένειας που απειλείται περισσότερο με κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ τον καμβά των αιτιών που οδηγούν στη δημιουργία τέτοιου τύπου οικογένειας αποτελούν τα διαζύγια, ο θάνατος του ενός γονέα, αλλά και η στάση ζωής, όπως στις περιπτώσεις των παιδιών εκτός γάμου. Μπορούν να διαπιστωθούν πολλοί τύποι σχέσεων μεταξύ των γονέων και των παιδιών τους: Οι διαζευγμένοι ή χωρισμένοι γονείς, η μητέρα που ζει μόνη με ένα παιδί αγνώστου πατρός, η «εκούσια μονογονεϊκή οικογένεια», οι χήρες και οι χήροι, η ελεύθερη σχέση μεταξύ δυο γονέων που δεν συγκατοικούν και η υιοθεσία.

Το διαζύγιο αποτελεί την διάλυση του γάμου, αλλά δεν αποτελεί την διάλυση της οικογένειας. Το πώς θα διαμορφωθεί το υπόλοιπο της ζωής τους εξαρτάται και από τις σχέσεις που θα έχουν ανάμεσα τους και με τα παιδιά τους, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι για διάφορους λόγους δεν κατάφεραν να υπάρξουν για πάντα ζευγάρι.

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς για την θετική προσαρμογή των παιδιών στο χωρισμό των γονιών τους αποτελούν οι καλές σχέσεις μεταξύ των δυο γονέων, η καλή στάση, η συνεργατικότητα και η αλληλοϋποστήριξη για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Οι αλλαγές που επιφέρει ένα διαζύγιο είναι πολύ σημαντικές σε όλους τους τομείς, τον συναισθηματικό, τον οικονομικό, τον κοινωνικό, κ.α. Ένας χωρισμός εμπεριέχει την έννοια της απώλειας. Κάθε απώλεια μιας σχέσης, είτε πρόκειται για συζύγους, είτε για ερωτικούς συντρόφους, είναι εξίσου σημαντική

και ιδιαίτερα επώδυνη. Προκαλεί πόνο, σύγχυση, συναισθηματική παράλυση, ενοχές, φόβους και ανασφάλεια για το μέλλον.

Η μοναχικότητα είναι απαραίτητη για ένα χρονικό διάστημα. Είναι σημαντικό το πρόσωπο να έρθει σε επαφή με τα συναισθήματά του ακόμη κι αν αυτά είναι αρνητικά. Είναι απαραίτητο να συλλογιστεί τις δικές του ευθύνες, τα λάθη του, να επεξεργαστεί το θυμό του, την πικρία του και στο τέλος να συγχωρήσει τον εαυτό του αλλά και τον πρώην σύντροφό του. Με αυτό τον τρόπο το πρόσωπο θα μπορέσει να προχωρήσει και θα κατακτήσει την ψυχική ηρεμία.

Οι σύζυγοι μετά το διαζύγιο πρέπει να περάσουν μέσα από ορισμένες φάσεις με στόχο να μπορέσουν να επανασταθεροποιηθούν και να χαράξουν νέα πορεία ζωής. Οι γονείς αντιμετωπίζουν μια σειρά από θέματα. Ο γονιός που έχει την κηδεμονία των παιδιών θα πρέπει να αντιμετωπίσει την μοναξιά, την έλλειψη της κατάλληλου συστήματος υποστήριξης, τις διευθετήσεις για την φροντίδα των παιδιών, τα προβλήματα επιμέλειας. Αλλά και ο γονέας που δεν έχει την επιμέλεια θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει ορισμένες καταστάσεις, όπως τις ελάχιστες σχέσεις με τα παιδιά του, την αποδιοργάνωση των καθημερινών ρυθμών της ζωής του, τη μοναξιά, την αυτοκατηγορία για τον αποτυχημένο γάμο, τις συγκρούσεις για την επιμέλεια και τις επισκέψεις στα παιδιά. Προβλήματα που μπορούν να παρουσιαστούν μετά το διαζύγιο και στους δυο συζύγους είναι: προβλήματα σχέσεων και επικοινωνίας με τους συγγενείς, τα παιδιά, τους συνεργάτες, τους φίλους και οικονομικά προβλήματα.

Οι οικονομικές συνέπειες του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν συνήθως χαμηλότερα εισοδήματα από ότι ο πρώην σύζυγος και επωμίζονται το κόστος για τα παιδιά που συνήθως μένουν μαζί

τους και την ευθύνη για την φροντίδα τους, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες και τις ώρες εργασίας τους.

Στη Ελλάδα, όπως αναφέρει η Κογκίδου, 1995 λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 1991, το «Κέντρο Μονογονεϊκής Οικογένειας» ως μια δράση του προγράμματος ΦΤΩΧΕΙΑ ^{3 AM 08} στη Δυτική Θεσσαλονίκη. Μετά την πρώτη καταγραφή 290 οικογενειών στην περιοχή η δράση του έχει επικεντρωθεί σε 96 οικογένειες που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, ως προς τη φτώχεια και των κοινωνικό αποκλεισμό.

Το διαζύγιο επιφέρει αλλαγές, στις διαπροσωπικές σχέσεις, στις κοινωνικές σχέσεις των πρώην συζύγων με τους συγγενείς, τους φίλους, τους γνωστούς και τον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο τους. Ως δίκτυο υποστήριξης έχει οριστεί ένα σύνολο προσωπικών επαφών μέσω των οποίων το πρόσωπο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα και γίνεται δέκτης συναισθηματικής υποστήριξης, υλικής βοήθειας και υπηρεσιών, και πληροφοριών και νέων κοινωνικών επαφών.

Όταν ο χωρισμένος πατέρας ζει με άλλη γυναίκα, πολλές μητέρες δε θέλουν να τη δουν τα παιδιά τους και επιπλέον ακόμη περισσότερο, αν αυτή η γυναίκα έπαιξε σημαντικό ρόλο στο χωρισμό του ζευγαριού. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει όταν η μητέρα ζει με άλλον άνδρα ή κάνει ένα δεύτερο γάμο. Πολλοί πατέρες νιώθουν ανασφαλείς κι απειλούμενοι.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Αναδιοργανωμένη Οικογένεια.

Εισαγωγή.

Πάρα πολλά παιδιά σήμερα δεν ανατρέφονται από τους γονείς του, αλλά από άλλους. Αναφέρομαι κυρίως στις οικογένειες, όπου οι γονείς έχουν χωρίσει, έχει ο ένας ή και οι δύο πεθάνει ή δεν παντρεύτηκαν ποτέ ή δεν μπορούν να φροντίσουν τα παιδιά τους για οποιοδήποτε λόγο. Επίσης, ολοένα περισσότερα παιδιά ανατρέφονται από ζευγάρια του ίδιου φύλου, προπαντός γυναίκες. Όταν δημιουργούνται οι νέες αυτές οικογένειες για τα παιδιά, ονομάζονται αναδημιουργημένες, συγγενικές, υιοθετούσες ή φιλοξενούσες. Όταν μια οικογένεια δεν είναι ανασυστημένη, τότε είναι οικογένεια ενός γονιού.

Σύμφωνα με την Satir (2000), οι αναδημιουργημένες οικογένειες, εμφανίζονται σε διάφορες μορφές: Μια γυναίκα με παιδιά παντρεύεται έναν άντρα χωρίς παιδιά, ένας άνδρας με παιδιά παντρεύεται μια γυναίκα χωρίς παιδιά, και οι δυο έχουν παιδιά από προηγούμενους συντρόφους.

Οι οικογένειες περισσότερο μοιάζουν παρά διαφέρουν μεταξύ τους. Όλοι οι παράγοντες που παρουσίασα μέχρι τώρα - αυτεκτίμηση, επικοινωνία - ισχύουν και για τις οικογένειες του ενός γονιού και για τις μικτές. Μόλο που οι τελευταίες έχουν και μερικές άλλες πλευρές, που εξαιτίας τους φαίνονται κάποτε διαφορετικές, οι άλλοι παράγοντες είναι απλές παραλλαγές.

Το φαινόμενο των νέων γάμων ήταν συχνό από παλιά. Πολλά άτομα επιχειρούσαν να ξαναπαντρευτούν, φέρνοντας μαζί τους και παιδιά από

προηγούμενους γάμους. Η διαφορά με τη σημερινή εποχή έγκειται στο γεγονός ότι ο γάμος παλαιότερα ήταν αποτέλεσμα της υψηλής θνησιμότητας των συζύγων, ενώ τώρα είναι εξαιτίας της συχνότητας των διαζυγίων.

Σε μερικές περιπτώσεις η ζωή είναι τόσο ευχάριστη κι αρμονική και τα παιδιά προσαρμόζονται αμέσως. Σε άλλες περιπτώσεις, όμως τα πράγματα δεν είναι και τόσο ειδυλλιακά.

Στη φάση της δημιουργίας της νέας οικογένειας, όλα τα μέλη της βιώνουν νέους ρόλους και κάνουν νέες προσαρμογές. Από την άλλη, η ενσωμάτωση παιδιών από προηγούμενους γάμους στη νέα σύνθεση της οικογένειας είναι αναπόφευκτο ότι θα δημιουργήσει εντάσεις, όσο καλοπροαίρετη και να είναι οι συμβαλλόμενοι.

Η ενσωμάτωση του νέου γονέα δεν είναι τόσο απλή, υπόθεση. Μπορεί να έχει όλη την καλή διάθεση να αγαπήσει τα παιδιά, αλλά να έχουν συγκρούσεις ώστε αυτό να μην είναι εφικτό. Η ένταξη του, στην οικογενειακή ζωή προϋποθέτει την ανάπτυξη συναισθηματικής σχέσης με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα με τα παιδιά, τα οποία επηρεάζονται και συμπεριφέρονται με τα συναισθήματα τους.

Παρατηρείται συχνά στις νέες οικογένειες ο ένας σύζυγος να είναι αυτός που δεν μπορεί να αποδεχθεί και να λειτουργήσει με τα παιδιά του συντρόφου του. Νιώθει ότι εισβάλλουν στην προσωπική τους ζωή και θυμώνει μαζί τους, επειδή υποβαθμίζουν ή και καταστρέφουν την συζυγική τους σχέση. Ο "πατριός" και η "μητριά" δεν είναι προετοιμασμένοι για το ρόλο του γονέα. Είναι προετοιμασμένοι για το ρόλο του συζύγου, αλλά όχι και για την ανατροφή παιδιών.

Όταν ένας από τους δυο γονείς ξαναπαντρεύεται, το παιδί, έχει δυο οικογένειες: μια βιολογική, που όμως έχει "διαλυθεί", και μια "νέα οικογένεια",

στην οποία και ζει καθημερινά. Αυτή η νέα κατάσταση είναι περίπλοκη και απαιτεί χρόνο, υπομονή, αντοχή και ψυχική διάθεση, ώστε τα πρόσωπα να ξεκαθαρίσουν και να παραδεχτούν αυτή την καινούρια φάση. Αρκετές οικογένειες τα καταφέρνουν, άλλες όμως όχι. Αυτό εξαρτάται από την ηλικία των παιδιών, το φύλο τους, αν ο νέος σύζυγος έρχεται μόνος του ή με τα παιδιά, και ο χαρακτήρας όλων, δηλαδή πόσο εύκολα μπορούν να προσαρμοστούν σε αυτές τις αλλαγές.

Επίσης, ένα νέο συγγενικό δίκτυο δημιουργείται κι αν διατηρούνται οι σχέσεις και με το παλιό συγγενικό δίκτυο, τότε το πεδίο κοινωνικοποίησης μπορεί να διευρύνεται, όμως στο παιδί μπορεί να δημιουργεί σύγχυση. Για αυτό το λόγο οι συναισθηματικές σχέσεις παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην αναδημιουργημένη οικογένεια.

Ανάμεσα στους "πατριούς"/"μητριές" και τα παιδιά η σχέση δεν είναι βιολογική, αλλά συναισθηματική και παιδαγωγική. Όσο σαφής, απλός και συνετός είναι ο βιολογικός δεσμός, τόσο υποκειμενικός και πολύπλοκος είναι ο εξ' ορισμού συναισθηματικός δεσμός. Οι οικογένειες αυτές θα πρέπει να διευθετούν τα προβλήματα τους χωρίς τη βοήθεια των νόμων, και να διευκολύνουν τις σχέσεις μεταξύ των μελών. Έτσι καταναλώνουν πολύ χρόνο κι ενέργεια για την επινόηση νέων τρόπων διευθέτησης των σχέσεων τους, για να ορίσουν κάποιους κανόνες συμπεριφοράς και να προσδιορίσουν την καθημερινή πραγματικότητα.

Σε κάθε οικογένεια νέα, όταν υπάρχουν παιδιά από τους προηγούμενους γάμους των συζύγων, τότε η σχέση μεταξύ των παιδιών γίνεται πιο πολύπλοκη και απαιτεί περισσότερη περίσκεψη κι οργάνωση, ώστε να λειτουργήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Μετά από ένα διάστημα κοινής ζωής, είναι πιθανό το ζευγάρι να θέλει να αποκτήσει ένα παιδί. Ο ερχομός αυτού του μωρού πολλές φορές ανησυχεί το

παιδί, το οποίο έχει ήδη αναγκαστεί να μοιραστεί την αγάπη της μητέρας ή του πατέρα του με τον «πατριό» ή τη «μητριά» του και τα παιδιά τους, και ξυπνά για άλλη μια φορά μέσα του ο φόβος της εγκατάλειψης.

Βασική, επίσης, προϋπόθεση για την καλή πορεία της “νέας” οικογένειας είναι όλα τα μέλη να είναι «ψυχικώς διαθέσιμα», να έχουν θέληση και να προσπαθούν, προκειμένου να προσαρμοστούν και να δημιουργήσουν μια οικογενειακή συνοχή. Έτσι το παιδί μπορεί να επωφεληθεί από τη νέα οικογενειακή κατάσταση, σ’ αυτήν την πιο διευρυμένη μορφή της, και να νιώθει ευχάριστα που του δίνεται η ευκαιρία να ζήσει κάτι τόσο διαφορετικό, μια κατάσταση που «διευρύνει τους ορίζοντες του, αναπτύσσει το κριτικό του πνεύμα και την ανεκτικότητα του» .

Είναι γεγονός ότι το παιδί δυσκολεύεται να δεχθεί τον χωρισμό των γονιών του, παρόλο τις προσπάθειες των βιολογικών και θετών γονιών, να συμβιώσουν ομαλά στη νέα οικογένεια.

Το παιδί από τη στιγμή που δεν έχει αποδεχθεί τη διάλυση του γονεϊκού ζευγαριού, κινδυνεύει να βιώσει το δεύτερο γάμο των γονιών του σαν προδοσία. Χρειάζεται να περάσει ένα χρονικό διάστημα μεταξύ της διάλυσης της οικογένειας και της ανασυγκρότησης. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να προσαρμοστούν σε μια νέα κατάσταση και να αφομοιώσει τις αλλαγές. Μεγάλη σημασία έχει η συζήτηση μεταξύ των παιδιών και του νέου ζευγαριού. Να εξηγηθεί η επιθυμία των ενηλίκων να ζουν με άλλους ενήλικες, και να διαβεβαιωθεί το παιδί πως οι γονείς το αγαπούν και το στηρίζουν.

Α΄ Μέρος.

4.1 Νέα οικογένεια – «Μωσαϊκό».

Το σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον, που μας μετατοπίζει συνεχώς και σε όλα τα επίπεδα από καταστάσεις ομοιογένειας, σταθερότητας και συνέχειας σε καταστάσεις αυξανόμενης πολυπλοκότητας, ασάφειας και ρευστότητας, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο το βασικό κύτταρο του κοινωνικού ιστού την οικογένεια. (Κατάκη, 2005)

Η "οικογένεια μωσαϊκό", είναι «ένα σύνολο στοιχείων τοποθετημένων το ένα δίπλα στο άλλο». Σε μια τέτοια οικογένεια υπάρχουν τα "παιδιά μου", "τα παιδιά σου", "ο πατριός", "η μηριά", και τα γνήσια ή ετεροθαλή αδέρφια. Αυτό συνεπάγεται μια ολόκληρη "φυλή" με εξ αίματος και εξ αγχιστείας παππούδες, γιαγιάδες, θείου, θείες και ξαδέρφια. (Γκαρμπάρ & Τεοντόρ, 1996)

Σύμφωνα με την Satir (2000), οι αναδημιουργημένες οικογένειες, εμφανίζονται σε διάφορες μορφές:

«Μια γυναίκα με παιδιά παντρεύεται έναν άντρα χωρίς παιδιά».

Σε αυτή την περίπτωση, η νέα οικογένεια αποτελείται από την γυναίκα, τα παιδιά της γυναίκας, τον σύζυγο και τον προηγούμενο σύζυγό της.

«Ένας άνδρας με παιδιά παντρεύεται μια γυναίκα χωρίς παιδιά».

Εδώ, η οικογένεια αποτελείται από τον άντρα, τα παιδιά του άντρα, τη νέα σύζυγο και την πρώην σύζυγό του.

«Και οι δυο έχουν παιδιά από προηγούμενους συντρόφους».

Η οικογένεια που προκύπτει από αυτή την περίπτωση, αποτελείται από την σύζυγο, τα παιδιά της, τον πρώην σύζυγο της, το νέο σύζυγο, τα παιδιά του και την πρώην γυναίκα του.

Στη βιβλιογραφία ξεπροβάλλουν για τις οικογένειες ορισμοί στις μεικτές, ανασυγκροτημένες, ανασυνδυασμένες, αναδιαμορφωμένες. Σε μια εποχή όπου οι περίπλοκες μορφές συμβίωσης είναι πλέον καθεστώς ορισμοί με αρνητική εννοιολογική απόχρωση, για παράδειγμα διαλυμένες οικογένειες, μοιάζουν ξεπερασμένες και αποπροσανατολιστικές.

4.2 Χαρακτηριστικά Αναδημιουργημένων Οικογενειών.

Παρόλο που υπάρχουν αρκετές διαφορετικές μορφές θετών οικογενειών, τις περισσότερες από αυτές διακρίνουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που αναμφίβολα επηρεάζουν τον ρυθμό αλλά και τον τρόπο ανάπτυξης τους. Όπως αναφέρει ο Δρ. Lisselote Wilk, ορισμένα από αυτά είναι:

- § Οι θετές οικογένειες είναι πιο πολύπλοκες από τις πυρηνικές.
- § Τα παιδιά έχουν συνήθως περισσότερους από δυο γονείς, έναν βιολογικό γονέα που μένει αλλού και περισσότερους από τέσσερις γιαγιάδες και παππούδες, που μένουν αλλού.
- § Οι δεσμοί μεταξύ γονιού-παιδιού είναι πιο παλιοί από τους δεσμούς μεταξύ των συζύγων. Συχνά οι δεσμοί ανάμεσα στο παιδί και τον βιολογικό γονέα που μένει μαζί του έχουν γίνει εξαιρετικά στενοί, κατά την περίοδο που το παιδί έμενε μόνο μ' αυτόν τον γονιό.
- § Οι νεοσύστατες οικογένειες συνήθως ξεκινάνε από απώλειες ή αλλαγές. Το παιδί έχει χάσει τουλάχιστον ένα σημαντικό πρόσωπο και αυτό μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην σύναψη μιας νέας σχέσης.
- § Οι νεοσύστατες οικογένειες έχουν διαφορετικές οικογενειακές ιστορίες. Πρέπει να αναπτύξουν μια κοινή αίσθηση της οικογένειας και μια κοινή ταυτότητα.

- § Ο “πατριός” ή η “μητριά” δεν έχουν υποχρεώσεις ή δικαιώματα, καθώς δεν υπάρχουν νόμιμες σχέσεις ανάμεσα στο μη βιολογικό παιδί και το νέο μέλος της οικογένειας.
- § Ο ρόλος του μη βιολογικού γονιού δεν είναι κοινωνικά προσδιορισμένος. Τις περισσότερες κοινωνίες δεν είναι σαφής ο ρόλος του γονιού που είναι μόνο κοινωνικός κι όχι βιολογικός.
- § Τα παιδιά ανήκουν πολλές φορές σε δυο νοικοκυριά. Αυτό σημαίνει, ότι όχι μόνο τα παιδιά αλλά και τα ενήλικα μέλη της οικογένειας, πρέπει να προσαρμοστούν και να νοιάζονται ο ένας για τον άλλον.
- § Αν υπάρχει βιολογικός γονιός που μένει μακριά, τότε και οι δυο βιολογικοί γονείς πρέπει να μοιράζονται σε κάποιο βαθμό τις ευθύνες (συναισθηματικές-οικονομικές) για την ανατροφή των παιδιών.
- § Τα εξωτερικά όρια της “αναδημιουργημένης οικογένειας”, πολλές φορές δεν είναι σαφής, και τα μέλη της οικογένειας έχουν διαφορετικές ιδέες για το ποιος ανήκει σ’ αυτή.
- § Στις περισσότερες κοινωνίες, τα κοινωνικά θεσμοποιημένα πρότυπα για τη ζωή νεοσύστατων οικογενειών είναι ανύπαρκτα. Το πρότυπο της πυρηνικής οικογένειας είναι αποτελεσματικό για μερικές, μόνο, “αναδημιουργημένες οικογένειες”. Για τις περισσότερες δεν είναι κατάλληλο.

4.3 Νέος γάμος και για τους δυο συζύγους .

Σύμφωνα με τον Garbar & Theodore (1996), το φαινόμενο των νέων γάμων ήταν συχνό από παλιά. Πολλά άτομα επιχειρούσαν να ξαναπαντρευτούν, φέρνοντας μαζί τους και παιδιά από προηγούμενους γάμους. Η διαφορά με τη σημερινή εποχή έγκειται στο γεγονός ότι ο γάμος παλαιότερα ήταν αποτέλεσμα της υψηλής θνησιμότητας των συζύγων, ενώ τώρα είναι εξαιτίας της συχνότητας των διαζυγίων.

Όταν και οι δυο γονείς ξαναπαντρεύονται, το παιδί δεν έχει μόνο δυο σπίτια, αλλά και δυο οικογένειες. Για ορισμένα παιδιά αυτό είναι ευχάριστο, για άλλα όμως η κατάσταση είναι πιο περίπλοκη.

Σε μερικές περιπτώσεις η ζωή είναι τόσο ευχάριστη κι αρμονική και τα παιδιά προσαρμόζονται αμέσως. Νιώθουν τυχερά από την ύπαρξη δυο μπαμπάδων και δυο μαμάδων και τεσσάρων γιαγιάδων και παππούδων, δυο υπνοδωματίων, διπλών γιορτών και δώρων κ.λ.π.

Σε άλλες περιπτώσεις, όμως τα πράγματα δεν είναι και τόσο ειδυλλιακά. Μπορεί να μην υπάρχουν δυο υπνοδωμάτια, ούτε και προσωπικά αντικείμενα στο σπίτι του γονέα που δεν μένει μαζί του. Έτσι το παιδί αισθάνεται επισκέπτης κάθε φορά που βλέπει το γονέα του.

Το παιδί που κάθε Σαββατοκύριακο πηγαίνει στο γονέα που δεν μένει μαζί, είναι κάθε φορά αναγκασμένο να προσαρμόζεται κάθε φορά στις νέες συνθήκες, στους νέους τρόπους ζωής, στις νέες εντολές και στους νέους κανόνες. Αν το παιδί μπορεί να προσαρμοστεί σε όλες αυτές τις διαφορές, θα αποκτήσει μεγάλη ευρύτητα του πνεύματος. Τις περισσότερες φορές όμως, το παιδί που επιστρέφει από την οικογένεια του Σαββατοκύριακου είναι μπερδεμένο, θλιμμένο και αμήχανο και χρειάζεται χρόνο μέχρι να βρει ξανά το ρυθμό του στην νέα οικογένεια.

Μερικές φορές μάλιστα το παιδί συμπεριφέρεται πολύ άσχημα. Είναι εκδικητικό απέναντι στους γονείς του, γιατί δεν του αρέσει η θέση στην οποία βρίσκεται ή είναι αναιδή και αντιδραστικό σε ότι του ζητάνε. Πολλές φορές προσπαθεί να φέρει σε σύγκρουση τους δυο γονείς του. Η κριτική σε φαγητό, εξόδους και παρατηρήσεις είναι η συνηθισμένη αντίδραση του.

Όταν οι βιολογικοί γονείς δεν έχουν καλές σχέσεις, το παιδί μπορεί να γίνει αφορμή για να αναπαραχθούν νέες και βαριές κατηγορίες. Το παιδί ακούσια

γίνεται ακροατής των επικρίσεων που ένας γονιός αναφέρει για τον άλλον, και επηρεάζεται από τη συνεχιζόμενη διαμάχη. Πολλές φορές απαιτείται από το παιδί να είναι ο έμπιστος τους, ο προστάτης τους ή ο φορέας της εκδίκησης. Το παιδί δύσκολα διώχνει από τη σκέψη του αυτές τις έριδες των ενηλίκων και υποφέρει.

4.4 Θετή γονεϊκότητα: νέοι ρόλοι για τον άντρα και τη γυναίκα στην οικογένεια.

Στη φάση της δημιουργίας της νέας οικογένειας, όλα τα μέλη της βιώνουν νέους ρόλους και κάνουν νέες προσαρμογές. Οι σύζυγοι καλούνται να ανταποκριθούν στις ανάγκες κι απαιτήσεις των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα και οι δυο διανύουν μια περίοδο προσαρμογής στο νέο συζυγικό ρόλο. Αλλά και τα παιδιά προσαρμόζονται στη νέα κατάσταση με το θετό γονέα, όπου η αγάπη δεν θεωρείται δεδομένη, αλλά πρέπει και οι δυο πλευρές να την κερδίσουν. Η δημιουργία της οικογένειας μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα ζήλιας στα μέλη της οικογένειας ή στον άλλο γονέα του παιδιού. Συναισθήματα που μπορούν να δημιουργήσουν ανακατατάξεις και μια βραχύχρονη ή μακρόχρονη περίοδο αναταραχής. Την περίοδο αυτή το παιδί προσπαθεί να προσαρμοστεί κάτω από διαφορετικές συνθήκες στη νέα του ζωή, καθώς και με την ιδέα ότι έχει δυο μπαμπάδες, δυο μαμάδες και ίσως και νέα αδέρφια. (Κογκίδου,1995)

Από την άλλη, η ενσωμάτωση παιδιών από προηγούμενους γάμους στη νέα σύνθεση της οικογένειας είναι αναπόφευκτο ότι θα δημιουργήσει εντάσεις, όσο καλοπροαίρετη και να είναι οι συμβαλλόμενοι. Οι φυσικοί γονείς, οι σύντροφοι της και τα παιδιά της κατακλύζονται από αντιφατικά συναισθήματα, ενοχές, φόβο, θυμό, θλίψη.

Ο σύντροφος ενός γονιού με παιδιά διχάζεται ανάμεσα στην ανάγκη να αναλάβει ο ίδιος το ρόλο του γονιού και στο φόβο της δικής του ακύρωσης ή της υπονόμησης της σχέσης των παιδιών με τους φυσικούς γονείς. Αναρωτιέται αν έχει το δικαίωμα να αναλάβει καθοδηγητικό ρόλο, να εκφράσει θυμό, πώς και πότε να παρέμβει, αλλά και πώς να εκφράσει τρυφερότητα και αγάπη.

Η ενσωμάτωση του νέου γονέα δεν είναι τόσο απλή. Μπορεί να έχει όλη την καλή διάθεση να αγαπήσει τα παιδιά, αλλά να έχουν συγκρούσεις ώστε αυτό να μην είναι εφικτό. Ο “πατριός” ή η “μητριά” μπορεί να γίνει σύμμαχος με τα παιδιά ή το αντίθετο, «ένας παρείσακτος, αντικείμενο παρατήρησης, κριτικής, ακόμη κι εμπαιγμού».

Όπως αναφέρει, ο Μάρκο (1998), η σχέση του παιδιού με το νέο γονέα είναι “μια πρόσθετη, συμπληρωματική και μη ανταγωνιστική σχέση. Η προσαρμογή του παιδιού εξαρτάται από την ιδιοσυγκρασία και από την ιδέα που έχει, για το τι κερδίζει ή χάνει απ’ αυτήν την κατάσταση. Επειδή έχει ήδη ταλαιπωρηθεί από το διαζύγιο των γονιών του, έχει μια τάση δυσπιστίας. Χρειάζεται χρόνο και θέληση για τη δημιουργία της νέας σχέσης.

4.5 Η ένταξη του «νέου γονέα» στην οικογένεια.

Η ένταξη στην οικογενειακή ζωή προϋποθέτει την ανάπτυξη συναισθηματικής σχέσης με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα με τα παιδιά, τα οποία επηρεάζονται και συμπεριφέρονται με τα συναισθήματα τους. (Claire – Francis, 1996)

Ο “νέος γονέας” είναι καλό και πρέπει να προσπαθήσει να πλησιάσει τα παιδιά, να ενδιαφέρεται για το πώς αισθάνονται, να εξοικειωθεί μαζί τους και να

επιτύχει, μια ισορροπία, αρχικά, ανάμεσα στην απαραίτητη παρουσία του, κοντά στα παιδιά, και στην τήρηση κάποιας απόστασης, ώστε να μη γίνει φορτικός.

« Ο "πατριός" είναι πιο αποδεκτός από την "μηtriά"». Αυτό μπορεί να συμβαίνει λόγω του ότι ο "πατριός" ενδιαφέρεται λιγότερο για την σχέση του με τα παιδιά, αφού η μητέρα έχει λιγότερες απαιτήσεις από το νέο σύζυγό της. Σε αντίθεση, ένας πατέρας είναι πιο απαιτητικός από τη νέα του γυναίκα.

Εάν το παιδί νιώσει ότι ο "πατριός" ή η "μηtriά" του ενδιαφέρεται και νοιάζεται για αυτό πραγματικά, και οι σχέσεις μεταξύ των ενηλίκων είναι ήρεμες, τότε η δυσπιστία του και η καχυποψία του θα εξαφανιστούν και θα προσπαθήσει και το ίδιο να αναπτύξει πιο οικεία σχέση με το νέο γονέα, η οποία τελικά να οδηγήσει σε μια προσωπική σχέση.

Στην περίπτωση που ο "ένας γονέας" θελήσει να επέμβει στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών πρέπει –αν βέβαια είναι σύμφωνος και δεν απειλείται ότι θα χάσει την θέση του- να υποστηριχθεί από τον βιολογικό γονέα και να συμφωνήσουν όσον αφορά τις παιδαγωγικές αρχές που θα δοθούν στα παιδιά. Σε αντίθετη περίπτωση, τα παιδιά «εκμεταλλεύονται» την κατάσταση της μη σταθερότητας και της διχογνωμίας και παίρνουν τη θέση του γονέα που συνήθως επιβάλλεται στους, δημιουργώντας προβλήματα στη οικογενειακή συνοχή και ηρεμία.

Πολλές φορές συμβαίνει ο βιολογικός γονέας να παίρνει το μέρος των παιδιών του και να μην έχει αλληλεγγύη με το νέο σύζυγο. Αυτό συνήθως συμβαίνει όταν ο ένας γονέας μένει για αρκετά μεγάλο διάστημα μόνος με το παιδί του, κι έτσι δημιουργείται ένας δυνατός δεσμός με έντονο το συναίσθημα της οικειότητας, στον οποίο η οποιαδήποτε παρεμβολή δεν είναι ευπρόσδεκτη.

Αυτή η στάση- παραίτηση από το γονεϊκό ρόλο-προκαλεί σύγχυση και άγχος στο παιδί, επειδή μπορεί να εκληφθεί ως πρόταση για "οιδιπόδεια σχέση". Αρκετές είναι οι φορές όπου το άγχος αυτό εκδηλώνεται με επιθετική συμπεριφορά προς το "νέο γονιό", ο οποίος θεωρείται "παρείσακτος", και οι συχνοί καυγάδες οδηγούν σε φαύλο κύκλο.

Κάποιες φορές το παιδί αποδέχεται, μετά από κάποιο διάστημα, τον "πατριό" ή τη "μητριά" και αρχίζει πλέον να λέει ότι έχει πολλούς μπαμπάδες και μαμάδες, αν και κάποιες φορές, οι φυσικοί γονείς δυσανασχούνται από αυτό το γεγονός. Το παιδί έχει ανάγκη από τα πρότυπα και των δυο γονέων και αυτά δεν είναι αποκλειστικά μόνο των βιολογικών του γονιών. (Garbar – Theodore, 1996)

4.6 Η δυσφορία του νέου συζύγου.

Παρατηρείται συχνά στις νέες οικογένειες ο ένας σύζυγος να είναι αυτός που δεν μπορεί να αποδεχθεί και να λειτουργήσει με τα παιδιά του συντρόφου του. « Νιώθει ότι εισβάλλουν στην προσωπική τους ζωή και θυμώνει μαζί τους, επειδή υποβαθμίζουν ή και καταστρέφουν την συζυγική τους σχέση. Είναι γεγονός ότι η στενή προσωπική σχέση μεταξύ των ενηλίκων διακόπτεται, όπως σε κάθε οικογένεια, από απρόβλεπτες και αδιάκοπες απαιτήσεις. Η κατάσταση επιδεινώνεται όταν το παιδί είναι δύσκολο ή δεν αποδέχεται το δεύτερο γάμο». (Garbar – Theodore, 1996)

Ο "πατριός" και η "μητριά" δεν είναι προετοιμασμένοι για το ρόλο του γονέα. Είναι προετοιμασμένοι για το ρόλο του συζύγου, αλλά όχι και για την ανατροφή παιδιών. Ακόμη και ο ερχομός ενός παιδιού επιθυμητού διαταράσσει την συναισθηματική και καθημερινή ζωή των γονέων του. Το να γίνει κανείς γονέας και μάλιστα απότομα δεν είναι εύκολη υπόθεση. Χρειάζεται ευελιξία, διπλωματία, προσαρμοστικότητα και συμβιβαστική διάθεση, για να δημιουργηθεί ένα υποφερτό κλίμα μέσα στην οικογένεια.

Μεγάλη δυσκολία παρουσιάζεται όταν ο ένας σύζυγος δεν γνωρίζει το παρελθόν, την ιστορία, τα χαρακτηριστικά και την προσωπικότητα του κάθε παιδιού. Όταν τα παιδιά είναι μικρά η δημιουργία καλής σχέσης και αποδοχής μεταξύ τους είναι ευκολότερη, καθώς τα μικρά παιδιά δεν κάνουν πολλές ερωτήσεις και εκ φύσεως την τάση να επωφελούνται από τις σχέσεις, οι οποίες τους προσφέρονται. (Garbar – Theodore, 1996)

Η προσθήκη ενός “πατριού” ή “μητριάς” στην οικογένεια ίσως να συναντήσει και άλλες δυσκολίες. Ο πραγματικός γονιός και τα παιδιά έχουν ζήσει χρόνια μαζί και αρκετά πράγματα-όπως οικογενειακά αστεία και υπονοούμενα- μπορούν να κάνουν τον “πατριό” ή την “μητριά” να αισθάνεται ξένη. Σχεδόν όλες οι οικογένειες αναπτύσσουν κάποιες τελετουργίες ή παραδόσεις ή ειδικούς τρόπους να κάνουν διάφορες δουλειές. Αυτές οι συνήθειες είναι βοηθητικό να αναγνωρίζονται και να κατανοούνται από τον οποιοδήποτε, αλλιώς μπορεί να γίνουν μια πραγματική πηγή προβλημάτων. (Satir V., 1989)

4.7 Μια νέα οικογένεια για το παιδί.

Σύμφωνα με τις Garbar – Theodore (1996) όταν ένας από τους δυο γονείς ξαναπαντρεύεται, το παιδί, έχει δυο οικογένειες: μια βιολογική, που όμως έχει “διαλυθεί”, και μια “νέα οικογένεια”, στην οποία και ζει καθημερινά.

Αυτή η νέα κατάσταση είναι περίπλοκη και απαιτεί χρόνο, υπομονή, αντοχή και ψυχική διάθεση, ώστε τα πρόσωπα να ξεκαθαρίσουν και να παραδεχτούν αυτή την καινούρια φάση. Αρκετές οικογένειες τα καταφέρνουν, άλλες όμως όχι. Αυτό εξαρτάται από την ηλικία των παιδιών, το φύλο τους, αν ο

νέος σύζυγος έρχεται μόνος του ή με τα παιδιά, και ο χαρακτήρας όλων, δηλαδή πόσο εύκολα μπορούν να προσαρμοστούν σε αυτές τις αλλαγές.

Το παιδί, δυσκολεύεται να εντοπίσει και να συνειδητοποιήσει αυτές τις αλλαγές και είναι υποχρεωμένο να προσαρμοστεί σε νέους χώρους με νέα πρόσωπα, συγγενικά και μη. Επιπλέον, αυτές οι ανακατατάξεις του δημιουργούν ερωτηματικά σχετικά με τις ρίζες του. Μπορεί να αναρωτηθεί για το γενεαλογικό του δέντρο και γι' αυτό είναι καλό να του διευκρινιστεί η γενεαλογική του σειρά, και ότι αυτό καθορίζεται μόνο από τους "γεννήτορες". Αυτοί οι δεσμοί είναι βιολογικοί κι αμετάβλητοι, και το παιδί θα μπορέσει να προσδιορίσει τις ρίζες του.

Στο πρόσωπο του γονέα το παιδί βλέπει ένα πρόσωπο προς μίμηση. Ο γονιός μεταβιβάζει στο παιδί στοιχεία από την προσωπική του ιστορία, από την προσωπικότητα του, κάτι που είναι πολύ σημαντικό για το παιδί, εφ' όσον οι σχέσεις είναι καθορισμένες. Στην περίπτωση όμως, που τα "σημεία αναφοράς" αλλάζουν συνεχώς, το παιδί αποπροσανατολίζεται και πολύ ουσιώδες απορίες του δεν βρίσκουν σαφείς απαντήσεις.

Επίσης, ένα νέο συγγενικό δίκτυο δημιουργείται κι αν διατηρούνται οι σχέσεις και με το παλιό συγγενικό δίκτυο, τότε το πεδίο κοινωνικοποίησης μπορεί να διευρύνεται, όμως στο παιδί μπορεί να δημιουργεί σύγχυση. Για αυτό το λόγο οι συναισθηματικές σχέσεις παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην αναδημιουργημένη οικογένεια. Τα γεγονότα από το παρελθόν δεν μπορούν να ξεπεραστούν εύκολα και αρνητικά συναισθήματα, όπως το μίσος και η ζήλια, εμφανίζονται στο "νέο έδαφος" παίρνοντας αφορμές από διάφορα γεγονότα.

Για το παιδί που είναι καταπονημένο ψυχικά, οι συναισθηματικές σχέσεις είναι πιο ασταθείς. Μετά τον χωρισμό των γονιών του αναγκάζεται να δημιουργήσει νέες σχέσεις, ξεχωριστές με τους δυο γονείς του, κι επιπλέον

συναισθηματικούς δεσμούς με τον “πατριό” ή τη “μητριά” του, και ίσως με τα νέα του αδέρφια.

Από τη στιγμή που υπάρχουν δυο οικογένειες το παιδί δεν μπορεί να προσαρμοστεί εύκολα και ειδικά όταν αυτές είναι διαφορετικές μεταξύ τους.

Πολλά παιδιά δυσκολεύονται, γιατί έχουν να αντιμετωπίσουν τη διάσταση απόψεων των γονιών τους όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση τους. Οι διαφορετικοί κανόνες μεταξύ των οικογενειών αναγκάζουν πολλά παιδιά να συμπεριφέρονται διαφορετικά.

Ο νέος γονέας είναι πρόσωπο που δημιουργεί άγχος στο παιδί, αφού έρχεται στον προσωπικό του χώρο κι έτσι γέννιονται σ’ αυτό πολλά ερωτήματα, όπως: «αυτό το πρόσωπο θα είναι για πολύ καιρό μαζί μας ή θα είναι περαστικό»; Το παιδί θα υποβάλλει το νεοφερμένο πρόσωπο σε δοκιμασία, γιατί θέλει να τον γνωρίσει.

Σύμφωνα με τις Garbar – Theodore (1996), οι νέοι σύζυγοι, δεν αντιλαμβάνονται συνήθως τη σύγχυση που προκαλείται στο παιδί, επειδή είναι ερωτευμένοι μεταξύ τους και δεν κατανοούν εκείνη τη στιγμή ότι το παιδί δεν νιώθει τα ίδια ανάλογα συναισθήματα για το νέο πρόσωπο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το παιδί να νιώθει παραμελημένο κι ότι ενοχλεί το νέο ζευγάρι. Υπάρχουν, ωστόσο, και περιπτώσεις με τα αντίθετα αποτελέσματα: να νιώθει δηλαδή το παιδί ότι είναι περισσότερο διαθέσιμος, αφού ο νέος ενήλικας συμμετέχει περισσότερο στις οικογενειακές υποχρεώσεις.

4.8 Η σχέση με τους καινούριους συντρόφους του γονέα.

Σε μια νέα οικογενειακή κατάσταση, υπάρχουν αρκετά ερωτηματικά, τόσο για την συμπεριφορά των γονέων, όσο και για το ποια θα πρέπει να είναι η

σχέση ανάμεσα στους συντρόφους και τα παιδιά, καθώς και τα προβλήματα που δημιουργούνται μέσα σε αυτήν.

Τα πιο σοβαρά εμπόδια στην σχέση "μητριάς" ή "πατριού", προέρχονται συνήθως από την μητέρα, η οποία ζηλεύει, είτε το νέο γάμο του πρώην συζύγου της, είτε την αγάπη που δείχνει το παιδί για την «νικήτρια» αντίζηλό» της. Αυτό συχνά συμβαίνει ακόμη και αν η μητέρα έχει ξαναπαντρευτεί κι έχει αποκτήσει παιδιά.

Η αλλαγή της στάσης του πατέρα επίσης, είναι ένα άλλο εμπόδιο, ιδίως όταν έχει αποκτήσει παιδί από τη νέα του σύζυγο. Το παιδί από τον πρώτο γάμο μπορεί να θυμηθεί κάτι από την επώδυνη κατάσταση των χρόνων που οδήγησαν στο διαζύγιο. (Ντολτό, 1993)

Ένα καίριο ερώτημα για το οποίο οι γονείς αγχώνονται είναι για το αν το παιδί μπορεί να αποκαλεί το "θετό γονέα": «μπαμπά» ή «μαμά». Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια τριγωνική σχέση. Το παιδί, σε γενικές γραμμές, εκείνο που χρειάζεται είναι να έχει πολλούς ενήλικες και των δυο φύλων, να ασχολούνται μαζί του. Ακόμη και όταν είναι μικρό, είναι ευτυχισμένο να βλέπει τις εικόνες ανδρών και γυναικών.

Είναι πιο ανακουφιστικό για ένα παιδί να λέει : «έχω δυο μπαμπάδες», παρά να λέει: « η μαμά μου ζει μόνη της και εγώ δεν έχω μπαμπά». Είναι ένας τρόπος αυτοάμυνας απέναντι στην περιέργεια των φίλων του. Η μητέρα μπορεί να του πει: «έχεις πατέρα, όπως όλα τα παιδιά έστω και αν δεν τον γνωρίζεις». Το να φωνάζει, όμως, δυο άτομα είτε μπαμπά είτε μαμά, είναι καλύτερο από το να μην έχει ούτε "μπαμπά, ούτε πατέρα, γνωστό ή άγνωστο. Ένας μπαμπάς δεν είναι υποχρεωτικά ο "πατέρας γεννήτορας", ούτε νόμιμος ή "θετός" πατέρας. Επίσης, μπορεί να έχει και πολλές μαμάδες, αλλά έχει μόνο μια, αυτή που το γέννησε, γνωστή ή άγνωστη. Τα παιδιά αποκαλούν τους "θετούς γονείς" μπαμπάδες ή

μαμάδες με την λογική ότι αυτοί τους συμπαραστέκονται και του συμπεριφέρονται σαν τους αληθινούς μπαμπάδες και μαμάδες. (Ντολτό , 1993)

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που προκύπτει είναι, ότι συνήθως τα παιδιά δεν θέλουν οι γονείς να ξαναπαντρευτούν. Η καλύτερη απάντηση που πρέπει να δώσουν οι γονείς είναι ότι: « Δεν παντρεύομαι για να σας ευχαριστήσω ή για να σας δυσαρεστήσω. Παντρεύομαι γιατί το έχω ανάγκη». Τα παιδιά που δεν το αποδέχονται αυτό, μένουν συχνά μωρά για πολύ καιρό. Αν οι γονείς υπακούσουν στις προτροπές των παιδιών της-να μην παντρευτούν- είναι σίγουρο ότι μετά από χρόνια θα πουν ότι θυσιάστηκαν γι' αυτά και δεν ξαναπαντρεύτηκαν, καθηλώνοντας τα με ενοχές.

Σύμφωνα με τον Ντολτό, (1993): «υπάρχουν παιδιά που επιθυμούν οι γονείς τους να ξαναπαντρευτούν. Τα παιδιά αυτά θέλουν να απελευθερωθούν από τις αιμομικτικές τους ορμές, απέναντι στο γονέα με τον οποίο ζουν. Αυτό συμβαίνει, επειδή ο γονέας φαίνεται να μην χρειάζεται άλλους ενήλικες κι αναδιπλώνεται συναισθηματικά στο παιδί».

Οι "θετοί γονείς" αναρωτιούνται εάν θα πρέπει να θυμίζουν στα παιδιά ότι δεν είναι οι βιολογικοί γονείς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να είναι ανάγκη να πει ο "πατριός" ή "η μητριά, ότι δεν εχθρός με τον βιολογικό του γονέα. Τα παιδιά μπορούν να ακούσουν τα πάντα , όπως: « Δεν έχεις παρά μόνο έναν πατέρα, αυτόν που σε γέννησε αλλά εγώ δέχομαι ευχαρίστως να είμαι ο "μπαμπάς σου"». Εάν η θέση του παιδιού απέναντι στο νέο σύντροφο δεν είναι ξεκάθαρη και δεν έχει διατυπωθεί λογικά και με στοργή από τον βιολογικό γονέα, τότε δημιουργείται μια αβεβαιότητα για το παιδί. Γι' αυτό θα πρέπει να γίνει σαφές, η σχέση του παιδιού με το νέο σύντροφο, χωρίς να υπενθυμίζεται συνεχώς.

Ανάμεσα στους "πατριούς"/"μητριάς" και τα παιδιά η σχέση δεν είναι βιολογική, αλλά συναισθηματική και παιδαγωγική. Όσο σαφής, απλός και

συνετός και συνετός είναι ο βιολογικός δεσμός, τόσο υποκειμενικός και πολύπλοκος είναι ο εξ' ορισμού συναισθηματικός δεσμός. Οι οικογένειες αυτές θα πρέπει να διευθετούν τα προβλήματα τους χωρίς τη βοήθεια των νόμων, και να διευκολύνουν τις σχέσεις μεταξύ των μελών. Έτσι καταναλώνουν πολύ χρόνο κι ενέργεια για την επινοήση νέων τρόπων διευθέτησης των σχέσεων τους, για να ορίσουν κάποιους κανόνες συμπεριφοράς και να προσδιορίσουν την καθημερινή πραγματικότητα.

4.9 Τα αδέρφια στην νέα οικογένεια.

Σε κάθε οικογένεια νέα, όταν υπάρχουν παιδιά από τους προηγούμενους γάμους των συζύγων, τότε η σχέση μεταξύ των παιδιών γίνεται πιο πολύπλοκη και απαιτεί περισσότερη περίσκεψη κι οργάνωση, ώστε να λειτουργήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ορισμένα παιδιά αντιμετωπίζουν τον ερχομό των νέων τους «αδερφών» με φόβο και μερικές φορές τον θεωρούν σαν απειλή. Άλλα πάλι τον δέχονται καλύτερα απ' ότι θα περίμενε κανείς. Θεωρούν ότι έτσι τους δίδεται η ευκαιρία να δημιουργήσουν ένα χώρο ταύτισης και αλληλεγγύης. Ένα κοινό πεδίο που θα βοηθήσει και θα εξισορροπήσει τις σχέσεις με τους γονείς τους.

Όσο πιο μικρό είναι το παιδί τόσο καλύτερα προσαρμόζεται στη συμβίωση με τα νέα του αδέρφια. Σε μεγαλύτερη ηλικία τα παιδιά έχουν την τάση να θεωρούν τον ερχομό των αδερφών ως εισβολή. Τα αδέρφια εξ αίματος χαρακτηρίζονται από την κοινή καταγωγή, γι' αυτό και δεν νιώθουν να διαφοροποιούνται. Στα αδέρφια εξ αγχιστείας η καταγωγή είναι διαφορετική και οι «δεσμοί δεν έχουν ακόμη ριζώσει». Η αλληλεγγύη και η οικειότητα μεταξύ αυτών των αδερφών είναι δυνατόν να προαχθούν, αν το γονεϊκό κλίμα είναι πρόσφορο για κάτι τέτοιο. Σε κάθε οικογένεια το κάθε παιδί έχει συγκεκριμένη θέση στην οικογενειακή κι αδερφική ιεραρχία. Είναι είτε ο μεγάλος αδερφός με τις ευθύνες και το κύρος, την δύναμη και την εμπιστοσύνη που εμπνέει, είτε ο

μικρός αδερφός, το αγαπημένο παιδί, το χαϊδεμένο με τα νάζια και τις αταξίες τους. Τις περισσότερες φορές με τον ερχομό των νέων παιδιών, τα αδέρφια όλα χάνουν την θέση τους. Από μεγάλα αδέρφια γίνονται μεσαία και αλλάζει έτσι ο τρόπος ζωής και σκέψης που είχαν για τον εαυτό τους. Αυτό δημιουργεί προστριβές, συγκρούσεις, παράπονα, αισθήματα αδικίας και θλίψης. (Garbar – Theodore, 1996)

Οι εκδηλώσεις ζήλιας απέναντι στα νέα αδέρφια είναι φυσιολογική εκδήλωση, καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο επίθεσης εναντίον του "νέου" ή του βιολογικού γονέα, οι οποίοι δεν θέλουν να εμπλακούν ευθέως στις διαφορές των παιδιών, ή ως αντανάκλαση των γονεϊκών διαπληκτισμών ή ακόμη την έλλειψη κανόνων λειτουργίας μέσα στην οικογένεια.

4. 10 Ο ερχομός ενός νέου μωρού.

Μετά από ένα διάστημα κοινής ζωής, είναι πιθανό το ζευγάρι να θέλει να αποκτήσει ένα παιδί. Ο ερχομός αυτού του μωρού πολλές φορές ανησυχεί το παιδί, το οποίο έχει ήδη αναγκαστεί να μοιραστεί την αγάπη της μητέρας ή του πατέρα του με τον «πατριό» ή τη «μητριά» του και τα παιδιά τους, και ξυπνά για άλλη μια φορά μέσα του ο φόβος της εγκατάλειψης.

Το παιδί μπορεί να δυσκολευτεί να εντοπίσει τη θέση του νέου μωρού σε σχέση με τον εαυτό του και τους άλλους. Ο φόβος, δηλαδή ότι ο γονέας μπορεί να το εγκαταλείψει ή να σταματήσει να το αγαπά, αρχίζει να το κυριεύει. Αυτό, εξάλλου έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να συμβεί, όταν ο ρόλος του παιδιού μέσα στην οικογένεια δεν είναι ξεκάθαρος και το παιδί δυσκολεύεται να συνειδητοποιήσει και τη δική του τη θέση, αλλά και τη θέση του νέου προσώπου, σε σχέση με τον εαυτό του και τα άλλα μέλη της οικογένειας. Αν, όμως είναι σίγουρο για την δική του θέση μπορεί να ενθουσιαστεί.

Όταν από το νέο γάμο γεννιέται ένα παιδί, ο πατέρας ή η μητέρα μπορεί να αλλάξουν στάση απέναντι στα παιδιά τους και στους προγόνους τους, δίνοντας έτσι την εντύπωση πως το νέο παιδί αντιπροσωπεύει για αυτούς την επιτυχία, ενώ τα άλλα τον πόνο. Μια τέτοια στάση εκ μέρους των γονέων είναι φυσικό πως προκαλεί ιδιαίτερο πόνο στα παιδιά και δυσκολεύονται να δεχτούν αυτήν την αδικία και τη διαφορετική μεταχείριση. Ακόμα και αν η συμπεριφορά του γονέα είναι καλή απέναντι τους, η ένταση των συναισθημάτων θα εξαρτηθεί από το αν πρόκειται για τα δικά του παιδιά ή για τα παιδιά του άλλου. Αλλά και αυτά τα τελευταία θα έχουν μερικές φορές την εντύπωση ότι τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης. Μάλιστα δεν είναι λίγες οι φορές όπου ορισμένοι «νέοι γονείς», διαπαιδαγωγούν πιο αυστηρά τα δικά τους παιδιά, για να είναι σίγουροι ότι δεν θα δημιουργήσουν την αίσθηση της εύνοιας στους προγόνους της. (Garbar– Theodore , 1996)

Ο ερχομός, ενός νέου μωρού λοιπόν αποτελεί “σταθμό” στην οικογενειακή αναδιοργάνωση. Τα παιδιά μπορεί να ενθουσιάζονται βλέποντας τον πατέρα ή τη μητέρα τους να «ξαναφτιάχνουν τη ζωή τους», να είναι πιο ευτυχισμένοι και λιγότερο μόνοι, αλλά το γεγονός αυτό τα υποχρεώνει, για άλλη μια φορά, να επανεξετάσουν τη συναισθηματική τους ζωή και τις σχέσεις τους και να διευθετήσουν από την αρχή την καθημερινή τους ζωή. Θα πρέπει να δεχτούν την ανακατανομή εξουσιών και θέσεων. Κάτι τέτοιο μπορεί να αλλάξει, όχι μόνο τη σχέση που προϋπαρχε με τους γονείς, αλλά και αυτή με τα αδέρφια του-βιολογικά και ετεροθαλή.

Όλη αυτή η συναισθηματική αναστάτωση στη οποία υπόκειται το παιδί, οδηγεί συχνά στη εριστική και απορριπτική στάση εκ μέρους του απέναντι σε κάθε άτομο της “νέας” οικογένειας που του προκαλεί πόνο.

Το παιδί δυσκολεύεται να βάλει όρια στα συναισθήματα του, έχει ανάγκη να μιλήσει και να ακουστεί, έτσι ώστε να μπορέσει να κατανοήσει τις ίδιες του

τις αντιδράσεις. Έχει επίσης ανάγκη από κάποια προετοιμασία και από ορισμένες εξηγήσεις σχετικά με την, πιο περίπλοκη τώρα, λειτουργία της νέας του οικογένειας, γεγονός που θέτει στους γονείς την απαίτηση να είναι σαφής και ακριβείς.

Βασική, επίσης, προϋπόθεση για την καλή πορεία της "νέας" οικογένειας είναι όλα τα μέλη να είναι «ψυχικώς διαθέσιμα», να έχουν θέληση και να προσπαθούν, προκειμένου να προσαρμοστούν και να δημιουργήσουν μια οικογενειακή συνοχή. Έτσι το παιδί μπορεί να επωφεληθεί από τη νέα οικογενειακή κατάσταση, σ' αυτήν την πιο διευρυμένη μορφή της, και να νιώθει ευχάριστα που του δίνεται η ευκαιρία να ζήσει κάτι τόσο διαφορετικό, μια κατάσταση που «διευρύνει τους ορίζοντες του, αναπτύσσει το κριτικό του πνεύμα και την ανεκτικότητα του»

Το παιδί μπορεί, λοιπόν, να χαίρεται με τη διερεύνηση του οικογενειακού πεδίου, και τελικά να επωφεληθεί από τις πρόσθετες σχέσεις που του προτείνονται. Ορισμένα παιδιά είναι, μάλιστα, υπερήφανα που μπορούν να ζήσουν κάτι τόσο διαφορετικό και εξαιρετικό.

4. 11 Ορισμένες δύσκολες καταστάσεις της αναδημιουργημένες οικογένειες .

Είναι γεγονός ότι το παιδί δυσκολεύεται να δεχθεί τον χωρισμό των γονιών του, παρόλο τις προσπάθειες των βιολογικών και θετών γονιών, να συμβιώσουν ομαλά στη νέα οικογένεια.

Το παιδί αισθάνεται διχασμένο, σαν να είναι κομμένο στα δυο. Όνειρο και ελπίδα του είναι η συμφιλίωση και η επανασύνδεσή τους. Έτσι όταν έρχεται ο νέος σύζυγος του γονιού με τον οποίο μένει μαζί, τα όνειρα διαψεύδονται, απογοητεύεται και νιώθει θυμωμένο.

Στην μονογονεϊκή οικογένεια το παιδί έχει στραμμένη επάνω του όλη την προσοχή του γονιού του και νιώθει το "παιδί-βασιλιάς". Όταν έρχεται ο νέος σύζυγος αισθάνεται ότι χάνει αυτά τα πρωτεία και πιστεύει ότι δεν σημαίνει τίποτα, για τον γονέα που μέχρι πρότινος νόμιζε ότι ήταν το παν γι' αυτόν.

Το παιδί από τη στιγμή που δεν έχει αποδεχθεί τη διάλυση του γονεϊκού ζευγαριού, κινδυνεύει να βιώσει το δεύτερο γάμο των γονιών του σαν προδοσία. Χρειάζεται να περάσει ένα χρονικό διάστημα μεταξύ της διάλυσης της οικογένειας και της ανασυγκρότησης. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να προσαρμοστούν σε μια νέα κατάσταση και να αφομοιώσει τις αλλαγές. Μεγάλη σημασία έχει η συζήτηση μεταξύ των παιδιών και του νέου ζευγαριού. Να εξηγηθεί η επιθυμία των ενηλίκων να ζουν με άλλους ενήλικες, και να διαβεβαιωθεί το παιδί πως οι γονείς το αγαπούν και το στηρίζουν.(Garbar – Theodore, 1996,

Πολλά παιδιά βιώνουν το δεύτερο γάμο πολύ αρνητικά. Κλείνονται στο εαυτό τους, προσποιούνται πως είναι θύματα, είναι αντιδραστικά κι επιθετικά. Πολλά μετατοπίζουν την επιθετικότητα τους στο σχολείο, στους δασκάλους και στα αδέρφια τους. Αν ο δεύτερος γάμος δεν γίνει βεβιασμένα, "αν γίνουν συστάσεις", εάν εξηγηθούν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του καθενός, τότε ο γάμος, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, θα γίνει παράγοντας σταθερότητας για τα παιδιά.

Δυσκολίες, επίσης ,παρουσιάζονται όταν ξαναπαντρεύεται ο γονιός που δεν μένει μαζί του το παιδί. Το παιδί βιώνει ξανά αισθήματα εγκατάλειψης και ανησυχίας, όχι όμως τόσο έντονα, καθώς δεν ζει καθημερινά μαζί του. Οι νέες, όμως, συνθήκες που επικρατούν στο σπίτι το κάνουν να νιώθει παρείσακτο και φιλοξενούμενο. Το παιδί, επίσης, ζηλεύει περισσότερο τα παιδιά του νέου συντρόφου, καθώς βλέπουν περισσότερο τον μπαμπά του ή τη μαμά του κι επειδή αυτός/η ασχολείται περισσότερο μ' αυτά.

«Τέτοιου είδους αντιζηλίες και αισθήματα αδικίας φανερώνουν, ορισμένες φορές, την μεγάλη οδύνη του παιδιού, το οποίο νιώθει ότι δεν έχει καμιά αξία για το γονέα και αισθάνεται εγκαταλειμμένο. Σ' αυτήν την περίπτωση, θα είναι καλό, ο γονέας που έχει φύγει από το σπίτι να μιλήσει με το παιδί του και να φροντίσει να μοιράζεται προσωπικές στιγμές μαζί του, ώστε να του προσφέρει ένα αίσθημα ασφάλειας». (Garbar & Theodore , 1996)

Ανακεφαλαίωση.

Οι αναδημιουργημένες οικογένειες, εμφανίζονται σε διάφορες μορφές: Μια γυναίκα με παιδιά παντρεύεται έναν άντρα χωρίς παιδιά, ένας άνδρας με παιδιά παντρεύεται μια γυναίκα χωρίς παιδιά, και οι δυο έχουν παιδιά από προηγούμενους συντρόφους.

Οι οικογένειες περισσότερο μοιάζουν παρά διαφέρουν μεταξύ τους. Μόλο που οι μικτές οικογένειες έχουν και μερικές άλλες πλευρές, που εξαιτίας τους φαίνονται κάποτε διαφορετικές, οι άλλοι παράγοντες είναι απλές παραλλαγές.

Το φαινόμενο των νέων γάμων ήταν συχνό από παλιά. Η διαφορά με τη σημερινή εποχή έγκειται στο γεγονός ότι ο γάμος παλαιότερα ήταν αποτέλεσμα της υψηλής θνησιμότητας των συζύγων, ενώ τώρα είναι εξαιτίας της συχνότητας των διαζυγίων.

Σε μερικές περιπτώσεις η ζωή είναι τόσο ευχάριστη κι αρμονική και τα παιδιά προσαρμόζονται αμέσως, σε ένα δεύτερο γάμο. Σε άλλες περιπτώσεις, όμως τα πράγματα δεν είναι και τόσο ειδυλλιακά.

Στη φάση της δημιουργίας της νέας οικογένειας, όλα τα μέλη της βιώνουν νέους ρόλους και κάνουν νέες προσαρμογές. Η ενσωμάτωση παιδιών από

προηγούμενους γάμους στη νέα σύνθεση της οικογένειας είναι αναπόφευκτο ότι θα δημιουργήσει εντάσεις, όσο καλοπροαίρετη και να είναι οι συμβαλλόμενοι.

Η ενσωμάτωση του νέου γονέα δεν είναι τόσο απλή, υπόθεση. Μπορεί να έχει όλη την καλή διάθεση να αγαπήσει τα παιδιά, αλλά να έχουν συγκρούσεις ώστε αυτό να μην είναι εφικτό. Η ένταξη του, στην οικογενειακή ζωή προϋποθέτει την ανάπτυξη συναισθηματικής σχέσης με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα με τα παιδιά, τα οποία επηρεάζονται και συμπεριφέρονται με τα συναισθήματα τους.

Όταν ένας από τους δυο γονείς ξαναπαντρεύεται, το παιδί, έχει δυο οικογένειες: μια βιολογική, που όμως έχει "διαλυθεί", και μια "νέα οικογένεια", στην οποία και ζει καθημερινά. Αυτή η νέα κατάσταση είναι περίπλοκη και απαιτεί χρόνο, υπομονή, αντοχή και ψυχική διάθεση, ώστε τα πρόσωπα να ξεκαθαρίσουν και να παραδεχτούν αυτή την καινούρια φάση. Αρκετές οικογένειες τα καταφέρνουν, άλλες όμως όχι. Αυτό εξαρτάται από την ηλικία των παιδιών, το φύλο τους, αν ο νέος σύζυγος έρχεται μόνος του ή με τα παιδιά, και ο χαρακτήρας όλων, δηλαδή πόσο εύκολα μπορούν να προσαρμοστούν σε αυτές τις αλλαγές.

Όταν το νέο συγγενικό δίκτυο δημιουργείται κι αν διατηρούνται οι σχέσεις και με το παλιό συγγενικό δίκτυο, τότε το πεδίο κοινωνικοποίησης μπορεί να διευρύνεται, όμως στο παιδί μπορεί να δημιουργεί σύγχυση. Για αυτό το λόγο οι συναισθηματικές σχέσεις παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην αναδημιουργημένη οικογένεια.

Σε κάθε οικογένεια νέα, όταν υπάρχουν παιδιά από τους προηγούμενους γάμους των συζύγων, η σχέση μεταξύ των παιδιών γίνεται πιο πολύπλοκη και απαιτεί περισσότερη επίσκεψη κι οργάνωση, ώστε να λειτουργήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ο ερχομός ενός μωρού πολλές φορές ανησυχεί το παιδί, το οποίο έχει ήδη αναγκαστεί να μοιραστεί την αγάπη της μητέρας ή του πατέρα του με τον «πατριό» ή τη «μητριά» του και τα παιδιά τους, και ξυπνά για άλλη μια φορά μέσα του ο φόβος της εγκατάλειψης.

Βασική, προϋπόθεση για την καλή πορεία της “νέας” οικογένειας είναι όλα τα μέλη να είναι «ψυχικώς διαθέσιμα», να έχουν θέληση και να προσπαθούν, προκειμένου να προσαρμοστούν και να δημιουργήσουν μια οικογενειακή συνοχή.

Το παιδί δυσκολεύεται να δεχθεί τον χωρισμό των γονιών του, παρόλο τις προσπάθειες των βιολογικών και θετών γονιών, να συμβιώσουν ομαλά στη νέα οικογένεια.

Το παιδί από τη στιγμή που δεν έχει αποδεχθεί τη διάλυση του γονεϊκού ζευγαριού, κινδυνεύει να βιώσει το δεύτερο γάμο των γονιών του σαν προδοσία. Χρειάζεται να περάσει ένα χρονικό διάστημα μεταξύ της διάλυσης της οικογένειας και της ανασυγκρότησης. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να προσαρμοστούν σε μια νέα κατάσταση και να αφομοιώσει τις αλλαγές. Μεγάλη σημασία έχει η συζήτηση μεταξύ των παιδιών και του νέου ζευγαριού. Να εξηγηθεί η επιθυμία των ενηλίκων να ζουν με άλλους ενήλικες, και να διαβεβαιωθεί το παιδί πως οι γονείς το αγαπούν και το στηρίζουν.

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

« Η Συστημική Οικογενειακή Συμβουλευτική:

**Στο Διαζύγιο με παιδιά στην Εφηβεία, στην Μονογονεϊκή αλλά και στη
Αναδημιουργημένη Οικογένεια»**

«Πώς μπορούν οι ενήλικες να χρησιμέψουν ώστε τα παιδιά να μεγαλώσουν; Πώς τα παιδιά μπορούν να χρησιμέψουν ώστε να ωριμάσουν οι γονείς; Με ποιο τρόπο οι άντρες βοηθάνε να αναπτυχθούν οι γυναίκες και οι γυναίκες για να αναπτυχθούν οι άντρες; Με ποιο τρόπο όλοι βοηθάνε όλους – ενήλικες, παιδιά, άντρες, γυναίκες;»

«Virginia Satir»

Εισαγωγή

Προκειμένου να εξετασθεί ο τρόπος συμβουλευτικής αντιμετώπισης των διαζευγμένων γονέων, κρίθηκε σκόπιμο, να γίνει αναφορά στην συστημική προσέγγιση, δεδομένου ότι η οικογένεια μέσα στην οποία συμβαίνουν τα γεγονότα αποτελεί ένα ανθρώπινο σύστημα.

«Η συστημική μεθοδολογία είναι ένας βασικός αναπροσανατολισμός της επιστημονικής σκέψης που συντελείται τα τελευταία σαράντα χρόνια.

Πολλοί, συνδέουν την επιστημονική μεθοδολογία με το επιστημονικό έργο του Βιολόγου Ludwing Von Bertalanffy και του μαθηματικού και μηχανικού Norbert Wiener. Οι θέσεις του τελευταίου θεμελίωσαν την κυβερνητική επιστήμη, η οποία επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τη συστημική σκέψη και την εφαρμογή της στο χώρο της οικογένειας». (Δέγλερης , 1986)

Όπως αναφέρει ο Yves Winkin, η γενική θεωρία συστημάτων και η κυβερνητική θα συνδυαστούν σταδιακά, για να προκύψει αυτό που σήμερα ονομάζουμε «συστημική». (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000)

Οι θέσεις του Bertalanffy αποσκοπούσαν στη δημιουργία ενός θεωρητικού μοντέλου, το οποίο να καλύπτει όλα τα συστήματα και τις επιστήμες της συμπεριφοράς. Επεσήμανε ορισμένες γενικές αρχές που εκφράζονται με τους όρους όπως ολότητα, διαφοροποίηση, ιεραρχική ταξινόμηση, σκοπιμότητα, όρια, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν σε όλες τις επιστήμες που αναφέρονται σε συστήματα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η συστημική σκέψη εμφανίστηκε πολύ πριν το Bertalanffy σε κλάδους της επιστήμης που αντιμετώπιζαν περίπλοκα συστήματα.

Στους προδρόμους της συστημικής μεθοδολογίας ανήκει ο Ferdinand de Saussure στη γλωσσολογία (1910) και λίγο αργότερα στην ψυχολογία ο Kohler, ο οποίος διαμόρφωσε την θεωρία της Gestaltpsychologie (1926) σύμφωνα με

την οποία το ψυχικό φαινόμενο πρέπει να μελετάται σαν ενιαίο και αδιάσπαστο στο σύνολο. (Δέγλερης , 1986)

Στην Ανθρωπολογία οι Malinowski, R. Radcliffe Brown υποστηρίζουν ότι η δομή και η λειτουργία των μερών του κοινωνικού συνόλου νοείται μόνο σε σχέση με το σύνολο αυτό που έχει αδιάσπαστη ενότητα.

Στην κοινωνιολογία με εκπροσώπους τους Merton, Tolkoﬀ, Parsons και τελειοποιείται στην Ηλεκτρική Μηχανολογία με την εμφάνιση της «μηχανολογίας συστημάτων».

Στο χώρο της θεραπείας της οικογένειας η Satir, ο Minuchin, ο Napier, ο Whitaker, ο Elkaim κ.α. συνέδεσαν την οικογενειακή θεραπεία με την συστημική μεθοδολογία.

Κεντρική έννοια του συστημικού προτύπου, αποτελεί η έννοια του «συστήματος», το οποίο είναι κατασκεύασμα από μέρη που έχουν συνδυαστεί. Τα συστήματα είναι οργανωμένα σύνολα, δηλαδή αποτελούνται από αλληλένδετα μέρη έτσι ώστε οτιδήποτε συμβαίνει σε ένα από αυτά να επηρεάζει τα υπόλοιπα και ολόκληρο το σύστημα. (Elkaim, 1991)

Στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικογένειας με τη συστημική προσέγγιση, το όλο δεν περιλαμβάνει μόνο τα μέλη, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες ξεπερνούν τη δραστηριότητα του κάθε μέλους χωριστά.

Εφόσον ο κύριος ρόλος του συστημικού συμβούλου/θεραπευτή επικεντρώνεται στο να βοηθήσει θεραπευτικά, προληπτικά εξελικτικά το συνάνθρωπο του, είναι αυτονόητο πως και η εκπαίδευση θα πρέπει να τον εφοδιάσει με τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες για να μπορεί να δημιουργήσει θετικές ανθρώπινες σχέσεις.

Ο σύμβουλος αποτελεί έναν από τους παράγοντες του συστήματος. Βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με όλους τους άλλους παράγοντες του

συστήματος. Μοιράζεται με την οικογένεια εκείνα τα στοιχεία που ο ρόλος του ορίζει και τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τη δική τους διαφοροποίηση. Ο σύμβουλος μαθαίνει να σέβεται τους χρόνους και τα όρια των ανθρώπων που δουλεύει και να δίνει την πληροφορία που οργανώνει μέσα στο νου και στην καρδιά των ανθρώπων, ώστε εκείνοι να οδηγηθούν τις αλλαγές που ταιριάζουν στη ζωή τους.

Σκοπός του συμβούλου είναι η αλλαγή της υπάρχουσας δομής και των κανόνων που ισχύουν σε μία δυσλειτουργική οικογένεια.

Στη συμβουλευτική διαδικασία σημαντικό ρόλο παίζουν η προσωπική ανάπτυξη του συμβούλου και η ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων. Ο δρόμος που θα οδηγήσει ένα σύμβουλο στην κατάκτηση αυτών των δυο σημαντικών στοιχείων, είναι βέβαια η θεωρητική κατάρτιση, αλλά σημαντικότερη είναι η πρακτική άσκηση.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ο καλός σύμβουλος είναι τα παρακάτω: (Μαλικιώση Λοϊζου, 1998)

Ενδιαφέρον: να εργάζεται με ανθρώπους. Ευφυΐα: δηλαδή να διαθέτει τις απαραίτητες πνευματικές ιδιότητες που του επιτρέπουν να σκέπτεται λογικά και να επιλύει προβλήματα με την λογική και την αντίληψη, αλλά και να ανακαλύπτει προβλήματα μέσω εύστοχων ερωτήσεων. Αποδοχή του εαυτού του: έτσι ώστε να μη χρησιμοποιεί τους πελάτες του για να ικανοποιήσει ατομικές επιθυμίες και ανάγκες πέρα από τα όρια που του επιβάλλει το λειτούργημά του. Η ανθρωπιά και η αξιοπρέπεια: συνοδευόμενη και από μία αίσθηση χιούμορ καθώς και η αναγνώριση των συναισθηματικών αποχρώσεων της προσωπικής του ζωής πρέπει να προέχουν στην συναισθηματική του ισορροπία. Η εξωτερική του εμφάνιση, επίσης πρέπει να προσδίδει μία αποδοχή του εαυτού και του ρόλου του ως συμβούλου. Πρέπει να έχει ένα προσωπικό σύστημα αξιών: με το οποίο να δεσμεύεται αλλά και να κατανοεί και να αναγνωρίζει την επίδρασή του στη συμβουλευτική του συμπεριφορά ειδικότερα

και γενικότερα στη συμπεριφορά του. Πρέπει να έχει ανοχή: σε ασαφείς, διαφορούμενες καταστάσεις και να διαθέτει την ικανότητα να τις αντιμετωπίζει, χωρίς να αποδιοργανώνεται η εργασία και η ζωή του. Με την ικανότητα αυτή συμβαδίζει και η ικανότητα να αναγνωρίζει πηγές αποστέρησης και να τις χειρίζεται επιτυχώς. Πρέπει να γνωρίζει αρκετά την ανθρώπινη ψυχολογία: ώστε να είναι εύκαμπτος, να αναγνωρίζει, να κατανοεί και να χειρίζεται με τρόπο ψυχολογικό όλων των ειδών τις ανθρώπινες συμπεριφορές, χωρίς να επιτρέπει στην εξουσία και τις κοινωνικές πιέσεις να επιβάλουν στον πελάτη του συμπεριφορά συμμόρφωσης. Πρέπει δηλαδή, να αναγνωρίζει τους κινδύνους του δογματισμού. Πρέπει να διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα της προσωπικότητας: που θα του επιτρέψουν να εργαστεί με άτομα ποικίλων εθνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών προελεύσεων.

Υπάρχουν ορισμένες δεξιότητες επικοινωνίας ή συμπεριφοράς που πρέπει να έχει ο σύμβουλος, προκειμένου να διευθύνει σωστά τη συμβουλευτική σχέση. Αυτές είναι, οι δεξιότητες προσεκτικής ακρόασης, οι δεξιότητες διερεύνησης και οι αντανακλαστικές δεξιότητες.

Μερικά λάθη επικοινωνίας από μέρος του συμβούλου. Η τάση για υπερβολικό έλεγχο και καθοδήγηση, π.χ. αποφασίζει ο σύμβουλος για τι θέμα θα συζητήσει ο άλλος. Η τάση να κρίνει και να αξιολογεί τα λεγόμενα του άλλου, π.χ. δεν ήταν σωστό αυτό που έκανες. Η τάση για ηθικολογία και διδαχή π.χ. θα πρέπει να σέβεσαι τους γονείς σου. Η τάση να διδάσκει και να καθοδηγεί. Η τάση να δίνει συμβουλές ή να καθησυχάζει τον άλλο πριν προλάβει να συνειδητοποιήσει αυτό που του έχει συμβεί και να πάρει τις αποφάσεις του π.χ. μην στεναχωριέσαι, με τον καιρό θα ξεχάσεις. Η τάση να υποβάλλει ο σύμβουλος τις ερωτήσεις συγχρόνως, π.χ. «πως το βλέπεις εσύ;», «τι θα κάνεις τώρα;», «τι περιμένεις να συμβεί;». Η τάση να εξηγεί ή να ερμηνεύει την συμπεριφορά του άλλου και μάλιστα με λάθος τρόπο. Η τάση να παίρνει ο σύμβουλος ύφος ψυχρό και επαγγελματικό, π.χ. ως σύμβουλος σου

λέω ότι ο τρόπος σκέψης σου είναι λανθασμένος. Η τάση να μην αποδέχεται τα συναισθήματα του πελάτη π.χ. όταν ο πελάτης είναι λυπημένος για τον χωρισμό του ο σύμβουλος να του λέει «μην στεναχωριέσαι». Η τάση να προβάλλει τις εμπειρίες του ή να αυτό-αποκαλύπτεται σε λάθος χρονική στιγμή. Η επίδραση στη συμπεριφορά με πειθαναγκασμό, πίεση ή απειλή.

Από την πλευρά του συμβουλευόμενου: στη διαδικασία της συμβουλευτικής είναι πολύ σημαντικό ο σύμβουλος να ασχοληθεί με τις μεταβιβάσεις του πελάτη, οι οποίες εκδηλώνονται κυρίως στις αρχικές φάσεις της συμβουλευτικής. Ο πελάτης πολλές φορές για παράδειγμα, χωρίς να το συνειδητοποιεί επιθυμεί να γίνει ο σύμβουλος, ένας τρυφερός γονιός που του προσφέρει αγάπη και ασφάλεια, που ποτέ δεν την είχε. Αυτή είναι η θετική πλευρά της μεταβίβασης που είναι δυνατόν να ακολουθηθεί και από αρνητικά πρότυπα σχέσεων με τους γονείς και κατά συνέπεια με αρνητική συμπεριφορά προς τον σύμβουλο. Σε αυτή την περίπτωση ο σύμβουλος δεν πρέπει να προβεί σε αντιμεταβίβαση, αλλά να δείξει κατανόηση και να βοηθήσει τον πελάτη.

Συνοψίζοντας, η συμβουλευτική σχέση είναι η εύρεση δύο μερών (συμβούλου/ συμβουλευόμενου), που σκοπό έχει να δώσει στο πρόσωπο την δυνατότητα να κάνει αξιοποίηση των δυνατοτήτων του.

Η συμβουλευτική διαζυγίου έχει προέλθει από τη συμβουλευτική του γάμου ως ειδικός κλάδος και αναφέρεται στην απόφαση του ζευγαριού για διαζύγιο και τις σχετικές διαπραγματεύσεις. Στόχος της είναι, να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους συντρόφους όσο και για τα παιδιά, και να δημιουργήσει νέες σχέσεις.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις, μετά το διαζύγιο επικεντρώνονται σε θέματα σχετικά με: τις ψυχολογικές αντιδράσεις και την προσαρμογή των παιδιών, καθώς και σε τρόπους κατάλληλης ανατροφής και διαπαιδαγώγησης τους, επίσης, σε τρόπους προσέγγισης, συνεργασίας και επικοινωνίας των γονέων.

Οι συμβουλευτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις ποικίλουν ανάλογα με: τη θεωρητική προσέγγιση και εκπαίδευση του ειδικού, τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών, την ψυχολογική κατάσταση των συζύγων και των παιδιών, το στάδιο της διαδικασίας του χωρισμού στο οποίο βρίσκονται, καθώς και τη συμφωνία των μελών της οικογένειας σχετικά με το είδος της παρέμβασης που θεωρούν καταλληλότερο για τις ανάγκες τους.

Οι παρεμβάσεις μπορεί να απευθύνονται σε: όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των μελών της οικογένειας όπως: τους συζύγους χωριστά ή και μαζί, τα παιδιά, όλα τα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά με τον γονέα που έχει αναλάβει την επιμέλεια τους.

Συνιστάται η συμμετοχή όλων των μελών της οικογένειας σε συμβουλευτικές συναντήσεις με το σύμβουλο, ώστε γίνεται δυνατή η έκφραση συναισθημάτων και ανησυχιών, η συζήτηση των λόγων για το διαζύγιο και η προσαρμογή στις αλλαγές των σχέσεων και των ρόλων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Όταν τα μέλη της οικογένειας δεν μπορούν να προσαρμοστούν στους νέους ρόλους τους και στη δομή της οικογένειας, τα δε παιδιά παρουσιάζουν χρόνια προβλήματα, συνιστάται συστημική θεραπεία της οικογένειας. (Weiss,1979a)

Επίσης, οι σύζυγοι μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής με επίκεντρο το χωρισμό ή σε ειδικές ομάδες υποστήριξης.

Τέλος, αναφέρονται ορισμένες βασικές ενδεικτικές προτάσεις-κατευθύνσεις οι οποίες είναι βοηθητικές στους ειδικούς –επαγγελματίες ψυχικής υγείας που ασχολούνται με την συμβουλευτική υποστήριξη οικογενειών μετά το Διαζύγιο, στην Μονογονεϊκή αλλά και με την Αναδημιουργημένη Οικογένεια.

Α Μέρος.

5.1 Θεωρία

Η συστημική Θεώρηση ανήκει στις νέες ενοποιητικές τάσεις της επιστημονικής σκέψης, που επιδιώκουν να συμβάλλουν σε μια συνολική σύλληψη της ζωής και της γνώσης. Αποτελεί έναν καινούριο τρόπο σκέψης, που δίνει την δυνατότητα να αντιμετωπίζεται η όλο και αυξανόμενη πολυμορφία της σύγχρονης ζωής. Βασικός στόχος της είναι η κατανόηση σύμπλοκων φαινομένων.(Δέγλερης,1986)

Η συστημική σκέψη εμφανίστηκε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα ως μια διεπιστημονική κίνηση. Εξέφρασε την ανάγκη για μια κοινή γλώσσα η οποία παρακάμπτοντας τα όρια των διαφόρων κλάδων και τις αντίστοιχες εννοιολογικές τους δομές, θα συνέβαλε στην καταπολέμηση του κατακερματισμού και των επιπτώσεων της εξειδίκευσης. Βασικός μοχλός γι' αυτήν τη συναίνεση υπήξαν οι ιδέες του βιολόγου Λούτβιχ φον Μπερταλάνφου .(Ludwig von Bertalanffy, 1967).

Στις μέρες μας, η συστημική σκέψη εξελίσσεται σε ένα εργαλείο για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας της καθημερινής ζωής. Μας βοηθάει να οργανώνουμε τα σύνθετα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Μας μαθαίνει να σκεπτόμαστε για πολύπλοκες ρευστές και δυναμικές καταστάσεις. Η συστημική σκέψη έχει άμεση εφαρμογή στη μελέτη και την αντιμετώπιση καίριων ζητημάτων, όπως των ανθρώπινων σχέσεων και της υγείας.(Miller, J.G, 1965, p.p. 163-411), (Σημειώσεις Κατάκη, 2006)

Κεντρική έννοια του συστημικού προτύπου, όπως διαβάζουμε στον Elkaim (1991), αποτελεί η έννοια του «συστήματος», το οποίο είναι κατασκεύασμα από μέρη που έχουν συνδυαστεί. Τα συστήματα είναι οργανωμένα σύνολα, δηλαδή αποτελούνται από αλληλένδετα μέρη έτσι ώστε οτιδήποτε συμβαίνει σε ένα από αυτά να επηρεάζει τα υπόλοιπα και ολόκληρο το σύνολο.

Ένα σύστημα δεν είναι συλλογή από στοιχεία αλλά μία οργάνωση από αλληλοεξαρτώμενες ενότητες στην οποία η συμπεριφορά ενός στοιχείου επηρεάζεται από τη συμπεριφορά του άλλου. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000)

«Κάθε σύστημα αποτελείται από ξεχωριστά μέρη καθένα από αυτά συμβάλλει ουσιαστικά και σε σύνδεση, με όλα τα άλλα στην επίτευξη του αποτελέσματος. Καθ' ένα δρα σαν ερέθισμα για τ' άλλα μέρη. Το σύστημα έχει τάξη και αλληλουχία που καθορίζεται από ενέργειες, αντιδράσεις και αλληλεπιδράσεις των μερών. Αυτή η αδιάκοπη αλληλεπίδραση καθορίζει τον τρόπο εκδήλωσης του ίδιου του συστήματος». (Satir, 1989,)

Η Satir υποστηρίζει ότι ένα σύστημα έχει ζωή μόνο στο παρόν και όσο τα συστατικά των στοιχείων συνυπάρχουν στο παρόν (π.χ. βάζουμε αλεύρι, νερό και προζύμι και φτιάχνουμε ψωμί, το ψωμί δεν είναι ίδιο με κανένα από τα υλικά, τα περιέχει όμως όλα).

Η οικογένεια είναι ένα σύστημα με επιμέρους συστήματα, τα υποσυστήματα, τα οποία είναι τμήματα μέσα στο σύστημα της οικογένειας, καθένα από τα οποία κατέχει ξεχωριστή σ' αυτό και επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες. Τα βασικά υποσυστήματα σε μία πυρηνική οικογένεια είναι ο πατέρας, η μητέρα, το παιδί.

Η οικογένεια είναι ένα οργανωμένο σύστημα το οποίο διοικείται από κανόνες. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα μέλη της οικογένειας συμπεριφέρονται μεταξύ τους με έναν οργανωμένο, επαναλαμβανόμενο τρόπο και αυτός ο επαναλαμβανόμενος τρόπος αλληλεπίδρασης μπορεί να θεωρηθεί και βασική αρχή για τη διακυβέρνηση της ζωής της οικογένειας.

✓ Για να είναι ένα σύστημα λειτουργικό πρέπει να αποτελείται από:

(α) **Ένα στόχο/σκοπό.** Γιατί υπάρχει αυτό το σύστημα. Στις οικογένειες ο σκοπός είναι να γεννηθούν και να μεγαλώσουν νέα πρόσωπα, αλλά και να ωριμάσουν περισσότερο τα ήδη υπάρχοντα.

(β) **Ουσιαστικά στοιχεία.** Τα ουσιαστικά στοιχεία της οικογένειας είναι οι γονείς και τα παιδιά.

(γ) **Τάξη και λειτουργία των στοιχείων.** Στις οικογένειες αυτό αναφέρεται στην αυτοεκτίμηση των διαφόρων μελών στους κανόνες και στην επικοινωνία.

(δ) **Δύναμη για να διατηρείται η ενέργεια μέσα στο σύστημα ώστε τα μέρη του να μπορούν να λειτουργούν.** Η δύναμη αυτή προέρχεται στις οικογένειες από την τροφή, τη στέγη, τον αέρα, το νερό, τη δραστηριότητα και τα πιστεύω όλα όσα σχετίζονται με τη σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ζωή των μελών καθώς και από τον τρόπο που συνεργάζονται.

(ε) **Τρόπος αλληλεπίδρασης με τους «απ' έξω».**

Στις οικογένειες αυτό σημαίνει σχέσεις με τα μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα το νέο και το διαφορετικό.

✓ Υπάρχουν δύο ειδών συστήματα:

∅ Τα ανοιχτά και,

∅ τα κλειστά.

Η βασική διαφορά μεταξύ τους είναι ως προς τη φύση των αντιδράσεων στην αλλαγή και από μέσα και από έξω.

Στα κλειστά συστήματα τα μέρη είναι στο σύνολό τους συνδεδεμένα ή ασύνδετα με άκαμπτο τρόπο, με αποτέλεσμα να μη ρέουν οι πληροφορίες απ'

έξω προς τα μέσα και το αντίθετο. Η αξία του εαυτού έρχεται σε δεύτερη μοίρα, οι πράξεις υπόκεινται στις πράξεις του αφέντη και υπάρχει αντίσταση στην αλλαγή.

Τα **κλειστά συστήματα** αναπτύσσονται από ορισμένα σύνολα πεποιθήσεων όπως οι άνθρωποι είναι κακοί και πρέπει να ελέγχονται συνεχώς για να είναι καλοί, οι δε σχέσεις πρέπει να ρυθμίζονται με την απειλή ή την τιμωρία, ενώ υπάρχει η πεποίθηση ότι υπάρχει πάντα ένας σωστός τρόπος τον οποίο γνωρίζει αυτός που έχει την εξουσία. Υπάρχει πάντα κάποιος που ξέρει τι είναι το καλύτερο για σένα.

Αντίθετα στα **ανοιχτά συστήματα** η οικογένεια είναι ανοιχτή, παίρνει μηνύματα από το περιβάλλον, τα επεξεργάζεται και διαμορφώνεται από αυτά. Είναι συστήματα που αναπνέουν, γιατί η αξία του εαυτού είναι πρωτεύον στοιχείο, οι αλλαγές είναι καλοδεχούμενες, επιθυμητές, φυσιολογικές.

Η επικοινωνία είναι σαφής, προσδιοριζόμενη και προάγει την ωρίμανση, οι κανόνες είναι ανθρώπινοι, φανεροί και σύγχρονοι. Η αυτοεκτίμηση των μελών του συστήματος είναι ανώτερη και γίνεται ακόμα πιο βάσιμη, άξια εμπιστοσύνης και αντλείται ολοένα περισσότερο από τον εαυτό.

«Οι οικογένειες ως συστήματα είναι περισσότερο ή λιγότερο ανοιχτά. Ένα ανοιχτό σύστημα οικογένειας όχι μόνον είναι σε θέση να επιβιώνει αλλά εξελίσσεται συνεχώς. Είναι ανοιχτό σε νέες εμπειρίες και είναι σε θέση να εγκαταλείπει συμπεριφορές όταν αυτές δεν είναι λειτουργικές. Αντίθετα ένα κλειστό σύστημα οικογένειας απομονώνεται από τις εξωτερικές επιδράσεις και έχει κακή προσαρμογή».(Παπαδιώτη – Αθανασίου ,2000)

5.2 Συστημική Συμβουλευτική και Τεχνικές.

Στην αντιμετώπιση της οικογένειας με τη συστημική, το όλο δεν περιλαμβάνει μόνο τα μέλη, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες ξεπερνούν τη δραστηριότητα του κάθε μέλους χωριστά.

Το σχήμα που εκφράζει τη συστημική προσέγγιση είναι ο κύκλος. Σε κάθε σύστημα υπάρχει μία κυκλική προσέγγιση ανάμεσα στις δράσεις και αντιδράσεις των επί μέρους ενοτήτων. Η συμπεριφορά του κάθε μέλους επηρεάζει τη συμπεριφορά του άλλου, κ.ο.κ. Για την κατανόηση μιας σχέσης δεν εξετάζεται ξεχωριστά η συμπεριφορά του κάθε μέλους, αλλά ο κύκλος της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης.

Οι οικογενειακοί θεραπευτές γνωρίζουν ότι οι οικογένειες αλληλεπιδρούν με κυκλικό τρόπο, γι' αυτό όταν μία οικογένεια ζητά βοήθεια προσπαθούν να σπάσουν αυτούς τους κύκλους. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,Β.,2000)

✓ Στη συστημική θεωρία δίδεται έμφαση σε δύο βασικές αρχές παρέμβασης:

- § Σε οποιοδήποτε σημείο του συστήματος και αν παρέμβουμε, θα επιφέρουμε αλλαγή στο όλο σύστημα. Λόγω της συνεχούς αλληλεξάρτησης των ενοτήτων του συστήματος μία μικρή παρέμβαση μπορεί να φέρει μεγάλα αποτελέσματα.
- § Καταργείται η αναζήτηση της αιτίας ή της αρχής της συμπεριφοράς και δίνεται έμφαση στο «πως» και όχι στα «αίτια».

Δεδομένης της έμφασης που δίνει η συστημική προσέγγιση στην κυκλική αλληλεπίδραση και στο όλο πλαίσιο δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί μία και

μόνη αιτία για μία κατάσταση, συνεπώς η βαρύτητα δίνεται στη διεύρυνση του «πως» και όχι του «γιατί».

Η παράκαμψη της «αποενοχοποίησης» είναι πολύ σημαντική στη θεραπευτική διεργασία, γιατί η απαλλαγή του κάθε μέλους της οικογένειας (και ιδιαίτερα του ασθενή) από το φορτίο της ατομικής ευθύνης για το πρόβλημα, καθιστά την παρέμβαση πιο αποτελεσματική.

Τα μέλη της θεωρούν ότι δεν ευθύνονται για την προβληματική συμπεριφορά του προσώπου που παρουσίαζε το σύμπτωμα, κατανοούν τη συνυπευθυνότητα και οδηγούνται σε αλλαγές.

Η συστημική προσέγγιση δίνει μεγάλη σημασία στην επικοινωνία μεταξύ των μελών του συστήματος.

✓ Μερικές βασικές αρχές επικοινωνίας είναι οι παρακάτω:

1. **Δεν υπάρχει μη επικοινωνία.** Όλη η συμπεριφορά είναι μία συνεχής επικοινωνία.

Περιεχόμενο και σχέση στην επικοινωνία. Ο Watzlavick αναφέρει ότι υπάρχουν δύο επίπεδα στην επικοινωνία: (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000)

(α) το επίπεδο του περιεχομένου (με τον όρο αναφορά),

(β) το επίπεδο της σχέσης (με τον όρο εντολή).

Στην ανθρώπινη επικοινωνία συχνά παρατηρούνται συγκρούσεις στο επίπεδο του περιεχομένου του μηνύματος γιατί υπάρχουν προβλήματα στο επίπεδο της σχέσης. Το πρώτο επίπεδο αναφέρεται στο περιεχόμενο, το οποίο δηλώνεται και το δεύτερο στον προσδιορισμό αυτού που δηλώνεται. Το δεύτερο, δηλαδή επίπεδο αποτελεί πληροφορία για την επεξεργασία της πληροφορίας του πρώτου επιπέδου. Έτσι το δεύτερο επίπεδο αποτελεί το

επίπεδο της «μετά επικοινωνίας», συμπίπτει με το επίπεδο της εντολής και προσδιορίζει αυτό που δηλώνεται σε πρώτο επίπεδο. Με τη μεταεπικοινωνία μπορούν να δοθούν πληροφορίες για τα δύο επίπεδα της επικοινωνίας (το περιεχόμενο και τη σχέση), να επιλυθούν παρεξηγήσεις και να συνειδητοποιηθούν προβλήματα τα οποία δεν είναι δυνατόν να δηλωθούν σε επίπεδο απλής επικοινωνίας.

2. **Ιεραρχία στην επικοινωνία.** Η μεταφορά μηνυμάτων από ένα πρόσωπο σε άλλο, παρέχει πληροφορίες για την ιεραρχία και τη σχέση τους. Όταν διαταράσσεται η ιεραρχία δημιουργείται πρόβλημα στις σχέσεις. Σε κάθε επικοινωνία υπάρχει προσπάθεια να οριστεί η σχέση.

Τέλος, η συστημική προσέγγιση θεωρεί πολύ σημαντικά στην αντιμετώπιση της οικογένειας τα προβλήματα που δημιουργούνται στο σύστημα της οικογένειας εξαιτίας της μη διαμόρφωσης λειτουργικών ορίων. Τα κύρια υποσυστήματα που ορίζουν τη δομή της οικογένειας είναι το υποσύστημα συζύγων, υποσύστημα γονέων, το υποσύστημα αδελφών και το υποσύστημα παιδιών.

Ο ρόλος που επιτελεί το καθένα από αυτά είναι διαφορετικός. Σε συνδυασμό οι ρόλοι αυτοί συντελούν στη λειτουργία της οικογένειας. Τήρηση του ρόλου που διαδραματίζει το σύστημα σημαίνει τήρηση των ορίων σε ένα υποσύστημα. Όταν δεν τηρούνται όρια υπάρχει σύγχυση ρόλων.

Όταν σε μία ομάδα υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στα μέλη ένα τρίτο μέλος προστίθεται στη δυάδα ώστε να αποφευχθεί η ένταση μεταξύ των δύο μελών. Η σύμπραξη των μελών ξεχωριστά από το τρίτο ονομάζεται «συνασπισμός». Η είσοδος του τρίτου μέλους στη δυάδα μειώνει την ένταση και εξασφαλίζει την τήρηση της ισορροπίας του συστήματος. Η συμμαχία που κάνουν δύο μέλη με σκοπό να προστατεύσουν τον εαυτό τους ή να στραφούν εναντίον ενός τρίτου που απειλεί το σύστημα είναι σύνηθες φαινόμενο στην οικογένεια, π.χ. η μητέρα «συμμαχεί» με ένα παιδί εναντίον του συζύγου.

Τα δυαδικά συστήματα τείνουν να γίνουν τριαδικά όταν βρίσκονται υπό στρεσογόνες συνθήκες. Οι τριγωνοποιήσεις προκαλούν προβλήματα όταν υπάρχουν εντάσεις μέσα στην οικογένεια.

✓ Η τριγωνοποίηση μπορεί να εκφραστεί με δύο τρόπους:

A) Με τη μορφή του συνασπισμού δύο μελών εναντίον ενός τρίτου.

B) Με την εκδήλωση κάποιου προβλήματος από ένα μέλος.

Το μέλος που αναπτύσσει προβλήματα στις δυσλειτουργίες της οικογένειας είναι συνήθως το παιδί, π.χ. όταν το ζευγάρι παρουσιάζει πρόβλημα στις σχέσεις του και υπάρχει κίνδυνος να διαλυθεί το υποσύστημα του ζευγαριού, το παιδί εκδηλώνει κάποιο πρόβλημα με αποτέλεσμα το παιδί να τριγωνοποιείται με τους γονείς, δηλαδή υπεισέρχεται στις σχέσεις τους για να τους προστατεύσει.

Στην πυρηνική δυσλειτουργική οικογένεια το κεντρικό τρίγωνο περιλαμβάνει συνήθως ένα παιδί στο οποίο ανατίθεται ρόλος γονέα, με αποτέλεσμα να αναλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη λειτουργία της οικογένειας του ζευγαριού.

Επίσης ένα πρόσωπο που εξοβελίζεται από το σύστημα και στο οποίο του ανατίθεται το πρόβλημα αποκαλείται «αποδιοπομπαίος τράγος». Τέτοιου είδους τριγωνοποίηση συμβαίνει όταν μία οικογένεια έχει συγκρούσεις και «στρες» κυρίως το υποσύστημα συζύγων – γονέων και φορτώνει το πρόβλημα σ' ένα άλλο μέλος συνήθως το παιδί, διώχνοντάς το έξω από το σύστημα. Το παιδί που εξοβελίζεται από το σύστημα της οικογένειας, παρουσιάζει διάφορα προβλήματα (σχολική φοβία, μαθησιακές δυσκολίες, κ.λ.π.) ή μπορεί να εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά ή σχιζοφρένεια.

Στη θεραπευτική διαδικασία γίνεται προσπάθεια να διαλυθούν οι τριγωνοποιήσεις. Η κύρια τεχνική που χρησιμοποιείται είναι η ενίσχυση του

υποσυστήματος των συζύγων. Όταν οι γονείς διαμορφώνουν καλύτερη σχέση αναλαμβάνουν το ρόλο τους επιτρέποντας στο παιδί να επανέλθει στο σύστημα των παιδιών και στον πραγματικό του ρόλο.

Ο Minuchin, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις αναπτυξιακές ανάγκες του παιδιού. Προβλήματα στο παιδί δημιουργούνται όταν οι γονείς δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις ανάγκες αυτές και όταν δεν οριοθετούν τη σχέση τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,Β.,2000)

✓ Η συστημική προσέγγιση δίνει έμφαση στα εξής σημεία:

- § Καλή σχέση στο ζευγάρι:** Καλή συζυγική σχέση σημαίνει καλή γονεϊκή σχέση.
- § Ενίσχυση της αυτονομίας του παιδιού:** Γονείς οι οποίοι δεν επιτρέπουν στο παιδί να αυτονομηθεί, δηλαδή δεν παρέχεται στο παιδί εκείνος, ο βαθμός ελευθερίας και εκείνη η ενίσχυση για ανεξαρτητοποίηση, γίνονται δεσμώτες των παιδιών τους.
- § Εμπιστοσύνη που πρέπει να δοθεί στο παιδί:** Ο καλύτερος τρόπος για να ελέγξει κανείς ένα παιδί είναι να του δείξει εμπιστοσύνη.
- § Άσκηση ελέγχου:** Το παιδί έχει ανάγκη από την επιβολή ελέγχου και ορίων στη συμπεριφορά του. Η επιβολή πειθαρχίας είναι αποτελεσματική όταν βασίζεται στη σχέση αποδοχής και αγάπης ανάμεσα στο γονέα και στο παιδί.

✓ Οι τεχνικές:

Οι τεχνικές που χρησιμοποιεί η συστημική συμβουλευτική αποσκοπούν να βοηθήσουν τα μέλη να κατανοήσουν τους ρόλους που έχουν να επιτελέσουν και να μπορέσουν να τους αναλάβουν.

✓ Εκπαίδευση:

Εφόσον ο κύριος ρόλος του συστημικού συμβούλου/θεραπευτή επικεντρώνεται στο να βοηθήσει θεραπευτικά, προληπτικά εξελικτικά το συνάνθρωπο του, είναι αυτονόητο πως και η εκπαίδευση θα πρέπει να τον εφοδιάσει με τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες για να μπορεί να δημιουργήσει θετικές ανθρώπινες σχέσεις ,που θα τον βοηθήσουν :

§ Να αναγνωρίσει και τις προσωπικές του (μέσω θεραπείας),αλλά και τις μοναδικές επιθυμίες, προσδοκίες, συναισθήματα και ικανότητες και άλλων ανθρώπων. (Μαλικιώση-Λοίζου,1999)

§ Να ανακαλύψει ευκαιρίες μέσα από τις οποίες όλος ο ανθρώπινος εσωτερικός πλούτος θα μπορεί να εκφραστεί εποικοδομητικά. (Μαλικιώση-Λοίζου,1999)

§ Οι σπουδαστές πρέπει να κατανοήσουν τις θεωρητικές κατασκευές, να εκθέσουν τους εαυτούς τους στη συστημική σκέψη και να μάθουν τέλεια συγκεκριμένες τεχνικές παρέμβασης .(Goldenberg & Goldenberg, 2005)

§ Πρέπει να κάνουν την εννοιολογική μετακίνηση έτσι, ώστε να υιοθετήσουν μια κυβερνητική άποψη της οικογενειακής λειτουργίας, την ίδια στιγμή που ταξινομούν τις διάφορες προσεγγίσεις και ανακαλύπτουν τους δικούς τους τρόπους συμβουλευτικής/θεραπείας.

§ Κοντολογίς, η εκπαίδευση απαιτεί όχι απλά την εκμάθηση ενός συνόλου θεραπευτικών εργαλείων (παράδοξες παρεμβάσεις, επανασύνταξη, σύμβαση για το απρόοπτο, κυκλική εξέταση και ούτω καθεξής), αλλά επίσης τη θεωρητική κατανόηση του πως και κάτω από ποιες συνθήκες πρέπει να χρησιμοποιηθούν.(Minuchin & Fishman, 1981)

§ Στην εκπαίδευση των συμβούλων/θεραπευτών χρησιμοποιούνται τρεις πρωταρχικές μεθόδους εκπαίδευσης :

- 1) διδακτικές παρουσιάσεις , με μορφή μαθημάτων ή σεμιναρίων,
- 2) άμεσες κλινικές εμπειρίες με οικογένειες,
- 3) εποπτεία, σε μια κανονική, συνεχή βάση, από έναν έμπειρο επόπτη οικογένειας, που, μαζί με τον εκπαιδευόμενο, μπορεί να παρακολουθεί διεξαγόμενες συνεδρίες από έναν εκπαιδευόμενο πίσω από έναν μονόδρομο καθρέφτη και/ή σε βιντεοσκοπημένες συνεδρίες. (Liddle, Breulin & Schwartz,1988)

5.3 Ο Ρόλος του Συστημικού Συμβούλου:

Αποτελεί έναν από τους παράγοντες του συστήματος. Βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με όλους τους άλλους παράγοντες του συστήματος. Μοιράζεται με την οικογένεια εκείνα τα στοιχεία που ο ρόλος του ορίζει και τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τη δική τους διαφοροποίηση. Ο σύμβουλος μαθαίνει να σέβεται τους χρόνους και τα όρια των ανθρώπων που δουλεύει και να δίνει την πληροφορία που οργανώνει μέσα στο νου και στην καρδιά των ανθρώπων, ώστε εκείνοι να οδηγηθούν τις αλλαγές που ταιριάζουν στη ζωή τους.

Σκοπός του συμβούλου είναι η αλλαγή της υπάρχουσας δομής και των κανόνων που ισχύουν σε μία δυσλειτουργική οικογένεια.

Οι ρόλοι του είναι κυρίως τρεις:

- § **Θεραπευτικός ή αποκατάστασης:** Βοηθά τους ανθρώπους που βιώνουν άμεσα κάποια δυσκολία
- § **Προληπτικός:** Προβλέπει, παρακάμπτει ή προλαμβάνει δυσκολίες που μπορούν να εμφανιστούν στο μέλλον.
- § **Εκπαιδευτικός και Εξελικτικός:** Βοηθάει στο σχεδιασμό, απόκτηση και παραγωγή του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους από εμπειρίες που θα βοηθήσουν τους ανθρώπους να ανακαλύψουν και να εκπληρώσουν τις δυνατότητες τους. (Jordaan et al., 1968 & Whiteley, 1980)

5.4 Τα Χαρακτηριστικά του Συμβούλου.

Η Συμβουλευτική δεν ασκείται μόνο από επαγγελματίες ψυχολόγους και συμβούλους, αλλά ασκείται και στην καθημερινή δραστηριότητα από εθελοντές συμβούλους και πολλούς άλλους ανθρώπους που προσπαθούν σε διάφορους χώρους και τομείς να βοηθήσουν το πρόσωπο να γνωρίσει καλύτερα και βαθύτερα τον πραγματικό του εαυτό και να αντιμετωπίζει την ζωή υπεύθυνα, δημιουργικά, χωρίς άγχος και ανασφάλεια. Οι άνθρωποι αυτοί μπορεί να είναι εκτός από τους ειδικούς, εκπαιδευτικοί, δάσκαλοι, γονείς, κληρικοί, φίλοι, κ.λ.π.

Στη συμβουλευτική διαδικασία σημαντικό ρόλο παίζουν η προσωπική ανάπτυξη του συμβούλου και η ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων. Ο δρόμος που θα οδηγήσει ένα σύμβουλο στην κατάκτηση αυτών των δυο σημαντικών στοιχείων, είναι βέβαια η θεωρητική κατάρτιση, αλλά σημαντικότερη είναι η πρακτική άσκηση.

Μπορεί ο Σύμβουλος να ασκηθεί είτε με το να ασκήσει τη συμβουλευτική, με το να ζητήσει ο ίδιος βοήθεια παίζοντας τον πελάτη, είτε

ασκώντας συμβουλευτική σε άλλους ανθρώπους, αλλά το σημαντικότερο είναι να ασκηθεί μέσα από την συνειδητή πρακτική των καθημερινών σχέσεων.

Αυτό που έχει σημασία είναι να είναι κανείς παρατηρητής του ίδιου του εαυτού του κάθε στιγμή της ζωής του και να προσπαθεί να βιώνει τις διάφορες δεξιότητες που γνωρίζει και να τις χρησιμοποιεί πρώτα στον εαυτό του. Είναι σημαντικό να είναι ανοικτός στην εμπειρία και να προσπαθεί να βελτιώνεται χρησιμοποιώντας εποικοδομητικά την εμπειρία του, όπως υποστηρίζει ο Rogers. (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996)

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ο καλός σύμβουλος είναι τα παρακάτω: (Μαλικιώση Λοϊζου, 1998)

A) **Ενδιαφέρον** :να εργάζεται με ανθρώπους.

B) **Ευφυΐα**: δηλαδή να διαθέτει τις απαραίτητες πνευματικές ιδιότητες που του επιτρέπουν να σκέπτεται λογικά και να επιλύει προβλήματα με την λογική και την αντίληψη, αλλά και να ανακαλύπτει προβλήματα μέσω εύστοχων ερωτήσεων.

Γ) **Αποδοχή του εαυτού του**: έτσι ώστε να μη χρησιμοποιεί τους πελάτες του για να ικανοποιήσει ατομικές επιθυμίες και ανάγκες πέρα από τα όρια που του επιβάλλει το λειτούργημά του.

Δ) **Η ανθρωπιά και η αξιοπρέπεια**: συνοδευόμενη και από μία αίσθηση χιούμορ καθώς και η αναγνώριση των συναισθηματικών αποχρώσεων της προσωπικής του ζωής πρέπει να προέχουν στην συναισθηματική του ισορροπία. Η εξωτερική του εμφάνιση, επίσης πρέπει να προσδίδει μία αποδοχή του εαυτού και του ρόλου του ως συμβούλου.

E) **Πρέπει να έχει ένα προσωπικό σύστημα αξιών**: με το οποίο να δεσμεύεται αλλά και να κατανοεί και να αναγνωρίζει την επίδρασή του στη συμβουλευτική του συμπεριφορά ειδικότερα και γενικότερα στη συμπεριφορά του.

ΣΤ) **Πρέπει να έχει ανοχή**: σε ασαφείς, διφορούμενες καταστάσεις και να διαθέτει την ικανότητα να τις αντιμετωπίζει, χωρίς να αποδιοργανώνεται η εργασία και η ζωή του. Με την ικανότητα αυτή συμβαδίζει και η ικανότητα να αναγνωρίζει πηγές αποστέρησης και να τις χειρίζεται επιτυχώς.

Ζ) **Πρέπει να γνωρίζει αρκετά την ανθρώπινη ψυχολογία**: ώστε να είναι εύκαμπτος, να αναγνωρίζει, να κατανοεί και να χειρίζεται με τρόπο ψυχολογικό όλων των ειδών τις ανθρώπινες συμπεριφορές, χωρίς να επιτρέπει στην εξουσία και τις κοινωνικές πιέσεις να επιβάλουν στον πελάτη του συμπεριφορά συμμόρφωσης. Πρέπει δηλαδή, να αναγνωρίζει τους κινδύνους του δογματισμού.

Η) **Πρέπει να διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα της προσωπικότητας**: που θα του επιτρέψουν να εργαστεί με άτομα ποικίλων εθνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών προελεύσεων.

Από την μελέτη της βιβλιογραφίας σχετικά με έρευνες που αναζητούν τη σχέση μεταξύ προσωπικών χαρακτηριστικών και συμβουλευτικής επιτυχίας, εξάγεται το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο προφίλ προσωπικότητας που να χαρακτηρίζει τον επιτυχημένο σύμβουλο. Μεγάλη έμφαση έχει δοθεί στην ανάπτυξη της **αυτογνωσίας του συμβούλου**, της **ευαισθησίας** προς τους άλλους, στην **κατανόηση** και στην **αποδοχή** άνευ όρων της συμπεριφοράς και των αξιών του άλλου προσώπου και στην ικανότητα αναγνώρισης του τρόπου με τον οποίο αυτές οι αξίες επηρεάζουν τη συμπεριφορά.

Όπως διαπίστωσαν στην έρευνά τους, που πραγματοποιήθηκε το 1967 οι Truax και Car huff, σχεδόν όλες οι συμβουλευτικές-ψυχοθεραπευτικές θεωρίες συμφωνούν ως προς την σπουδαιότητα της ενσυναίσθησης, της μη λεκτικής ζεστασιάς και της γνησιότητας του συμβούλου σε σχέση με τον πελάτη, της αποδοχής και εμπιστοσύνης. Ο βαθμός ενσυναίσθησης και γνησιότητας του Συμβούλου συνδέεται άμεσα με το βαθμό αυτο-ανίχνευσης του πελάτη, δηλ.

όσο ανεβαίνει ο βαθμός ενσυναίσθησης του Συμβούλου τόσο αυξάνεται και η αυτο-ανίχνευση του πελάτη και το αντίθετο. (Μαλικιώση-Λοϊζου, 1998)

Όταν ο σύμβουλος έχει την ικανότητα να δείχνει γνήσια μεθεκτική αποδοχή του πελάτη του, τον βοηθά να μειώσει τους ψυχολογικούς, αμυντικούς μηχανισμούς του και να ξετυλίγει ευκολότερα τον εσωτερικό του κόσμο, να αυτοανιχνεύεται και να προχωρήσει στη δική του ενσυναίσθηση, ενόραση και επίγνωση. Η κατανόηση και η ανταπόκριση του συμβούλου στα συναισθήματα του πελάτη, σημαίνει ότι κατανοεί με ακρίβεια το τι του λέει ο πελάτης σύμφωνα με το πλαίσιο αναφοράς του και κατόπιν στην κοινοποίηση σ' αυτόν, με ευαισθησία και ηρεμία του τι έγινε κατανοητό. (Guerney, 1996)

Το 1975 ο Rogers, δημοσίευσε τα παρακάτω στοιχεία για την διαδικασία να κατανοείς βαθιά το απλό (empathy): (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996)

- Το να μπαίνεις στον προσωπικό αντιληπτικό κόσμο άλλου και να νιώθεις τελείως σαν το σπίτι σου.
- Το να κατανοείς κάθε στιγμή τα προσωπικά νοήματα που έχουν σχέση με τον εαυτό του. Να καταλαβαίνεις νοήματα τα οποία δεν έχει συνειδητοποιήσει ακόμα ο πελάτης, αλλά να έχεις την ευαισθησία και την ευστροφία να μην τα εκθέτεις όταν το άτομο δεν είναι σε θέση να τα αντιληφθεί.
- Το να διακατέχεσαι από την απαραίτητη κατανόηση για τον κόσμο και να κοιτάζεις με άφοβη και ανανεωμένη ματιά αυτά για τα οποία το πρόσωπο ακόμα φοβάται, το να ελέγχεις συχνά μαζί του την ακρίβεια της κατανόησής του και να οδηγείσαι από τον τρόπο που τις ανταποκρίνεται.

Η αποδοχή βασίζεται στην πεποίθηση ότι ο πελάτης είναι ένα μοναδικό, μεταβαλλόμενο, και εξελισσόμενο σύστημα. Ο σύμβουλος θεωρεί τον πελάτη

ένα αξιόλογο πλάσμα χωρίς να επιδοκιμάζει τις πράξεις του, αντίθετα του περνά το μήνυμα ότι τον αποδέχεται και είναι πρόθυμος να ασχοληθεί με το πρόβλημά του. Με αυτό τον τρόπο τον βοηθά να αποδέχεται τον εαυτό του, ώστε να εργαστεί για την περαιτέρω εξέλιξή του.

Τέλος, η εμπιστοσύνη βασίζεται στην πεποίθηση του συμβούλου ότι ο πελάτης μπορεί να αλλάξει θετικά, να ξεπεράσει τις δυσκολίες της ζωής και να δώσει την κατάλληλη λύση στο πρόβλημά του. Σημαντική είναι επίσης και η εμπιστοσύνη που ο πελάτης αναπτύσσει για τον σύμβουλο και βασίζεται στην πεποίθηση ότι ο σύμβουλος εργάζεται για το καλό του.

5.5 Η συμβουλευτική παρέμβαση :

Περιλαμβάνει τη διαμόρφωση του χάρτη ζωής ενός μέλους της οικογένειας ή το χάρτη δομής της οικογένειας. Η τεχνική αυτή αποσκοπεί στην διερεύνηση των παραμέτρων εκείνων που καθορίζουν την υπάρχουσα οργάνωση της οικογένειας και τους κανόνες που ρυθμίζουν τους ρόλους και τη συμπεριφορά των μελών της.

Άλλες τεχνικές είναι η διαμόρφωση ενός project δομής του εαυτού (τι σκέφτεται για τον εαυτό του, την πορεία του), η χρήση εμπειριών ζωής του προσώπου, κ.λ.π.

Συνοψίζοντας η συστημική συμβουλευτική βασίζεται στις αρχές του «όλου» και της εξέλιξης. Η εξέλιξη είναι βασική στα ζωντανά συστήματα. Ένα ζωντανό σύστημα για να μπορέσει να επιβιώσει πρέπει να εξελίσσεται, διαφορετικά περιέρχεται σε κρίση. Το πρόβλημα που αναπτύσσει ένα μέλος αποτελεί το μέσον που οδηγεί μία στατική οικογένεια σε αλλαγή.

Ένα τέχνασμα για να διατηρήσεις ένα σύστημα ζωντανό είναι:« ν' αφήσεις κάθε μέλος της οικογένειας να έχει έναν αληθινό ατομικό δικό του χώρο και μέσα σε αυτό το χώρο να μπορέσει να χαίρεται». (Satir, 1989)

Κανένα από τα μέλη δεν είναι ταυτόσημο με τα υπόλοιπα, αλλά διαφορετικό και βρίσκεται σε άλλο βαθμό ανάπτυξης. Ο προβληματισμός που ανασύρεται από τη Satir είναι:

Πώς μπορούν οι ενήλικες να χρησιμέψουν ώστε τα παιδιά να μεγαλώσουν; Πώς τα παιδιά μπορούν να χρησιμέψουν ώστε να ωριμάσουν οι γονείς; Με ποιο τρόπο οι άντρες βοηθάνε να αναπτυχθούν οι γυναίκες και οι γυναίκες για να αναπτυχθούν οι άντρες; Με ποιο τρόπο όλοι βοηθάνε όλους – ενήλικες, παιδιά, άντρες, γυναίκες»;

5.6 Βασικές Δεξιότητες του Συμβούλου:

Υπάρχουν ορισμένες δεξιότητες επικοινωνίας ή συμπεριφοράς που πρέπει να έχει ο σύμβουλος, προκειμένου να διευθύνει σωστά τη συμβουλευτική σχέση.

Αυτές οι δεξιότητες επικοινωνίας χρησιμοποιούνται σε όλη τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας και ιδιαίτερα στο χτίσιμο της σχέσης, στη διάγνωση αναγκών και στην οριοθέτηση των στόχων. Με την βοήθεια των δεξιοτήτων αυτών ο σύμβουλος επικοινωνεί με τον πελάτη εμπνέοντάς του **φιλικότητα, αποδοχή, ενσυναίσθηση και εμπιστοσύνη**, ενώ συγχρόνως τον **ενθαρρύνει** να συνεχίσει την παρουσίαση του προβλήματός του και την εις βάθος διερεύνησή του.

Ø Δεξιότητες προσεκτικής ακρόασης:

Οι βασικότερες από αυτές είναι:

§ «Προτού προσπαθήσετε να βοηθήσετε τους ανθρώπους, πρώτα ακούστε που βρίσκονται, πως αισθάνονται, τι θέλουν. Η αποτελεσματική, διευκολυντική, διαπροσωπική επιρροή μπορεί να οδηγήσει τους

ανθρώπους στις προσωπικές τους κατευθύνσεις. Μην αποφασίσετε εσείς για την κατεύθυνση ζωής των άλλων». (Iven & Gluckstern, 1995,σελ.22)

- § Καλός ακροατής είναι εκείνος που διαθέτει ένα καλό επίπεδο αυτογνωσίας, «ακούει» προσεκτικά τα λεκτικά και μη λεκτικά μηνύματα του πελάτη και ανταποκρίνεται σε αυτά. Τα μη λεκτικά μηνύματα είναι μερικές φορές σημαντικότερα από τα λεκτικά, γιατί μπορεί να εκφράζουν τα συναισθήματά τους.
- § Η αποτελεσματική ακρόαση βοηθάει το πρόσωπο να αυτοεξερευνηθεί, να έρθει σε επαφή με τα συναισθήματά του, να ακούσει ο ίδιος τον πραγματικό του εαυτό καθώς και να ενθαρρύνεται να εκφράσει τις απόψεις του, τις ιδέες του και τις εμπειρίες του. Παράλληλα ο σύμβουλος βοηθιέται να γνωρίσει βαθύτερα τον πελάτη του και να τον βοηθήσει στην αυτοανίχνευσή του.
- § Εκτός από τη δεξιότητα της προσεκτικής ακρόασης ο σύμβουλος πρέπει να εφαρμόζει άριστα και την ενεργό ανταπόκριση, η οποία εκφράζεται μέσα από τις ειδικές δεξιότητες της επανάληψης, της παράφρασης και της ανακεφαλαίωσης.

Ø Δεξιότητες Διερεύνησης:

- § Στις δεξιότητες διερεύνησης περιλαμβάνονται η χρήση ερωτήσεων, επιλεκτική επανάληψη, επεξηγηματική δήλωση.
- § Η χρήση ερωτήσεων είναι μια λεπτή δεξιότητα διότι επηρεάζει την όλη συμβουλευτική σχέση και διαδικασία. Οι πολλές ερωτήσεις μπορεί να χαρακτηρισθούν από τον συμβουλευόμενο σαν ένα είδος ανάκρισης και να αντιδράσει αρνητικά. Οι κλειστές ερωτήσεις στοχεύουν κυρίως στο περιεχόμενο και λιγότερο στο συναίσθημα και δεν επιτρέπουν στο

πελάτη να εκφράσει καλύτερα τα συναισθήματά του και να ερευνήσει σε βάθος τον εαυτό του, όπως οι ανοιχτές. Γι' αυτό ενώ οι ερωτήσεις είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για τη συνέντευξη δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται συχνά και όταν χρησιμοποιούνται καλό είναι να συνδυάζονται με άλλες δεξιότητες της διερεύνησης.

- § Στην επιλεκτική επανάληψη/παράφραση ο σύμβουλος παραφράζει ένα μέρος αυτού που έχει πει ο πελάτης, ακριβώς για να εξερευνήσει διάφορες πλευρές της ιστορίας του, χωρίς να χρειαστεί να υποβάλλει κάποια ερώτηση.
- § Στην επεξηγηματική δήλωση, η οποία έχει τη μορφή μιας απλής πρότασης ο σύμβουλος ενθαρρύνει τον πελάτη να προσθέσει πληροφορίες για το θέμα του χωρίς να χρειαστεί να υποβάλλει κάποια ερώτηση.

Ø Αντανεκλαστικές Δεξιότητες.

- § Ο σύμβουλος μπορεί να χρησιμοποιήσει την αντανάκλαση του συναισθήματος ή την αντανάκλαση του περιεχομένου ανάλογα με το τι επιθυμεί να ενισχύσει.
- § Ιδιαίτερη προσοχή και ικανότητα χρειάζεται από τον σύμβουλο στην αντανάκλαση περιεχομένων, να επιλέξει τα σημαντικότερα σημεία που έθιξε ο πελάτης του και τις πληροφορίες που έδωσε σε κάποια δεδομένη στιγμή.
- § Στην αντανάκλαση συναισθήματος ο σύμβουλος επιλέγει προσεκτικά και αντανεκλά τα συναισθηματικά στοιχεία που ενυπάρχουν στις εκφράσεις του πελάτη.

5.7 Λειτουργίες της Συμβουλευτικής Σχέσης.

- § Σε κάθε Συμβουλευτική παρέμβαση αναπτύσσεται μια σχέση. Η σχέση αυτή είναι αρκετά λεπτή, καθοριστική για την εξέλιξη και επίτευξη του σκοπού της παρέμβασης, ποικίλει στα διάφορα μοντέλα. Ανεξάρτητα από ποια συμβουλευτική θεώρηση και τεχνική θα διέπεται η συμβουλευτική σχέση, «κυρίαρχος του παιχνιδιού», είναι ο σύμβουλος. Είναι ο κύριος υπεύθυνος της συμβουλευτικής σχέσης και πρέπει να εκδηλώνει εκείνη τη συμπεριφορά που θα τη διευκολύνει.
- § Μια καλή αρχή είναι ότι η καταλληλότερη συμπεριφορά είναι εκείνη που διευκολύνει τη δημιουργία της καλύτερης και αποτελεσματικότερης δυνατής συμβουλευτικής σχέσης και ποια θα είναι αυτή στην κάθε περίπτωση, μόνο επί τόπου μπορεί να κρίνεται από έναν έμπειρο Σύμβουλο.(Δημητρόπουλος, 2000)
- § Όταν ο σύμβουλος εμπνέει εμπιστοσύνη αποπνέει ζεστασιά και όταν μερικές φορές αυτο-αποκαλύπτεται (όπου χρειάζεται προκειμένου να βοηθήσει τη συμβουλευτική διαδικασία, αποκαλύπτει προσωπικά τα στοιχεία στο βαθμό που θα βοηθήσει τον πελάτη να αυτο-αποκαλυφθεί), φαίνεται να επηρεάζει θετικά τη συμβουλευτική σχέση. Η προσωποκεντρική θεώρηση θεωρεί μια συμβουλευτική σχέση αποτελεσματική όταν ο σύμβουλος δείχνει άνευ όρων σεβασμό και αγάπη για τον πελάτη.
- § Ιδανικός σύμβουλος είναι αυτός που μπορεί να δείξει μη εγωιστική, μη κτητική και γνήσια αγάπη για τον πελάτη. Αυτός ο σύμβουλος θα μπορέσει να δημιουργήσει ένα ζεστό ανθρώπινο κλίμα, όπου οι υπόλοιπες τεχνικές και δεξιότητες θα μπορέσουν να ευδοκιμήσουν. Αυτός ο σύμβουλος θα βοηθήσει τον πελάτη να οικειοποιηθεί τον δικό του τρόπο σκέψης και δράσης, τον δικό του εαυτό τον οποίο συνήθως έχει μάθει να μην εμπιστεύεται. (Κοσμίδου – Hardy και Γαλανουδάκη – Ράπτη ,1996)

§ Κατά τον Rogers ο Σύμβουλος θα πρέπει να επικεντρώνεται στη μεγαλύτερη ανεξαρτησία και συγκρότηση του προσώπου παρά στην επίλυση του προβλήματος του. Οι άνθρωποι έχουν χάσει την επαφή τους με τον εαυτό τους, γιατί έχουν εσωτερικεύσει ιδέες και αξίες άλλων. Με τη ζεστή και γνήσια αποδοχή του συμβούλου ενθαρρύνονται να πάνε να ενεργούν αμυντικά, γεγονός που τους οδηγεί στη βαθύτερη και χωρίς διαστρέβλωση επίγνωση του εαυτού τους. Ο σύμβουλος είναι απαραίτητο να εκδηλώνει ειλικρινή και πραγματική συμπεριφορά που να αντανακλά αυτό που πραγματικά είναι και νιώθει γενικά και ειδικά σε κάθε περίπτωση πρέπει να είναι συνεπής και σταθερός στα λόγια και στις πράξεις.

§ Συμπερασματικά, η συμβουλευτική είναι μια πολύπλοκη σχέση που απαιτεί υψηλό βαθμό αυτογνωσίας του συμβούλου, τη θεωρητική κατάρτιση του σε θέματα επικοινωνίας και συμβουλευτικής, άριστη γνώση των τεχνικών, εργαλείων και δεξιοτήτων και την ικανότητα να αποφασίζει μόνος του με ποιο «στυλ» βοήθειας μπορεί να πετύχει τα καλύτερα αποτελέσματα.

5.8 Προβλήματα στη Συμβουλευτική Σχέση.

A) Ο Σύμβουλος.

§ Ο Σύμβουλος σε μια συμβουλευτική σχέση (όπως και κάθε άνθρωπος στην καθημερινή του επικοινωνία και στις διαπροσωπικές του σχέσεις γενικότερα), ψάχνει για το τι καλό υπάρχει και πως θα βοηθήσει να αξιοποιηθεί αυτό και να αναπτυχθεί.

§ Ο πελάτης που ζητά βοήθεια ψάχνει εκείνο το σύμβουλο που τον αποδέχεται ως ξεχωριστό, μοναδικό πρόσωπο, συνεργάζεται μαζί του, δεν

τον διακόπτει, δεν κάνει παρατηρήσεις και σχόλια και προσπαθεί να δει τα πράγματα σύμφωνα με τον κόσμο αναφοράς του.

✓ Μερικά λάθη επικοινωνίας από μέρος του συμβούλου.

Είναι απαραίτητο να αναφέρουμε μερικά λάθη επικοινωνίας σε μια διαπροσωπική σχέση **από μέρους του συμβούλου**, συνήθως όχι αρκετά πεπειραμένου.

~Τα **συνήθη λάθη** είναι τα παρακάτω: (Κοσμίδου–Hardy και Γαλανουδάκη–Ράπτη 1996)

- Ø Η τάση για υπερβολικό έλεγχο και καθοδήγηση, π.χ. αποφασίζει ο σύμβουλος για τι θέμα θα συζητήσει ο άλλος.
- Ø Η τάση να κρίνει και να αξιολογεί τα λεγόμενα του άλλου, π.χ. δεν ήταν σωστό αυτό που έκανες.
- Ø Η τάση για ηθικολογία και διδαχή π.χ. θα πρέπει να σέβεσαι τους γονείς σου.
- Ø Η τάση να διδάσκει και να καθοδηγεί.
- Ø Η τάση να δίνει συμβουλές ή να καθησυχάζει τον άλλο πριν προλάβει να συνειδητοποιήσει αυτό που του έχει συμβεί και να πάρει τις αποφάσεις του π.χ. μην στεναχωριέσαι, με τον καιρό θα ξεχάσεις.
- Ø Η τάση να υποβάλλει ο σύμβουλος τις ερωτήσεις συγχρόνως, π.χ. «πως το βλέπεις εσύ;», «τι θα κάνεις τώρα;», «τι περιμένεις να συμβεί;».
- Ø Η τάση να εξηγεί ή να ερμηνεύει την συμπεριφορά του άλλου και μάλιστα με λάθος τρόπο.
- Ø Η τάση να παίρνει ο σύμβουλος ύφος ψυχρό και επαγγελματικό, π.χ. ως σύμβουλος σου λέω ότι ο τρόπος σκέψης σου είναι λανθασμένος.

- Ø Η τάση να μην αποδέχεται τα συναισθήματα του πελάτη π.χ. όταν ο πελάτης είναι λυπημένος για τον χωρισμό του ο σύμβουλος να του λέει «μην στεναχωριέσαι».
- Ø Η τάση να προβάλλει τις εμπειρίες του ή να αυτό-αποκαλύπτεται σε λάθος χρονική στιγμή. Η επίδραση στη συμπεριφορά με πειθαναγκασμό, πίεση ή απειλή.

B) Ο Συμβουλευόμενος.

- § Στη διαδικασία της Συμβουλευτικής είναι πολύ σημαντικό ο Σύμβουλος να ασχοληθεί με τις μεταβιβάσεις του πελάτη, οι οποίες εκδηλώνονται κυρίως στις αρχικές φάσεις της συμβουλευτικής.
- § Ο πελάτης πολλές φορές για παράδειγμα, χωρίς να το συνειδητοποιεί επιθυμεί να γίνει ο σύμβουλος, ένας τρυφερός γονιός που του προσφέρει αγάπη και ασφάλεια, που ποτέ δεν την είχε. Αυτή είναι η θετική πλευρά της μεταβίβασης που είναι δυνατόν να ακολουθηθεί και από αρνητικά πρότυπα σχέσεων με τους γονείς και κατά συνέπεια με αρνητική συμπεριφορά προς τον σύμβουλο. Σε αυτή την περίπτωση ο σύμβουλος δεν πρέπει να προβεί σε αντιμεταβίβαση, αλλά να δείξει κατανόηση και να βοηθήσει τον πελάτη.

Συνοψίζοντας, η συμβουλευτική σχέση είναι η εύρεση δύο μερών (συμβούλου/ συμβουλευόμενου), που σκοπό έχει να δώσει στο πρόσωπο την δυνατότητα να κάνει αξιοποίηση των δυνατοτήτων του.

B' Μέρος.

5.1 Συμβουλευτική Διαζυγίου.

Η συμβουλευτική διαζυγίου έχει προέλθει από τη συμβουλευτική του γάμου ως ειδικός κλάδος και αναφέρεται στην απόφαση του ζευγαριού για διαζύγιο και τις σχετικές διαπραγματεύσεις. Στόχος της είναι, να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους συντρόφους όσο και για τα παιδιά, και να δημιουργήσει νέες σχέσεις

Ο γάμος και το διαζύγιο ενέχουν συγκεκριμένες επιπτώσεις σε δυο σημαντικούς τομείς της εξέλιξης του προσώπου σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα:

α) Τη διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης ταυτότητας και

β) Την επίτευξη μιας στενής διαπροσωπικής σχέσης και βαθιάς επικοινωνίας με ένα άλλο πρόσωπο.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις –σε ατομική ή ομαδική βάση- μπορούν να βοηθήσουν το πρόσωπο στα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας του χωρισμού. Στόχος της είναι:

α) Η αποτελεσματική βοήθεια στο πρόσωπο προκειμένου να ξεπεράσει το θρήνο που νιώθει.

Β) Να ανακτήσει την αυτοπεποίθηση του .

γ) Τέλος, να λειτουργήσει ικανοποιητικά σε όλους τους τομείς της ζωής του.

Δ) Ένα ακόμα ζήτημα αφορά τη σχέση του κάθε γονέα με τα παιδιά του , καθώς και τη σχέση των γονέων σχετικά με θέματα που αφορούν τα παιδιά. Η ψυχολογική κατάσταση των γονέων έχει άμεσα συσχετιστεί με την προσαρμογή των παιδιών μετά το διαζύγιο. (Waller stein & Kelly,1980)

Έρευνες έχουν δείξει ότι απαιτείται η παρέλευση δυο περίπου χρόνων προκειμένου πολλοί χωρισμένοι γονείς να ξεπεράσουν τις επιπτώσεις του διαζυγίου και ότι κατά τον πρώτο χρόνο οι γονείς είναι λιγότερο ικανοί να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες των παιδιών και λιγότερο συνεπείς τις μεθόδους πειθαρχίας και στην επικοινωνία της με τα παιδιά (Kurdek, 1981).

✓ Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις, μετά το διαζύγιο επικεντρώνονται σε θέματα σχετικά με:

- § τις ψυχολογικές αντιδράσεις και την προσαρμογή των παιδιών,
- § καθώς και σε τρόπους κατάλληλης ανατροφής και διαπαιδαγώγησης της ,
- § επίσης, σε τρόπους προσέγγισης, συνεργασίας και επικοινωνίας των γονέων.

✓ Οι συμβουλευτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις ποικίλουν ανάλογα με:

- § τη θεωρητική προσέγγιση και εκπαίδευση του ειδικού,
- § τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών,
- § την ψυχολογική κατάσταση των συζύγων και των παιδιών,
- § το στάδιο της διαδικασίας του χωρισμού στο οποίο βρίσκονται,
- § καθώς και τη συμφωνία των μελών της οικογένειας σχετικά με το είδος της παρέμβασης που θεωρούν καταλληλότερο για της ανάγκες τους.

✓ Οι παρεμβάσεις μπορεί να απευθύνονται σε :

- § όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των μελών της οικογένειας όπως:
- § τους συζύγους χωριστά ή και μαζί,

§ τα παιδιά,

§ όλα τα μέλη της οικογένειας,

§ τα παιδιά με τον γονέα που έχει αναλάβει την επιμέλεια τους.

Επίσης, οι σύζυγοι μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής με επίκεντρο το χωρισμό ή σε ειδικές ομάδες υποστήριξης.

✓ Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις και τα προγράμματα σε ατομική, οικογενειακή ή ομαδική βάση ποικίλλουν ως προς:

§ τη χρονική διάρκεια,

§ και τη δομή ανάλογα με τους συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους.

Ορισμένες παρεμβάσεις και προγράμματα-δευτερογενούς κυρίως πρόληψης έχουν συμβουλευτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα με συγκεκριμένη δομή και αριθμό συναντήσεων(8-10 συνεδρίες) και αποσκοπούν στην ανάπτυξη και βελτίωση συγκεκριμένων ικανοτήτων και δεξιοτήτων και στη εκμάθηση στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων και μεθόδων αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων.

Άλλες μακροχρόνιες παρεμβάσεις **τριτογενούς** πρόληψης-κυρίως σε οικογενειακή και ατομική βάση- έχουν θεραπευτικό χαρακτήρα όταν υπάρχουν ενδείξεις συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας με μεγάλη διάρκεια και ένταση.

Ορισμένες παρεμβάσεις σε ομαδική βάση αφορούν ομάδες αλληλοϋποστήριξης με χαλαρή δομή και κύριος σκοπός τους είναι η δημιουργία ενός υποστηρικτικού δικτύου μεταξύ των μελών που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα μετά τον χωρισμό.

5.2 Θεωρητικό υπόβαθρο:

Με βάση τη θεωρητική της κατάρτιση και τη μακρόχρονη κλινική της εμπειρία με οικογένειες μετά τον χωρισμό, η Kaslom (1981), προτείνει ένα δυναμικό «διεκλεκτικό» μοντέλο της θεωρίας και της θεραπείας διαζυγίου. Το μοντέλο αυτό αποτελεί μια «εκλεκτική» και «διαλεκτική» συνθετική συστημική προσέγγιση η οποία συνδυάζει διαφορετικές θεωρίες των σταδίων ανάπτυξης του προσώπου και των αναγκών του σε κάθε εξελικτική φάση, διαφορετικές θεωρίες εξέλιξης της προσωπικότητας (ψυχαναλυτική και θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, φαινομενολογική, ανθρωπιστική) καθώς και θεραπευτικές προσεγγίσεις, τεχνικές και μεθόδους (αναλυτικές προσεγγίσεις, διαφορετικά μοντέλα θεραπείας της οικογένειας, δομικό, συστημικό, στρατηγικό, συμπεριφορικές τεχνικές κ.αλ).

Στα πλαίσια του μοντέλου αυτού επιλέγονται οι θεραπευτικές παρεμβάσεις με βάση το «πρόβλημα» για το οποίο ζητήθηκε βοήθεια, τη δυναμική της προσωπικότητας, τη γνωστική και ψυχολογική επάρκεια και το στάδιο στον κύκλο της ζωής και της διαδικασίας του χωρισμού.

Τέλος, η συμμετοχή όλων των μελών της οικογένειας σε συμβουλευτικές συναντήσεις με το σύμβουλο είναι σημαντική, ώστε να γίνεται δυνατή η αμοιβαία έκφραση συναισθημάτων και ανησυχιών, η συζήτηση των λόγων για το διαζύγιο και η προσαρμογή στις αλλαγές των σχέσεων και των ρόλων για το διαζύγιο και η προσαρμογή στις αλλαγές των σχέσεων και των ρόλων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας.(Weiss, 1979a)

Όταν τα μέλη της οικογένειας δεν μπορούν να προσαρμοστούν στους νέους ρόλους τους και στη νέα δομή της οικογένειας, τα δε παιδιά παρουσιάζουν χρόνια προβλήματα, συνίσταται συστημική θεραπεία της οικογένειας.

✓ Όσον αφορά τις σχέσεις παιδιών και γονέων στις μονογονεϊκές οικογένειες, οι Morawetz & Walker (1984) περιγράφουν τα συχνά

«διλήμματα και παγίδες των μονογονεϊκών οικογενειών», που είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προσέξει ο σύμβουλος:

- § Όταν το παιδί θεωρείται η «προσωποποίηση» του απόντα γονέα, ιδιαίτερα αν υπάρχουν ομοιότητες στην εμφάνιση και στην συμπεριφορά, γιατί αυτό εγείρει υποσυνείδητα επώδυνες αναμνήσεις καταστάσεων με μεγάλες συγκρούσεις. Το παιδί μπορεί προοδευτικά να αισθανθεί, ότι παρ' όλες τις προσπάθειες του να συμπεριφέρεται καλά, πάντα θεωρείται ότι «εκείνο φταίει».
- § Όταν ο γονέας «παντρεύεται» το παιδί. Πολλοί μόνοι γονείς μετά το χωρισμό ή το διαζύγιο αναπτύσσουν στενότερες συναισθηματικές σχέσεις με τα παιδιά τους. Αυτές οι στενότερες σχέσεις όταν δεν ξεπέρνιουνται κάποια όρια είναι θετικές, ενώ όταν αποτελούν «συναισθηματικό φορτίο» για το γονέα ή τα παιδιά κυρίως όταν εκδηλώνεται μια έντονη συναισθηματική εξάρτηση και προσκόλληση του γονέα στο παιδί.
- § Όταν το παιδί θεωρείται βαρύ «φορτίο» και εμπόδιο για την προσαρμογή σε μια καινούρια φάση ζωής. Σε περιπτώσεις έντονου θυμού του γονέα, θρήνου ή οίκτου για τον ίδιο του τον εαυτό, μερικές απαιτήσεις των παιδιών ή ακόμα και η προσπάθεια τους να παρηγορήσουν το γονέα είναι δυνατόν να προκαλούν ενόχληση ή και θυμό στο γονέα, με αποτέλεσμα τα παιδιά σταδιακά να γίνουν το αντικείμενο του θυμού του. Σε άλλες περιπτώσεις τα παιδιά προσπαθούν με την στάση τους, βοήθεια στην καθημερινή φροντίδα του νοικοκυριού και της οικογένειας με μια παροδική αντιστροφή ρόλων, να απαλύνουν τον πόνο του γονέα. Όταν όμως αυτή η αντιστροφή ρόλων καταστεί μόνιμη και το παιδί αναλάβει τον γονεϊκό ρόλο είτε έχοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις από τους γονείς είτε επιβάλλοντας

συγκεκριμένους κανόνες και όρια είτε δείχνοντας υπερβολική ανησυχία ή υπερπροστασία γι' αυτούς, εμφανίζονται έντονα προβλήματα.

- § Μέσα στον αγώνα των γονέων για «επιβίωση» μετά τον χωρισμό, πολλές φορές, χάνεται η δυνατότητα της θεώρησης των δυνατοτήτων και των αναγκών των παιδιών ανάλογα με το στάδιο ανάπτυξης τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις η ανάληψη ευθυνών και υποχρεώσεων στην οικογένεια είναι θετική για την εξέλιξη των παιδιών. Σε ακραίες περιπτώσεις, όμως, όταν επιφορτίζονται με υποχρεώσεις πέραν των δυνατοτήτων της ηλικίας τους, χάνουν ορισμένες πλευρές της παιδικής τους ηλικίας με αρνητικές συνέπειες για την εξέλιξη τους.
- § Όταν οι γονείς-ιδιαίτερα οι γυναίκες που άρχισαν τη διαδικασία του διαζυγίου- διακατέχεται από αισθήματα ενοχής και αμφιβολίας σε ότι αφορά την προσπάθειά τους για ικανοποίηση των προσωπικών τους αναγκών. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν συγγενείς και μέλη του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος της γυναίκας επικρίνουν την στάση της και καταδικάζουν την απόφαση της για διαζύγιο. Η μη επίλυση της σύγκρουσης αυτής μπορεί να προκαλέσει στη μητέρα δυσκολίες αναφορικά με την πειθαρχία των παιδιών.
- § Επίσης, πολλές φορές, η προσπάθεια για μια νέα φάση κοινωνικής ζωής βιώνεται ως παλινδρόμηση στην εφηβική ηλικία. Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την αντίστοιχη φάση της εφηβικής ηλικίας των παιδιών και τη συνειδητοποίηση ότι ο γονέας και το παιδί αντιμετωπίζουν παρόμοια διλήμματα, ανησυχίες και συγκινήσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις η κατάσταση αυτή μπορεί να διαταράξει τη σταθερότητα της ιεραρχίας των ρόλων γονέα-παιδιού, σε άλλες πιο θετικές περιπτώσεις οι γονείς και τα παιδιά εκφράζουν με ειλικρίνεια τις ανησυχίες τους και έτσι δημιουργείται προοδευτικά ένα κλίμα αλληλοϋποστήριξης και ενθάρρυνσης.

§ Τέλος, παγίδα είναι όταν ο μόνος-γονέας καταλήγει να είναι εξαρτημένος από την οικογένεια καταγωγής της/του. Αν και , κατά την μεταβατική περίοδο του χωρισμού, η οικογένεια καταγωγής της/του μπορεί να προσφέρει σημαντική βοήθεια στο μόνο-γονέα, η εμπειρία της «επιστροφής στο πατρικό σπίτι» μπορεί να τον επαναφέρει στη θέση του παιδιού καθώς θα βιώσει παλιές συγκρούσεις μεταξύ αναγκών εξάρτησης και επιθυμίας για ανεξαρτησία.

Η αναγνώριση των διαφορετικών αυτών καταστάσεων στη δομή και λειτουργία των οικογενειών από τον Σύμβουλο είναι απαραίτητη για την κατάλληλη συμβουλευτική υποστήριξη της οικογένειας σε κάθε στάδιο προσαρμογής. (Χατζηχρήστου, 1999)

5.3 Ο Ρόλος του Συμβούλου, στο Χωρισμό.

Ο ρόλος του συμβούλου στο χωρισμό, δεν διαφοροποιείται σημαντικά από το ρόλο του ,στη συστημική οικογενειακή συμβουλευτική.

Σε κάθε μορφή ψυχοθεραπείας ή συμβουλευτικής υποστήριξης μετά τον χωρισμό των γονέων, ο ειδικός προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κλίμα όπου το κάθε μέλος της οικογένειας νιώθει ότι τα αισθήματα και οι αντιλήψεις του γίνονται κατανοητά και λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, χωρίς όμως να αποδέχεται την πίεση για «συμμαχία» με τον έναν ή τον άλλον γονέα. (Morawetz & Walker, 1984)

Καθοριστικός παράγοντας για μια ειλικρινή επικοινωνία του συμβούλου και των παιδιών είναι η αποφυγή από το ειδικό να πάρει «θέση» υπέρ του ενός ή του άλλο γονέα. Ο ειδικός είναι απαραίτητο να υποθέτει ότι, αν και ένα παιδί σπάνια θα υποστηρίξει τον απόντα γονέα όταν ο άλλος είναι παρών, κρυφά ελπίζει και επιθυμεί να μην πάρει ο ειδικός τη θέση κανενός γονέα εναντίον του άλλου. (Morawetz & Walker, 1984)

Μόνο έτσι το παιδί μπορεί να νιώσει ότι οι βαθύτερες εσωτερικές του ανησυχίες, που αποτελούν και την αιτία της προβληματικής του συμπεριφοράς, γίνονται κατανοητές και σεβαστές.

5.4 Η συμβουλευτική Διεργασία, μετά τον Χωρισμό.

A) Ζητήματα που αφορούν τους Ενηλίκους :

Τα ζητήματα που εξετάζονται και συζητούνται στις συμβουλευτικές παρεμβάσεις για τους ενήλικους μετά τον χωρισμό συνήθως περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- § Το θρήνο για την απώλεια της πυρηνικής οικογένειας και του/της συζύγου.
- § Τη μοναξιά.
- § Το θυμό και άλλα έντονα συναισθήματα.
- § Τη μετάβαση σε μια άλλη κατάσταση-του μόνου γονέα και του ενηλίκου-χωρίς συντροφική σχέση.
- § Οικονομικά προβλήματα.
- § Θέματα εργασίας.
- § Την καθημερινή φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας.
- § Τις αλλαγές στις σχέσεις με τον/την πρώην σύζυγο και τους συγγενείς.
- § Τα υποστηρικτικά δίκτυα.
- § Την αναζήτηση άλλου συντρόφου και τη δημιουργία συντροφικής σχέσης
- § Το δεύτερο γάμο.

B) Ζητήματα που αφορούν τα παιδιά:

Όσον αφορά τα παιδιά, τα ζητήματα που εξετάζονται περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- § Την ενημέρωση των γονέων έτσι ώστε να μπορέσουν να καταλάβουν τις αντιδράσεις των παιδιών και να διευκολύνουν την έκφραση των συναισθημάτων τους.
- § Τη δημιουργία κατάλληλου κλίματος στην οικογένεια για να συζητηθούν οι λόγοι που ώθησαν στο διαζύγιο και οι ανησυχίες των παιδιών.
- § Τη ρύθμιση ζητημάτων που συνδέονται με την ανάθεση της επιμέλειας και την εξέταση του μεταβατικού για τους γονείς που έχουν την επιμέλεια και κατά συνέπεια, τις κυριότερες ευθύνες για την ανάπτυξη και την ανατροφή των παιδιών.
- § Αναλύονται, η σπουδαιότητα της κατάλληλης ανατροφής των παιδιών και τις συνέπειες στις μεθόδους εργασίας. (Kurdek, 1981)
- § Η σπουδαιότητα της επικοινωνίας των παιδιών και με τους δυο γονείς.
- § Η διατήρηση των συχνών και συνεπών επισκέψεων από το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια και η σημασία της αποφυγής συγκρούσεων μεταξύ των γονέων σχετικά με την αφοσίωση και την πίστη προς τον ένα ή τον άλλο γονέα. (Waller stein & Kelly,1980)
- § Οι γονείς εκπαιδεύονται σε συγκριμένες μεθόδους και τρόπους ποιοτικής επικοινωνίας με τα παιδιά.
- § Μεθόδους διαπαιδαγώγησης και τήρησης ορίων, καθώς και σε τεχνικές διαπραγμάτευσης και επίλυσης των συγκρούσεων.

Γ) Στις συμβουλευτικές παρεμβάσεις με τα παιδιά:

(Οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία τους, το στάδιο ανάπτυξης τους και το χρονικό διάστημα στη διαδικασία του διαζυγίου) τα ζητήματα που εξετάζονται περιλαμβάνουν:

- § Έκφραση των συναισθημάτων και της θλίψης της για την απώλεια της αρχικής μορφής της οικογενειακής τους ζωής και της φυσικής παρουσίας του ενός γονέα σε καθημερινή βάση.
- § Κατανόηση των λόγων του διαζυγίου.
- § Αντιμέτωπιση πιθανών ενοχών που αισθάνεται το παιδί.
- § Αποδοχή των αρνητικών συναισθημάτων και επιβεβαίωση ότι πρόκειται για φυσιολογικά συναισθήματα σ' αυτή την περίοδο.
- § Επιβεβαίωση της αγάπης των γονιών τους.
- § Προσαρμογή στις αλλαγές της οικογενειακής τους κατάστασης.
- § Προσαρμογή στο πρόγραμμα επισκέψεων και επαφής του παιδιού με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια.
- § Έκφραση των αισθημάτων που προέρχονται από τις συγκρούσεις σχετικά με την αφοσίωση και πίστη προς τον έναν ή τον άλλον γονέα, εξέταση των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης συγκεκριμένων δυσκολιών.

Ο πιο κατάλληλος χρόνος για την συμβουλευτική υποστήριξη θεωρείται το αρχικό διάστημα (μεταξύ πρώτου και έκτου μήνα) μετά τον χωρισμό των γονέων. Τότε υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα για αποτελεσματικότερες αλλαγές στο σύστημα της οικογένειας που μεταβάλλεται. (Waller stein & Kelly,1977)

Επιπρόσθετα, επειδή πολλές αποφάσεις λαμβάνονται εκείνο το χρονικό διάστημα, η συμβουλευτική παρέμβαση παρέχει μια ευκαιρία για ευρύτερη διερεύνηση των συνεπειών και των εναλλακτικών λύσεων.

Γ' Μέρος.

5.1 Ο Ρόλος του Συμβούλου και τα "θέματα" που προκύπτουν στην Αναδημιουργημένη Οικογένεια:

Σύμφωνα με την Satir Virginia, 1988 & Kataki X., 2005, σελ.21.

Αν η δημιουργία οικογένειας αποτελεί ούτως ή άλλως μια πολύπλοκη διαδικασία, κατά την οποία το ζευγάρι καλείται να ενώσει δυο ξεχωριστούς κόσμους για να δημιουργήσει έναν κοινό, η σύσταση μιας μεικτής οικογένειας είναι πιο πολύπλοκη, αφού τα μέλη της καλούνται να συνδέσουν, να οργανώσουν και να χειριστούν στοιχεία από πολλαπλά οικογενειακά συστήματα με διαφορετικούς τρόπους ζωής, συνήθειες, συμπεριφορές, παρελθόν, παραδόσεις, μύθους και αξίες. (Satir Virginia, 1988 & Kataki, 2005)

Οι αναδημιουργημένες οικογένειες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στα αρχικά τους στάδια, γιατί οι περίπλοκες δικτυώσεις και αλληλεπιδράσεις καθιστούν την αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων που ανταλλάσσουν εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία. Άλλοτε οι βιαστικές αποφάσεις για την επισημοποίηση των δεσμών που ακολουθούν ένα διαζύγιο (δεύτερος γάμος, συγκατοίκηση του καινούριου ζευγαριού) δεν επιτρέπουν τη σταδιακή προσαρμογή στα νέα δεδομένα, δυσχεραίνοντας τις διαπραγματεύσεις που χρειάζονται για να επιτευχθεί ύφεση των εντάσεων.

Η ενσωμάτωση παιδιών από προηγούμενους γάμους στη νέα σύνθεση της οικογένειας είναι αναπόφευκτο ότι θα δημιουργήσει εντάσεις, όσο καλοπροαίρετοι και να είναι οι συμβαλλόμενοι. Οι φυσικοί γονείς, οι σύντροφοι

τους και τα παιδιά τους κατακλύζονται από αντιφατικά συναισθήματα, ενοχές, φόβο, θυμό, θλίψη.

✓ Παρόλο που οι βασικές παρεμβάσεις που χρησιμοποιούνται στις αναδημιουργημένες οικογένειες είναι περίπου ίδιες με αυτές που χρησιμοποιούνται και στις άλλες οικογένειες, υπάρχουν μερικές «οδηγίες» οι οποίες διαφέρουν όταν κανείς δουλεύει με αναδημιουργημένα οικογενειακά συστήματα:

- § Οι πιο σημαντικές παρεμβάσεις είναι : η εκπαίδευση τόσο των γονιών ,
- § όσο και των παιδιών στη διαχείριση κρίσεων,
- § να κάνουν επικοινωνιακούς ελιγμούς, και να ισορροπούν ανάμεσα στη δυνατότητα να ανατρέπουν και να χτίζουν νέες ισορροπίες.
- § η μείωση της αίσθησης ανικανότητας,
- § η ενδυνάμωση της σχέσης του «νέου» ζευγαριού,
- § η οριοθέτηση των ρόλων των μελών της μεικτής οικογένειας, (συντρόφων, αλλά και παιδιών)
- § Να «δουλέψει» ο κάθε διαζευγμένος τη σημασία του διαζυγίου του, να το καταλάβει και διδαχθεί από τις διαπιστώσεις του,
- § Να «δουλευτούν» οι ρόλοι του/της νέου/α συζύγου: Αν αναλάβει ευθύνες πριν την ώρα του/της, μπορεί να μπλέξει σε περιττούς καυγάδες τα παιδιά. Αυτό συνήθως γίνεται προπαντός με τα παιδιά εφηβικής ηλικίας.
- § Να μην ξεχνούν τα πρόσωπα ότι ο καθένας έχει μια ζωή πίσω του και πολλά πράγματα που συμβαίνουν στο εδώ και τώρα, πιθανόν να συνδέονται με το παρελθόν.

- § Αντιφατικά συναισθήματα και αναστολές έχουν και οι φυσικοί γονείς. Ο φυσικός γονιός που ζει μακριά από τα παιδιά του κατακλύζεται από συναισθήματα θυμού, ενοχών και θλίψης, που συχνά διοχετεύονται στη σχέση του με τον πρώην άνδρα του ή την πρώην γυναίκα του και την/το σύντροφο αυτού/της που ζει με το δικό του παιδί κάτω από την ίδια στέγη και τον υποκαθιστά στο ρόλο του.
- § Από την άλλη μεριά, ο φυσικός γονιός που ζει με τα παιδιά του από προηγούμενο γάμο και συμβιώνει με μια καινούριο ή με ένα καινούριο σύντροφο προβληματίζεται για το βαθμό ελέγχου που θα του/της αφήσει να έχει στη σχέση με τα παιδιά.
- § Η θέση των παιδιών μέσα στις μεικτές οικογένειες δεν είναι ευκολότερη. Διχάζονται και αυτά ανάμεσα στην επιθυμία της να συνάψουν σχέση με τον «πατριό» ή τη «μητριά» και στην αίσθηση προδοσίας προς τον φυσικό τους γονιό.
- § Τα αμφιθυμικά συναισθήματα των παιδιών, σε συνδυασμό με τις αναστολές και τις παλινδρομήσεις των γονιών τους που δυσκολεύονται να κρατήσουν μια συνεπή και σταθερή στάση, δημιουργούν εμπλοκές και αμφιταλαντεύσεις που αποστερούν από τα παιδιά τη σταθερότητα και την οριοθέτηση που χρειάζονται.
- § Τα πράγματα περιπλέκονται περισσότερο όταν κάτω από την ίδια στέγη συμβιώνουν παιδιά από προηγούμενους γάμους με τα παιδιά που αποκτούν οι δυο σύντροφοι μαζί. Η χιουμοριστική ρήση «τα παιδιά σου και τα παιδιά μου μαλώνουν με τα παιδιά μας» συνοψίζει την πολυπλοκότητα που δημιουργείται στις αναδημιουργημένες οικογένειες.
- § Ο σύμβουλος, πρέπει να τονίσει στους ενήλικες ότι για να πετύχουν στις προσπάθειες τους, όταν ξαναπαντρεύονται, πρέπει να αναμορφώσουν τον ρόλο τους ως γονείς. Είναι αναγκαίο να ασκούν τα καθήκοντά τους

απέναντι στα παιδιά της γυναίκας τους χωρίς να παραμελούν ή να ξεγελάνε κανένα από αυτά.

- § Τα παιδιά πολλές φορές ακολουθούν με τη θέληση τους ή χωρίς αυτήν την απόφαση των γονιών τους. Έτσι οι ενήλικες χρειάζεται να τα αφήσουν να κρατήσουν ένα χώρο για τους πραγματικούς γονείς τους και να τα βοηθήσουν να βρουν τον τρόπο για να προσθέσουν ένα ακόμη γονιό.
- § Ίσως το πιο σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζει το παιδί στη μικτή οικογένεια να είναι πως δεν αισθάνεται ελεύθερο να αγαπά όποιον θέλει. Το να αγαπά τον απόντα γονιό μπορεί να το βάλει σε μπελάδες. Τα παιδιά στην μικτή οικογένεια χρειάζονται να πεισθούν ότι έχουν αυτή την ελευθερία.
- § Χρόνος, υπομονή και αντοχή στην έλλειψη αγάπης είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Ποιος λόγος υπάρχει για να αγαπήσει ένα παιδί αυτόματα την μητριά του ή τον πατριό του;
- § Βοηθητικό επίσης για τους νιόπαντρους, είναι να έχουν σαφή αντίληψη πως η οικογένεια τους έχει πολλά μειονεκτήματα και πως μπορούν να ειλικρινείς μεταξύ τους, αλλά και με τα παιδιά γι' αυτό. Δεν είναι καλό για τα παιδιά να τους ζητάνε να υποκρίνονται για τα συναισθήματα που αισθάνονται. Καθένας είναι ελεύθερος να φέρεται με ειλικρίνεια. Βέβαια αυτό είναι δύσκολο και δεν θα έρθει μόνο του. Χρειάζεται να έχουν υπομονή όλοι με τον εαυτό τους, όσο θα αγωνίζονται να μάθουν.
- § Τα παιδιά έχουν πολύ δουλειά μέχρι να ξεκαθαρίσουν μέσα τους τη θέση του πατέρα τους που ξαναπαντρεύτηκε κι έκανε παιδιά με μια άλλη γυναίκα. Όταν τα πράγματα δεν είναι ξεκάθαρα ανάμεσα στον πατέρα και τα παιδιά, η κατάσταση μπορεί να δημιουργήσει συναισθήματα στάθμης στο καζάνι, ερωτηματικά, ζήλεις και ούτω καθεξής. Πολλά παιδιά στερούνται τον ξαναπαντρεμένο πατέρα τους περισσότερο από ότι

χρειάζεται, γιατί αυτοί οι πατέρες και οι δεύτερες οικογένειες τους δεν είναι προετοιμασμένοι, ούτε ξέρουν πραγματικά πώς να εντάξουν παιδιά από προηγούμενο γάμο στη νέα οικογένεια.

- § Η ηλικία των παιδιών παίζει ρόλο σχετικά με τις δυσκολίες που κληροδοτεί ο δεύτερος γάμος. Αν τα παιδιά είναι μικρά – ίσως και κάτω των τριών χρονών- οι πιθανότητες παρεμβάσεων από την προηγούμενη ζωή είναι λιγότερες από ότι με τα μεγαλύτερα παιδιά. Αν τα παιδιά έχουν μεγαλώσει, μπορεί ο νέος γάμος να γίνει μια υπόθεση που δεν τα αφορά: είναι υπόθεση των δυο συζύγων να αισθάνονται καλά γι' αυτό.
- § Όταν οι οικογενειακές υποθέσεις αφορούν και τα παιδιά, ειδικά σε θέματα χρημάτων, ιδιοκτησίας, επιχειρήσεις, κ.λ.π., είναι σημαντικό να κάνει κανείς συμφωνίες αποδεκτές για όλους.
- § Οι προσδοκίες από το δεύτερο γάμο είναι καμιά φορά ασύλληπτες- πλησιάζουν την προσμονή της Νιρβάνας. Στις μικτές οικογένειες, οι σύζυγοι περιμένουν συχνά κάτι μαγικό. Αφού ξεφορτώθηκαν τον προβληματικό σύζυγο κι απέκτησαν έναν καλύτερο, «λύθηκαν πια όλα τα προβλήματα». Οι άνθρωποι δεν πρέπει να ξεχνάνε ότι και πάλι οι άνθρωποι σχετίζονται με ανθρώπους, ότι θα έρθει ξανά κάποια κακιά ώρα (όταν θα παρουσιαστούν απαιτήσεις μεγαλύτερες απ' όσες αντέχει κανείς), ότι θα ξαναγίνουν τα ίδια και οι άνθρωποι θα φέρονται με επιπολαιότητα, αυθάδεια, οργή, ξεροκεφαλιά. Όλα αυτά συνοψίζονται στην απλή αλήθεια πως οι άνθρωποι είναι άνθρωποι και σαν άνθρωποι φέρονται και στη απλή και στη μεικτή οικογένεια το ίδιο.
- § Όποιος παντρεύεται περιμένει η ζωή του να γίνει καλύτερη και φυσικά ο δεύτερος δεν αποτελεί εξαίρεση στον κανόνα. Φαίνεται ακόμη πως όσα περισσότερα ζητάει κανείς από τη ζωή, τόσο περισσότερα περιμένει και όσο μεγαλύτερη η προσδοκία, τόσο μεγαλύτερη και η απογοήτευση.

§ Μια άλλη παγίδα υπάρχει και στη περίπτωση του νέου συζύγου , που μπήκε σε μια οικογένεια μετά από διαζύγιο και που ήταν πρόθυμοι να κάνουν τα πάντα, μα που αναστάτωσαν όλο το σπιτικό, ζητώντας από την οικογένεια να φέρεται ολότελα διαφορετικά από ότι το συνήθιζε. Αν ένα τέτοιο άτομο έφτιαχνε γέφυρες με τα παιδιά και βαθμιαία δημιουργούσε χώρο για καινοτομίες , η κατάσταση θα κυλούσε πιο ομαλά. Η αντίδραση αυτή δείχνει συναισθηματική υπανάπτυξη.

Σύμφωνα με την (Satir,1988) η μορφή της οικογένειας δεν αποτελεί το βασικότερο καθοριστικό παράγοντα για ότι συμβαίνει σ' αυτήν. Η μορφή παρουσιάζει πολλά προβλήματα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν, τελικά όμως από τη διαδικασία μεταξύ των μελών καθορίζεται η αρμονική ή όχι συμβίωση της, η ωρίμανση κάθε ενήλικα σαν προσώπου ή στις σχέσεις του με της άλλους και η εξέλιξη των παιδιών σε υγιή, δημιουργικά ανθρώπινα πλάσματα.

Η αυτοεκτίμηση, η επικοινωνία, οι κανόνες, και το σύστημα αποτελούν τα κύρια μέσα για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας.

Απ' αυτήν την άποψη , όλες οι οικογένειες είναι όμοιες.

Ανακεφαλαίωση.

Η συστημική μεθοδολογία είναι ένας βασικός αναπροσανατολισμός της επιστημονικής σκέψης που συντελείται τα τελευταία σαράντα χρόνια.

Στους προδρόμους της συστημικής μεθοδολογίας ανήκει ο Ferdinand de Saussure στη γλωσσολογία (1910) και λίγο αργότερα στην ψυχολογία ο Kohler, ο οποίος διαμόρφωσε την θεωρία της Gestaltpsychologie (1926) σύμφωνα με την οποία το ψυχικό φαινόμενο πρέπει να μελετάται σαν ενιαίο και αδιάσπαστο στο σύνολο. (Δέγλερης, 1986)

Στην Ανθρωπολογία οι Malinowski, R. Radcliffe Brown υποστηρίζουν ότι η δομή και η λειτουργία των μερών του κοινωνικού συνόλου νοείται μόνο σε σχέση με το σύνολο αυτό που έχει αδιάσπαστη ενότητα.

Στην κοινωνιολογία με εκπροσώπους τους Merton, Tolstoy, Parsons και τελειοποιείται στην Ηλεκτρική Μηχανολογία με την εμφάνιση της «μηχανολογίας συστημάτων».

Στο χώρο της θεραπείας της οικογένειας η Satir, ο Minuchin, ο Napier, ο Whitaker, ο Elkaim κ.α. συνέδεσαν την οικογενειακή θεραπεία με την συστημική μεθοδολογία.

Κεντρική έννοια του συστημικού προτύπου, αποτελεί η έννοια του «συστήματος», το οποίο είναι κατασκεύασμα από μέρη που έχουν συνδυαστεί. Τα συστήματα είναι οργανωμένα σύνολα, δηλαδή αποτελούνται από αλληλένδετα μέρη έτσι ώστε οτιδήποτε συμβαίνει σε ένα από αυτά να επηρεάζει τα υπόλοιπα και ολόκληρο το σύστημα. (Elkaim, 1991)

Στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικογένειας με τη συστημική προσέγγιση, το όλο δεν περιλαμβάνει μόνο τα μέλη, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες ξεπερνούν τη δραστηριότητα του κάθε μέλους χωριστά.

Εφόσον ο κύριος ρόλος του συστημικού συμβούλου/θεραπευτή επικεντρώνεται στο να βοηθήσει θεραπευτικά, προληπτικά εξελικτικά το συνάνθρωπο του, είναι αυτονόητο πως και η εκπαίδευση θα πρέπει να τον εφοδιάσει με τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες για να μπορεί να δημιουργήσει θετικές ανθρώπινες σχέσεις.

Ο σύμβουλος αποτελεί έναν από τους παράγοντες του συστήματος. Βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με όλους τους άλλους παράγοντες του συστήματος. Μοιράζεται με την οικογένεια εκείνα τα στοιχεία που ο ρόλος του ορίζει και τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τη δική τους διαφοροποίηση.

Σκοπός του συμβούλου είναι η αλλαγή της υπάρχουσας δομής και των κανόνων που ισχύουν σε μία δυσλειτουργική οικογένεια.

Στη συμβουλευτική διαδικασία σημαντικό ρόλο παίζουν η προσωπική ανάπτυξη του συμβούλου και η ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων. Ο δρόμος που θα οδηγήσει ένα σύμβουλο στην κατάκτηση αυτών των δυο σημαντικών στοιχείων, είναι βέβαια η θεωρητική κατάρτιση, αλλά σημαντικότερη είναι η πρακτική άσκηση.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ο καλός σύμβουλος είναι τα παρακάτω: (Μαλικιώση Λοΐζου, 1998)

Ενδιαφέρον, ευφυΐα, αποδοχή του εαυτού του ,ανθρωπιά και αξιοπρέπεια. Η εξωτερική του εμφάνιση, επίσης πρέπει να προσδίδει μία αποδοχή του εαυτού και του ρόλου του ως συμβούλου. Πρέπει να έχει ένα προσωπικό σύστημα αξιών. Πρέπει να έχει ανοχή. Πρέπει να γνωρίζει αρκετά την ανθρώπινη ψυχολογία. Πρέπει να διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα της προσωπικότητας: που θα του επιτρέψουν να εργαστεί με άτομα ποικίλων εθνικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών προελεύσεων.

Ορισμένες δεξιότητες επικοινωνίας ή συμπεριφοράς που πρέπει να έχει ο σύμβουλος, προκειμένου να διευθύνει σωστά τη συμβουλευτική σχέση είναι, οι

δεξιότητες προσεκτικής ακρόασης, οι δεξιότητες διερεύνησης και οι αντανακλαστικές δεξιότητες.

Μερικά λάθη επικοινωνίας από μέρος του συμβούλου, είναι η τάση για υπερβολικό έλεγχο και καθοδήγηση, η τάση να κρίνει και να αξιολογεί τα λεγόμενα του άλλου, η τάση για ηθικολογία και διδαχή, η τάση να διδάσκει και να καθοδηγεί, η τάση να δίνει συμβουλές ή να καθησυχάζει τον άλλο πριν προλάβει να συνειδητοποιήσει αυτό που του έχει συμβεί και να πάρει τις αποφάσεις του, η τάση να υποβάλλει ο σύμβουλος τις ερωτήσεις συγχρόνως, η τάση να εξηγεί ή να ερμηνεύει την συμπεριφορά του άλλου και μάλιστα με λάθος τρόπο, η τάση να προβάλλει τις εμπειρίες του ή να αυτό-αποκαλύπτεται σε λάθος χρονική στιγμή. Η επίδραση στη συμπεριφορά με πειθαναγκασμό, πίεση ή απειλή.

Από την πλευρά του συμβουλευόμενου: στη διαδικασία της συμβουλευτικής είναι πολύ σημαντικό ο σύμβουλος να ασχοληθεί με τις μεταβιβάσεις του πελάτη, οι οποίες εκδηλώνονται κυρίως στις αρχικές φάσεις της συμβουλευτικής. Σε αυτή την περίπτωση ο σύμβουλος δεν πρέπει να προβεί σε αντιμεταβίβαση, αλλά να δείξει κατανόηση και να βοηθήσει τον πελάτη.

Συνοψίζοντας, η συμβουλευτική σχέση είναι η εύρεση δύο μερών (συμβούλου/ συμβουλευόμενου), που σκοπό έχει να δώσει στο πρόσωπο την δυνατότητα να κάνει αξιοποίηση των δυνατοτήτων του.

Συμπερασματικά, η συμβουλευτική είναι μια πολύπλοκη σχέση που απαιτεί υψηλό βαθμό αυτογνωσίας του συμβούλου, τη θεωρητική κατάρτισή του σε θέματα επικοινωνίας και συμβουλευτικής, άριστη γνώση των τεχνικών, εργαλείων και δεξιοτήτων και την ικανότητα να αποφασίζει μόνος του με ποιο «στυλ» βοήθειας μπορεί να πετύχει τα καλύτερα αποτελέσματα.

Η συμβουλευτική διαζυγίου έχει προέλθει από τη συμβουλευτική του γάμου ως ειδικός κλάδος και αναφέρεται στην απόφαση του ζευγαριού για διαζύγιο και τις σχετικές διαπραγματεύσεις. Στόχος της είναι, να βοηθήσει το

ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους συντρόφους όσο και για τα παιδιά, και να δημιουργήσει νέες σχέσεις.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις, μετά το διαζύγιο επικεντρώνονται σε θέματα σχετικά με: τις ψυχολογικές αντιδράσεις και την προσαρμογή των παιδιών, καθώς και σε τρόπους κατάλληλης ανατροφής και διαπαιδαγώγησης τους, επίσης, σε τρόπους προσέγγισης, συνεργασίας και επικοινωνίας των γονέων.

Οι συμβουλευτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις ποικίλουν ανάλογα με: τη θεωρητική προσέγγιση και εκπαίδευση του ειδικού, τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών, την ψυχολογική κατάσταση των συζύγων και των παιδιών, το στάδιο της διαδικασίας του χωρισμού στο οποίο βρίσκονται, καθώς και τη συμφωνία των μελών της οικογένειας σχετικά με το είδος της παρέμβασης που θεωρούν καταλληλότερο για τις ανάγκες τους.

Οι παρεμβάσεις μπορεί να απευθύνονται σε: όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των μελών της οικογένειας όπως: τους συζύγους χωριστά ή και μαζί, τα παιδιά, όλα τα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά με τον γονέα που έχει αναλάβει την επιμέλεια τους.

Ιδιαίτερα βοηθητικό είναι η συμμετοχή όλων των μελών της οικογένειας σε συμβουλευτικές συναντήσεις με το σύμβουλο, ώστε γίνεται δυνατή η έκφραση συναισθημάτων και ανησυχιών, η συζήτηση των λόγων για το διαζύγιο και η προσαρμογή στις αλλαγές των σχέσεων και των ρόλων ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Όταν τα μέλη της οικογένειας δεν μπορούν να προσαρμοστούν στους νέους ρόλους τους και στη δομή της οικογένειας, τα δε παιδιά παρουσιάζουν χρόνια προβλήματα, συνιστάται συστημική θεραπεία της οικογένειας. (Weiss, 1979a)

Οι σύζυγοι μπορούν, επίσης, να ενταχθούν σε προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής με επίκεντρο το χωρισμό ή σε ειδικές ομάδες υποστήριξης.

Τέλος, αναφέρονται ορισμένες βασικές προτάσεις-κατευθύνσεις οι οποίες είναι βοηθητικές στους ειδικούς –επαγγελματίες ψυχικής υγείας που ασχολούνται με την συμβουλευτική υποστήριξη οικογενειών μετά το Διαζύγιο, την Μονογονεϊκή αλλά και την Αναδημιουργημένη Οικογένεια.

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6.1 Συμπεράσματα.

Το διαζύγιο αποτελεί μια μακροχρόνια και σύνθετη διαδικασία, και σύνθετη διαδικασία με πολλά στάδια και αλλαγές για όλα τα μέλη τις οικογένειας. Οι αλλαγές εμφανίζονται με καταγιτιστικό ρυθμό, επηρεάζοντας την ίδια την ποιότητα διαβίωσης των ατόμων που μετέχουν στη διαδικασία αυτή.

Μέσα από την βιβλιογραφική μελέτη για το θέμα «Η Συστημική Συμβουλευτική στο Διαζύγιο με παιδιά στην Εφηβεία, στην Μονογονεϊκή αλλά και στη Αναδημιουργημένη Οικογένεια», βγήκαν τα εξής συμπεράσματα:

- ο Το πρόσωπο μέσα από το γάμο καλύπτει βασικές του ανάγκες, αισθάνεται ασφάλεια και εξασφαλίζει την προσωπική του ιστορία με τους απογόνους του.
- ο Βασικές προϋποθέσεις για το γάμο είναι η βιολογική, πνευματική και ψυχολογική ωριμότητα του προσώπου
- ο Δευτερεύουσες προϋποθέσεις για το γάμο είναι οι οικονομικές προϋποθέσεις, η κοινωνική-μορφωτική κατάσταση, η σεξουαλική έλξη, η ηλικία, και ο χαρακτήρας.
- ο Η μορφή της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας είναι πολύ διαφορετική από την μορφή που είχε πριν πολλά χρόνια. Η βιομηχανία έφερε τους ανθρώπους στις πόλεις. Η πατρική φυσιογνωμία που υπήρχε παλιά δεν υπάρχει στα αστικά κέντρα. Η σημερινή οικογένεια είναι πυρηνική, ξεκίνησε από δυο ανθρώπους που έφυγαν από την πολυάριθμη και εκτεταμένη οικογένεια να ζήσουν στην δική τους στέγη να δουλέψουν και να μεγαλώσουν ένα ή δυο παιδιά. Η πυρηνική οικογένεια είναι ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά.(Χουρδάκη Μ., 1995)

- Η εφηβική ηλικία χαρακτηρίζεται από την τάση του εφήβου για ανεξαρτησία. Η οικογένεια που ανήκει ο έφηβος, επηρεάζει σημαντικότερα αυτή την εξέλιξη. Η οικογένεια που ανήκει ο έφηβος δεν είναι μόνο ο στενός συναισθηματικός κύκλος όπου το παιδί και ο έφηβος βρίσκουν κατανόηση και αγάπη. Είναι την ίδια στιγμή ένα ιδιαίτερο πολιτιστικό «κύτταρο» που έχει τα δικά του χαρακτηριστικά σε κάθε πολιτισμό. Δεν είναι έξω από τα πράγματα, ο ισχυρισμός ότι ο θεσμός της οικογένειας αντιπροσωπεύει-από μόνο του-μια ιδιότυπη μήτρα.
- Στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία η κρίση που περνάει ο γάμος αλλά και η οικογένεια είναι μια πραγματικότητα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα πολλές οικογένειες να οδηγούνται σε διαζύγιο.
- Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η λύση του γάμου οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στο θάνατο του ενός από τους δυο συζύγους. Στις σύγχρονες κοινωνίες αντίθετα, η λύση του γάμου οφείλεται με αυξανόμενη συχνότητα, σε διαζύγιο.
- Το διαζύγιο είναι μια οδυνηρή εμπειρία όχι μόνο για την γυναίκα, αλλά και για τον άνδρα. Το πρόσωπο κλονίζεται από το γεγονός του διαζυγίου. Αισθάνεται απογοήτευση, ενοχές, πόνο από απώλεια, καθώς επίσης πίκρα και θυμό για τον σύντροφό του. Το άγνωστο προκαλεί πολλούς φόβους και άγχος. Το πρόσωπο αισθάνεται μοναξιά και εγκατάλειψη βρίσκεται σε συνεχή συναισθηματική σύγχυση.
- Το διαζύγιο είναι μια από τις χειρότερες εμπειρίες στη ζωή ενός παιδιού. Το αν θα τους προκαλέσει ψυχολογικά προβλήματα ή όχι εξαρτάται αφενός από την προσωπικότητα του παιδιού και αφετέρου από το χειρισμό των γονιών.
- Η ηλικία και το αντίστοιχο στάδιο ανάπτυξης των παιδιών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στις άμεσες και βραχυχρόνιες αντιδράσεις και την προσαρμογή τους στο χωρισμό των γονέων.

- Η επίδραση του διαζυγίου στην εφηβική ηλικία είναι μεγάλη, γιατί είναι πιθανόν οι έφηβοι να έχουν ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα τις συγκρούσεις των γονιών τους.
- Το διαζύγιο για τους έφηβους είναι ένα γεγονός οδυνηρό και δύσκολο, παρόλο που έχουν τη γνωστική ικανότητα για πληρέστερη κατανόηση των λόγων του χωρισμού των γονιών τους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι έφηβοι χρειάζεται να αντιμετωπίσουν, συγχρόνως με τις προσωπικές τους έντονες αλλαγές και τις αλλαγές που είναι αποτέλεσμα του χωρισμού των γονιών τους.
- Η διάλυση της οικογένειας προκαλεί έντονη θλίψη, ψυχικό πόνο, θυμό, προβλήματα διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς στο σπίτι και στο σχολείο, μείωση της σχολικής επίδοσης, δυσκολίες στην επίτευξη της αυτονομίας. Τα κορίτσια αντιδρούν με πρόωρες σεξουαλικές σχέσεις, τα αγόρια παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά (χρήση αλκοόλ-ουσίες, απουσίες/διακοπή από το σχολείο, φυγή από το σπίτι). Τέλος, οι έφηβοι, φαντασιώνονται προσωπική ευθύνη για το γεγονός του διαζυγίου.
- Οι μονογονεϊκές οικογένειες και κυρίως οι αρχηγοί τους διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να εκτεθούν στην μοναξιά, να καταφύγουν στη απομόνωση και να δεχτούν την ταμπέλα του κοινωνικού στίγματος. Το μέγεθος των παιδιών από τον έναν γονέα , δημιουργεί πρόσθετα βάρη, γιατί αυξάνει τις ευθύνες που έχει γι' αυτά.
- Οι μονογονεϊκές οικογένειες αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα που είναι συνδεδεμένα με την ανεπαρκή επαγγελματική κατάρτιση από πολλούς , προβλήματα στέγης κ.λ.π.
- Το 87%-90% των γονέων στις μονογονεϊκές οικογένειες είναι γυναίκες. Η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών έχει σε μεγάλο βαθμό οδηγήσει στο να είναι οι γυναίκες κυρίως φτωχές ή στο ότι «η φτώχεια» είναι γένος θηλυκού.

- Η απουσία του πατρικού προτύπου από τις οικογένειες αυτές συνδέεται με την εκδήλωση προβλημάτων στην ταυτότητα του φύλου, κυρίως στα αγόρια.
- Αντίστοιχα, του πατρικού προτύπου στα κορίτσια τα στερεί από τις βασικές εμπειρίες που είναι καθοριστικές για τις σχέσεις τους με άλλους άνδρες.
- Οι οικονομικές συνέπειες του διαζυγίου είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν συνήθως χαμηλότερα εισοδήματα από ότι ο πρώην σύζυγος και επωμίζονται το κόστος για τα παιδιά που συνήθως μένουν μαζί τους όπως και την ευθύνη για την φροντίδα τους, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες και τις ώρες εργασίας τους.
- Αντίθετα, οι περισσότεροι άνδρες που χωρίζουν ή παίρνουν διαζύγιο διατηρούν το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων τους και διότι δεν πληρώνουν μεγάλο ποσό χρημάτων στις πρώην συζύγους τους για διατροφή των παιδιών και διότι δεν χρειάζεται πλέον να καλύπτουν το σύνολο των αναγκών των οικογενειών τους.
- Οι κοινωνικές σχέσεις και η κοινωνική ζωή των προσώπων μετά τον χωρισμό τις περισσότερες φορές περιορίζονται σημαντικά. Τα πρόσωπα που έχουν χωρίσει δεν θεωρούνται κατάλληλα για την συμμετοχή τους σε κοινωνικές εκδηλώσεις. Πολλές φορές θεωρούνται «απειλή» για τα παντρεμένα ζευγάρια, ιδιαίτερα οι χωρισμένες γυναίκες.(Goetting,1981)
- Δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τη συχνότητα του φαινομένου τις αναδημιουργημένης οικογένειας.
- Δεν υπάρχει σχετική βιβλιογραφία για τις οικογένειες που έχουν δημιουργηθεί από διαζευγμένους γονείς και κανένας όρος που να τις προσδιορίζει.

- Η δομή της αναδημιουργημένης οικογένειας, είναι πολύπλοκη και πολυσύνθετη.
- Για να δημιουργήσει το πρόσωπο μια νέα οικογένεια ύστερα από την αποτυχία ενός πρώτου γάμου, πρέπει να είναι ψυχολογικά ώριμο και έτοιμο για ένα τέτοιο βήμα. Θα πρέπει να έχει ξεπεράσει τα αρνητικά συναισθήματα που έχει βιώσει από το διαζύγιο. Να έχει αποκτήσει αυτογνωσία σχετικά με τις επιθυμίες και τις επιδιώξεις του, ώστε να είναι διαθέσιμος, για να δημιουργήσει μια νέα οικογένεια.
- Από την σχετική βιβλιογραφία διαπίστωσα, ότι δεν υπάρχει νομική κατοχύρωση για τον "πατριό" και "μητριά", για το ρόλο και τις ευθύνες απέναντι στα παιδιά της αναδημιουργημένης οικογένειας.
- Η ενσωμάτωση του νέου γονέα δεν είναι τόσο απλή υπόθεση. Μπορεί να έχει όλη την καλή διάθεση να αγαπήσει τα παιδιά, αλλά να έχουν συγκρούσεις ώστε αυτό να μην είναι εφικτό. Η προσαρμογή του παιδιού εξαρτάται από την ιδιοσυγκρασία και από την ιδέα που έχει, για το τι κερδίζει ή χάνει από αυτή την υπόθεση. Χρειάζεται χρόνο και θέληση για τη δημιουργία της νέας σχέσης. Η ευελιξία, η διπλωματία η προσαρμοστικότητα και η συμβιβαστική διάθεση χρειάζεται, για να δημιουργηθεί ένα υποφερτό κλίμα μέσα στην οικογένεια.
- Το παιδί από τη στιγμή που δεν έχει αποδεχθεί τη διάλυση του γονεϊκού ζευγαριού, κινδυνεύει να βιώσει το δεύτερο γάμο των γονιών σαν προδοσία. Χρειάζεται ένα χρονικό διάστημα μεταξύ της διάλυσης της οικογένειας και της ανασυγκρότησης. Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να προσαρμοστούν σε μια νέα κατάσταση και να αφομοιώσει τις αλλαγές. Μεγάλη σημασία σ' αυτό, έχει η συζήτηση μεταξύ των παιδιών και του νέου ζευγαριού.
- Ο πιο κατάλληλος χρόνος για την συμβουλευτική υποστήριξη θεωρείται το αρχικό διάστημα (μεταξύ πρώτου και έκτου μήνα) μετά τον χωρισμό των γονέων. Τότε υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα για

αποτελεσματικότερες αλλαγές στο σύστημα της οικογένειας που μεταβάλλεται.(Wallerstein & Kelly, 1977)

- Η συστημική σκέψη εξελίσσεται σε ένα εργαλείο για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας της καθημερινής ζωής. Μας βοηθάει να οργανώνουμε τα σύνθετα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε. Μας μαθαίνει να σκεπτόμαστε για πολύπλοκες ρευστές και δυναμικές καταστάσεις. Η συστημική σκέψη έχει άμεση εφαρμογή στη μελέτη και την αντιμετώπιση καιρίων ζητημάτων, όπως των ανθρώπινων σχέσεων. (Σημειώσεις, Κατάκη Χ., 2006)
- Κεντρική έννοια του συστημικού προτύπου, αποτελεί η έννοια του «συστήματος», το οποίο είναι κατασκευάσμα από μέρη που έχουν συνδυαστεί. Τα συστήματα είναι οργανωμένα σύνολα, δηλαδή αποτελούνται από αλληλένδετα μέρη έτσι ώστε οτιδήποτε συμβαίνει σε ένα από αυτά να επηρεάζει τα υπόλοιπα και ολόκληρο το σύνολο. (Elkaim, 1991)
- Στόχος της συμβουλευτικής διαζυγίου, είναι να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους δυο συντρόφους όσο και για τα παιδιά, και να δημιουργήσει νέες σχέσεις. (Framo,1978)
- Στη συμβουλευτική διαδικασία σημαντικό ρόλο παίζουν η προσωπική ανάπτυξη του συμβούλου και η ανάπτυξη πρακτικών δεξιοτήτων. Ο δρόμος που θα οδηγήσει ένα σύμβολο στην κατάκτηση αυτών των δυο σημαντικών στοιχείων, είναι βέβαια η θεωρητική κατάρτιση, αλλά σημαντικότερη είναι η πρακτική άσκηση. (Κοσμίδου –Hardy X. & Γαλανουδάκη-Ράπτη Α., 1998)

6.2 Εισηγήσεις.

Μέσα από τα συμπεράσματα και του προβληματισμούς της μελέτης που έχουν ήδη αναφερθεί προβάλλω κάποιες προτάσεις, οι οποίες στοχεύουν στην αλλαγή των ήδη υπάρχουσών συνθηκών μέσα στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον.

Αναλυτικότερα η μελέτη αυτή εισηγείται τα παρακάτω:

- Τα μέτρα που έχουν απόδοση είναι τα προληπτικά. Πρέπει να αποφεύγονται οι γάμοι κάτω των 18 ετών να υπάρχει η κατάλληλη ηλικία ανάμεσα στον άντρα και στην γυναίκα χωρίς μεγάλες διαφορές.
- Το ζευγάρι να πληρεί τόσο τις βασικές (βιολογική-πνευματική-ψυχολογική ωριμότητα), όσο και τις δευτερεύουσες (οικονομικές προϋποθέσεις, κοινωνική-μορφωτική κατάσταση, σεξουαλική έλξη, ηλικία, χαρακτήρας) προϋποθέσεις πριν το γάμο.
- Να ενταχθούν στα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης μαθήματα που να αναφέρονται στην ψυχολογία του γάμου, στην ψυχολογία των συζύγων στην προετοιμασία των νέων για το γάμο. Είναι ανάγκη να δοθεί ένας κύκλος μαθημάτων ψυχολογίας συζύγων προσαρμοσμένος πάντα στην τοπική-εθνική μας ψυχολογία στα ήθη και τα έθιμα του τόπου μας.
- Να συγκροτηθούν ειδικά κέντρα για την υποστήριξη του γάμου, τα οποία να μπορούν να παρέχουν στο ζευγάρι ενημέρωση για το γάμο μέσα από διάφορες ομιλίες, συζητήσεις και προγράμματα κατάρτισης. Απαραίτητη είναι η συμβολή ειδικευμένων επιστημόνων όπως Κοινωνικοί Λειτουργοί, Οικογενειακοί Σύμβουλοι κ.α., οι οποίοι θα παρέχουν πληροφορίες στο ζευγάρι πριν την ένωση τους με τα δεσμά του γάμου, σχετικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που τυχόν θα αντιμετωπίσουν καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που

έχουν οι ίδιοι τόσο στο έτερο σύντροφο τους και στον ίδιο το θεσμό του γάμου.

- Να ενισχυθεί η προσαρμογή της οικογένειας στις σύγχρονες τάσεις και αλλαγές της κοινωνίας.
- Δημιουργία Σχολών γονέων σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Στελέχωση από ειδικούς επιστήμονες(Κοινωνικούς Λειτουργούς, Ψυχολόγους, Παιδαγωγούς), για την κάλυψη όλων των αναγκών στις σχέσεις γονέων παιδιών-εφήβων και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.
- Προτείνεται επίσης ειδικά προγράμματα που να αποσκοπούν στην στήριξη των διαζευγμένων γονέων. Κρίνεται απαραίτητη η συμβολή ειδικών επιστημόνων οι οποίοι θα μπορούν να αντιμετωπίσουν τυχόν προβλήματα των διαζευγμένων μετά τη λήξη του γάμου, όπως Κοινωνικοί Λειτουργοί, Ψυχολόγοι, Παιδοψυχίατροι κ.α.

Για τις Μονογονεϊκές Οικογένειες, πρέπει να υιοθετηθούν πιο ευέλικτες μορφές κοινωνικής προστασίας και να επικρατήσει πολιτική βασισμένη στην απαραίτητη προϋπόθεση της ισότητας ευκαιριών.

Για αυτό λοιπόν χρειάζεται:

- Δημιουργία συλλόγων μονογονεϊκών οικογενειών για την άσκηση πίεσης προς την πολιτεία και την διεκδίκηση δικαιωμάτων για μια ποιότητα ζωής καθώς και για την οικονομική και νομική αυτονομία τους. Να εξουδετερωθεί η απορριπτική στάση του κοινωνικού περίγυρου, με την σωστή αντιμετώπιση των μονογονεϊκών οικογενειών που, όπως φαίνεται, ο αριθμός τους όλο και αυξάνεται.
- Η απασχόληση στους συλλόγους Κοινωνικών Λειτουργών, που θα λειτουργήσουν σε δυο επίπεδα: πρώτον, να εντοπίζουν τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών και δεύτερον να εντοπίζουν τους φορείς της κοινότητας για την πραγμάτωση των αναγκαίων αλλαγών στη ζωή τους.

- Στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης και εργασίας, να δίδεται προτεραιότητα στους αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών για επαγγελματική κατάρτιση σε σχολές του ΟΑΕΔ ή και σε άλλες σχολές, καθώς και σεμινάρια επαγγελματικής επιμόρφωσης πριν αρχίσουν να εργάζονται, για τη διευκόλυνση τους στην εξεύρεση εργασίας, αφού, έχοντας αποκτήσει προσόντα μπορούν να γίνουν ανταγωνίσιμοι. Επίσης το κράτος θα μπορούσε να επιχορηγήσει εργοδότες, προκειμένου να προσλαμβάνουν αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών.
- Στον τομέα της στέγασης, να δημιουργηθούν προσωρινοί ξενώνες που θα δέχονται μονογονεϊκές οικογένειες. Να φιλοξενούνται εκεί μέχρι να βρεθούν τρόποι χειρισμού και λύσης των προβλημάτων τους. Στα κρατικά οικιστικά προγράμματα να λαμβάνεται υπόψη ότι μερίδα των κατοικιών αυτών θα δίδεται σε μονογονεϊκές οικογένειες με ελάχιστο ενοίκιο και για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Ακόμα, να δίδεται προτεραιότητα στη λήψη δανείων για αγορά κατοικίας ή διευκολύνσεις.
- Όσο για τις οικονομικές ενισχύσεις ή παροχές, να αυξηθεί το επίδομα παιδικής προστασίας, γιατί αυτή την στιγμή είναι έξω από την τιμαριθμική πραγματικότητα, καθώς και αύξηση του ορίου ηλικίας. Σε μονογονεϊκές οικογένειες με ανεπαρκείς πόρους, τα επιδόματα να φθάνουν στο ύψος του κατώτερου μισθού ανειδίκευτου εργάτη, για την εξασφάλιση ενός βασικού εισοδήματος.
- Επίσης, σε τέτοιες περιπτώσεις ό.π., να παρέχεται δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε όλη την οικογένεια (γονείς – παιδιά).
- Απαλλαγές και διευκολύνσεις (φορολογικές απαλλαγές, ευνοϊκή ασφαλιστική πολιτική).

- Να γίνεται έλεγχος από Κοινωνικούς Λειτουργούς αρμοδίων υπηρεσιών για το αν δίδεται διατροφή στους γονείς που έχουν αναλάβει την επιμέλεια των παιδιών τους και έλεγχος της καταλληλότητάς τους.
- Προτεραιότητα εισαγωγής των παιδιών που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες σε παιδικούς σταθμούς και γενικά σε ιδρύματα ημερήσιας περίθαλψης, καθώς και αύξηση των ωρών λειτουργίας, ώστε να εξυπηρετούνται οι μόνοι γονείς και κατά την διάρκεια της απογευματινής εργασίας.
- Δημιουργία ομάδων σε Σχολές Γονέων με μέλη από αναδημιουργημένες οικογένειες. Βασικός σκοπός, η ενημέρωση λειτουργίας αυτών των οικογενειών και η συμβουλευτική, που απορρέει από την πολυπλοκότητα και τις ιδιαιτερότητες αυτής της μορφής οικογένειας.
- Διεξαγωγή Ημερίδων και Σεμιναρίων σε Τοπικό-με πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, και σε Πανελλήνιο επίπεδο, με θέμα την "Αναδημιουργημένη Οικογένεια", ώστε να γνωστοποιηθεί η συχνότητα του φαινομένου, και να είναι πιο εφικτή η πρόσβαση σε ειδικούς επαγγελματίες από άμεσα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.
- Η συγγραφή ή η μετάφραση σχετικών βιβλίων με το συγκεκριμένο θέμα, καθώς από την βιβλιογραφική μελέτη διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχει σχετική ελληνική βιβλιογραφία.

Ø BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ø Ελληνική

Γεωργόπουλος Δ. Γ., (1993), Κοινωνική Εργασία με Οικογένεια. Εκδόσεις, Γ.Δ.Γ. Αθήνα.

Δέκλερης, Μ., (1986), Συστημική Θεωρία. Εκδόσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Δέγλερης Ν., (1991), «Γάμος, υπάρχει λόγος να τον σώσουμε», Πρακτικά 2^{ου} ετήσιου επιστημονικού συμποσίου, Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων. Αθήνα.

Ζαφείρης Α.Γ. , Ζαφείρη Ε. Α. , Μουζακίτης Χ.Μ., (1999),Οικογενειακή Θεραπεία. Εκδόσεις :Ελληνικά γράμματα .Αθήνα.

Κασσωτάκη, (1979),Ο έφηβος και τα προβλήματά του, Αθήνα.

Κατάκη Χ.,(1984),Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας. Εκδόσεις : Κέδρος ,Αθήνα

Καντάς Α.- Χαντζή Α., (1991), Ψυχολογία της Εργασίας, Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης, Στοιχεία Συμβουλευτικής, εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Κοσμόπουλος Α.,(1994),Ψυχολογία και Οδηγητική παιδικής και εφηβικής ηλικίας, εκδόσεις: Γρηγόρη, Αθήνα.

Κοσμίδου-Hardy, Χ.-Γαλανουδάκη – Ράπτη Α. ,1996.Συμβουλευτική: Θεωρία και Πρακτική. Εκδόσεις: Π. Ασημάκης. Αθήνα.

Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές Οικογένειες. Εκδόσεις: Λιβάνης . Αθήνα.

Κυριακίδης Α. Π.(2000). Η οικογενειακή σχέση. Εκδόσεις :Ελληνικά γράμματα Αθήνα.

Κούρος Ι.(1993).Ψυχολογικά θέματα παιδιών και εφήβων. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Ε.(1994). Διαζύγιο και παιδιά: Ψυχολογικά και νομικά θέματα. Εκδόσεις: Διαλλαγή, University Studio Press,Αθήνα.

- Λιαρομμάτης Δ.**(1991). Χρειάζεται ο γάμος. Εκδόσεις :ΙΑΔΗΠ Αθήνα.
- Μαυρομμάτης Γ.**1998.Το μυστήριο της αγάπης (ο Γάμος).Εκδόσεις : Τέρτιος. Αθήνα.
- Μουστακής Α. Γ.** (1984). Κοινωνιολογία. Εκδόσεις : Πατάκη, Αθήνα.
- Μουσούρου Λ.Μ.**(1989).Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας. Εκδόσεις : Gutenberg, Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος Ι.Ν.**(1981). Εξελικτική Ψυχολογία Εφηβική Ηλικία Δ. τόμος . Αθήνα.
- Πιντέρης Γ.,** (1993).Αντιμετωπίζοντας τον Χωρισμό. Εκδόσεις: Θυμάρι. Αθήνα.
- Πιντέρης Γ.,** (1993).Εσύ τα δικαιώματα σου και οι άλλοι. Εκδόσεις : Θυμάρι. Αθήνα.
- Πιντέρης Γ.,**(1992). Συντροφικότητα και αυτονομία στις σχέσεις του ζευγαριού. Εκδόσεις : Θυμάρι. Αθήνα.
- Μαντζιάφου – Κανελλοπούλου Μ.**(1986). Η Κοινωνική απομόνωση της σύγχρονης οικογένειας. Εκδόσεις : Ζήτα , Αθήνα.
- Μαντζιάφου-Κανελλοπούλου Μ.**(1981). Οικογένειες με ένα γονέα. Εκδόσεις: Ζήτα. Αθήνα.
- Μαλικιώση Μ.-Λοϊζου.** (1999). Συμβουλευτική Ψυχολογία. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- Μάνος Γ.Κ.**(1986). Ψυχολογία του εφήβου-εξελικτική ψυχολογία. Εκδόσεις: Γρηγόρη. Αθήνα .
- Μουσούρου Λ.Μ.**(2002). Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας. Εκδόσεις:Gutenberg.Αθήνα.
- Miller, J.G** , 1965, p.p. 163-411. (2006). Σημειώσεις Χ. Κατάκη.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου Β.** (2000). Οικογένεια και Όρια, Συστημική Προσέγγιση. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- Τσαούσης Δ.Γ.** (1998). Η Κοινωνία του Ανθρώπου στην Κοινωνιολογία. Εκδόσεις : Gutenberg . Αθήνα.

Τσιάντης Γ. (1991). Η Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας. Εκδόσεις: Καστανιώτη. Αθήνα.

Τσίτουρα Στ. (1990). Φροντίδα για την Οικογένεια και το Παιδί. Αθήνα.

Χατζηχρήστου Γ. Χ.(1999). Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά: Η προσαρμογή των παιδιών στην διπυρηνική οικογένεια και το σχολείο. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα Αθήνα .

Χουρδάκη Μ. (1982). Οικογενειακή Ψυχολογία. Εκδόσεις: Γρηγόρης Αθήνα.

Χρηστέα – Δουμάνη Μαριέλα.1989. Ελληνίδα Μητέρα. Εκδόσεις: Κέδρος, Αθήνα.

Ø Ξένη σε Μετάφραση

Arist von Schlippe & Jochen Schweitzer. (2008). Εγχειρίδιο της συστημικής Θεραπείας και Συμβουλευτικής, μ.τ.φ. Ευτυχία Μοτάκη. Εκδόσεις: University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Ρόχας Λουίς Μάρκος. (1998). Ο Χωρισμός στο Ζευγάρι,μτφ. Φούρναρη Μάιρα-Natividad Galvez. Εκδόσεις: Αίολος , Αθήνα.

Γκαρμπάρ Κ. @ Τεοντόρ Φ. (1996). Οικογένεια Μωσαϊκό, μ.τ.φ . Καρρά Μαριλένα. Εκδόσεις: Πατάκη .Αθήνα.

N & G O Neill. (1998). Ανοιχτός Γάμος, μτφ. Μπάμπη Γραμμένου. Εκδόσεις: Θυμάρι. Αθήνα.

Hellinger B.(2002). Η Κρυφή Συμμετρία της Αγάπης. Εκδόσεις: Medicum. Αθήνα.

Goldenberg I. & Goldenberg H. (2005). Οικογενειακή Θεραπεία, μια επισκόπηση. Εκδόσεις: Έλλην. Αθήνα.

Herbert M. (a). (1997). Ψυχολογική φροντίδα παιδιού και οικογένειας του, οδηγός ψυχολογικής βοήθειας για επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

Herbert M. (β). (1998). Χωρισμός και Διαζύγιο: Βοηθώντας τα παιδιά να το αντιμετωπίσουν. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

Herbert M. (1996). Ψυχολογικά Προβλήματα Εφηβικής Ηλικίας. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

Conger J. (1996). Ο Κύκλος της Ζωής. Η εφηβική ηλικία μια καταπιεσμένη γενιά. Μ.τ.φ. Σόλμαν Μ. Εκδόσεις: Ψυχογιός Αθήνα.

Napier A. Y. (1997). Το ζευγάρι ο εύθραυστος δεσμός. Εκδόσεις: Ελληνικά γράμματα Αθήνα.

Satir V. 1989. Πλάθοντας Ανθρώπους. Εκδόσεις: Κέδρος .Αθήνα.

Ø Εγκυκλοπαίδεια

Μπαμπινιώτης Γ. 2002. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Εκδόσεις : Κέντρο Λεξιλογίας. Αθήνα.

Ø ΑΡΘΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

<http://www.askitis.gr/divorce.asp>

<http://www.specialeducation.gr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=184>

http://www.enet.gr/online/online_print?id=19519268

<http://www.madata.gr/index.php?news=13537>

<http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt2500.php>